

การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษา พื้นที่โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

THE ADAPTATION OF MEKONG COMMUNITY FOR ALTERNATIVE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF AREAS SURROUNDING A BRIDGE ACROSS THE MEKONG RIVER AT THE 4th PROJECT (CHIANG KHONG-HOUAYXAY) CHIANG KHONG DISTRICT CHIANG RAI PROVINCE

วีรธรรม ปัญจขันธ์

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์

สำนักวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
2556

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษา พื้นที่โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

THE ADAPTATION OF MEKONG COMMUNITY FOR ALTERNATIVE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF AREAS SURROUNDING A BRIDGE ACROSS THE MEKONG RIVER AT THE 4th PROJECT (CHIANG KHONG-HOUAYXAY) CHIANG KHONG DISTRICT CHIANG RAI PROVINCE

วีรธรรม ปัญจขันธ์

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์

สำนักวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
2556

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษา พื้นที่โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

THE ADAPTATION OF MEKONG COMMUNITY FOR ALTERNATIVE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF AREAS SURROUNDING A BRIDGE ACROSS THE MEKONG RIVER AT THE 4th PROJECT (CHIANG KHONG-HOUAYXAY) CHIANG KHONG DISTRICT CHIANG RAI PROVINCE

วีรธรรม ปัญจขันธ์

ดุษฎีนิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์
2556

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาตราจารย์ ดร. จักรพันธุ์ วงษ์บูรณาวาทย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ดร. พลวัฒ ประพัฒน์ทอง)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ ดร. สุกางค์ จันทวานิช)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา อุปโยคิน)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมชัย ปัญญาดี)

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จในงานศึกษานี้ ผู้เขียนได้รับความอนุเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์ ดร. จักรพันธุ์ วงษ์บูรณาวาทย์ ในฐานะอดีตคณบดี ประธานหลักสูตร และประธานในการสอบดุษฎีนิพนธ์ ที่ให้ความห่วงใย อีกทั้งขอขอบพระคุณ ดร. พลวัฒ ประพัฒน์ทอง อาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยดูแลควบคุมการเขียนดุษฎีนิพนธ์มาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช หนึ่งในอาจารย์ ที่ปรึกษาที่คอยแนะนำการทำงานวิจัยเรื่องนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จการศึกษา ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา อุปโยคิน ผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยาและเมตตากรุณาแด่สานุศิษย์ หนึ่งในคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ ที่คอยให้คำแนะนำแนวทางในการทำงานวิจัย และคอยกำกับดูแลการเขียนดุษฎีนิพนธ์อย่างละเอียดมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมชัย ปัญญาดี หนึ่งในคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ ที่เป็นกำลังใจและชี้แนวทางในการค้นคว้าทั้งที่เป็นทฤษฎี และการสรุปอภิปรายผลการวิจัย

ความสำเร็จในการทำงานวิจัยนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่ได้รับกำลังใจจากเพื่อน ๆ และอาจารย์ในสำนักวิชาศิลปศาสตร์ที่รับรู้ถึงทุกสภาพการทำงานที่เกิดขึ้นกับผู้เขียน พร้อมทั้งส่งแรงใจในการทำงานทุกครั้ง รวมถึงหัวหน้าส่วนราชการในระดับจังหวัด อำเภอ ผู้นำองค์กร หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน ตลอดถึงกัลยาณมิตรทุกท่านที่ได้ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน และท้ายที่สุดนี้ขอขอบพระคุณครอบครัวที่คอยสนับสนุนและดูแลเอาใจใส่ในยามยากเข็ญให้บรรลุเป้าหมาย รวมถึงการรอคอยความสำเร็จที่งดงามนี้ตั้งแต่เริ่มต้น อนึ่งหากมีข้อบกพร่อง หรือข้อผิดพลาดประการใด ที่อาจเกิดขึ้นในงานดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้เขียนขอรับไว้แต่เพียงผู้เดียว และบุญใดที่เกิดจากการได้รับความรู้จากงานชิ้นนี้ ผู้เขียนขอให้กุศลและการสัมฤทธิ์ผลแห่งบุญนั้นเกิดขึ้นแก่ประชาชนผู้เป็นรากฐานแห่งการสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนเทอญ

วีรธรรม ปัญจขันธ์

ชื่อเรื่องดุษฎีนิพนธ์	การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษา พื้นที่โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
ชื่อผู้เขียน	วีรธรรม ปัญจขันธ์
หลักสูตร	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สังคมศาสตร์)
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร. พลวัฒ ประพัฒน์ทอง
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความเป็นมา สภาพบริบทของชุมชน สถานการณ์ การรับรู้และผลกระทบต่อชุมชน รวมทั้งการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนาชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สามารถสร้างทางเลือกเพื่อการพัฒนาในการรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ผลการศึกษาพบว่า โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมระหว่างประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้) ได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายโดยเฉพาะพื้นที่ที่ศึกษาคือ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน ซึ่งมีบริบททางสังคมที่ใกล้เคียงกัน มีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำโขงและภาคเกษตรกรรม แบ่งระยะการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างทางเลือกเพื่อการพัฒนาได้ 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การปรับตัวเรื่องการรับรู้ โครงการก่อสร้างสะพาน แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขที่สำคัญของการรับรู้ถึงการดำเนินการของโครงการ โดยประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ รับรู้การดำเนินการจากผู้นำชุมชน จากการประชุม เพื่อนบ้าน และสื่อ ชาวบ้านได้ปรับตัว สร้างแนวทางเพื่อสร้างทางเลือกเพื่อการพัฒนา เรื่องที่ดิน อาชีพ ที่เป็นปัจจัยการผลิต

ระยะ ที่ 2 การปรับตัวเมื่อได้รับผลกระทบ เมื่อเข้าสู่การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 มีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยผลกระทบทางด้านบวกจากการศึกษาพบว่า ภายใต้การดำเนินการดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจภายในชุมชน ในทางด้านลบพบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินภายในชุมชน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาชีพของประชาชน ชาวบ้านจึงปรับตัวเพื่อการต่อรอง กับหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระยะที่ 3 การปรับตัว เพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม เมื่อการดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามเป็นรูปธรรม นำไปสู่การปรับตัวของประชาชนในชุมชนพื้นที่ให้ เกิดการพัฒนาทางเลือกด้านอาชีพและสภาพแวดล้อม

ระยะที่ 4 สร้างทางเลือกการพัฒนา เมื่อการเปลี่ยนแปลงไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายในรัฐ การสร้างทางเลือกเพื่อการพัฒนานั้นจะต้องใช้อำนาจของรัฐเพื่อสร้าง รูปแบบการสร้างพลังชุมชนกับการเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่มาจากนอกรัฐ ด้วยการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีการขับเคลื่อนการพัฒนา

คำสำคัญ: การปรับตัว/สะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4/ทางเลือกการพัฒนา

Dissertation Title	The Adaptation of MeKong Community for Alternative Development: A Case Study of Areas Surrounding a Bridge Across the Mekong River at the 4th Project (Chiang Khong-Houayxay) Chiang Khong District Chiang Rai Province
Author	Weeratham Phunjakun
Degree	Doctor of Philosophy (Social Science)
Advisor	Dr. Pollavat Praphattong
Co-Advisor	Prof. Dr. Supang Chuntavanit

ABSTRACT

This study examined The Adaptation of MeKong Community for Alternative Development: A Case Study of Areas Surrounding a Bridge Across the Mekong River at the 4th Project (Chiang Khong-Houayxay) Chiang Khong District Chiang Rai Province. The primary objective of this study was to examine the communities' histories, physical contexts, situations, perception, as well as impacts of development on the communities and their resulting needs for adjustment. In this qualitative study, data were collected by means of documentary compilation, participatory observation, in-depth interviews and participatory action research, in an attempt to enable the communities to create alternatives in response to both current and future changes.

The research showed a number of impacts that the construction of the Fourth Mekong Friendship Bridge as part of the transportation network connecting Thailand to Lao PDR and southern China had on the communities studied. These affected communities, namely, Don Mahawan village in Wiang subdistrict, Pak Ing Tai village in Sri Don Chai subdistrict and Mai That Thong village in Sathan subdistrict, shared similar social contexts, and the majority of their inhabitants' agricultural

ways of life were closely related to and dependent on the Mekong river. The development-related, alternative-creating changes affecting these communities could be divided into four principal stages.

Stage One involved perception-oriented adaptation. The construction of the bridge was an important condition for the communities' perception of the project. The project-related information was conveyed to most community members by the leader of each community through meetings, by neighbours and by the media, making it possible for the locals to adjust themselves and create developmental alternatives with regard to land use and careers, which were main production factors.

Stage Two involved adaptation to impacts. The Fourth Mekong Friendship Bridge had both positive and negative impacts on the communities. Based on this study, expansion of the communities' economy was identified as a significant positive impact. In contrast, change of land ownership within the communities resulted in career changes amongst the locals, who needed to adjust themselves to negotiate with state agencies and local administrative organisations.

Stage Three involved social adaptation. The progress of the bridge's construction led the communities' members to create alternative means of occupational and environmental development.

Stage Four involved creation of developmental alternatives. As the changes had not been induced by a state mechanism, creation of developmental alternatives depended on the use of the state's authority to strengthen the communities' power to cope with changes caused by non-state mechanisms. To propel local development, participatory collaboration between the communities' members and local administrative organisations was essential.

Keywords: Adaptation/Fourth Mekong Friendship Bridge/Developmental alternatives

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	**(3)**
บทคัดย่อภาษาไทย	**(4)**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**(6)**
สารบัญตาราง	**(11)**
สารบัญภาพ	**(12)**
บทที่	
1 บทนำ	**1**
1.1 ความเป็นมาและปัญหาวิจัย	1
1.2 คำถามการวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์	5
1.4 ขอบเขตในการวิจัย	5
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย	9
1.6 อธิบายกรอบแนวคิด	10
1.7 นิยามศัพท์	11
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	13
2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	**14**
2.1 แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization)	14
2.2 แนวคิดภูมิภาคนิยม (Regionlization)	17
2.3 แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) วัฒนธรรมชุมชน (Community Culture) และการสร้างพลังอำนาจชุมชน (Empowerment)	18
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)	22
2.5 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA)	24

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.6 แนวคิดการปรับตัวของชุมชน (Community Based Adaptation: CBA)	26
2.7 แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements: NSMs)	28
2.8 แนวคิดทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development)	33
2.9 ทฤษฎีระบบ (System Theory)	34
2.10 งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	39
3 ระเบียบวิธีวิจัย	**50**
3.1 ขอบเขตการวิจัย	50
3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	54
3.3 เครื่องมือการวิจัย	54
3.4 ประชากรในการศึกษา	58
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	58
3.6 การนำเสนอผลการวิจัย	59
4 ผลการศึกษา	**60**
4.1 บริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่4 (เชียงของ-ห้วยทราย)	60
4.2 บริบทของหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน	82
4.3 สถานการณ์ การรับรู้ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)	127
4.4 การศึกษาการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนา	159
4.5 บทสรุป	167

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่	
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	**169**
5.1 สรุปผลการศึกษา	170
5.2 การอภิปรายผล	180
5.3 ข้อคิดเห็น	187
5.4 ข้อเสนอแนะ	192
5.5 สรุป	193
รายการอ้างอิง	**195**
ภาคผนวก	**201**
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย	202
ภาคผนวก ข สรุปมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ. 2556	205
ภาคผนวก ค ภาพที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	217
ประวัติผู้เขียน	**233**

สารบัญตาราง

ตาราง **หน้า**

1.1 สภาพปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น 4
2.1 ความแตกต่างระหว่างขบวนการทางสังคมใหม่กลุ่มผลประโยชน์ และแนวทฤษฎีชนชั้น 32
4.1 สรุปประเด็นการเปลี่ยนแปลง (ผลกระทบ) และการปรับตัวของชุมชนจากการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 154

สารบัญภาพ

ภาพ **หน้า**

1.1 พื้นที่วิจัย หมู่บ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิงใต้ และบ้านใหม่ธาตุทอง 6

1.2 กรอบแนวคิดการวิจัย 9

2.1 ความสัมพันธ์กระแสวัฒนธรรมภายนอกกับวัฒนธรรมชุมชน 20

2.2 แผนภูมิระบบองค์การ 37

4.1 พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง 64

4.2 ที่ตั้งหมู่บ้าน กรณีศึกษา พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4
หมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่บ้านปากอิงใต้ หมู่บ้านใหม่ธาตุทอง 65

4.3 พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 66

4.4 เส้นทาง R3A เชียงของ-เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) และล่องเรือ เชียงของ-หลวงพระบาง 66

4.5 เส้นทางแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (The GMS North-South Economic Corridor) 67

4.6 เส้นทาง R3A ระยะทาง 1026 กม. (เชียงราย-เชียงของ 110 กม. ห้วยทราย-บ่อเต็น 228 กม.
บ่อฮาน-คุนหมิง 688 กม.) 68

4.7 รูปตัดถนนฝั่งไทย (4 ช่องจราจร กม. 0+000-3+000) 69

4.8 รูปตัดของตัวสะพาน แสดงความกว้างของสะพาน (14.70 เมตร) 70

4.9 ลักษณะของสะพานคอนกรีตรูปกล่อง (Segmental Concrete Box Girder)
ยาว 5×30+75+3×110+75 รวม 630 ม.) 70

4.10 ตัวอย่างจำลองด่านพรมแดนในประเทศไทย 71

4.11 จุดสลับทิศทางการจราจร ในฝั่งประเทศไทย 72

4.12 ซุ้มป้ายเข้าสู่บ้านดอนมหาวัน 82

4.13 แผนที่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ 83

4.14 แผนที่หมู่บ้านปากอิงใต้ 99

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ **หน้า**

4.15 จุดเริ่มต้นโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และ ถนน R3A ที่ทางหลวง 1020 เขตหมู่บ้านบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ 108
4.16 จุดเริ่มต้นโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ถนน R3A ที่ทางหลวง 1020 108
5.1 แบบ (Model) การสร้างพลังชุมชนใหม่ ในยุคโลกาภิวัตน์ 191

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและปัญหาวิจัย

สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนสังคมบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงจังหวัดเชียงรายจะต้องเผชิญในอนาคต คือการที่ประเทศไทยเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC)[1] ในปี พ.ศ. 2558 ประเทศไทยจะมีการพัฒนาด้านการคมนาคม ขนส่ง เพื่อเป็นเส้นทางการเคลื่อนย้ายแรงงาน สินค้าที่กำลังจะเกิดขึ้น ขณะนี้การพัฒนาเส้นทางจากประเทศไทยไปสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้ มณฑลยูนนาน) ได้สำเร็จเรียบร้อย เปิดให้ใช้เป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างประเทศคือ เส้นทาง R3A[2] สิ่งที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์คือสะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือ สะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ที่กำลังจะเปิดใช้งานในสิ้นปี พ.ศ. 2556 ซึ่งจะทำให้การเชื่อมโยงการคมนาคม ขนส่งระหว่างประเทศเป็นไปด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น

แต่ขณะเดียวกัน ปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นตามมาในพื้นที่ก่อสร้างในส่วนของประเทศไทยซึ่งเป็นสถานที่ดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เชื่อมโยงถนน R3A นั้น เป็นพื้นที่ของหมู่บ้านชุมชนปกติที่มีการดำเนินวิถีชีวิตที่มีความราบรื่นมาโดยตลอด

---

[1] ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 10 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย บรูไนดารุสซาลาม เวียดนาม พม่า และกัมพูชา มีปาปัวนิวกินี กับติมอร์ตะวันออกที่กำลังอยู่ระหว่างการเจรจาเข้าเป็นสมาชิก โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม: One Vision, One Identity, One Community” (วิทย์ บัณฑิตกุล, 2555, หน้า 17)

[2] เส้นทางหมายเลข 3A (R: Road 3: ไทย จีน ลาว A: Asia) หรือ “คุนมั่น กงลู่” เป็นเส้นทางสายไหม เชื่อมสู่คุนหมิง ซึ่งมีต้นทางเริ่มจากเชียงของประเทศไทย -บ่อแก้ว-หลวงน้ำทา-บ่อเต็น ของประเทศลาว -บ่อหาน-เชียงรุ่งหรือจิ่งหง ในแคว้นสิบสองปันนา นครคุนหมิงโดยเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2538 ภายใต้โครงการ " สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ" และเปิดใช้อย่างเป็นทางการเมื่อปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา (สืบค้นวันที่ 30 กรกฎาคม 2556 จาก http://www.edisiam.com/index.php?option=com_content&view=article&id=124%3A-r3a&lang=th)

ดังนั้นโครงการก่อสร้างสะพานย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การดำเนินการก่อสร้างสะพาน จะเป็นไปด้วยข้อตกลง เงื่อนไขที่ต้องการให้สามารถเชื่อมโยงเส้นทางทางบก เพื่อสามารถเคลื่อนย้ายทรัพยากร จากประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่ง ตามที่แต่ละประเทศได้ตกลงร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของประเทศสมาชิก การก่อสร้างสะพานอาจเป็นสิ่งที่จะช่วยให้มีความสะดวก รวดเร็วในการเดินทาง ตามเส้นทาง R3A ที่รอให้มีการขนส่งการสัญจรได้สะดวกมากขึ้นทั้ง สินค้า ผู้คน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการพิจารณาเพียงด้านเดียวคือประโยชน์ทางการ ค้า การลงทุน การแลกเปลี่ยนแรงงาน มีการเติบโตด้านรายได้ มีความมั่งคั่ง ซึ่งล้วนเป็นการเจริญเติบโตทางด้านวัตถุเท่านั้นการแต่อาจถูกละเลยในการมองถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน ศิลปะและวัฒนธรรม อันดีงามของพี่น้องที่จะต้องเผชิญชะตากรรมที่อาจทำให้สูญสลายของความเป็นตัวตน และอัตลักษณ์ของผู้คนที่มีความสุขอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ ในพื้นที่ชุมชนรายรอบเขตก่อสร้างสะพาน หมู่บ้านได้ความสำคัญที่สุดก็คือ การคาดสถานการณ์ การเตรียมความพร้อมของพื้นที่ที่เป็นสถานที่ดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานในเขตประเทศไทย ชุมชนในบริเวณพื้นที่ก่อสร้างสะพานมีความพร้อมเพียงใด สามารถรองรับการเจริญเติบโตภายใต้โครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS: The Greater Mekong Sub-region) และ AEC ได้อย่างไร ไม่ใช่เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีเพียงสะพานข้ามผ่านไปโดยไม่ได้รับประโยชน์อะไร ดังนั้นชุมชนหมู่บ้าน ต้องมีความตื่นตัว รับรู้รับทราบ และมีการเตรียมรับมือกับผลกระทบหรือเตรียมรองรับในสิ่งที่ต้องพัฒนาพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านของตนเอง รวมทั้งการเพิ่มทุนทางสังคม การเพิ่มทุนทางทรัพยากรมนุษย์ การเพิ่มทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อสามารถต่อรองกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

เพื่อที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือพื้นที่ชายแดนที่ถนน R3A อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรับทราบสถานการณ์ในปัจจุบัน ว่าความพร้อมของของชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่ก่อสร้างสะพาน รวมทั้งเขตพื้นที่บริวารทั้งหลายในอำเภอเชียงของ ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร ประชาชนมีการรับรู้ข่าวสารข้อมูลแค่ไหน มีความตระหนักในสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างไร ประเด็นการศึกษาชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อที่จะนำผลการศึกษาไปสู่ภาคปฏิบัติและการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. 2558 ต่อไป

ในการขยายเส้นทางการคมนาคม ขนส่งของประเทศไทยเชื่อมโยงกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) มีลักษณะที่เป็นผลกระทบรอบด้าน ประการแรก จะสามารถเสริมสร้างเศรษฐกิจภาคธุรกิจ การค้า การลงทุน การจ้างแรงงานขยายตัวได้โดยง่ายยิ่งขึ้น ประเด็นในข้อนี้อาจเป็นผลลบติดตามมา นั้นคือ การไหลบ่าของวัฒนธรรม

การเอารัดเอาเปรียบในด้านต่างๆ การแข่งขันและแก่งแย่งผลประโยชน์ ประการที่ 2 สิ่งที่จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ที่ดิน การเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งน่าจะเป็นผลกระทบในบริเวณพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่โครงการ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาในลักษณะที่เป็น การวิจัย เพื่อคาดการอนาคต (Predictive Research) ที่จะประเมินสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อันจะเป็นหลักฐานข้อมูล สามารถนำมาใช้ดำเนินการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้าน ต่าง ๆ ของประเทศไทยได้

การวิจัยลักษณะเช่นนี้ จะมีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ[3] ซึ่งประชาชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ในบริเวณโครงการก่อสร้างสะพาน ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การศึกษาใด ๆ ก็ตาม หรือการวางแผนโครงการ จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ หากขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน หากขาดซึ่งความตระหนักของชุมชนและความเข้าใจของชุมชน ทั้งนี้ เพราะว่ารากฐานทางประวัติศาสตร์ของประชาชนในพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และมีความคุ้นเคยกับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบเกษตรกรรมมาโดยตลอด อาจพลิกหน้ามือเป็นหลังมือที่ทำให้เกิดอาการวิตกกังวล ตื่นตระหนกต่อสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต

งานวิจัยในเรื่องนี้ ที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดก็คือการเร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือทุนทางสังคม ที่จะสามารถเสริมสร้างความแข็งแกร่ง ไม่ว่าจะเป็นชุมชน ภาคการค้า การลงทุน เศรษฐกิจ ตลอดจนการศึกษา สิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโครงการพัฒนาทั้งหลาย ก็คือ ผลกระทบในทางลบ ซึ่งไม่สามารถที่จะเรียกกลับคืนมาได้ ผลเสียต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาวะสิ่งแวดล้อมการจราจร การเติบโตของอาคารบ้านเรือนอาจจะเกิดขึ้นในอนาคต รวมไปถึงมิจฉาชีพ และอาชญากรรมที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา ในภายหลักที่มาการเปิดใช้สะพานแล้ว

ประเด็นปัญหาที่ผู้ศึกษาเชื่อว่า เมื่อสะพานได้เปิดใช้อย่างเป็นทางการแล้ว จะส่งผลทั้งทางบวกและทางลบต่อพื้นที่ชุมชนในเขตก่อสร้าง สภาพปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นสรุป ได้ 5 ด้าน ดังตารางที่ 1.1

---

[3] การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่ผู้วิจัยในงานวิจัยนี้เป็นวิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) ซึ่งเป็นแนวคิดและวิธีวิทยาในการศึกษาวิจัยและวิธีการทำงานพัฒนาที่คิดค้นและพัฒนาที่ช่วยให้คนภายนอกเรียนรู้และเงื่อนไขของเกษตรกรและสังคมชนบทภายในช่วงระยะเวลาที่จำกัด ใช้งบประมาณไม่มากแต่มีประสิทธิภาพสูง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญอย่างมากกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของคนในท้องถิ่น (Local Empowerment) ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ในการดำเนินงาน (มณีมัย ทองอยู่, 2547).

ตารางที่ 1.1 สภาพปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

ประเด็นปัญหา	ลักษณะของปัญหา
1. ด้านเศรษฐกิจ (ภาคเกษตรกรรม)	ระบบเศรษฐกิจชุมชน (ภาคเกษตรกรรม) → แรงงาน → การขยายตัวด้านการท่องเที่ยว → การค้า → การลงทุนแหล่งธุรกิจ → ผู้ค้ารายย่อยถูกกลุ่มทุนใหญ่ครอบงำ → กระแสบริโภคนิยม
2. ด้านสังคม	1. การขยายตัวของประชากรที่เข้ามา → คนหลบหนีเข้าเมือง 2. โครงสร้างทางสังคม → ความสัมพันธ์ทางสังคม → ครอบครัวขาดความอบอุ่น
3. ด้านการศึกษาวัฒนธรรม	1. การรับวัฒนธรรมต่างชาติ 2. ภาษาหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ 3. แบบแผนความทันสมัย → วิถีชีวิตเรียบง่าย → สลับซับซ้อน (Simple → Complex)
4. ด้านความมั่นคงของรัฐ	1. การให้บริการสาธารณะ → น้ำประปาไม่พอใช้ 2. กรณีพิพาท ความขัดแย้งผลประโยชน์ 3. ปัญหาสังคม อาชญากรรม ยาเสพติด
5. ด้านสิ่งแวดล้อมสาธารณสุข	1. ขยะ → มลภาวะ 2. เกิดอุบัติเหตุ ปัญหาจราจร → สถานพยาบาล แพทย์ไม่เพียงพอ

สิ่งที่ผู้วิจัย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ ก็คือ ต้องการทราบการปรับตัวของชุมชม ทิศทางที่ประชาชนในเขตพื้นที่ก่อสร้างสะพาน โดยการแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางของการปรับตัว ซึ่งจะสามารถนำไปสร้างรูปแบบของความร่วมมือกัน ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนหรือภาคประชาชน ในแง่ของการเตรียมความพร้อมของพื้นที่ ลักษณะเช่นนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ และป้องกันสิ่งที่จะทำให้เกิดปัญหาได้ในอนาคต

การศึกษาวิจัยเรื่องการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ครั้งนี้นอกจากผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลในเรื่อ การปรับตัวของชุมชนมีความเหมือนและแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและชาติ

พันธุ์อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ผ่านโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง (เชียงของ-ห้วยทราย) แล้ว ชุมชนยังมีโอกาสเสนอทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของตนเองและชุมชนบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงในทุกมิติซึ่งข้อเสนอดังกล่าวเป็นทิศทางที่ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนสามารถนำไปประกอบการวางแผนในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในรูปแบบของการทำแผนงาน โครงการ กิจกรรมหรือการขับเคลื่อนงานในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างทันต่อสถานการณ์เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงได้อย่างปีติสุขต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ได้กำหนดโจทย์หลักในการวิจัย คือ ประชาชน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน จะสามารถปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบจากการสร้างสะพานฯ อย่างไร และ มีแนวทางแก้ไขด้วยตัวเองอย่างไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์

1.3.1 เพื่อศึกษาบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4

1.3.2 เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4

1.3.3 เพื่อศึกษาสถานการณ์ แนวโน้ม และผลกระทบต่อชุมชน ของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4

1.3.4 เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนา

1.4 ขอบเขตในการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ใน 3 ตำบล

1.4.1.1 บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านติดกับแม่น้ำโขง พื้นที่ก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง อยู่ห่างที่ว่าการอำเภอ

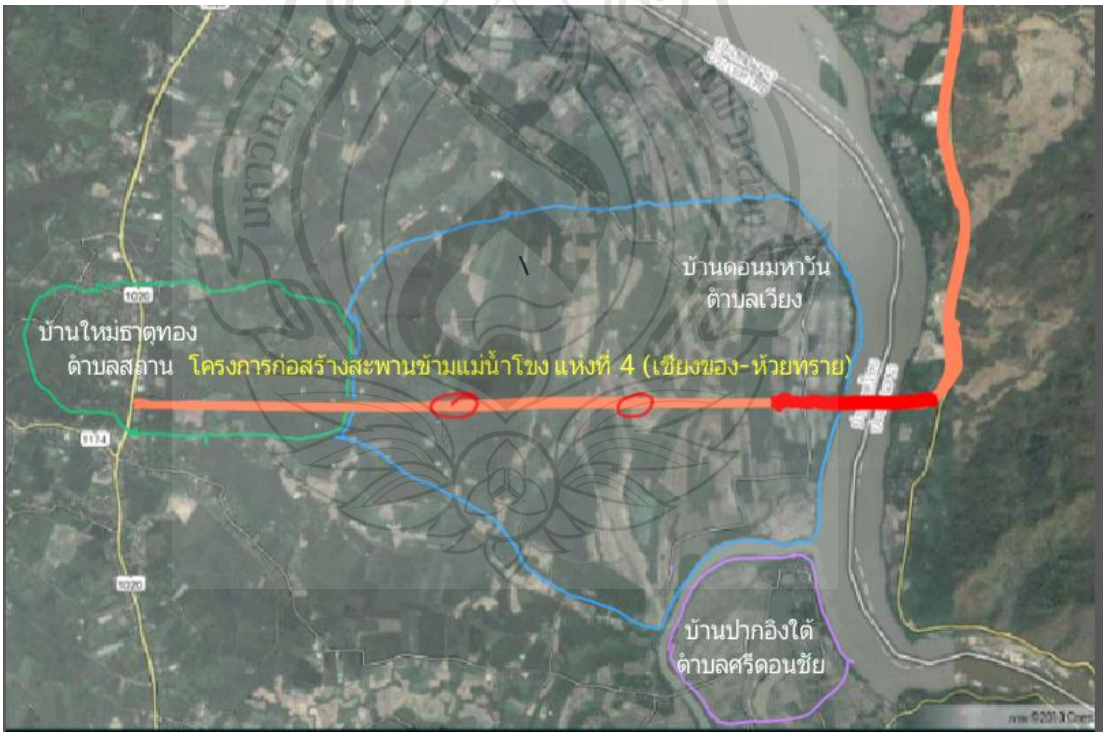
เชียงของไปทางทิศใต้ ประมาณ 9 กม. มีประชากร 150 ครัวเรือน 550 คน เป็นชาย 274 คน หญิง 276 คน พื้นที่หมู่บ้าน ประมาณ 3,000 ไร่ (ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท ปี พ.ศ. 2552)

1.4.1.2 บ้านปากอิงใต้หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

เป็นหมู่บ้านติดกับปากแม่น้ำอิง ที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง พื้นที่อยู่ใกล้กับบริเวณสถานที่ก่อสร้างสะพานฯ เพียงแต่มีแม่น้ำอิงกั้นแบ่งเขตแดนกับหมู่บ้านดอนมหาวันตำบลเวียง มีประชากร 52 ครัวเรือน 204 คน เป็นชาย 99 คนหญิง 105 คน พื้นที่หมู่บ้าน ประมาณ 750 ไร่ (ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท ปี พ.ศ. 2552)

1.4.1.3 บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณทางแยก เชื่อมถนน R3A กับเส้นทางหลวงแผ่นดิน เชียงของ-เชียงรายอยู่ติดกับบ้านดอนมหาวันตำบลเวียง ซึ่งเป็นพื้นที่จุดเริ่มต้นโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 อยู่ห่างตัวอำเภอเชียงของไปทางทิศใต้ ประมาณ 5 กิโลเมตร มีประชากร 134 ครัวเรือน 509 คน เป็นชาย 239 คน หญิง 270 คน พื้นที่หมู่บ้าน ประมาณ 1,000 ไร่ (ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท ปี พ.ศ. 2552)

ภาพที่ 1.1 พื้นที่วิจัย หมู่บ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิงใต้ และบ้านใหม่ธาตุทอง

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1.4.2.1 ศึกษาโครงการการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) และโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่วิจัย เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่ของกลุ่มบริษัทนาคราชนคร กลุ่มบริษัทเชียงของเมืองใหม่ เป็นต้น โดยการศึกษาจากเอกสาร ข่าวสาร ข้อมูลสารสนเทศจากแหล่งข้อมูลและการสัมภาษณ์ หน่วยงานที่รับผิดชอบในประเด็น

1. ความเป็นมาของโครงการ
2. พื้นที่การดำเนินโครงการ
3. การศึกษาผลกระทบมิติเศรษฐกิจ และสังคม

1.4.2.2 ศึกษาสภาพบริบทชุมชนหมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัยและบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท (กชช 2 ค.) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลเอกสารขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นการลงพื้นที่ศึกษาสภาพพื้นที่จริง การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านสตรีและประชากรในชุมชนเกี่ยวกับ

1. สภาพพื้นที่ทั่วไปทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม
2. ประวัติศาสตร์ชุมชน
3. ประชากรรายได้ อาชีพและระดับการศึกษา
4. วิถีการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมรวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนทั้ง 3 แห่งในมิติสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

1.4.2.3 ศึกษาสถานการณ์ แนวโน้มและผลกระทบต่อชุมชน ของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ ด้วยการเข้าไปอยู่ร่วมกับชาวบ้าน สังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม เกี่ยวกับโครงการจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมตลอดจนสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน สตรีและประชาชนในชุมชนโดยมีประเด็นที่จะศึกษา ได้แก่

1. การรับรู้ข้อมูลโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน ของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. การเตรียมความพร้อมของชุมชนภายใต้โครงการก่อสร้างสะพาน

4. ศักยภาพของชุมชนที่สอดคล้องกับการพัฒนาพื้นที่ในมิติต่าง ๆ

5. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา ความตื่นตัวของประชาชนการเป็นเจ้าของที่ดิน นายทุน การจ้างงาน การสร้างอาชีพการศึกษา ฯลฯ

6. การเคลื่อนย้ายและการเกิดใหม่ของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านชุมชนในพื้นที่ศึกษา

7. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเชิงบวกและลบ

1.4.2.4 ศึกษาการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนาโดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนทั้ง 3 แห่ง รวมทั้งการสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ

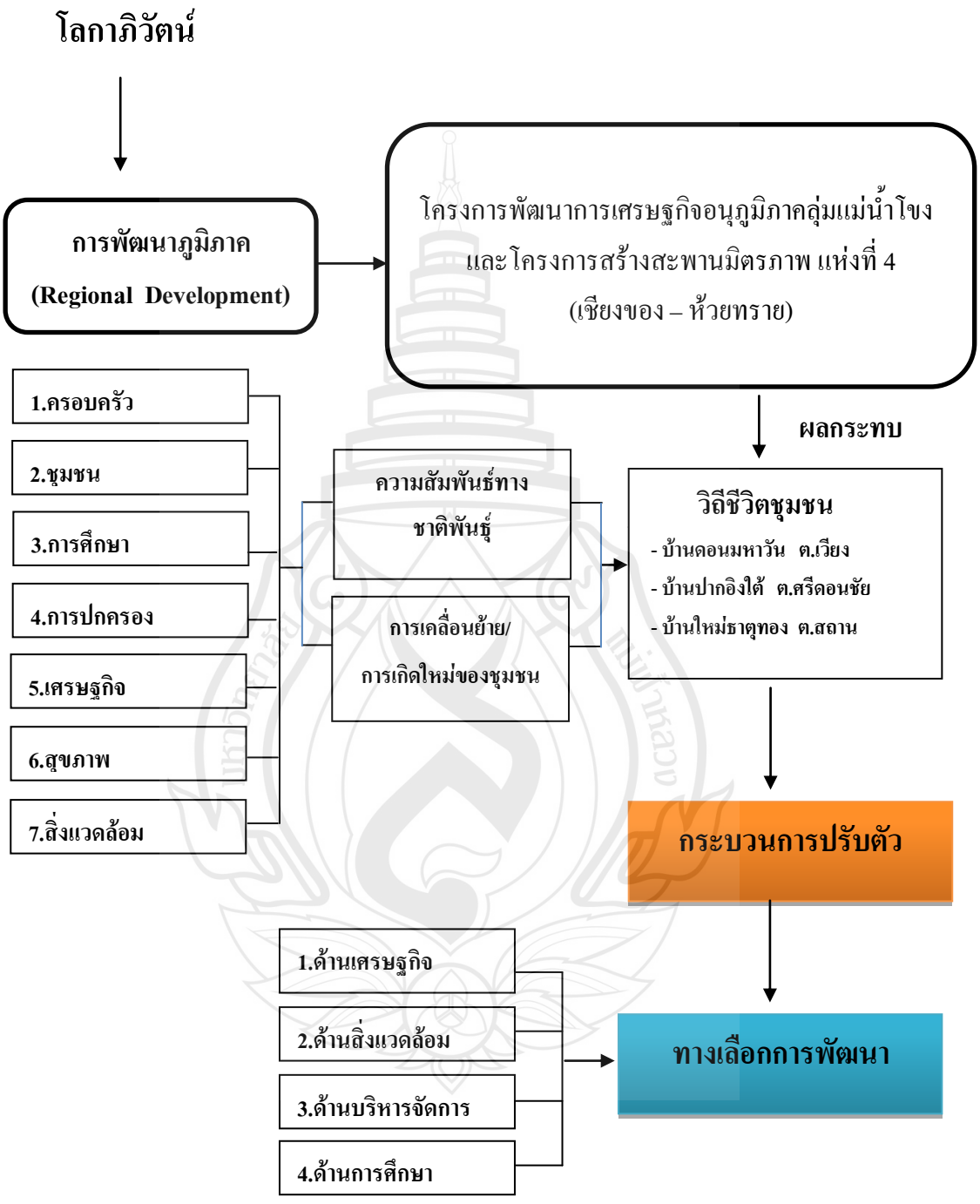
1. ความคิดเห็นที่มีต่อทิศทางการปรับตัวภายใต้โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ของประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ รวมทั้งเจ้าหน้าที่หน่วยงานและภาครัฐเอกชน

2. ข้อเสนอทางเลือกการพัฒนาของชุมชนลุ่มน้ำโขง ผ่านกระบวนการผลักดันและขับเคลื่อนของประชาชน

3. ข้อเสนอทางเลือกการพัฒนาของชุมชนลุ่มน้ำโขง ผ่านกระบวนการผลักดันและขับเคลื่อนของประชาชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านพื้นที่ศึกษาเป็นระยะเวลานาน 6 เดือน (ตุลาคม 2554-กุมภาพันธ์ 2555)

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.6 อธิบายกรอบแนวคิด

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัย (ภาพที่ 1.2) ดังนี้

กระแสโลกาภิวัตน์ กระแสการพัฒนาหลัก และเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นครอบงำไปในทุกภูมิภาคทั่วโลกทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายคน เงินทุน เทคโนโลยี ข่าวสารข้อมูล และความคิดวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดการพัฒนาภูมิภาคในภูมิภาคต่าง ๆ ไปทั่วทุกมุมโลก จึงทำให้เกิดการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ภายใต้โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS: The Greater Mekong Sub-region) และโครงการสร้างสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 (เชียงของ- ห้วยทราย) หรือถนน R3A ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาภูมิภาค สาขาคมนาคมขนส่ง ที่ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานฯ ได้แก่ การเคลื่อนย้ายคน แรงงาน ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการปกครองหรือการบริหารจัดการชุมชน เป็นต้น

การปรับตัวของชุมชนทั้งประชาชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ในพื้นที่โครงการ หรือชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอเชียงของ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการเปิดรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) และ ต้องสร้างทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development) โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถจำแนกทางเลือกการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. ด้านเศรษฐกิจ
2. ด้านสิ่งแวดล้อม
3. ด้านการบริหารจัดการ
4. ด้านการศึกษา

กรอบแนวความคิดในการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้นำไปเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ และนำเสนอผลการศึกษาให้ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้ง ประชาชน องค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ให้เป็นองค์ความรู้ที่สามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลง รองผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ภายหลังมีการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง ในปี พ.ศ. 2556 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการปรับตัวเพื่อรองรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ต่อไป

1.7 นิยามศัพท์

1.7.1 การพัฒนาภูมิภาค (Regional Development) หมายถึงกระแสแนวคิดการพัฒนาภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบและเป็นส่วนหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้แผ่ขยายไปทั่วโลก ที่ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หันหน้ามาร่วมมือกันมาพัฒนาประเทศ และภูมิภาคของตนเอง ภายใต้โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS: The Greater Mekong Sub-region) ประเทศต่าง ๆ ใน GMS ได้แก่ จีน ไทย เวียดนาม ลาว กัมพูชา และ พม่า

1.7.2 กระแสท้องถิ่นนิยม (Localism) หมายถึง แนวคิดที่เกิดขึ้นก่อน และมาควบคู่กับแนวคิดโลกาภิวัตน์ซึ่งทำให้เกิดประเด็นปัญหาในหลายกรณี เช่น ปัญหาคนชายขอบ แรงงานอพยพ วิกฤตทางอัตลักษณ์การครอบงำทางวัฒนธรรม ฯลฯท้องถิ่นนิยม/ชุมชนนิยมจึงเป็นแนวคิดกระแสทางเลือกใหม่ หรือ ทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development) ในการดำรงรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม ให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตชุมชน สืบต่อไปยังอนุชนรุ่นต่อไปได้

1.7.3 กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) หมายถึง กระแสการพัฒนาหลัก และเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก ที่มีความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ถูกประกอบเข้าหากันอย่างใกล้ชิดกันมาขึ้น ทั้งด้านการรับรู้และการกระทำ ที่มีผลต่อตัวเราอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ในระดับโลก รวมทั้งมีอำนาจอิทธิพล และผลกระทบด้านต่าง ๆ ในระดับโลกด้วยเช่นกัน ได้แก่ เกิดกระแสภูมิภาคนิยม และกระแสท้องถิ่นนิยม

1.7.4 ผลกระทบทางสังคม (Social Impact) หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในด้านบวก และ ผลกระทบทางสังคมทั้งในด้านลบ ของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง (เชียงของ-ห้วยทราย) และถนน R3A ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (เชียงของ-ห้วยทราย) The GSM North- South Economic Corridor International Bridge Project (Chiang Khong – Houayxay) บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นโครงการพัฒนา GMS ก่อให้เกิดการเปลี่ยน และผลกระทบทางสังคม ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน และประชากร คุณภาพชีวิตของประชาชน สังคม ด้านทัศนคติ และการตัดสินใจ ตลอดถึงสิ่งแวดล้อม

1.7.5 วิถีชีวิต และ ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ (Lifestyle and Ethnic relation) หมายถึง ประเด็นการศึกษาวิจัย กรณีศึกษาบ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นสถานที่ดำเนิน โครงการก่อสร้าง

สะพานข้ามแม่น้ำโขง (เชียงของ-ห้วยทราย) และถนน R3A เชื่อมระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว ซึ่งจะมีการเคลื่อนย้ายอพยพประชากร เปลี่ยนชุมชนหมู่บ้านชนบทให้เป็นเมืองอย่างรวดเร็ว โดยเรื่องความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และ วัฒนธรรมชุมชน

1.7.6 ขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movements) หมายถึง การเคลื่อนไหวขบวนการทางสังคม ในพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย กรณีศึกษานี้คือ บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายและ พื้นที่ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยง เครือข่าย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในด้าน ต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ขบวนการทางสังคมใหม่ ในอำเภอเชียงของที่ดำเนินการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้แก่กลุ่มรักษ์เชียงของ เป็นต้น

1.7.7 การปรับตัว (Adaptation) หมายถึงการปรับตัวเพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลง ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากความพยายามของประชาชนในชุมชนดอนมหาวัน ตำบลเวียงบ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และ บ้านใหม่ธาตุทองตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในการยอมรับสถานการณ์และความจริงที่เกิดขึ้นภายใต้การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ทางด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การศึกษาและมิติอื่น ๆ และสามารถดำรงชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข

1.7.8 ทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development) หมายถึง ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ประชาชนในชุมชนดอนมหาวัน ตำบลเวียงบ้านปากอิงใต้ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายได้นำเสนอเพื่อเป็นทิศทางการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ ที่เกิดจากความพึงพอใจของประชาชนภายใต้การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวเป็นทิศทางที่ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สามารถนำไปประกอบการวางแผนในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

1.7.9 โครงการ (Project) หมายถึง โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้

1.7.10 บริบท (Context) หมายถึงความเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุขหรือสุขภาพด้านการบริหารจัดการชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และด้านสิ่งแวดล้อม

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1.8.1 มิติวิจัย

1.8.1.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้

1.8.1.2 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ แนวโน้มและผลกระทบต่อชุมชน ของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้

1.8.1.3 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพบริบทชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานฯ และความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ของชุมชน

1.8.1.4 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนา

1.8.2 มิติพัฒนา

1.8.2.1 ประชาชนทุกภาคส่วนในชุมชนดอนมหาวัน ตำบลเวียงบ้านปากอิงใต้ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทองตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายและชุมชนอื่น ๆ ใกล้เคียงได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาชุมชนภายใต้การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานฯ

1.8.2.2 ประชาชนทุกภาคส่วนในชุมชนดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบล ศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายและชุมชนอื่น ๆ ใกล้เคียงมีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อค้นพบ นำเสนอทางเลือกในการพัฒนาเพื่อวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้ภายใต้การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานฯ

1.8.2.3 หน่วยงานภาครัฐ เอกชนรวมถึงองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) รับรู้ความต้องการของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาพื้นที่ทำให้สามารถนำความต้องการนั้นไปวางแผนงาน โครงการที่สอดรับกับศักยภาพและความต้องการของชุมชน

1.8.2.4 ชุมชนดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นตัวอย่างชุมชนที่ดีในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเองภายใต้การดำเนินงานของภาครัฐให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่เผชิญสภาวการณ์เดียวกันศักยภาพเข้มแข็ง และเป็นทางเลือกการพัฒนาใหม่ให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษา พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) เป็นการศึกษาการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีในการทำวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization)
2. แนวคิดภูมิภาคนิยม (Regionlization)
3. แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) วัฒนธรรมชุมชน (Community Culture) และการสร้างพลังอำนาจชุมชน (Empowerment)
4. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)
5. แนวคิดการประเมินผลกระทบสังคม (Social Impact Assessment: SIA)
6. แนวคิดการปรับตัวของชุมชน (Community Based Adaptation: CBA)
7. แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements)
8. แนวคิดทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development)
9. ทฤษฎีระบบ (System Theory)
10. งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization)

ในปัจจุบันชุมชนต่าง ๆ ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมากมาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้จะเป็นชุมชนเล็ก ๆ ก็ไม่สามารถหยุดนิ่งอยู่กับที่ได้ ในการทำความเข้าใจชุมชนจึงต้องทำความเข้าใจกระแสความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและกระทบกับชุมชนด้วย โดยที่ผ่านมามีแนวคิดต่าง ๆ ที่มีส่วนเข้าไป

สร้างความเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชน สังคมต่าง ๆ หลายแนวคิดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้ามาของแนวคิดโลกาภิวัตน์

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1044) กล่าวว่าโลกาภิวัตน์ (Globalization) หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น ส่วน เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, สิริพรรณ นกสวน และ ม.ร.ว. พฤทธิสาณ ชุมพล (บรรณาธิการ, 2550, หน้า 121-145) ได้ให้ความหมายว่าโลกาภิวัตน์ เป็นปรากฏการณ์ที่ความสัมพันธ์ทางการเมืองเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ได้ถูกประกอบให้เข้าหากันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นทั้งในด้านการรับรู้ และการกระทำอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน โดยเรื่องและประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในที่ซึ่งห่างไกลและข้ามประเทศ จะสามารถรับรู้และมีผลต่อตัวเราอย่างรวดเร็ว ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับโลกเข้มข้น ความสัมพันธ์ที่เข้มข้นนี้จะเชื่อมโยงระยะห่างทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นจะเกิดขึ้นมาจากอิทธิพลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในที่ที่ไกลออกไป และในขณะเดียวกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นอาจจะมีผลกระทบต่อที่ที่อยู่ไกลออกไปด้วย มีกระแสท้องถิ่นผสมอยู่ด้วยเสมอ จนเกิดคำใหม่ที่เรียกว่า “กระบวนการผสมผสานระหว่างกระแสโลกกับกระแสท้องถิ่น”

การใช้คำว่า “โลกาภิวัตน์” โดยทั่วไปมักหมายถึงการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ขนาดขอบเขตของการแข่งขันทางเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทำให้ตลาดกลายเป็นตลาดรวมในระดับทั้งโลกมากกว่าการเป็นตลาดของประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งในแง่ของการแข่งขัน

อาจกล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์ เป็นกระบวนการที่มีความขัดแย้งในตัวเอง (Contradictory Process) เนื่องจากมีการขยายกระแสโลกข้ามพรมแดนไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ขณะเดียวกันก็ผสมผสานกระแสท้องถิ่นและนำเข้ามาสู่กระแสโลก และกระแสต่อต้านโลกาภิวัตน์เองขึ้นมาด้วย เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการต่อต้านเขื่อนในระดับสากล แสดงให้เห็นความซับซ้อนของโลกาภิวัตน์ในการต่อต้านการสร้างเขื่อนที่เกี่ยวข้องกับความซับซ้อนที่ผสมผสานระหว่าง เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม รวมถึงวิถีชีวิตของชุมชน ในขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนในระดับโลก ก็ส่งผลต่อการรับรู้และจิตสำนึกในการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในทางตรงกันข้าม การเคลื่อนไหวในท้องถิ่นก็มีผลกลับไปสู่การเคลื่อนไหวและจิตสำนึกในระดับโลก ด้วยเช่นกัน (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2548, หน้า 14-15)

นอกจากนี้โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดผลลัพธ์หลายด้าน ซึ่งกลายเป็นปัญหาสำหรับความเป็นธรรมอย่างมาก โลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในเชิงโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ โครงสร้างทางกายภาพ เช่น

การคมนาคม การสื่อสาร ฯลฯ โครงสร้างทางระเบียบแบบแผนและกฎหมาย เช่น กฎหมายระหว่างประเทศ ปฏิญญาสากล หลักปฏิบัติของสถาบันการเงิน และโครงสร้างทางสัญลักษณ์ เช่น ภาษา องค์ประกอบทางวัฒนธรรม (วีระ สมบูรณ์, 2551, หน้า 31-32)

Appalurai (1996, pp. 27-65) นักมนุษยวิทยาชาวอินเดีย ได้ให้ทัศนะว่าการมองโลกาภิวัตน์และแสดงรูปแบบในการมองวัฒนธรรมที่มีตวามเคลื่อนไหวอย่างเสรี ในโลกของทุนนิยม เป็นกระบวนการข้ามพรมแดน โดยแยกองค์ประกอบของกระแสโลกาภิวัตน์ออกเป็น 5 กระแส ได้แก่

1. กระแสการเคลื่อนย้ายของคน (Ethnoscapes) เป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนย้ายคนข้ามพรมแดนอยู่ตลอดเวลา เช่น นักท่องเที่ยว แรงงานต่างด้าว ผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย เป็นต้น

2. กระแสของสื่อ หรือการแพร่กระจายข่าวสาร (Mediascapes) เป็นพื้นที่ที่มีการแพร่กระจายภาพลักษณ์ด้วยสื่อและภาพลักษณ์เป็นสิ่งสำคัญและมีอำนาจ

3. กระแสการพัฒนาเทคโนโลยี (Technoscapes) เป็นพื้นที่ที่เทคนิควิทยาการเพิ่มขีดความสามารถและเคลื่อนไหวอยู่เหนือข้อจำกัดทางอาณาเขตพื้นที่

4. กระแสการเคลื่อนย้ายทุน (Financescapes) พื้นที่ที่ทุนและเงินตรามีอำนาจในการเคลื่อนย้ายตามเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่

5. กระแสเลื่อนไหลทางความคิด (Ideoscapes) พื้นที่แห่งอุดมการณ์ที่มีการแพร่กระจายผ่านทั้งความคิดและจินตนาการไปในสังคมต่าง ๆ

รูปแบบของโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นแต่ละกรณีย่อมขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะ ด้วยเหตุนี้ การศึกษากระบวนการโลกาภิวัตน์ในฐานะที่เป็นพื้นที่เคลื่อนไหวและเลื่อนไหลอย่างซับซ้อน จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทตามสภาพการณ์ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น กระบวนการโลกาภิวัตน์จึงเป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน และสามารถเกิดนิยามใหม่ในบริบทที่แตกต่างกัน (สุริชัย หวันแก้ว, 2547, หน้า 117)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า “โลกาภิวัตน์” หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานในทุก ๆ ด้าน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในลักษณะที่เป็นการย่นย่อหรือเชื่อมโยงเวลาและสถานที่ ให้ชิดติดกันมากขึ้น เนื่องจากการติดต่อสื่อสารคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็ว ทำให้โลกกลายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ เสมือนหมู่บ้านเดียวกัน หรือเรียกว่า “หมู่บ้านโลก” ซึ่งชุมชนก็จะได้รับผลกระทบทางด้านบวก และลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกับที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนลุ่มน้ำโขง กล่าวคือ โลกาภิวัตน์ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ถูกลดความสำคัญ ให้กลายเป็นแรงงานอัตตลักษณ์เปลี่ยนแปลงกลายเป็นสินค้า ตามระบบทุนนิยมหรือบริโภคนิยมที่มุ่งหาผลกำไร

2.2 แนวคิดภูมิภาคนิยม (Regionlization)

ในยุคปัจจุบันนี้ การพัฒนาภูมิภาคต่าง ๆ ในโลกได้มีการรวมตัวกันในแต่ละภูมิภาคไม่ว่าจะเป็นยุโรป อเมริกาใต้ หรือในเอเชีย มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการสร้างอำนาจต่อรองในการพัฒนาเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศที่อยู่ภายในกลุ่มภูมิภาคเดียวกันเป็นสำคัญ โดยเฉพาะโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS: Grester Mekong Sub-region) และประชาคมอาเซียน (ASEAN Community: AC) การพัฒนาภูมิภาคนี้จะต้องมีการพัฒนาด้านคมนาคมขนส่งเป็นอันดับแรก เพื่อเชื่อมโยงประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

North (1995) ได้กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาค หรือภูมิภาคนิยม เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อแสวงหาสิ่งที่ดีกว่าระบบรัฐ ซึ่งไม่สามารถกำกับควบคุม และแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดนี้จึงรวมไปถึงความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคด้วย และได้จัดแบ่งขั้นตอนการพัฒนาหรือการเจริญเติบโต (Regional Economic Growth) จากชุมชนเกษตรดั้งเดิมสู่ชุมชนเมืองอุตสาหกรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่ ออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economic) เดิมประชาชนใช้ชีวิตในชนบทตามท้องไร่ท้องนา มีการค้าการลงทุนน้อยมาก นั่นคือสภาพดั้งเดิมของชุมชนในชนบท

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ถนน สะพาน เป็นต้น เมื่อถนนเข้าไปสู่ในท้องไร่ท้องนา จากทางเกวียนเป็นถนนลูกรัง หรือ ลาดยาง มีการคมนาคมที่ดีขึ้น จึงมีการค้าขายตามมา อาทิ ปลูกข้าว ถั่ว งา ฯลฯ เข้าสู่การตลาด จะเห็นได้ว่าชุมชนที่เป็นชุมชนเกษตรจะไม่มีการตลาด จะมีเพียงตลาดนัด แต่เมื่อมีถนนที่ดี จึงทำให้มีตลาดเกิดขึ้นทุกวัน จึงเกิดเป็นตลาดการค้าเพิ่มมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การค้าภายในภูมิภาค (Inter Regional Trade) ในระยะเริ่มต้นเป็นการค้าขายสินค้าด้านการเกษตร เช่น ข้าว ข้าวโพด ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 4 การค้าระหว่างภูมิภาค ในขั้นตอนนี้มีการเอาสินค้าเกษตรไปขายยังภูมิภาคอื่น ที่ไม่มีการผลิตสินค้าเกษตร แล้วนำสินค้าอื่นเข้ามาขายยังภูมิภาคของตนเอง เช่น ปุ๋ยเคมี สินค้าอุตสาหกรรมอื่น ๆ เป็นต้น และรายได้ที่เกิดจากการขายสินค้าเกษตรจะเริ่มลดน้อยลง อีกทั้งมีการเก็บรักษาสินค้าเกษตรให้มีอายุ ระยะเวลาเก็บรักษายาวนานมากขึ้น โดยมีการทำโกดังหรือไซโล สำหรับเก็บรักษาสินค้าเกษตร ทำให้ราคาสินค้าเกษตรมีราคาดี เมื่อจำนวนคนเข้ามามากขึ้นด้วยเหตุผล ต่าง ๆ จนเป็นปัจจัยทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เช่น การค้าขาย งานภาคอุตสาหกรรม และงานบริการต่าง ๆ ในระหว่างภูมิภาค

ขั้นตอนที่ 5 การพัฒนาภูมิภาคเป็นอุตสาหกรรม มีการทำการเกษตรลดลง เช่น อุตสาหกรรมไซโลข้าว โรงสีข้าว โรงงานเซรามิก ฯลฯ ขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในอุตสาหกรรม มีความต้องการพลังงาน เช่น พลังงานไฟฟ้า ถ่านหิน เป็นต้น มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในอุตสาหกรรม มากขึ้น เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ จนเข้าสู่การพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization) เทคโนโลยีการผลิตที่มีคุณภาพเพื่อส่งออก เช่น ภูมิภาคมีการปลูกข้าวโพด แล้วนำเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมทำข้าวโพดทอดกรอบ และมีการบรรจุภัณฑ์ (Packaging) แล้วส่งไปขายยังภูมิภาคอื่น ๆ เช่น โรงงานทำบะหมี่ มาม่า ไวไว เป็นต้น (North, 1995)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาจากเกษตรดั้งเดิม สู่การอุตสาหกรรมตามลำดับขั้นตอนที่กล่าวมาข้างต้น เกิดจากการเรียนรู้ และปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามากระทบ อย่างรวดเร็ว เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตตามลักษณะเศรษฐกิจสังคมใหม่ได้

2.3 แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) วัฒนธรรมชุมชน (Comunity Culture) และการสร้างพลังอำนาจชุมชน (Empowerment)

2.3.1 แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism)

ท้องถิ่นนิยม เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาควบคู่กับแนวคิดโลกาภิวัตน์ เนื่องจากในยุคภาวะสมัยใหม่ ได้แพร่กระจายไปทั่วทุกมุมโลกภายใต้กระแสโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดประเด็นปัญหาในหลายกรณี เช่น ปัญหาคนชายขอบ แรงงานอพยพ วิกฤตทางอัตลักษณ์ การครอบงำทางวัฒนธรรม (วีระ สมบูรณ์, 2551, หน้า 24-26) ท้องถิ่นนิยมหรือชุมชนนิยม จึงเป็นแนวคิดกระแสทางเลือกใหม่ ในการดำรงรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนสืบต่อไปยังอนุชนรุ่นต่อ ๆ ไป

พัฒนา กิติอาษา (2546, หน้า 34-37) ได้ประยุกต์ใช้มโนทัศน์ท้องถิ่นนิยมในการศึกษาวิจัยการทำงานร่วมกับท้องถิ่นและในบริบทอื่น ๆ โดยตระหนักถึงศักยภาพ ข้อจำกัด และมีแนวทางการวิเคราะห์ สรุปได้คือ ท้องถิ่นนิยมเป็นเพียงเครื่องมือทางมโนทัศน์ที่เล็งเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ช่วยให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ทำงานภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยชุดอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นมโนทัศน์และเครื่องมือในการวิเคราะห์ของทฤษฎีสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสายสกุลหลังทันสมัยนิยม (Postmodern) ท้องถิ่นนิยมไม่ใช่กระแสคลั่งชาติ คลั่งวัฒนธรรม หรือ การกระตุ้นให้เกิดการดูถูกหรือใช้ความรุนแรงทำร้ายผู้อื่นและวัฒนธรรมอื่น ท้องถิ่นนิยมเป็นจุดเริ่มต้นในการเชื่อมโยงปรากฏการณ์ทางสังคมในระดับต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ท้องถิ่น

ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือแยกจากส่วนอื่น ๆ ของโลกแห่งความเป็นจริง โดยนิยมดึงความสนใจออกจากศูนย์กลาง เรียกร้องให้นักวิชาการ นักพัฒนา นักวางแผน และผู้เกี่ยวข้องหันมาสนใจกับท้องถิ่นเฉพาะ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่เป็นชายขอบของความเจริญและการพัฒนา

นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับสิทธิ เสียง และอัตลักษณ์ของคน และชุมชนท้องถิ่น ในความหมายนี้ ท้องถิ่นนิยมเป็นรากฐานสำคัญของวิธีคิด และการทำงานของประชาสังคมหรือขบวนการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และอาศัยความร่วมมือร่วมใจในระดับชุมชนเป็นฐานสำคัญในการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม โดยเปิดพื้นที่และเน้นการนำเสนอมิติต่าง ๆ ของพื้นที่ชายขอบที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคม แนวคิดท้องถิ่นนิยมต้องรื้อถอนความคิดแบบแยกขั้ว เช่น โลก-ท้องถิ่น เมือง-ชนบท กรุงเทพฯ-ต่างจังหวัด ฯลฯ รวมทั้งความคิดปฏิฐานนิยมและสารัตถะนิยม มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความเข้มแข็งและความเชื่อมั่นทางด้านอัตลักษณ์ให้กับท้องถิ่น ผลักดันอัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายมีสิทธิอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อต่อต้านกระบวนการสร้างความเป็นอื่น (Otherness) และช่วงชิงบทบาทการนำเสนอเรื่องเล่าในการรื้อถอนภาพลักษณ์ความเป็นอื่นที่คนอื่นกระทำต่อท้องถิ่น ดังนั้นในการวิเคราะห์ท้องถิ่นนิยม ต้องระลึกอยู่เสมอว่าปรากฏการณ์ท้องถิ่นนิยม ปรากฏอยู่ในหลากหลายรูปแบบ เกี่ยวพันกันหลายเรื่องหลายมิติ ต้องอาศัยการนิยามและมุมมองที่ชัดเจน ท้องถิ่นนิยมไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ชัดเจนหรือมีขอบเขตในฐานะที่เป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่สมบูรณ์อยู่ในตัว

2.3.2 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (Community Culture)

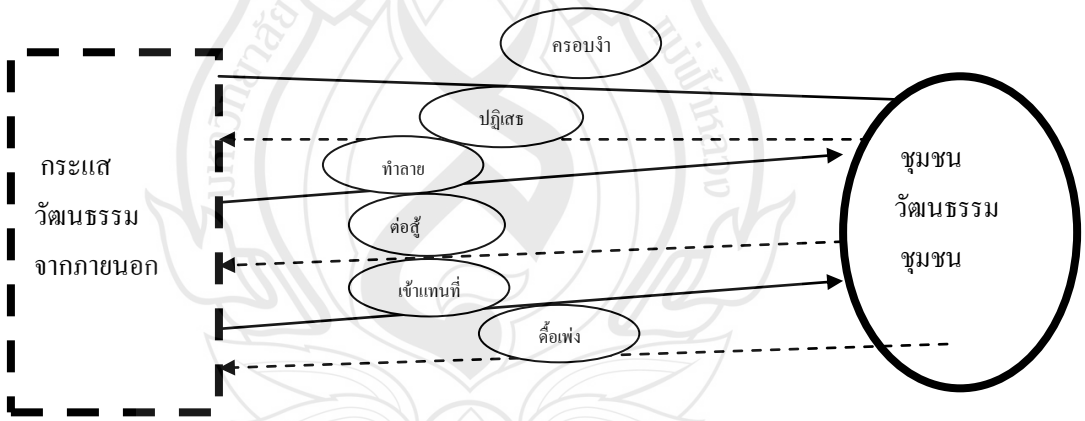
แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดที่เน้นการศึกษาที่มีชาวบ้านและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยมีผู้ให้แนวคิด ดังนี้

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้เสนอ ปรัชญาของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนนั้นมีลักษณะแตกต่างไปจากปรัชญาของการพัฒนากระแสหลักคือการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะในขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ทางด้านวัตถุเป็นเป้าหมายสูงสุดเกณฑ์การวินิจฉัยความสำเร็จของการพัฒนา ก็คือปริมาณวัตถุที่เพิ่มขึ้น แต่การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนนั้นถือเอาความสุขของมนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุด เกณฑ์ที่วินิจฉัยความสำเร็จของการพัฒนาก็คือสภาวะที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ดังนั้นการทำงานพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชน จึงต้องสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของบุคคลและชุมชนให้ประชาชนรู้จักตนเอง เคารพตนเองและผู้ที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนต้องเริ่มศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ร่วมไปกับชาวบ้านถึงวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ ได้เสนอหลักการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน ว่าจะต้องถือเอาชาวบ้านเป็นตัวตั้งของการพัฒนา ถือเป็นการปรับกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาชุมชนโดยเชื่อว่า

ประสบการณ์ชีวิตที่ชาวบ้านได้ผ่านการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดมาในคนแต่ละรุ่น และได้ส่งทอดบทเรียนนั้นเป็นมรดกชีวิตที่อยู่ในรูปของวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญา ความสามารถและศักยภาพของประชาชน ดังนั้นการทำงานจึงต้องเริ่มจากชาวบ้านและสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่ ที่เรียกว่า การทำงานแบบจากข้างล่างขึ้นข้างบน โดยการใช้แนวทัศนะแบบ Positive Approach โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่ก่อน คือทำในสิ่งที่ชาวบ้านเขามีอยู่เป็นหลัก พัฒนาให้ดีขึ้น หรือเชื่อมโยงสู่สิ่งอื่นที่ชาวบ้านมี ในลักษณะที่เป็นองค์รวมของมนุษย์และชุมชน และต้องยึดหลักการประสานงานกัน ระหว่างสิ่งที่นักพัฒนามี และสิ่งที่ชาวบ้านมีและต้องหลีกเลี่ยงหลักการ “เข้าแทนที่” ไม่ว่าจะมาจากฝ่ายใดก็ตาม ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน พยายามศึกษาข้อเด่น และข้อด้อยของทั้งสองฝ่ายและทำงานร่วมกันเพื่อขจัดข้อด้อยและประสานข้อดี

ดังนั้นการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นการมุ่งใช้วัฒนธรรมชุมชนของตนเป็นเครื่องมือให้ประชาชนมารวมกลุ่มเพื่อมองปัญหาร่วมกันวางแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน ผสมผสานอย่างกลมกลืนกับวัฒนธรรมเดิม ภูมิปัญญาเดิมจนเกิดเป็นพลังชุมชนที่จะดำเนินการพัฒนาแก้ไขปัญหาวิถีชีวิตของตนเองได้ นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2538) ยังได้กล่าวถึงวัฒนธรรม 2 กระแส ดังภาพที่ 2.1

ที่มา กาญจนา แก้วเทพ (2538)

ภาพที่ 2.1 ความสัมพันธ์กระแสวัฒนธรรมภายนอกกับวัฒนธรรมชุมชน

โดยทฤษฎีเศรษฐกิจแบบคู่ขนาน 2 กระแส ได้แก่ กระแสหลักของโลก คือ ระบบทุนนิยม กับกระแสรองหรือทางเลือก คือ แนววัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรม 2 กระแสนี้ คือ กระแสวัฒนธรรม

ภายนอก และกระแสวัฒนธรรมภายใน โดยทั่วไปเมื่อใดที่มีการพบกันระหว่าง 2 กระแส ผลลัพธ์คือ กระแสวัฒนธรรมนอกจะไหลบ่าไปทำลาย “ครอบงำ”วัฒนธรรมดั้งเดิม หรือวัฒนธรรมชุมชน

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กนกศักดิ์ แก้วเทพ และกาญจนา แก้วเทพ (2543) ได้นำเสนอกระบวนการเรียนรู้สู่วัฒนธรรมชุมชนตามลำดับขั้นตอน คือ เมื่อชุมชนรับรู้ข้อเท็จจริงอย่างง่าย ๆ แบบเบื้องต้น และเริ่มรับรู้ ความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริง แล้วนำไปสู่การมองเห็นหนทางการแก้ไข เช่น เมื่อเกิดความแห้งแล้ง รู้ว่าควรจะแก้ไขอย่างไร จนสามารถรับรู้ทั้งระบบ เมื่อเกิดปัญหาต้องมองทั้งระบบ ไม่ได้มองเพียงมิติเดียวด้านใดด้านหนึ่งจะนำปัญหาทั้งระบบมาเกี่ยวโยงกันและเสนอทางเลือกที่กว้างขวางใหญ่โตขึ้น จะปรับปรุงปฏิรูปบางส่วนของระบบหรือจะเปลี่ยนแปลงระบบทั้งหมดที่ดำรงอยู่ เป็นต้น

นอกจากนี้ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (2543) ยังได้เสนอวิธีคิดใหม่ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เริ่มต้นจากการมีวิสัยทัศน์ด้วยการมองให้กว้างไกลมากกว่าที่เคยมอง และเรียนรู้วิธีหลาย ๆ แนวที่แตกต่างกัน แล้วนำข้อคิด และเหตุผลที่ขัดแย้งกันมาประเมิน และทำการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียต่าง ๆ ด้วยการใช้วิธีการอภิปรายโต้แย้งท้าทายความคิดเพื่อจุดประกายความรู้ ความคิดใหม่ ๆ และคิดค้นแสวงหาความจริงใหม่ ๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างรอบด้านแบบผสมผสาน

ทั้งนี้ บำรุง บุญปัญญา (2549, หน้า 22 - 23) ระบุว่าการเข้ามาของกระแสการเปลี่ยนแปลง ทำให้ชุมชนต้องพยายามปรับตัว เพื่อให้สามารถคงความเป็นชุมชนไว้ได้ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเกิดขึ้นเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตนทั้งปัญหาเฉพาะหน้า และระยะยาว ให้สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่

2.3.3 การสร้างพลังอำนาจชุมชน (Empowerment)

หลักการทำงานพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น (วิชัย ชูจิต, 2548) จะต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเป็นการสร้างพลังอำนาจในชุมชน ก็มีความสำคัญในการประยุกต์การสร้างพลังอำนาจในชุมชนซึ่งมักทำคู่ไปกับการกระตุ้นการมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ การมีความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนโดยใช้กิจกรรมหลักคือ การมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน การสะท้อนความรู้สึกบทเรียนในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุด้วยผล และการทำกิจกรรมกระบวนการสร้างพลังอำนาจให้เกิดให้ระดับจิตวิทยาบุคคลองค์กรและกลุ่มหรือชุมชน ทั้งแบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการ แบบเป็นทางการคือการที่ชุมชนมีบทบาท และมีอำนาจการตัดสินใจที่เป็นที่ยอมรับจากภาครัฐ แบบไม่เป็นทางการคือการที่ชุมชนมีศักยภาพในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระจากระบบหรือกระบวนการของภาครัฐ ในการทำงานทั้ง 2 รูปแบบสามารถเรียงจากน้อยไปมากโดยดูลักษณะกิจกรรมของชุมชนได้แก่การมีข้อมูลข่าวสารชุมชนได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่มีการตัดสินใจไปแล้ว ชุมชนได้มีการปรึกษาหารือแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ความเห็นของชุมชนอาจจะมี

หรือไม่มีผลต่อการตัดสินใจก็ได้ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมแบบเป็นทางการชุมชนได้มีการระบุหรือส่งตัวแทนให้เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจ และการมีอำนาจตัดสินใจ ชุมชนมีสิทธิที่จะตัดสินใจเพื่อตนเอง และมีวิธีการที่จะดำเนินการตามที่ตัดสินใจการมีพลังอำนาจในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรวมกลุ่มของชุมชนเอง จึงมักเรียกกันว่าต้นทุนทางสังคม (Social Capital) ชุมชนจะไม่สามารถมีอำนาจแบบเป็นทางการถ้าชุมชนไม่สามารถชี้ประเด็นที่สนใจ หรือเกี่ยวข้องกับผู้อื่นได้ ในขณะเดียวกันชุมชนก็จะไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ได้ถ้าสมาชิกในชุมชนไม่มีทักษะในการรวมกลุ่มและการสื่อสาร ดังนั้นการสร้างพลังอำนาจในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมการรวมกลุ่มการฝึกทักษะการเรียนรู้และการสื่อสารร่วมด้วย (วิชัย ชูจิต, 2548)

นอกจากนี้ พัฒนา กิติอาษา (2546, หน้า 30) กล่าวว่าแนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) วัฒนธรรมชุมชนและการสร้างพลังอำนาจชุมชน (Empowerment) ในฐานะที่เป็นทางเลือกการพัฒนาที่ได้รับการนำเสนอในบริบทของสังคมไทย ทั้งในระดับมโนทัศน์และปฏิบัติการทางสังคมยังต้องพิสูจน์ตัวเองในการต่อรองกับอำนาจรัฐและพลังการครอบงำของทุนนิยมเสรีแบบไร้พรมแดน

อาจกล่าวได้ว่าท้องถิ่นนิยม และวัฒนธรรมชุมชน เป็นการสร้างพลังอำนาจของชุมชน ที่ได้มีการพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนสามารถสรุปเป็นแนวเดียวกันได้ว่าการสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการไม่ใช่กิจกรรมอย่างที่ใช้กันอยู่ แนวคิดนี้มองการเปลี่ยนแปลงในสองระดับ คือ บุคคลและองค์กรหรือสังคม นอกจากนี้ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือการวัดและการประเมินการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการใช้กระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจไม่ว่าจะนำไปใช้ในระดับใด การวัดการเปลี่ยนแปลงควรทำทั้งสองระดับ

ดังนั้น ในการนำหลักการทำงานแนววัฒธรรมชุมชนไปใช้ไม่ว่าจะเป็นบริบท ของชุมชน องค์กร โรงเรียน ผู้ใช้ควรที่จะออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับทฤษฎีที่มีความเป็นกระบวนการ และควรออกแบบเครื่องมือวัดผลและกิจกรรมการวัดผล และประเมินผลให้สอดคล้องกับกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจด้วย

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)

กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มวัฒนธรรมหนึ่ง (a culture) ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีภาษาพูดตระกูลเดียวกัน และสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะเด่นคือ เป็นกลุ่มที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือดซึ่งรวมลักษณะทางชีวภาพและรูปพรรณ และบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมโดยผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและวัฒนธรรมเป็นความรู้สึกผูกพันที่ทำให้คน

เหล่านี้มีความรู้สึกใกล้ชิดกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และหากผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นนับถือศาสนาเดียวกันก็จะยิ่งรู้สึกผูกพันกันมากขึ้น ความรู้สึกผูกพันนั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสำนึกทางชาติพันธุ์ หรือชาติลักษณ์ (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547, หน้า 4-13)

Barth (1969) นักมานุษยวิทยาชาวนอร์เวย์ ผู้เขียนหนังสือที่มีชื่อว่า Ethnic Group and Boundaries: The Social Organization of Culture ได้นำเสนอแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับมโนทัศน์ “ชาติพันธุ์” “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์” และ “พรมแดนชาติพันธุ์”โดยชี้ให้เห็นว่า การจะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์ได้ ต้องพิจารณาถึงความคิด และจิตสำนึกของคนในแต่ละกลุ่มว่า ลักษณะใดของชาติพันธุ์มีความหมายกับความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของพวกเขา เพราะกลุ่มชนต่าง ๆ อาจจะมีแบบแผนวัฒนธรรมร่วมกันบางอย่าง อันเกิดจากการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใกล้เคียงกัน แต่ต่างฝ่ายก็มองว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน ข้อเสนอของบาร์ทซ์ ก็คือ ให้เปลี่ยนมุมมองจากการที่ “กลุ่มชาติพันธุ์” ที่มีวัฒนธรรมร่วมกันมามองในแง่ของการเป็น รูปแบบของการจัดระเบียบสังคมอย่างหนึ่ง โดยเน้นเฉพาะลักษณะที่เลือกเป็นสัญลักษณ์ของความแตกต่างของชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ได้แก่ สถานภาพในสังคม เช่น เพศสภาพ ชนชั้น หรือวัยวุฒิ เป็นต้น ซึ่ง Barth ได้จำแนกความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์เป็น 3 แนวทาง คือ

1. การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทำให้เกิดการจัดประเภทของกลุ่มคนที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ การสร้างความเข้าใจกับการใช้เหตุผลของความเป็นตัวเองผ่านการปฏิสัมพันธ์กัน และการมีกิจกรรมร่วมกัน

2. กระบวนการของการสร้างรูปแบบของความเป็นชาติพันธุ์ร่วมกัน มากกว่าโครงสร้างความเป็นชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นการมองพฤติกรรมที่มีต่อกันในการสร้างความยอมรับในแต่ละบุคคล

3. การเริ่มต้นหันมาเรียนรู้กระบวนการของการรวมตัวกลุ่มสมาชิกที่มีชาติพันธุ์เดียวกัน และการคงไว้ซึ่งความดีงามในแนวคิดของกลุ่ม ตลอดจนคงไว้ซึ่งเขตแดนของความเป็นชาติพันธุ์ โดยที่ไม่ลืมถึงความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ตามแนวคิดของ Barth มองจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ตั้งแต่สภาพที่แวดล้อมอยู่ ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว สังคม วัฒนธรรม อาชีพ สภาพทางกายภาพ ภูมิศาสตร์ แผ่นดิน ภูเขา รวมถึงเหตุปัจจัยอื่นๆที่มนุษย์อยู่อาศัยรวมกัน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นอิทธิพลที่จะมีผลต่อแนวทางการดำเนินชีวิตหรือวิถีการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังศึกษาถึงรูปแบบชีวิตที่พัฒนาเป็นอาชีพตลอดถึงสิ่งที่นอกเหนือจากอาชีพที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต สิ่งที่สำคัญคือความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาจากความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ ซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายทางความคิดที่

นำไปสู่ความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม จนก่อรูปเป็นจุดแข็งเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนด้วยการเลือกวัฒนธรรมที่มีความชัดเจนมีความยั่งยืนในกลุ่มของตน

Barth ได้สรุปความแตกต่างของชาติพันธุ์กัน มีข้อจำกัดในการปฏิสัมพันธ์ ต้องระแวดระวังกันและ กลายเป็นพรมแดนในการปฏิสัมพันธ์ เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แม้ว่าจะมีปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มกันไปมา แต่ก็ยังรักษาพรมแดนชาติพันธุ์ไว้ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือความแตกต่างทางชาติพันธุ์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการขาดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และ Barth ก็ยังได้ให้ข้อคิดว่า ลักษณะทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของประชากรมนุษย์กลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องถูกกำหนดโดยพรมแดนชาติพันธุ์ เพราะอาจเปลี่ยนแปลงโดยไม่เกี่ยวกับพรมแดนชาติพันธุ์ ดังนั้น เมื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์นั้นอาจดำรงอยู่ด้วยสัญลักษณ์วัฒนธรรม ที่เป็นพรมแดนชาติพันธุ์ แต่วัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว (Barth, 1969)

2.5 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA)

การดำเนินงานโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศหรือพัฒนาภูมิภาค ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในการประเมินผลกระทบทางสังคม เดช วัฒนชัยยิ่งเจริญ (2551, หน้า 75-79) ได้จำแนกผลกระทบทางสังคมออกเป็น 5 ด้าน คือ ผลกระทบต่อประชาชน และความเปลี่ยนแปลง ผลกระทบทางสถาบัน และการจัดการชุมชน ความขัดแย้งระหว่างผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นกับผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ผลกระทบระดับตัวบุคคล ครอบครัว และความจำเป็นพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคม

ผลกระทบในแต่ละด้าน สามารถจำแนกตัวแปรของผลกระทบ ทั้งหมด 26 ตัวแปร ดังนี้

1. ผลกระทบต่อประชาชน และความเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย
    1) ผลกระทบต่อประชากร ทัศนคติ การยอมรับ
    2) การอพยพ การไหลบ่าเข้าหรือไหลบ่าออกของประชากร
    3) การเปลี่ยนแปลงของประชากรที่เปลี่ยนแปลง
    4) การอพยพเข้าออกใหม่
    5) การจำแนกสัดส่วนองค์ประกอบของประชากร
2. ผลกระทบทางสถาบัน และการจัดการชุมชน ประกอบด้วย
    1) การสร้างหรือลักษณะทัศนคติที่มีต่อนโยบาย
    2) กิจกรรมที่เป็นความต้องการของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง
    3) การเปลี่ยนแปลงด้านขนาด และโครงสร้างขององค์กร

4) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกิจกรรมการวางแผน

5) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

6) ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับเมืองและชานเมือง

7) การเปลี่ยนแปลงจากการให้ความเสมอภาคของกลุ่มคนกลุ่มน้อย

8) การเปลี่ยนแปลงของโอกาสเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

3. ความขัดแย้งระหว่างผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นกับผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ประกอบด้วย

1) การเกิดองค์กรนอกพื้นที่และในพื้นที่กิจกรรมโครงการ

2) การเกิดชนชั้นใหม่ในสังคม

3) การเปลี่ยนแปลงทางการค้าและอุตสาหกรรม

4) ชาติพันธุ์ และการเกิดกลุ่มประชากรใหม่

4. ผลกระทบระดับตัวบุคคลและครอบครัว ประกอบด้วย

1) การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของประชากรในชุมชน

2) ความแตกต่างเกี่ยวกับศาสนาความเชื่อและวัฒนธรรม

3) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัว

4) ความขัดแย้งในระบบเครือข่ายทางสังคม

5) ความเข้าใจในเรื่องสาธารณสุขและความปลอดภัย

6) การจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ หรือการจัดเขตพิเศษ (Zoning)

5. ความจำเป็นพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคม

1) การเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคม

2) การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดิน

3) ผลกระทบของวัฒนธรรม

ผลกระทบทั้ง 5 ด้าน สามารถนำไปปรับใช้ในการศึกษาหรือวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคม ได้ตามความเหมาะสมให้สอดคล้องกับการศึกษาการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และนอกจากนี้ยังมีแนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคม ที่ธนาคารโลกได้เสนอแนวทางการศึกษาผลกระทบทางสังคม ไว้ดังนี้

1. ระบุลักษณะโดยทั่วไปของสังคม วัฒนธรรม และประชากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม

2. อธิบายลักษณะขององค์กรทางสังคมที่ดำเนินกิจกรรมทางการผลิตประเมินการยอมรับทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีต่อกิจกรรม

3. คิดค้นยุทธศาสตร์ในการเพิ่มระดับการยอมรับกิจกรรมนั้น ๆ

4. พิจารณาว่ายังมีประชากรกลุ่มใดอีกหรือไม่ที่อาจได้รับผลกระทบจากกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรที่มีลักษณะพิเศษหรือมีความอ่อนไหวสูงต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กล่าวได้ว่า การประเมินผลกระทบทางสังคมมีความสำคัญ และจำเป็นต่อทั้งชุมชน และโครงการที่จะนำเข้าไปสู่ชุมชน เนื่องจากจะทำให้สามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถกำหนดทิศทางที่เหมาะสม และเตรียมแนวทางเพื่อการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่ชุมชนได้อย่างแท้จริง

2.6 แนวคิดการปรับตัวของชุมชน (Community Based Adaptation: CBA)

แนวคิดการปรับตัวของชุมชนที่ผู้วิจัยได้รวมรวมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยเรื่อง การปรับตัวของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนา กรณีศึกษาพื้นที่โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง นี้ผู้วิจัยได้เลือกแนวคิด 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดของ Huq and Reid แนวคิดของ Ensor and Berger และแนวคิดของ Julian Steward

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532, หน้า 334) ได้ให้ความหมายของการปรับตัวทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์หรือแข่งขันกัน คนในสังคมจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้โดยการปรับปรุงไม่ให้เกิดความขัดแย้งจนถึงต้องแยกกลุ่มกัน แม้ว่าแต่ละคนอาจจะมีนิสัยหรือผลประโยชน์แตกต่างกัน

สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา (อุทัย หิรัญโต, 2526 หน้า 3) ได้ให้ความหมายคำว่า การปรับตัวของมนุษย์ ในทางจิตวิทยาหมายถึง การปรับปรุงตัวเพื่อความอยู่รอดของตนเอง เพื่อความปลอดภัยและพึงพอใจของตัวเองและผู้อื่น และในทางสังคมวิทยา การปรับตัวของมนุษย์หมายถึงการปรับปรุงตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ เพื่อให้มีสัมพันธภาพอันดีกับคนอื่นในสังคม แบ่งออกเป็น 5 วิธี ดังนี้ วิธีที่ 1 การปรับตัวด้วยการแก้ไขโดยตรง วิธีที่ 2 การปรับตัวด้วยการยอมรับความเปลี่ยนแปลง วิธีที่ 3 การปรับตัวด้วยการหาสิ่งอื่นมาทดแทน หรือพฤติกรรมทดแทน วิธีที่ 4 การปรับตัวโดยการปรับความผิด วิธีที่ 5 การปรับตัวโดยการเข้าข้างตัวเอง

ดังนั้นการปรับตัวของคนโดยเนื้อแท้แล้วก็คือการกระทำไปเพื่อแก้ปัญหาแห่งชีวิต และทำให้ตนมีความสุขความพอใจ หรือเข้ากับคนอื่นได้ วิธีการปรับตัวอาจจะมีการต่อสู้ หลอกลวงตัวเอง ยอมลดคุณค่าของความเป็นตัวของตัวเอง และกล่าวได้ว่าทุกคนตกอยู่ในกระบวนการปรับตัวเองจนกว่าชีวิตจะหาไม่

แนวคิดการปรับตัวของชุมชนมีหลายแนวคิด ทั้งนี้ในงานวิจัยนี้ได้ใช้ Huq and Reid (2007) เป็นแนวคิดในการศึกษา ได้เสนอแนวคิดการปรับตัวของชุมชน (Community Based Adaptation: CBA) สามารถจำแนกแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและร่วมกันคิด ถึงความจำเป็นต้องปรับตัวของชุมชน ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความคิดริเริ่มร่วมกันแก้ปัญหา ด้วยการสื่อสารข้อมูลถึงกันด้วยความเข้าใจ ภาษาที่ใช้ชาวบ้านเข้าใจง่ายหรือเป็นภาษาม้องถิ่น จนเกิดระบบการรวบรวมข้อมูลข่าวสารของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับภัยคุกคามหรือผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน

2. การคิดวิเคราะห์ความเสี่ยงและเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชน นำไปสู่การบูรณาการให้สอดคล้องกับความสามรถในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น

3. แผนงานโครงการในการปรับตัวของชุมชนที่มีความยืดหยุ่น เป็นโครงการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น ทั้งโครงการในระยะสั้น และโครงการในระยะยาว รวมทั้งมีการระบุตัวชี้วัด และมีการประเมินผล เป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นอยู่เสมอ

4. การทดลองทำ หรือ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา หรือ การแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่นที่ดีที่สุด หรือเป็นการค้นพบตัวเองของชุมชนท้องถิ่น ที่ไม่ได้ลอกเลียนแบบมาจากชุมชนอื่น

Ensor and Berger (2009) ได้นำเสนอทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติ วัฒนธรรมในการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น (Community Based Adaptation in Theory and Practice) แสดงให้เห็นว่าเป็นการปรับตัวเพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุขร่วมกันในสังคม และเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) รากฐานการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดนี้ ยึดหลักว่า แต่ละปัจเจกบุคคลชุมชนแลวัฒนธรรม จะต้องมีแนวคิดหรือปรัชญาทางการเมืองเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของวัฒนธรรมชุมชนของบุคคล ถ้าหากมีความแตกต่างกันมากก็จะเกิดผลเสียหายต่อสังคมชุมชนท้องถิ่น แนวคิดนี้จำแนกออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนท้องถิ่น และการมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์หรืออิสรภาพของชุมชนถ้องถิ่น

2. ข้อจำกัดบางอย่างของวัฒนธรรมของบุคคล ชุมชนท้องถิ่น สามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นได้

3. การปรับตัวของชุนชนท้องถิ่น สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง เป็นประสบการณ์จริงของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาหรือทุนทางสังคมคิดริเริ่มสร้างสรรค์อันเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดกิจกรรม ผลงาน สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมการปรับตัวของชุมชนที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง

4. วัฒนธรรมและการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น สามารถปรับเปลี่ยนได้จากเหตุปัจจัย คือ การเปลี่ยนแปลงจากเหตุปัจจัยจากภายนอกชุมชน และการเปลี่ยนแปลงจากเหตุปัจจัยจากภายในชุมชน วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นนี้สามารถพัฒนาสร้างสรรค์รูปแบบของสังคมใหม่ (Social Form)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแนวคิดการปรับตัวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของ Julian H. Steward นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ว่าเป็นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนอันเกิดจากการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการ หรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัวของสังคม แนวคิดนี้มองสังคมในลักษณะของพลวัต ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และการเปลี่ยนแปลงนี้เอง เป็นผลจากการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ

Julian H. Steward ได้ชี้ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมนั้น มีความเกี่ยวพันต่อกันอย่างยิ่ง บางครั้งสภาพแวดล้อมหนึ่งอาจมีอิทธิพลเหนือสภาพแวดล้อมอีกอย่างหนึ่งได้ และ Steward ได้เน้นถึงหลักวัฒนธรรมในการประกอบเรื่องราวที่ว่าด้วยเศรษฐกิจ และรวมถึงการวิเคราะห์แกนวัฒนธรรม ดังนั้นแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ Steward เกิดจากปัจจัยพื้นฐาน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อม เพื่อนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ศึกษารูปแบบพฤติกรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ว่ามีกิจกรรมและการทำงานเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้อย่างไร และศึกษารูปแบบพฤติกรรมและระบบวัฒนธรรม ว่าสังคมสามารถอยู่รอดได้หรือไม่เพียงใด

สรุปได้ว่าการปรับตัวของชุมชน คือ ผลของความพยายามจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นไม่ว่าปัญหานั้นจะเป็นปัญหาที่เกิดจากเหตุจากภายนอก หรือเป็นปัญหาที่เกิดจากเหตุจากภายใน จุดมุ่งหมายในการปรับตัวชุมชนท้องถิ่น คือ การแก้ไขปัญหาเหล่านั้นเป็นไปด้วยความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมจนชุมชนท้องถิ่นนั้นสามารถอยู่ได้อย่างปกติสุข

2.7 แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements: NSMs)

โลกปัจจุบันนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements: NSM) วิวัฒนาการขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ได้มีการเกิดขึ้นมาตั้งแต่ในประวัติศาสตร์โดยมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของสังคมโลก

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545, หน้า 21-26) ได้อธิบายความหมาย ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movements) ออกเป็น 6 ประการ คือ

ประการที่ 1 เป้าหมายในการเคลื่อนไหวทางสังคม ไม่ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างคำนิยามหรือความหมายชุดใหม่ ให้กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกลับโลก หรือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มากกว่าความสำคัญของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของโลก หรือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประการที่ 2 ลักษณะของการจัดองค์กร เป็นแบบกว้างและแบบหลวม ในรูปแบบของเครือข่ายเชื่อมโยง มากกว่าการจัดองค์กรตามสายงานบังคับบัญชาแบบระบบราชการ ไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ ไม่มีการรวมศูนย์อำนาจ องค์กรในรูปของเครือข่ายเชื่อมโยงแต่ละสาขา แต่ละกลุ่ม มักจะมีการเคลื่อนไหวโดยอิสระ

ประการที่ 3 การเคลื่อนไหวเป็นการขยายเครือข่ายประชาสังคมให้กว้างและมีพลังมากขึ้น โดยใช้สิทธิความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อำนาจทางการเมืองมิได้จำกัดและผูกขาดแต่เพียงเรื่องแคบ ๆ ของรัฐสภาหรือรัฐบาลแต่การเมืองหมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง ในฐานะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ประการที่ 4 การรวมกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ แบบหลังยุคสมัยใหม่ (Postmodern) คือ เป็นขบวนการขนาดใหญ่แต่หลวม ในรูปแบบเครือข่ายโยงใยมากกว่าในรูปแบบของสายการบังคับบัญชาที่ลดหลั่นกันลงมา

ประการที่ 5 ยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง ใช้เทคนิคในการดึงและตรึงความสนใจของประชาชนในวงกว้างผ่านสื่อต่าง ๆ มิได้หวังผลในการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตแบบใหม่ด้วยการนำเสนอทางเลือกในการดำเนินชีวิตแบบอื่น ๆ ที่ไม่เน้นการผลิต ไม่เน้นกำไร ไม่เน้นการบริโภค และไม่เน้นการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติ

ประการที่ 6 เป็นการเมืองเชิงสัญลักษณ์ ที่มีความสำคัญมากในระบบการเมือง-สังคมแบบปิดล้อมอย่างที่เป็นอยู่เพราะวิถีชีวิตของคนในสังคมถูกครอบงำระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

การให้ความหมายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ข้างต้นนี้ สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่ง พฤทธิสาณ ชุมพล และประภาส ปิ่นตบแต่ง (2550, หน้า 20-26) ได้แบ่งแยกแนวทางการวิเคราะห์การศึกษาขบวนทางสังคม ออกเป็น 2 แนวทาง คือ

1. แนวทางการวิเคราะห์การเมืองแบบกลุ่มผลักดัน (The Political of Pressures Groups) หรือทฤษฎีกลุ่ม (Group Theory) ซึ่งเป็นกรอบการศึกษาการเมืองในกระแสหลัก

2. แนวทางการวิเคราะห์การเมืองแบบขบวนการทางสังคม แบ่งออกเป็น (1) การเมืองแบบกลุ่มผลักดัน เป็นปรากฏการณ์ของการต่อรองต่อสู้แข่งขันระหว่างกลุ่มทางการเมือง เพื่อที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในทางการปกครอง จุดหมายของการรวมกลุ่มคือ ความต้องการที่จะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายของรัฐในอันที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่มตน (2) การเมืองแบบขบวนการทางสังคม เป็นการกระทำการรวมหมู่ ที่ผู้คนจำนวนมากร่วมมือกระทำการด้วยกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สำคัญของสังคม ดังนั้น ขบวนการทางสังคม จึงหมายถึง การกระทำการรวมหมู่ที่จุดมุ่งหมาย หรือ มีผลเปลี่ยนแปลงในทางสังคม ในทางสร้างสรรค์

ลักษณะสำคัญของขบวนการทางสังคมใหม่ เป็นการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง 3 ประการ ดังนี้

1. ขบวนการทางสังคมใหม่ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของชนชั้น ตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ได้อธิบายไว้ แต่เป็นการตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งใหม่ภายใต้บริบททางสังคมที่มีความหลากหลาย

2. ขบวนการทางสังคมใหม่ เป็นการแสวงหากลไกที่จะเปิดช่องทางการเมืองแบบใหม่ ที่มีความหลากหลายมากกว่ากลไกทางการเมืองปกติในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน

3. ขบวนการทางสังคมใหม่ ไม่ได้เรียกร้องเกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม และไม่ได้มีจุดหมายที่ต้องช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างกฎเกณฑ์ หรือกติกาชุดใหม่ในการดำรงชีวิต

นอกจากการให้ความหมายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร และแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ประภาส ปิ่นตบแต่ง ที่กล่าวมาแล้ว (พฤทธิสาณ ชุมพล และประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2550, หน้า 136-137) ได้สรุปลักษณะขบวนการทางสังคมแบบใหม่ไว้ 3 ประการ คือ

1. ขบวนการทางสังคมใหม่ มีความเป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าเป็นขบวนการทางการเมือง เพราะให้ความสนใจเรื่องค่านิยม และวิถีชีวิต ซึ่งมีความสำคัญสำหรับการทำกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ (Public-sphere) เพื่อสังคมโดยรวม และไม่ได้มุ่งที่จะเข้าไป ครองอำนาจรัฐ

2. ขบวนการทางสังคมใหม่ เน้นการกระทำอ้อมรัฐ โดยไม่สนใจที่จะติดต่อ หรือ ท้าทายอำนาจรัฐโดยตรง

3. ขบวนการทางสังคมใหม่ พยายามนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคม (Alternative Life-styles) และมุ่งความสนใจไปที่นวัตกรรมเชิงวัฒนธรรม (Culture Innovation) ซึ่งเป็นการสร้างสรรวิถีชีวิตใหม่ โดยการท้าทายค่านิยมเดิม ๆ การเน้นเชิงสัญลักษณ์ และ ความมีตัวตน

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จึงแตกต่างจากขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต ที่เป็นการเรียกร้องในปริมณฑลของเศรษฐกิจหรือการเมือง แต่การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ให้ความสำคัญในการเรียกร้องในปริมณฑลของวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2542) ได้ให้คำอธิบายในเรื่องทฤษฎีขบวนการทางสังคมใช้กับประเทศโลกที่สามได้หรือไม่ เพียงใด โดยแยกออกเป็นข้อเสนอแนะ 6 ข้อ ดังนี้

1. ขบวนการทางสังคมแนวใหม่ ในบริบทของสังคม (Post-modern) มักจะพูดถึงปัญหาความครอบงำของโครงสร้างอำนาจรัฐ พลังตลาดและระบบสื่อสารมวลชน ทำให้เสรีภาพบุคคลอาจถูกจำกัด เนื่องจากอิทธิพลครอบงำ

2. ปัญหามีความซับซ้อนมากขึ้น กรณีของประเทศโลกที่สามเพราะมีภาวะความครอบงำหรือการถูกทำให้ตกเป็นเบี้ยล่างที่เกิดจากการแผ่อิทธิพลอำนาจของโลกตะวันตก ได้แก่ ประเทศมหาอำนาจ บรรษัทข้ามชาติ ยักษ์ใหญ่ และองค์กรระหว่างประเทศ เป็นโครงสร้างส่วนบนซึ่งทำให้การต่อต้านยิ่งยากมากขึ้น เป็นปัญหาของขบวนการโลกาภิวัตน์ และความครอบงำโดยสังคมตะวันตก

3. ในประเทศโลกที่สาม มีปัญหาเศรษฐกิจระดับพื้นฐาน ผู้เข้าร่วมขบวนการทางสังคมส่วนมากจึงมักเป็นคนไร้อภิสิทธิ์ เป็นกลุ่มชายขอบทางสังคม ปรากฏการณ์ขบวนการทางสังคม 2 ประการ ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน คือ ประเภทที่ 1 เป็นขบวนการที่มีพื้นฐานจากชนชั้น เช่น สหภาพแรงงาน ประเภทที่ 2 เป็นขบวนการใหม่ ๆ ที่โยงกับคนหลายชนชั้น เช่น ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการสตรี ขบวนการนักศึกษา และอื่น ๆ

4. ความเหมือนระหว่างลาตินอเมริกา คือ ขบวนการทางสังคมของทั้งสองประเทศ ช่วงทศวรรษ 1980 เกิดขึ้นในบริบทที่มีผู้ร่วมขบวนการที่มีจุดมุ่งหมายจะก่อตั้งและพัฒนาระบบและโครงสร้างประชาธิปไตย ขณะเดียวกันนั้นรัฐบาลไทยก็ยอมตกอยู่ใต้อิทธิพลของตลาดเสรีและขบวนการโลกาภิวัตน์ ในกระบวนการนั้นรัฐก็ปฏิเสธที่จะจรรโลงความเสมอภาคและเสรีภาพของคนส่วนใหญ่ของประเทศ

5. มีความปรับจุดมุ่งหมายจากแนวคิดขบวนการปฏิวัติฝรั่งเศส ที่เน้นจุดหมายเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพให้เข้ากับให้เข้ากับภูมิปัญญาของท้องถิ่น บางประเทศอาจมีจุดเน้นอยู่ที่บทบาทของชุมชน หรือขบวนการระดับชุมชนและมีการสร้างเครือข่าย (Network) ระหว่างขบวนการของชุมชนต่าง ๆ เป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองและกระจายขบวนการออกไปครอบครองส่วนต่าง ๆ ของสังคมซึ่งเป็นขบวนการเกี่ยวกับทางเลือกการพัฒนาการสร้างจินตนาภาพถึงสังคมที่มุ่งหวังซึ่งมีลักษณะเป็นการสร้างกระบวนทัศน์ที่ขัดกับกระบวนทัศน์ของรัฐหรือทางการในเรื่องแนวทางและการจัดองค์กรการผลิตของเศรษฐกิจสังคมไทย

ทฤษฎีการระดมทรัพยากร และทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองของนักทฤษฎีอเมริกาไม่ได้ใช้วิธีคิดเพื่อช่วยให้เข้าใจที่มาและบทบาทของขบวนการทางสังคม ของประเทศในโลกที่สาม แต่ก็มีประโยชน์เมื่อต้องการวิเคราะห์การจัดองค์กรยุทธศาสตร์ การค้นหาสาเหตุของความสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการและวิเคราะห์ผลกระทบของขบวนการต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม จากข้อเสนอแนะ ดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องแนวคิดทฤษฎีที่เป็นระดับมหาภาค (Macro) คือการศึกษาจากประสบการณ์ของขบวนการระดับย่อยจริง ๆ ที่จะให้ความกระจ่างและแนวคิดใหม่ ๆ เรื่องขบวนการทางสังคมในประเทศไทยได้ดีที่สุด ดังนั้น เนื่องจากทฤษฎีเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นกรณีศึกษาเฉพาะเรื่องเป็นสำคัญ ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ความแตกต่างระหว่างขบวนการทางสังคมใหม่กลุ่มผลประโยชน์ และแนวทฤษฎีชนชั้น

ประเด็นหลัก	กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดัน	ขบวนการทางสังคมใหม่	แนวทฤษฎีชนชั้น
1. รากเหง้าปัญหาความขัดแย้งทางสังคม	การกระจายทรัพยากรทางสังคม (Politic of Redistribution)	ความขัดแย้งใหม่ ๆ ในสังคม (สิ่งแวดล้อมอัตตลักษณ์ ฯลฯ)	ความสัมพันธ์ทางชนชั้น การกดขี่ขูดรีด
2. ตำแหน่งแห่งที่ในสังคม	การเติบโตภายในระบบการเมืองปกติ	1. ภาคสังคมประชา 2. ภาคประชาชน	พื้นที่นอกรัฐ
3. จุดหมาย/ยุทธศาสตร์	1. สร้างบูรณาการทางการเมือง 2. สิทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจภายใต้สิทธิพลเมือง	1. เปลี่ยนค่านิยมและวิถีชีวิต/ปกป้องช่วยสังคมประชาชน 2. การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมทางตรง 3. เอาอาจรัฐคืนมาจัดการเอง	1. การยึดอำนาจรัฐ 2. การปฏิวัติทางชนชั้น
4. รูปแบบองค์กร	1. องค์กรแบบราชการ 2. องค์กรสายบังคับบัญชา	เครือข่าย ขบวนการระดับรากหญ้า	องค์กรจัดตั้ง
5. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้	การระดมทรัพยากรทางการเมืองเจรจาต่อรองล็อบบี้	1. การท้าทาย ขัดขวางระบบการเมืองปกติ (Disruptive) 2. กระทำโดยตรง (Direct action) 3. การสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม	การปฏิวัติ

ที่มา พฤทธิสาณ ชุมพล และประภาส ปิ่นตบแต่ง (2550, หน้า 135)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movements) คือ กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมหลังยุคอุตสาหกรรม หรือ สังคมหลังสมัยใหม่ นำมาสู่ความขัดแย้งในรูปแบบใหม่ ๆ และเป็นการพัฒนายุทธวิธีการเคลื่อนไหว ต่อสู้ ที่มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากขบวนการทางสังคมแบบเก่า (พฤทธิสาณ ชุมพล และประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2550, หน้า 126-137) ปัจจุบันขบวนการทางสังคมกำลังเกิดขึ้น ได้แพร่ขยายไปทั่วโลก อีกทั้งกำลังมีบทบาทในการท้าทายอำนาจรัฐชาติ และกระบวนการโลกาภิวัตน์อย่างมีนัยสำคัญ

2.8 แนวคิดทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development)

ในช่วงระยะเวลา 50 ปี ที่ผ่านมาเป็นยุคแห่งการพัฒนา แต่ยุคดังกล่าวนี้กำลังใกล้จะถึงจุดจบหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ประเทศเจ้าอาณานิคมยุโรปล่มสลาย จึงเป็นโอกาสที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจะขยายภารกิจเป็นผู้นำของประเทศทั้งหลายในโลก การพัฒนาที่ผ่านมามักจะมีลักษณะรวมศูนย์โดยชุมชนไม่มีโอกาสได้บอกถึงสิ่งที่ตนเองต้องการหรือแม้กระทั่งสะท้อนผลกระทบที่ได้รับ จากผลพวงของการพัฒนา ทำให้ของดีที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นสูญหายไป ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ภายใต้สถานการณ์ที่ชุมชนท้องถิ่นถูกรุมเร้าจากโลกาภิวัตน์ และระบบทุนนิยมอย่างเข้มข้น (โลกาภิวัตน์ ปะทะ ท้องถิ่น, 2549)

คำว่า “ทางเลือก” (Alternative) เป็นวาทกรรมสมัยใหม่ ที่เกิดจากความเจริญหรือการพัฒนาตามระบบทุนนิยมและการบริโภคนิยมซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก ในสังคมโลกปัจจุบัน ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ พยายามทำให้โลกสมัยใหม่มีแบบแผนการบริโภค วิถีชีวิตและอื่น ๆ ในรูปแบบเดียวเหมือน ๆ กันหมด จึงเป็นสาเหตุทำให้คนไม่น้อย พยายามหาทางเลือกใหม่ ๆ ที่ไปให้พ้นการครอบงำของวัฒนธรรมกระแสหลักดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการพัฒนากระแสหลัก ได้พิสูจน์ถึงความล้มเหลวของตัวมันเองในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการมีลักษณะที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชีวิต ซึ่งต้องการความหลากหลาย ความสัมพันธ์อย่างเป็นมนุษย์ ด้วยความเป็นกัลยาณมิตรมีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน (สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, 2553)

ทางเลือกการพัฒนา เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือ รูปแบบการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันและต้องสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคตด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุก ๆ ด้าน อย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของไทยด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร ความ

เคารพกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำการพัฒนาสังคมที่เข้มแข็งและมีดุลยภาพ โดยมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ

1. เป็นสังคมคุณภาพ
2. เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้
3. เป็นสังคมที่สมานฉันท์ และเอื้ออาทรกัน

กระบวนทัศน์ใหม่ของประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นการพัฒนาที่พอเพียง ที่เรียกว่า “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจละสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศไทยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และสังคมที่เข้มแข็งมีคุณภาพ แก้ปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิต โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องนำการพัฒนา (สุริชัย หวันแก้ว, บรรณาธิการ, 2545, หน้า 20-22)

อัจฉรา รักยุติธรรม (2554) ได้สรุปความเห็นว่าเงื่อนไขสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น คือ ความสามารถในการพึ่งพิงตนเองของชุมชน สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมในชุมชน เช่น ครอบครัวอ่อนแอลงอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ และนโยบายการพัฒนาของรัฐทุนนิยม ในสถานการณ์เช่นนี้ ชาวบ้านคงจะถอนตัวออกจากระบบทุนได้ยาก แต่จะทำอย่างไรให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรอง และไม่เสียเปรียบมากเกินไป หลักสำคัญที่ต้องยึดถือก็คือเราจะใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดได้ประโยชน์อย่างไร และไม่ถลำลึกไปกับกระแสทุนนิยมมากเกินไปกว่าที่เป็นอยู่

2.9 ทฤษฎีระบบ (System Theory)

ทฤษฎีระบบ มีลักษณะเป็นสหาวิชาการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในหลาย สาขาวิชา เนื่องจากทฤษฎีระบบ เป็นการมองว่าทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน หรือระบบย่อยมีความสัมพันธ์กับระบบใหญ่

สมยศ นาวีการ และผุสดี รุมาคม (2520) ได้ให้ความหมายของระบบ การจำแนกระบบ ระบบองค์การ การวิเคราะห์ระบบ โดยกล่าวว่า ระบบ หมายถึง การนำปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน (People) ทรัพยากร (Resource) แนวคิด (Concept) และกระบวนการ (Process) มาผสมผสานการทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ได้วางแผนไว้ โดยภายในระบบอาจประกอบไปด้วยระบบย่อย (Subsystem) ต่าง ๆ ที่ต้องทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน พิจารณาจำแนกระบบออกเป็น 5 แบบ ดังนี้

1. พิจารณาจากปฏิกิริยาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก จำแนกเป็นระบบปิด (Closed System) และระบบเปิด (Open System)

1) ระบบปิด (Closed System) เป็น ระบบที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก มีความสมบูรณ์ภายในตัว ไม่ผูกพันกับระบบอื่นใด และแยกตนเองออกจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม ยกตัวอย่าง เช่น ระบบเผด็จการ

2) ระบบเปิด (Open System) เป็นระบบที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์กับบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ ในลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นมีความสมดุล ยกตัวอย่าง เช่นระบบประชาธิปไตย

2. พิจารณาจากจำนวนหน่วยงานย่อย และความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานจำแนกเป็นระบบอย่างง่าย (Simple System) และระบบซับซ้อน (Complex System)

1) ระบบอย่างง่าย (Simple System) เป็นระบบที่มีสมาชิก หรือหน่วยงานย่อยจำนวนไม่มาก มีความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานแบบไม่ยุ่งยาก สลับซับซ้อน ยกตัวอย่าง เช่น ระบบภาควิชาการ

2) ระบบซับซ้อน (Complex System) เป็นระบบที่มีสมาชิก หรือจำนวนหน่วยงานจำนวนมาก มิหนำซ้ำมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันแบบ สลับซับซ้อนในทางขวาง และทางตั้ง ยกตัวอย่าง เช่น ระบบสถาบัน

3. พิจารณาการเปลี่ยนแปลงของระบบ จำแนกเป็นระบบคงที่ (Stable System) และระบบไม่คงที่ หรือ พลวัต (Dynamic System)

1) ระบบคงที่ (Stable System) เป็นระบบที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม หรือเมื่อสภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง ระบบอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ยกตัวอย่าง เช่น ศาสนา

2) ระบบไม่คงที่ หรือ พลวัต (Dynamic System) เป็น ระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเสมอ ยกตัวอย่าง เช่น ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับ “เทคโนโลยี”

4. พิจารณาจากความสามารถในการปรับตัวแบบ จำแนกเป็นแบบปรับตัว (Adaptive) และแบบไม่ปรับตัว (Non-adaptive)

1) แบบปรับตัว (Adaptive) เป็นระบบที่มีความสามารถในการปรับ เปลี่ยนแปลงตนเอง หรือปรับตนเอง เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม

2) แบบไม่ปรับตัว (Non-adaptive) เป็น ระบบที่ไม่มีความสามารถในการปรับการ

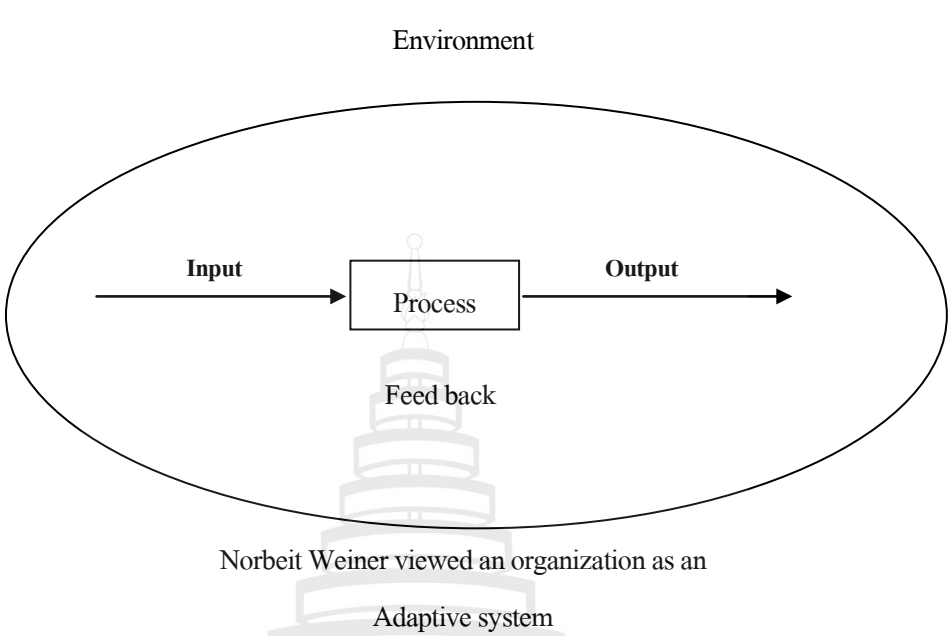
5. เปลี่ยนแปลงตนเอง หรือปรับตนเอง เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม

6. พิจารณาจากอายุของระบบ

1) แบบถาวร (Permanent) เป็นระบบที่มีการดำรงอยู่ หรือดำเนินงานอยู่ได้เป็นระยะเวลายาวนาน ยกตัวอย่าง เช่น การศึกษา

2) แบบชั่วคราว (Temporary) เป็นระบบที่มีการดำรงอยู่ได้เป็นระยะเวลาสั้น ๆ หรือหมายถึง ระบบที่มีอายุตามระยะเวลา ที่ปฏิบัติภารกิจ เมื่อภารกิจเสร็จสิ้นระบบนั้นก็ยุติบทบาท (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ม.ป.ป.)

การนำทฤษฎีระบบมาปรับใช้กับการพัฒนาองค์กรหรือระบบสังคม เพื่อให้องค์กรหรือสังคมสามารถดำรงอยู่และมีพัฒนากลุ่มองค์กร ชุมชนสังคม ให้สามารถรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยต่าง ๆ นั้นมีผลต่อกันและกันหรือมีปฏิสัมพันธ์เป็นพลวัต (Dynamic) เพราะว่าองค์ประกอบของระบบสังคมใหญ่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบของระบบย่อยในสังคม ได้แก่ ระบบครอบครัว ระบบสาธารณสุข ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบวัฒนธรรมประเพณี ระบบความเชื่อค่านิยมในสังคม เป็นต้น การนำทฤษฎีระบบมาใช้กับพัฒนาสังคมหรือองค์กรต่าง ๆ นี้จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม และการกระทบหรือความเปลี่ยนแปลงภายในสังคมทั้งหมด นอกจากนี้เพื่อการทำงานต่าง ๆภายในระบบสังคมให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลหรือการบังเกิดผลสัมฤทธิ์ จึงจำเป็นที่จะต้องมีตัวชี้วัด (Indicaters) ว่าการดำนินการขององค์ประกอบย่อยภายในระบบย่อมได้มีการทำงานเต็มศักยภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์การหรือเป้าหมายของสังคม ผู้วิจัยจึงได้นำภาพแผนภูมิระบบองค์การหรือระบบการปรับตัวขององค์การ ของ Norbeit Weiner โดย สมยศ นาวีการ และผุสดี รุมาคม (2520) มีแนวคิดในเรื่องระบบในองค์การว่า องค์การเป็นระบบ ๆ หนึ่งที่ประกอบขึ้นด้วย สิ่งนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) สิ่งที่ส่งออก (Output) ข้อมูลย้อนกลับ (Feed back) และสภาพแวดล้อม (Environment) และเพื่อทราบถึงแนวคิดในเรื่องระบบในองค์การ จึงได้สรุปแสดงองค์ประกอบต่าง ๆ ตามภาพแผนภูมิ ที่ 2.2 ดังนี้

ที่มา สมยศ นาวีการ และผุสดี รุมาคม (2520)

ภาพที่ 2.2 แผนภูมิระบบองค์การ

จากภาพแผนภูมิระบบองค์การ สามารถยกตัวอย่างเกี่ยวกับระบบการเมืองหรือการเคลื่อนไหวทางสังคม มาเป็นแนวทางอธิบายถึงการวิเคราะห์ระบบ System Analysis ว่า (สังคม คุณคณากรสกุล, 2538, หน้า 353) กระบวนการวิเคราะห์เพื่อทบทวนวัตถุประสงค์ วิธีการทำงาน ค้นหาทางเลือกใหม่ แสวงหาวิธีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถวิเคราะห์ในลักษณะของปัจจัยนำเข้าและปัจจัยส่งออกอย่างเป็นกระบวนการได้ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) เป็นปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลหรือวัตถุดิบที่ก่อให้เกิดการพิจารณากลั่นกรองและตัดสินใจเป็นนโยบาย ซึ่งจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1) การเรียกร้อง (Demand) เป็นการเรียกร้องเพื่อสนองต่อความต้องการของสมาชิกในเชิงนามธรรม หลักการและแนวนโยบายสามารถจำแนกได้ ดังนี้

ก. การเรียกร้องแบบทั่วไป เป็นการเรียกร้องในเชิงหลักการ แนวปฏิบัติ แนวนโยบาย ซึ่งผลประโยชน์จะเป็นของสาธารณชุมชนมากกว่าฝ่ายเรียกร้องเป็นหลัก

ข. การเรียกร้องที่ชัดแจ้ง เป็นการเรียกร้องที่รับรู้ได้ง่าย เพราะผู้เรียกร้องแสดงออกให้เห็นเด่นชัด

ค. การเรียกร้องแบบแอบแฝง เป็นการเรียกร้องที่ต้องใช้การสังเกตเพราะผู้เรียกร้องอาจไม่แสดงออกมา แต่มีพฤติกรรมเชิงประท้วง

ง. การเรียกร้องแบบเจาะจง เป็นการเรียกร้องภายใต้วัตถุประสงค์ชัดเจน

จ. การเรียกร้องแบบแสดงความเห็น อาจจะแสดงความเห็นในทิศทางที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

ฉ. การเรียกร้องแบบต่อรอง เป็นการเรียกร้องภายใต้เงื่อนไข ที่กลุ่มเรียกร้องต้องการ

2) การสนับสนุน (Support) หมายถึง การที่สมาชิกของสังคมการเมือง ให้การสนับสนุน ระบบ ตลอดจนการดำเนินการของระบบการเมือง

ก. การสนับสนุนประชาคมทางการเมือง (Political Community) คือสมาชิกรู้สึกผูกพัน และจงรักภักดีต่อหน่วยการเมืองเดียวกัน เช่น กลุ่ม องค์กร พัฒนาเอกชน ชุมชน นักวิชาการ สื่อมวลชน

ข. การสนับสนุนระบอบการเมือง (Political Regime) หมายถึงรูปแบบ และอุดมการณ์ ทางการเมือง การปกครอง เช่น ประชาธิปไตย เผด็จการ รัฐบาล ทหาร ซึ่งความชอบธรรมของระบอบการเมืองขึ้นอยู่กับความสามารถของระบอบเอง ในการที่จะทำให้สมาชิกยอมรับ

ค. การสนับสนุนเจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authority) หมายถึง รัฐบาล และหน่วยงานราชการ ให้การสนับสนุน

2. กระบวนการแปรสภาพ (Conversion Process) โดยใช้ปัจจัยนำเข้าทั้งหมดสู่กระบวนการแปรสภาพโดยใช้กลไกการทำงานที่มีอยู่ เพื่อสร้างปัจจัยส่งออกให้สนองตอบการเรียกร้องและการสนับสนุน

3. ผลผลิตส่งออก (Output) เป็นผลผลิต ซึ่งในแง่ของการบริหาร หรือการดำเนินงานของรัฐบาลแล้ว จำแนกได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1) ข้อความที่มีลักษณะบังคับ เช่น บรรดาคำสั่ง ข้อบังคับ กฎหมาย และประกาศต่าง ๆ

2) การดำเนินการที่มีลักษณะบังคับ ซึ่งหมายถึง การดำเนินการเพื่อบังคับ ใช้กฎ การห้ามดำเนินการ การส่งเสริมให้ดำเนินการ

3) ข้อความที่มีผลผูกพัน เช่น คำแถลงนโยบายของรัฐบาล

4) การดำเนินการ ที่มีผลผูกพัน เป็นการให้ผลประโยชน์ หรือให้การอนุเคราะห์ แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นกรณีพิเศษ

4. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นกระบวนการส่งข่าวสารเกี่ยวกับสภาพและผลที่ตามมา เพื่อคืนสู่ผู้มีอำนาจหน้าที่ทางการเมือง ซึ่งข้อมูลย้อนกลับมีหน้าที่ ดังนี้

1) เป็นตัวแก้ไขความผิดพลาด (Error Regulation) ของการดำเนินการ
2) ช่วยให้ระบบมุ่งสู่ทิศทางที่กำหนดและเป็นตัวรักษาสภาพเดิม
3) ช่วยให้ระบบเปลี่ยนแปลงเป้าหมายเดิม ไปสู่เป้าหมายใหม่ที่เหมาะสม

2.10 งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกเพื่อพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษาพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้คัดเลือกงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เอกสารที่เกี่ยวข้อง
    1) เอกสาร ข้อมูลเกี่ยวกับสะพานข้ามระหว่างประเทศ
    2) เอกสารเกี่ยวกับการศึกษาโครงการที่เกี่ยวข้อง

2.10.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อทราบถึงงานวิจัยที่เกี่ยวกับ โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงและการปรับตัวของชุมชน การค้าชายแดน ไทย – ลาว การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การศึกษาของสุภางค์ จันทวานิช และคณะ (2548) ได้ศึกษาวิจัยผลกระทบทางสังคมของสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) จากการประชุมประชาคม ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ผลการศึกษาพบว่า มีผลกระทบทางสังคมทั้งด้านบวก และด้านลบ

ผลกระทบด้านบวก คือ ทำให้การคมนาคมขนส่งสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ การท่องเที่ยวและการเดินทางระหว่างประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเวียดนามมีมากขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

ผลกระทบด้านลบ คือ การจราจรแออัดและติดขัด เนื่องจากมีรถยนต์ รถบรรทุกสินค้าเพิ่มมากขึ้น มีแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานจนเกิดชุมชนแออัด ก่อให้เกิดมลภาวะและขยะมากขึ้น การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น มีการขายที่ดินและเอกชนและอพยพไปอยู่ในพื้นที่ห่างไกล หรืออาศัยในชุมชนแออัด นอกจากนี้จะทำให้เกิดปัญหาสังคม ได้แก่ แรงงานเข้าเมืองผิดกฎหมาย และมีกลุ่มอิทธิพลค้ามนุษย์ สินค้าผิดกฎหมาย อาชญากรรม และยาเสพติด

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ ได้เสนอให้มีการจัดผังเมืองใหม่ โดยการกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรม วัฒนธรรม พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และปรับปรุงเส้นทางคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ เพื่อรองรับปัญหาการจราจรที่จะเกิดขึ้น และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีการปรับปรุงระเบียบกฎหมายเกี่ยวข้องกับการอพยพเข้ามาทำงานของแรงงานต่างด้าวในพื้นที่สะพาน นอกจากนี้ยังควรปรับปรุงระบบสาธารณะ ขยายบริการด้านสาธารณสุข และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการพัฒนาฝีมือแรงงานและวิชาชีพ จัดระบบการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งการจัดให้มีการประชาคมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว บนเส้นทาง R3A ที่จะต้องใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และเกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในพื้นที่อำเภอเชียงของ ธงชัย ภูวนาถวิจิตร (2553) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ บนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A เชียงราย-คุนหมิง ศึกษาบริบทของการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม เทคโนโลยีการสื่อสาร สิ่งแวดล้อมและการตลาด รวมถึงความพร้อมด้านการท่องเที่ยว โดยศึกษาเปรียบเทียบใน 3 พื้นที่ คือ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย เมืองหลวงน้ำทา แขวงหลวงน้ำทา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ เมืองเชียงรุ่ง หรือ จิ่งหง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน จากการศึกษาพบว่า สถานการณ์ และแนวโน้มของการพัฒนาการท่องเที่ยบนเส้นทาง R3A ภายหลังการเปิดใช้อย่างเป็นทางการ อยู่ในช่วงการขยายตัวและมีแนวโน้มของอัตราการเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ตลอดสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งความโดดเด่นของบริบทด้าน ต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการตลาด ภายใต้บริบทด้านการเมืองและการปกครอง เทคโนโลยีการสื่อสารและสิ่งแวดล้อม ที่แตกต่างกันของ 3 ประเทศ ซึ่งทั้ง 3 ประเทศ ต่างก็ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว

โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการการท่องเที่ยวร่วมกันในเชิงรุก เชิงรับ เชิงป้องกันและเชิงแก้ไข ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชียงของ หลวงน้ำทา และ จิ่งหง หรือ เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเส้นทางและการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองศูนย์กลางธุรกิจการ

ท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การพัฒนาความพร้อมด้านการท่องเที่ยว (6A's)[3] และยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายด้านการตลาดและพันธมิตรทางธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวในอนาคต

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอำเภอเชียงของ ที่มีบริบทสังคม และวัฒนธรรมมีความใกล้เคียงกันด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตความผูกพันกับธรรมชาติ ที่มีความเรียบง่าย มีประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อที่ใกล้เคียงกัน แม้ว่าบริบทการเมืองและการปกครองจะมีความแตกต่างกัน บริบททางด้านเศรษฐกิจโดยภาพรวมมีลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นการผลิตภาคการเกษตรเป็นหลัก รองลงมาเป็นการค้า และการบริการด้านการท่องเที่ยว มีปริมาณการค้าและการลงทุนขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายหลังการเปิดใช้เส้นทาง R3A มีการส่งเสริมการตลาดร่วมกันโดยเฉพาะการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายร่วมกับเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน แต่ยังต้องพัฒนาให้เกิดการสร้างเครือข่ายและความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมให้มากยิ่งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ความพร้อมด้านการท่องเที่ยว (6A's) บนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนเส้นทาง R3A เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวบนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A

การท่องเที่ยวเมืองเชียงของโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยว ที่พัก และกิจกรมการท่องเที่ยว ส่วนเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้นที่มีความพร้อมอยู่ในระดับสูง แต่ถ้าเปรียบเทียบสิ่งดึงดูดใจแหล่งท่องเที่ยวยังในระดับที่ต่ำกว่าเมืองหลวงน้ำทา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มากกว่าที่จะอยู่พักผ่อน และเดินทางมาท่องเที่ยว

การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว บนเส้นทาง R3A ธงชัย ภูวนาถวิจิตร (2553) ได้นำเสนอ 4 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาตร์เชิงรุก ให้ทั้ง 3 เมือง ให้สามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในราดับนานาชาติ ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวจีนให้เดินทางเข้ามาทางด่านเมืองหลวงน้ำทาและเมืองเชียงของให้เพิ่มมากขึ้นโดยผ่านเส้นทาง R3A พัฒนาเส้นทางการเดินทางและการท่องเที่ยว ทั้ง 3 เมืองให้เชื่อมต่อไปยังเวียดนาม พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ กัมพูชา ยุทธศาตร์เชิงรับพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการบริการการท่องเที่ยว การประชุมสัมมนา ศูนย์แสดงสินค้าและของที่ระลึกภายในท้องถิ่น หรือเรือท่องเที่ยวในแม่น้ำโขง ยุทธศาตร์เชิงแก้ไข การพัฒนาที่พักในแหล่ง

[3] ความพร้อมด้านการท่องเที่ยว (6A's) ได้แก่ (1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (3) สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว (4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว และ (6) กิจกรรมการท่องเที่ยว (ธงชัย ภูวนาถวิจิตร, 2553)

ท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ปรับปรุงระเบียบพิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีหมายกำหนดกิจกรรมการพัฒนาร่วมกันทั้ง 3 ประเทศ ปรับปรุงด่านตรวจคนเข้าเมืองให้สามารถอำนวยความสะดวกร่วมกันได้ ยุทธศาสตร์เชิงป้องกัน สร้างเครือข่ายการตลาดและพันธมิตรทางธุรกิจการท่องเที่ยวด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาความร่วมมือซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า “Three Country One Destination” เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพากรทางการท่องเที่ยวและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง อำภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ที่ชี้ให้เห็นผลกระทบของโลกาภิวัตน์ โดยมีประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้เข้ามามีอิทธิพลทางด้านการค้าและการลงทุนในภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีงานวิจัยของ พิทยา ฟูสาย (2551) เรื่อง ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อชุมชนชายแดนในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: การเกิดขึ้นของตลาดจีน และการตอบสนองของคนในท้องถิ่นเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สรุปผลการศึกษานี้ พบว่า การเกิดขึ้นของตลาดจีนในเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภายใต้กระแสสังคมโลกาภิวัตน์นั้น เกิดจากปัจจัย คือ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวภายหลังการสิ้นสุดสงครามเย็น จุดอ่อนทางด้านเศรษฐกิจของสังคมลาว คือ คนลาวไม่ค่อยให้ความสนใจในการทำธุรกิจการค้า แต่ในความสนใจในการทำการเกษตรมากกว่า ส่งผลในกลุ่มคนจีนมีโอกาสแทรกตัวเข้าสู่ตลาดการค้าลาวได้โดยง่าย ความสำคัญของการร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในกลุ่มประเทสอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คือ พ่อค้าชาวจีนได้อาศัยประโยชน์จากเส้นทาง R3A ในการเคลื่อนย้ายสินค้าและแรงงานไร้ฝีมือสู่เมืองห้วยทราย การเจริญเติบโตของบรรษัทข้ามชาติในจีนภายหลังจากที่จีนมีนโยบายที่ทันสมัย ส่งผลให้กลุ่มบรรษัทข้ามชาติหลั่งไหลเข้ามาลงทุนในจีนเป็นจำนวนมาก เพราะเล็งเห็นถึงการมีฐานแรงงานราคาถูก และการมีตลาดการค้าที่ใหญ่ของจีน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บรรษัทข้ามชาติเหล่านี้มีการผลิตสินค้าออกมาเป็นจำนวนมาก ตลอดจนการแสวงหาตลาดใหม่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อกระจายสินค้าของตนเอง ในขณะเดียวกันการเข้ามาลงทุนของบรรษัทข้ามชาติในจีน ได้ส่งผลทำให้เกิดสภาวะของการคัดสรรแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานที่มีฝีมือจะมีโอกาสสูงมากในการเข้าทำงาน ในบรรษัทข้ามชาติ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายใต้ภาวการณ์แข่งขันในจีน ในขณะที่แรงงานไร้ฝีมือย่อมถูกบีบบังคั้น จึงส่งผลทำให้แรงงานไร้ฝีมือเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการเป็นแรงงานสู่การเป็นพ่อค้า

นอกจากงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 2 ที่กล่าวมาข้างต้น ชลิศา รัตรสาร และวรรณรัตน์ วัฒนานิมิตกูล (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการค้าไทย-ลาว ณ จุดที่มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 3 ในบริบทของวัฒนธรรมเศรษฐกิจ จากการศึกษา

พบว่าผู้ประกอบการชาวไทยและชาวลาว รวมทั้งประชาชนบริเวณจังหวัดนครพนม และแขวงคำม่วน ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 3 เนื่องจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความสะดวกที่จะทำการค้ากับประเทศเวียดนาม ในขณะที่ผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็กเห็นว่าไทยได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไม่มากเท่าใดนัก เพราะเศรษฐกิจของ สปป.ลาว ยังเล็กและไม่เชื่อมโยงกับแขวงสะหวันนะเขต ด้วยเหตุผล คือ พื้นที่ของเมืองท่าแขกในแขวงคำม่วนเชื่อมโยงกับลาวบาว ทางตอนกลางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเชื่อมโยงกับจังหวัดกวงบิ่งในประเทศเวียดนาม พื้นที่ของเมืองท่าแขกในแขวงคำม่วนเชื่อมโยงกับเมืองสะหวันไชยของแขวงสะหวันนะเขต และเชื่อมโยงกับถนนหมายเลข 9 ไปทางฝั่งตะวันออกของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทะลุออกไปยังประเทศเวียดนาม พื้นที่ของเมืองท่าแขกในแขวงคำม่วนจะเชื่อมโยงกับถนนหมายเลข 13 เหนือ ขึ้นไปยังนครหลวงเวียงจันทน์ ส่วนเวียดนามจะอาศัยสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นตัวกลางขนส่งสินค้าผ่านประเทศไทย ทำให้เศรษฐกิจของแขวงสะหวันนะเขตเชื่อมโยงกับนครหลวงเวียงจันทน์ โดยไม่ผ่านตรงมายังแขวงคำม่วน กล่าวคือ เจ้าของร้านค้าปลีก และผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ นั้น มีการติดต่อค้าขายกับลาวอย่างสม่ำเสมอ และทำให้ประชากรทั้งฝ่ายไทย และลาว ต่างก็ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ในการศึกษานี้ ชลิศา รัตรสาร และวรรณรัตน์ วัฒนานิมิตกูล (2550) ได้ข้อค้นพบจากการศึกษาว่า ความต้องการที่จะมีสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 3 เป็นความต้องการของ นักธุรกิจและผู้รับจัดการขนส่งสินค้าไทยที่มีความต้องการขยายกิจการออกไปในประเทศเวียดนาม และชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม ความต้องการที่จะไปมาหาสู่ระหว่างกันดุจญาติมิตรของชาวเวียดนาม อีกทั้งเป็นความต้องการของชาวลาว ทำให้ปริมาณสินค้าไทยในพื้นที่รอบ ๆ จังหวัดนครพนมหลั่งไหลสู่จุดที่สร้างสะพาน มากยิ่งขึ้น เขตเทศบาลเมืองนครพนมจะขยายตัวออกไปด้วย นอกจากนี้ ปริมาณการลงทุนในอุตสาหกรรมและภาคบริการ และทำให้ประเทศไทยในสายตาของประชาชนและภาคเอกชนของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเวียดนาม มีทัศนคติที่ดีต่อกันภายหลังจากการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 3 เปิดใช้อย่างเป็นทางการ

นอกจากนี้ในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ยังมีงานวิจัยของ โสภิดา วีรกุลเทวัญ (2548) เรื่อง เชียงของ: ชาติพันธุ์และการค้าที่ชายแดน ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของผู้หญิงในเครือข่ายการค้าระดับท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์หลังจากที่มีการเปิดพรมแดนการค้า ระหว่างไทยกับลาว มีโครงสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงบริเวณอำเภอเชียงของ ทำให้มีการหลั่งไหลของผู้คนและสินค้าข้ามพรมแดนของรัฐชาติเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กระบวนการค้าข้ามพรมแดนระหว่างรัฐชาติเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความเป็นเครือญาติ ความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งซ้อนทับด้วยระบบอุปถัมภ์ และครือข่ายของความไว้เนื้อเชื่อใจที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน การเปิดพรมแดน (ช่วงปี พ.ศ. 2518 ถึง

พ.ศ. 2532) และการควบคุมที่เพิ่มความเข้มงวดมากขึ้น ตลอดจนความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ส่งผลให้รัฐชาติทั้งฝากฝั่งลาวและไทยสามารถสถาปนาพรมแดนของความเป็นรัฐชาติลงบนพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์ได้ในระดับหนึ่ง ความแตกต่างระหว่างไทยกับลาว ซึ่งแต่เดิมมามีไม่มากนัก กลับปรากฏชัดเจนมากขึ้น แม้กระทั่ง ญาติพี่น้อง กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันก็เริ่มมีการตั้งคำถามถึงความเหนือกว่าหรือด้อยกว่ากันระหว่างผู้คนสองฟากฝั่ง รวมทั้งมีการปะทะทางสังคมต่อกันในวิธีคิดที่แตกต่างระหว่างสังคมนิยมกับทุนนิยม

เมื่อเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างอำเภอเชียงแสนกับอำเภอเชียงของในฐานะเมืองการค้าตามแนวชายแดน พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจ คือ เชียงแสนเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ จีน ไทย พม่า และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาปะทะกันอย่างเข้มข้น จีนซึ่งเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหารในภูมิภาคนี้ เริ่มแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามา โดยผ่านเส้นทางการค้า ทั้งทางบกและทางเรือ แต่อำเภอเชียงของเป็นพื้นที่ได้รับอิทธิพลจีนน้อยกว่าอำเภอเชียงแสน เพราะเส้นทางการเดินเรือขนาดใหญ่ยังไม่สามารถเดินมาถึงเชียงของได้ เพราะได้รับการคัดค้าน หรือการเคลื่อนไหวทางสังคม จากกลุ่มรักษ์เชียงของ ความเป็นเมืองท่องเที่ยวและชุมชนการค้าชายแดน ที่อำเภอเชียงแสน การผลิตในภาคการเกษตรถูกลดความสำคัญลง และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงไปด้วย ขณะที่ในเชียงของ การผลิตในภาคเกษตรกรรมยังคงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ที่ดินยังคงอยู่ในมือของกลุ่มชนชาวไทลื้อ ยังคงมีความสำคัญ ในการผลิตข้าวโพด ส้ม และพืชพาณิชย์ อื่น ๆ เพื่อป้อนสู่ตลาด การขยายตัวการค้าชายแดน และการท่องเที่ยว มีมากกว่าเชียงของทำให้พรมแดนของรัฐชาติบริเวณเมืองเชียงแสน มีความยืดหยุ่นมากกว่าอำเภอเชียงของ การต่อรองทางการค้าผ่านความเป็นชาติพันธุ์ ยังคงดำเนินไปอย่างเข้มข้น ดังเช่น การค้าวัวควาย ของชาวไทลื้อ แถบบ้านวังลาว กับ ชาวไทลื้อ ที่ สิบสองปันนา หรือเครือข่ายการค้าของชาวไทลื้อในเชียงของ และฝั่งลาวเป็นต้น ความเป็นชุมชนบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อาจกลายมาเป็นชุมชนข้ามถิ่น ที่ได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่ และอาจมีพลังคัดค้านกับอำนาจรัฐชาติเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้าน บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำโขงอำเภอเชียงของ ยศ สันตสมบัติ และเสถียร ฉันทะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชนชาวประมงบริเวณปากแม่น้ำสาขาและลำน้ำอิง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่าพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มี 3 ช่วงเวลา

ช่วงแรก การก่อตั้งหมู่บ้าน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476-2530 ชุมชนปากอิงใต้เกิดขึ้นจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านที่หนีภัยสงครามจากฝั่งลาว

ช่วงที่สอง การส่งเสริมการท่องเที่ยว นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530-2540 เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโดยอิทธิพลจากภายนอก โดยเฉพาะรัฐบาลไทยมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในแถบริมน้ำโขง โดยทางอำเภอเชียงของได้นำประเพณีการจับปลาบึกมาเป็นจุดขาย และสร้างกระแสบริโภคปลาแม่น้ำโขง ควบคู่ไปกับการมาท่องเที่ยวเมืองเชียงของ

ช่วงสุดท้าย การพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงทางตอนบน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ถึงปัจจุบัน โครงการขนาดใหญ่บนลำน้ำโขงเกิดขึ้นหลายโครงการ เช่น การสร้างเขื่อนบนลำน้ำโขงของประเทศจีน การระเบิดแก่งเพื่อใช้เป็นเส้นทางเดินเรือพาณิชย์ โครงการพัฒนาทั้งสองโครงการ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำและระบบนิเวศน์ในลำน้ำโขง ทำให้ปริมาณปลาในลำน้ำโขงและแม่น้ำอิงลดลง ชุมชนคนหาปลาจึงหาปลาในแม่น้ำสองสายได้น้อยลง จนต้องหารายได้จากการทำการเกษตรอื่น ๆ เพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น เมื่อได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา ชาวบ้านปากอิงใต้ได้แก้ไขโดยการปรับตัวทำให้ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับประเทศ รวมถึงระดับนานาชาติ โดยแบ่งการปรับตัวเกิดขึ้นสองทาง คือ ทางแรก การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้นมากขึ้น โดยการประยุกต์เครื่องมือหาปลาให้จับปลาได้มากขึ้น และทางที่สอง คือการใช้ทรัพยากรตนเอง หมายถึงการที่คนหาปลาต้องทำงานหนักมากขึ้น ต้องไหลมอง[4] ถี่ขึ้นและต้องใช้เวลาทั้งวันจึงจะได้ปริมาณปลาเท่าเดิมหรือให้ได้ปลาไปขายให้มีรายได้เพียงพอเลี้ยงดูคนในครอบครัว

ส่วนการปรับตัวที่สำคัญของชาวบ้าน คือการรวมกลุ่มกันในรูปแบบของเครือข่ายทั้งระดับแม่น้ำอิง และแม่น้ำโขง เพื่อสร้างกลไกต่อรองกับอำนาจของรัฐชาติทั้งนี้เครือข่ายของประชาสังคมเกิดขึ้นจากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนการเคลื่อนไหวและการจัดองค์กรของชุมชนและได้สร้างความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนกับรัฐชาติ ที่นำไปสู่การเรียกร้องร่วมกับเครือข่ายระหว่างประเทศ เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น

จากงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมด ได้แก่ งานศึกษาวิจัยผลกระทบทางสังคมของสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) งานวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ บนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A เชียงราย-คุนหมิง งานวิจัยการศึกษาการค้าไทย-ลาว ณ จุดที่มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 3 ในบริบทของวัฒนธรรมเศรษฐกิจ งานวิจัยเรื่อง ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ ต่อชุมชนชายแดนในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: การเกิดขึ้นของตลาดจีน และการตอบสนองของคนในท้องถิ่นเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

---

[4] การไหลมอง คือวิธีการหาปลา โดยการปล่อยมองตัดขวางกับลำน้ำ ปล่อยมองให้ล่องไหลลงไปตามลำน้ำ ค่าวมองจะต้องผูกป่อมมองเอาไว้ (ป่อมมอง, ทุ่น ใช้โฟมหรือขวดน้ำพลาสติกปิดฝา) เป็นระยะ ๆ เพื่อไม่ให้มองจมลึกลงใต้น้ำจนเกินไป โดยผู้ที่ไหลจะต้องบังคับทั้งเรือที่ตนนั่งอยู่และจะต้องคอยดูแลมองของตนให้ไหลไปในระยะที่พอเหมาะไม่ให้ไปเกี่ยวกับมองของคนที่อยู่ข้าง ๆ

งานวิจัยเรื่อง เมืองเชียงของ การค้าชาติพันธุ์ และพรมแดนทางวัฒนธรรมชายแดน งานวิจัยเรื่อง ชุมชนหาปลาบริเวณปากแม่น้ำสาขาและลำน้ำอิง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จะเห็นได้ว่ามีงานวิจัยเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 2 และแห่งที่ 3 การปรับตัวและวิถีชีวิตชุมชน การค้าและการท่องเที่ยว ชาติพันธุ์ พรมแดนวัฒนธรรม ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาเรื่องการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ต่อไป

2.10.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.10.2.1 เอกสาร ข้อมูลเกี่ยวกับสะพานข้ามระหว่างประเทศ

เพื่อให้การมองบริบทของสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ซึ่งเป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ให้สมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทบทวนข้อมูลเกี่ยวกับสะพานข้ามแม่น้ำระหว่างประเทศในบริบทของการพัฒนาภูมิภาคซึ่งมีอยู่หลายแห่ง สำหรับในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างสะพานข้ามแม่น้ำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เฉพาะ สะพานข้ามแม่น้ำระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีประชากรจำนวนไม่มากนัก ดังนี้

สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 1 (หนองคาย-เวียงจันทน์) เป็นสะพานข้ามแม่น้ำโขงหรือสะพานมิตรภาพ ไทย ลาว แห่งแรก เปิดใช้เมื่อปี พ.ศ. 2537 สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) เปิดใช้เมื่อปี พ.ศ. 2549 และสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 3 (นครพนม-คำม่วน) เปิดใช้เมื่อปี พ.ศ. 2554 เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างประเทศไทย สปป.ลาว และประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ผบกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านบวกและด้านลบ มีไม่มากนัก เนื่องจากเป็นการเชื่อมโยงมิตรประเทศ หรือเครือญาติ มากกว่าวัตถุประสงค์ทางด้านการค้า การลงทุน โดยตรง และเป็นการค้าการลงทุนขนาดเล็กระหว่างประเทศไทย สปป.ลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

สำหรับสะพานเชื่อมโยงระหว่างประเทศทางด้านทิศตะวันตก ระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหภาพเมียนมาร์ นั้นมีสะพานข้ามแม่น้ำเมย หรือสะพานมิตรภาพไทย-พม่า แห่งที่ 1 (แม่สอด-เมียวดี) และขณะนี้ก็ได้มีการดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเมย แห่งที่ 2 เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศไทยกับ ประเทศสหภาพเมียนมาร์ รวมทั้งเป็นการรองรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ด้วย แต่ปริมาณการค้าการลงทุน ระหว่างประเทศยังมีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของ สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ ยังอยู่ระหว่างการเริ่มเปิดดำเนินการค้า การลงทุน ระหว่างประเทศ นอกจากสะพานข้ามแม่น้ำเมย จะทำให้เกิดการค้าการลงทุนระหว่างประเทศแล้ว ยังทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาทำงานในประเทศไทยจำนวนมาก

จนทำให้เทศบาลนครแม่สอด จังหวัดตาก จะต้องมีการปรับตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยได้มีการศึกษาการปกครองตนเองรูปแบบพิเศษ ซึ่งปัจจุบันยังอยู่ระหว่างการทำการศึกษา เพื่อบริหารจัดการชุมชน เป็นการรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมในอนาคต (“สะพานมิตรภาพไทย-พม่า แห่งที่ 2”, 2556)

สำหรับสะพานเชื่อมระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ประเทศสิงคโปร์และอินโดนีเซีย มีการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศ จำนวนไม่มากนัก เนื่องจากประชาชนนิยมข้ามประเทศด้วยการคมนาคมทางอากาศมากกว่า เนื่องจากประเทศสิงคโปร์และอินโดนีเซีย ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นเกาะจำนวนมาก (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, ม.ป.ป.)

สะพานเชื่อมประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นสะพานเชื่อมระหว่างประเทศเล็ก ที่มีขนาดประชากร การลงทุนไม่มากนัก แต่การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ คือ การปรับตัวของชุมชนในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) เชื่อมโยงประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้ของมณฑลยูนนาน[5]) ซึ่งเป็นประเทศที่มีประชากรจำนวนมาก ซึ่งจะส่งผลทำให้มีการข้ามพรมแดนระหว่างประเทศมากกว่าสะพานข้ามประเทศ แห่งอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นเมื่อมีการเปิดใช้สะพานที่ข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 สะพานแห่งนี้จะเป็นสะพานข้ามประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยได้นำการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับสะพานข้ามประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อทำการศึกษาบริบทของโครงการก่อสร้างสะพาน และการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนา ดังจะได้แสดงผลการศึกษาในบทที่ 4 นี้ต่อไป

2.10.2.2 เอกสารเกี่ยวกับการศึกษาโครงการที่เกี่ยวข้อง

เพื่อทราบถึงความเป็นมาของการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง Greater Mekong Sub region: GMS (นรุตน์ เจริญศรี, 2555) โครงการ GMS เป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยมีธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB: Asian Development Bank) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลัก กลุ่มประเทศ GMS มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุนอุตสาหกรรม การเกษตร และบริการ สนับสนุนการจ้างงานและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้น

---

[5] มณฑลยูนนานมีประชากร 45.4 ล้านคน ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน มีแม่น้ำที่เชื่อมผ่านประเทศเพื่อนบ้าน ที่สำคัญคือ แม่น้ำโขงหรือแม่น้ำหลานชาง ไหลผ่านประเทศเพื่อบ้าน คือ ลาว พม่า ไทย กัมพูชา และเวียดนาม ก่อนจะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ ประชากรประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มากถึง 25 ชนชาติ ซึ่งถือว่าเป็นมณฑลที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่มากที่สุดในจีน (อักษรศรี พานิชสาส์น, 2554, หน้า 134-150)

ส่งเสริมพัฒนาความร่วมมือทางเทคโนโลยีและการศึกษาระหว่างกันตลอดจนการใทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งเสริมกันอย่างมีประสิทธิภาพส่งเสริม และเพิ่มขีดความสามารถรวมทั้งโอกาสทางเศรษฐกิจในเวทีการค้าโลก

โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มีการแบ่งการพัฒนาด้านต่าง ๆ ออกเป็น 9 สาขา ได้แก่ คมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม พลังงาน การค้า การลงทุน เกษตร สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

นอกจากนี้โครงการพัฒนาความร่วมมือ (GMS) ยังได้มีการแบ่งแผนงานลำดับความสำคัญสูง จำนวน 11 แผนงาน ได้แก่ แผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้ แผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตะวันออกตะวันตก แผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตอนใต้ แผนงานพัฒนาเครือข่ายโทรคมนาคม แผนงานซื้อขายไฟฟ้าและการเชื่อมโยงเครือข่ายสายส่งไฟฟ้า แผนงานการอำนวยความสะดวกการค้าและการลงทุนข้ามพรมแดน แผนงานเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความสามารถในการแข่งขันของภาคเอกชน แผนงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทักษะความชำนาญ กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม แผนงานการป้องกันน้ำท่วมและการจัดการทรัพยากรน้ำ แผนงานการพัฒนาการท่องเที่ยว

ในช่วงสงครามเย็น ประเทศต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ได้มีการต่อสู้ระหว่างประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยกับประเทศฝ่ายคอมมิวนิสต์ จึงทำให้การติดต่อด้านการคมนาคมขนส่งถูกตัดขาดออกจากกัน หลังจากสงครามเย็นสิ้นสุด กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และกระแสภูมิภาคนิยม (Regionlization) ได้แพร่กระจายไปทั่วโลก ทำให้ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ต้องรวมตัวกันพัฒนาประเทศในภูมิภาคร่วมกัน โดยมีการพัฒนาด้านคมนาคมขนส่งเป็นอันดับแรก ได้แก่ การพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor) เชื่อมโยงไทย-พม่า และลาว-จีน การพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor) เชื่อมโยงพม่า-ไทย-ลาว-เวียดนาม การพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตอนใต้ (Southern Economic Corridor) เชื่อมโยงไทย-กัมพูชา-เวียดนาม ความตกลงว่าด้วยการขนส่งข้ามแดนในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS Cross Border Transport Agreement) ความตกลงว่าด้วยการเดินเรือพาณิชย์ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน (Quadripartite Agreement on Commercial Navigation on Lancang – Mekong River) ไทย ลาว พม่า จีน นอกจากนั้นยังมีความร่วมมือด้านอื่น ๆ อีก เช่นด้านพลังงาน ประเทศ GMS ด้านโทรคมนาคม ด้านการท่องเที่ยว และความร่วมมือด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

ดังนั้น โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และถนน R3A จึงเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์การค้าการลงทุนที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน จากรายงานการศึกษา เรื่อง กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศของกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่ม

แม่น้ำโขง (GMS: The Greater Mekong Sub-region) กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 2 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค (ฉบับสมบูรณ์ สิงหาคม 2551) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนากลุ่มจังหวัดและจังหวัด ให้มีความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ภาคเหนือและสอดคล้องกับแผนบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2551-2554 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 รวมทั้งแผนพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้ กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 2 (เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน) มีศักยภาพด้านที่ตั้งสามารถเชื่อมโยงการพัฒนากลุ่มอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงและเอเชียใต้ มีวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มล้านนาตะวันออก เป็นฐานการผลิตเกษตรที่สำคัญ และมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมทั้งสถาบันการศึกษาระดับสูง จึงสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาได้ จังหวัดเชียงรายจึงถือว่าเป็นประตูการค้าการลงทุนและศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงกลุ่มอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551, หน้า 9-10)

ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง กรอบยุทธศาสตร์ การพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศของกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ผู้ศึกษาได้เลือกชุมชน 3 หมู่บ้าน ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ซึ่งเป็นโครงการส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ข้อมูลดังที่กล่าวมา จึงเป็นประโยชน์ต่อการตอบวัตถุประสงค์การศึกษาครั้งนี้

แนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นเข็มทิศนำทางสู่การหาคำตอบเรื่องการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 มีขอบเขตการวิจัยในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใกล้หรือเป็นที่ตั้งของสะพานข้ามแม่น้ำโขง ผู้วิจัยจึงได้เลือกแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ 9 แนวคิด และ งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางประกอบทิศทางในการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ เพื่อตอบคำถามการวิจัย 4 หัวข้อ อีกทั้งยังเกื้อกูลเป็นประโยชน์และความสุขของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ให้มีความเข้มแข็งสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และกระแสภูมิภาคนิยม

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัย เรื่อง การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงกับ โครงการสร้างสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 สำรวจและศึกษาแนวโน้มของผลกระทบที่เกิดจากโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เชียงของ-ห้วยทราย ตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS)

ระยะที่ 2 การเข้าร่วมประชุมเวทีประชาคมชาวบ้าน การจัดเวทีชาวบ้าน และ การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Groups) โดยศึกษาบริบทชุมชน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การปรับตัวของชุมชน และข้อเสนอเพื่อเป็นทางเลือกในการพัฒนาชุมชน โดยศึกษาข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่

ระยะที่ 3 นำเสนอผลการทำงานวิจัยเพื่อตรวจสอบและข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย ต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การเก็บรวบรวมข้อมูล ในพื้นที่ทั้ง 3 ตำบล 3 หมู่บ้าน ของอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน โดยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่วิจัย ดังต่อไปนี้

3.1.1.1 บ้านดอนมหาวัน ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้สถานที่ดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือ สะพานมิตรภาพ ไทย-ลาวแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในการศึกษาวิจัยนี้ ถือว่าเป็นชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ชิดกับโครงการมากที่สุด โดยเฉพาะขนาดพื้นที่ตามเขตการปกครองหมู่บ้าน 3,000 ไร่ คาดว่าจะได้รับผลกระทบและมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

3.1.1.2 บ้านปากอิงใต้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย เป็นหมู่บ้านชุมชนขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 52 หลังคาเรือน บ้านปากอิงใต้อยู่ห่างจากตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เพียง 1 กม. หมู่บ้านนี้มีชื่อเสียงในด้านการจับปลาในแม่น้ำอิงที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ในระยะที่ผ่านมามีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) โดยกลุ่มรักษ์เชียงของได้เข้ามาศึกษาส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและวิถีชีวิตชุมชนลุ่มแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขง ตลอดถึงการวิจัยจาวบ้าน นอกจากนั้นหมู่บ้านชุมชนบ้านปากอิงใต้ยังได้รับผลกระทบอื่น ๆ ที่เกิดจากการสร้างสะพานได้แก่ การลดลงของระดับน้ำในแม่น้ำโขงที่เกิดจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงในประเทศจีน การกัดเซาะพังทลายของหน้าดินตลอดแนวชายฝั่งแม่น้ำโขง การขนหินจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาขึ้นฝั่งไทยที่บ้านปากอิงใต้ ปัญหาขยะที่ไหลมากับแม่น้ำอิง และปัญหามลภาวะจากโรงบ่มใบยาในหมู่บ้านที่ใช้แร่ลิกไนท์เป็นเชื้อเพลิง

3.1.1.3 บ้านใหม่ธาตุทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท อยู่ห่างจากตัวอำเภอเชียงของเพียง 5 กิโลเมตร มีหน่วยราชการตั้งในพื้นที่หมู่บ้าน 3 หน่วยงาน (สำนักงานที่ดิน สำนักงานเกษตร สำนักงานสหกรณ์) เป็นจุดเริ่มต้นโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 โดยได้เริ่มต้นในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านนี้ ณ บริเวณจุดเชื่อมต่อถนน R3A กับ ทางหลวงหมายเลข 1020 (เชียงของ-เชียงราย) อีกทั้งพื้นที่หมู่บ้านด้านทิศตะวันออก ที่มีการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เป็นเขตติดต่อกับหมู่บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง และคาดหมายว่าพื้นที่บริเวณนี้จะเป็นที่ตั้งของตัวเมืองเชียงของใหม่ในอนาคต

3.1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่ครอบคลุมในประเด็นสำคัญต่าง ๆ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ครอบคลุมในประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

3.1.2.1 ศึกษาโครงการพัฒนาการเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) และโครงการการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ในประเด็น

1. ความเป็นมาของโครงการ
2. พื้นที่การดำเนินโครงการ
3. การศึกษาผลกระทบมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

3.1.2.2 ศึกษาผลกระทบและการปรับตัวของชุมชนของโครงการการก่อสร้างสะพานเชื่อมระหว่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ในประเด็น

1. ความเป็นมาของโครงการ
2. พื้นที่การดำเนินโครงการ
3. การศึกษาผลกระทบมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ผลกระทบและการปรับตัวของชุมชน

3.1.2.3 ศึกษาสภาพบริบทชุมชนหมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน เกี่ยวกับ

1. สภาพพื้นที่ทั่วไปทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม
2. ประวัติศาสตร์ชุมชน
3. ประชากร รายได้ อาชีพและระดับการศึกษา
4. วิถีการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจ
5. สังคมและวัฒนธรรมในมิติชาติพันธุ์
6. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนทั้ง 3 แห่งในมิติสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

3.1.2.4 ศึกษาสถานการณ์ แนวโน้มและผลกระทบต่อชุมชน ของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ โดยแบ่งเป็น

1. ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำสตรี

1) การรับรู้ข้อมูลโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3) การเตรียมความพร้อมของชุมชนภายใต้โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

4) ศักยภาพของชุมชนที่สอดคล้องกับการพัฒนาพื้นที่ในมิติต่าง ๆ

5) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา อาทิ ความตื่นตัวของประชาชน การเป็นเจ้าของที่ดิน นายทุน การจ้างงาน การสร้างอาชีพ การศึกษา เป็นต้น

6) การเคลื่อนย้าย การเกิดใหม่ของชุมชน การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้นำชุมชนในพื้นที่

7) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเชิงบวกและลบ

8) ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

2. เยาวชน ผู้สูงอายุ

1) การรับรู้ข้อมูลโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน

3) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา รวมถึงความตื่นตัวของประชาชน การเป็นเจ้าของที่ดิน นายทุน การจ้างงาน การสร้างอาชีพ การศึกษา

4) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเชิงบวกและลบ

5) ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานราชการระดับจังหวัด อำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน

1) การรับรู้ข้อมูลโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง

2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน

3) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา อาทิ ความตื่นตัวของประชาชน การเป็นเจ้าของที่ดิน นายทุน การจ้างงาน การสร้างอาชีพ การศึกษา

4) กระบวนการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง

5) การเคลื่อนย้าย การเกิดใหม่ของชุมชน การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้นำชุมชนในพื้นที่

6) แผน โครงการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจของหน่วยงานภาครัฐ

7) ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

3.1.2.5 ศึกษากระบวนการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกในการเกี่ยวกับ

1. ความคิดเห็นที่มีต่อทิศทางการปรับตัวภายใต้โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ของประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุและหน่วยงานภาครัฐ

2. ข้อเสนอทางเลือกการพัฒนาของชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ผ่านกระบวนการผลักดันและขับเคลื่อนของประชาชน

3. ข้อเสนอทางเลือกการพัฒนาของชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ผ่านกระบวนการผลักดันและขับเคลื่อนของประชาชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลเอกสารและข้อมูลพื้นฐาน

ผู้วิจัยได้ศึกษาแหล่งข้อมูลหลักของหมู่บ้าน บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน เชียงของ จังหวัดเชียงราย จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสำรวจภาคสนาม และข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเชียงของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่วิจัย สำนักบริหารการทะเบียน อำเภอเชียงของ สำนักงานจังหวัดเชียงราย

3.2.2 การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้นำวิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม เพื่อทำการศึกษาการปรับตัวของชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ในการประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อศึกษาสถานการณ์ การรับรู้ ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน และการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนา และในการจัดการประชุมแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลด้านต่าง ๆ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน ประชากร สังคม และวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานสำหรับการวิเคราะห์และติดตามความคืบหน้า รวมถึงการสำรวจสถานภาพความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของประชากรในพื้นที่ต่อโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เชียงของ-ห้วยทราย: ถนน R3A เชียงราย-คุนหมิง

3.2.3 ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ตั้งแต่ เดือนมกราคม พ.ศ. 2552 - เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ระหว่างการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หรือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระเบียงเหนือ-ใต้ ซึ่งปัจจุบันนี้การดำเนินการก่อสร้างถนน R3A จากเมืองห้วยทราย-บ่อเต็น (ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)-เชียงรุ่ง-เมืองคุนหมิง (ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน) ได้ดำเนินการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว และเป็นช่วงเวลาที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ดำเนินการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว

3.3 เครื่องมือการวิจัย

3.3.1 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผู้วิจัยได้เข้าไปทำการวิจัยอยู่ในหมู่บ้านกับชาวบ้าน และผู้นำท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่

3.3.1.1 การร่วมประชุมชี้แจงระหว่างหน่วยงานภาคราชการ และประชาชนที่ได้รับผลประทบจากการเวนคืนที่ดิน เพื่อดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง

3.3.1.2 สังเกตการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สะพาน ท่าเรือ ด่านตรวจคนเข้าเมือง สถานที่ราชการ ระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น

3.3.1.3 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการถือครองสิทธิในที่ดิน และการประกอบอาชีพของชาวบ้าน

3.3.1.4 การย้ายถิ่นของแรงงานจีนเข้ามาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การลงทุนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และไทย

3.3.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview)

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์การเจาะลึกในการทำวิจัยเรื่องนี้ เพื่อตอบคำถามการวิจัย 4 ข้อ คือ บริบทโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงเป็นอย่างไร บริบทหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานฯ 3 หมู่บ้าน เป็นอย่างไร สถานการณ์การรับรู้ผลกระทบความเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาเป็นอย่างไร โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview) จากผู้นำองค์กรของรัฐและเอกชน ผู้บริหารภาครัฐ เอกชน และผู้นำชุมชนประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้พิจารณาจากบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น ผู้นำชุมชน ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู ผู้นำธุรกิจ ในชุมชน รวมทั้งพ่อค้า แม่ค้า และชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านนี้มาเป็นระยะเวลานาน สมาชิกสภาเทศบาล ผู้รับผิดชอบโครงการ เจ้าหน้าที่และผู้รับผิดชอบในแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ให้ข้อมูลทั่ว ๆ ไป ได้แก่ นักวิชาการท้องถิ่นและผู้นำองค์กรชุมชน เช่น นายอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย หัวหน้ากลุ่มงานยุทธศาสตร์ สำนักงานจังหวัดเชียงราย ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงของ พัฒนาการอำเภอ เจ้าพนักงานที่ดินอำเภอเชียงของ หัวหน้าการด่านตรวจคนเข้าเมืองเชียงของ นายช่างแขวงการทางจังหวัดเชียงราย ประธานคณะกรรมการอำนวยการสภาพัฒนาองค์กรเครือข่ายชุมชนอำเภอเชียงของ (กลุ่มรักษ์เชียงของ) และประชาชนทั้ง 3 หมู่บ้าน

3.3.3 การสังเกตทั่วไป (General Observation)

เป็นเทคนิคการวิจัยที่ผู้วิจัยใช้มาก ตลอดระยะเวลาของการวิจัย เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านทั้ง 3 แห่ง เป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ เนื่องจากทั้ง 3 หมู่บ้านอยู่บริเวณที่ใกล้ จุดดำเนินงานโครงการก่อสร้างสะพานแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) และเป็นเส้นทาง R3A ตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เหนือ-ใต้ หรือ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

3.3.4 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

ผู้วิจัยใช้เทคนิควิจัยดังกล่าวตลอดระยะเวลาที่ทำวิจัยในหมู่บ้านนี้ นั่นคือ การพูดคุยกับคนในชุมชน หรือนอกชุมชน เพื่อหาข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมจากโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง

3.3.5 การทำแผนที่ (Participatory Mapping)

เป็นเทคนิควิจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัย ทำให้ทราบผังเมือง สถานที่ตั้งของสถานที่ต่าง ๆ ของชุมชนทำ ให้ทราบเส้นทางการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนทำได้รวดเร็วขึ้น ทราบที่พักอาศัย หรือสถานที่ที่จะเข้าพบผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้วางแผนการวิจัยได้สะดวกขึ้น

3.3.6 การเข้าร่วมประชุมกับชาวบ้าน และการจัดประชาคมเวทีชาวบ้าน

ผู้วิจัย เข้าร่วมประชุมกับชาวบ้าน และมีการจัดให้มีเวทีชาวบ้าน ขึ้นรวม 5 ครั้ง ซึ่งเข้าร่วมประชุมกับชาวบ้าน และการจัดเวทีประชาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อทั้งให้ชุมชนได้รับทราบสถานการณ์ของการดำเนินโครงการฯ ข้อมูลจากผลการศึกษาวิจัยเพื่อให้เป็นกิจกรรมที่ชุมชนได้รับรู้สถานการณ์จริง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นพร้อมทั้งเสนอแนะต่อทิศทางในการปรับตัวของชุมชน ดังนี้

เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 1 ในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2553 องค์การบริหารส่วนตำบลสถานตำบลสถาน ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลสถาน อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมทั้งสิ้น 150 คน โดยกรมทางหลวงเชิญวิทยากรจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งนักวิชาการประชุมชี้แจงและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่ได้รับผลกระทบ เรื่อง “การเวนคืนที่ดิน เพื่อก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง (ห้วยทราย-เชียงของ) และ ถนน R3A” ได้แก่ ผู้แทนจากกรมทางหลวง นายอำเภอเชียงของ นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการประชุม

เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 2 ในเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554 ร่วมกับองค์กรประชาชนในหมู่บ้านดอนมหาวัน ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งสิ้น 150 คน โดยผู้ใหญ่บ้าน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ชี้แจงข้อราชการต่าง ๆ และ หัวหน้าครัวเรือน ทุกหลังคาเรือน

เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 3 ในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ร่วมกับองค์กรประชาชนในหมู่บ้านดอนมหาวัน ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งสิ้น 150 คน โดยผู้ใหญ่บ้าน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ชี้แจงข้อราชการต่าง ๆ และ หัวหน้าครัวเรือน ทุกหลังคาเรือน

เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 4 ในเดือนธันวาคม 2554 ร่วมกับองค์กรประชาชนในหมู่บ้านดอนมหาวัน ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 150 คน โดยผู้ใหญ่บ้าน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ชี้แจงข้อราชการต่าง ๆ และ หัวหน้าครัวเรือนทุกหลังคาเรือน

จัดเวทีชาวบ้าน ครั้งที่ 5 ในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านดอนมหาวันตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมเป็นผู้นำชุมชน บ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิงใต้ พระสงฆ์ประชาชน เจ้าหน้าสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ หอการค้าจังหวัดเชียงราย ครูโรงเรียนบ้านดอนมหาวัน อาจารย์ นักศึกษามหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ผู้จัดการโครงการนาคราชนคร นักข่าวท้องถิ่น ร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การปรับตัวของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)” จำนวน 35 คน

3.3.7 การสนทนากลุ่ม

นอกจากเวทีประชาคมที่ได้นำเสนอสถานการณ์ในภาพรวมของการดำเนินโครงการฯและผลการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยยังได้จัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกที่ทางชุมชนหรือผู้นำชุมชนไม่สามารถแสดงความคิดเห็นในเวทีประชาคมที่มีหน่วยงานภาครัฐอยู่ด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้เชิญผู้เข้าร่วมเวทีซึ่งเป็นตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งได้รับผลกระทบจากโครงการฯ เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม ดังนี้

เวทีกลุ่มย่อย ครั้งที่ 1 ในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2554 ผู้วิจัย จัดให้มีการสนทนากลุ่มหัวข้อ “ปัญหาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง” ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ โดยจำแนกผู้เข้าร่วมประชุมตามลักษณะของกลุ่ม ดังต่อไปนี้ ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน จำนวน 10 คน

เวทีกลุ่มย่อย ครั้งที่ 2 ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554 ผู้วิจัย จัดให้มีการสนทนากลุ่ม ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น 20 คน โดยผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ประชุมหัวข้อ “ปัญหาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง” ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน จำนวน 10 คน

เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 3 วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2555 ประชุมกลุ่มย่อย ณ บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน ในหัวข้อ “การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษา โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)” อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งมี อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนร่วมให้ข้อมูล 10 คน

เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 4 วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2555 ประชุมกลุ่มย่อย ณ บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง มีในหัวข้อ การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษา

โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ชาวบ้าน ร่วมให้ข้อมูลจำนวน 8 คน

เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 5 วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2555 ประชุมบ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย ในหัวข้อ “การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4” อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้นำชุมชนร่วมให้ข้อมูลจำนวน 8 คน

3.4 ประชากรในการศึกษา

กลุ่มประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ จำนวน 85 คน โดยแบ่งออกเป็น กลุ่มดังนี้

3.4.1 กลุ่มผู้นำทางการในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มองค์กรประชาชน จำนวน 15 คน

3.4.2 กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 15 คน

3.4.3 กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคม ได้แก่ กลุ่มรักษ์เชียงของ จำนวน 5 คน

3.4.5 กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่ หัวหน้าส่วนราชการ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ จำนวน 10 คน

3.4.6 ประชาชนทั่วไป โดยผู้วิจัยได้ทำหนังสือเชิญชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย เพื่อศึกษาปัญหาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนและการปรับตัวของครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีประชาชนตอบรับและเข้าร่วมการประชุม จำนวน 30 คน

3.4.7 กลุ่มภาคธุรกิจ ได้แก่ หอการค้าอำเภอเชียงของ เจ้าหน้าที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 โครงการนาคราชนคร นักข่าวท้องถิ่น จำนวน 10 คน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมถึงประเด็นที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.5.1 นำข้อมูลดิบที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การจดบันทึกภาคสนาม การจัดเวทีประชาคม การจัดสนทนากลุ่มย่อยตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการสังเกตสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มาเรียบเรียง

จัดเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการแยกเป็นรายชุมชนและนำมาเรียบเรียงนำเสนอภาครวม

3.5.2 นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและเรียบเรียงให้เป็นเนื้อหางานวิจัยที่เชื่อมโยงกับผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณพร้อมกับอภิปรายผลการวิจัยตามข้อมูลที่ปรากฏถึงความเชื่อมโยง เกี่ยวข้องกับทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2

3.6 การนำเสนอผลการวิจัย

ในขั้นสุดท้ายของการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลและผลการวิเคราะห์ทั้งหมด มาเรียบเรียงนำเสนอด้วยวิธีการเขียนเชิงพรรณนา (Descriptive Approach) โดยสรุปบรรยาย แยกเป็นประเด็นให้มีความชัดเจนในการตอบคำถามการวิจัยและเขียนรายงานผลการศึกษาวิจัยตามรูปแบบของดุษฎีนิพนธ์ และจัดทำเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ที่ศึกษาทั้งภาครัฐ ประชาชน และการใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) ตลอดจนการสังเกตการณ์ การประชุมประชาคมการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนระบบอินเทอร์เน็ตการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเก็บข้อมูลในภาคสนาม การประชุมกลุ่มชาวบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านได้คัดเลือกชุมชนซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 จำนวน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียงบ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยผลการศึกษาที่ได้เป็นบทสรุปเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

1. บริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เป็นอย่างไร
2. บริบทของหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน เป็นอย่างไร
3. การรับรู้ การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของชุมชน เป็นอย่างไร
4. ทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง เป็นอย่างไร

เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยผู้วิจัยได้แยกผลการศึกษาที่ได้ตามพื้นที่ศึกษา (ดังภาพที่ 4.1 และ 4.2) โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.1 บริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

เพื่อทราบถึงบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ผู้วิจัยจึงได้สำรวจภาคสนามสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำองค์กรของรัฐและเอกชน ผู้บริหารภาครัฐ เอกชน และผู้นำชุมชนประชาชนที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการประชุมประชาคมหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มย่อย การประชุมเวที

ชาวบ้าน และค้นคว้าจากเอกสารโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท โดยมีผลจากการศึกษา ดังนี้

4.1.1 การดำเนินงานโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4

โครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 หรือ โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (เชียงของ-ห้วยทราย) The GMS North-South Economic Corridor International Bridge Project (Chiang Khong-Houayxai) เชื่อมระหว่าง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายประเทศไทย และเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และที่บ้านดอนไข่นก เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเป็นแนวต่อเนื่องจากจังหวัดเชียงราย ประเทศไทยผ่านแขวงหลวงน้ำทา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ไปถึงเมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนผ่านประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามเส้นทางสาย R3A

โครงการนี้จะเชื่อมโครงข่ายการคมนาคมขนส่งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทยเข้าด้วยกันซึ่งจะช่วยส่งเสริมการค้าขาย การคมนาคม และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในสามประเทศรวมทั้งยังมีส่วนช่วยเชื่อมโยงเครือข่ายการคมนาคมภายในประเทศทางภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งไม่มีทางออกสู่ทะเลที่จะใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าได้ทั้งที่จะนำสินค้าเข้าสู่ตลาดสินค้าภายในประเทศ และสินค้าส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศ มีด่านพรมแดนสำหรับควบคุมการผ่านแดนของทั้งรถยนต์ประเภทต่าง ๆ และประชาชนทั่วไปรวมทั้งพื้นที่ตรวจสอบสินค้าร่วม (Common Control Area)อาคารเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบล้านนาสำหรับฝั่งประเทศไทย และแบบล้านช้างสำหรับฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวสำหรับการปรับทิศทางการจราจรจะตั้งอยู่ในประเทศไทย เป็นถนนสลับทิศทาง เป็นผิวทางลาดยาง กว้าง 3.5 เมตรไหล่ทางด้านซ้ายกว้าง 2.5 เมตรและไหล่ทางด้านขวากว้าง 1 เมตร รวมความกว้าง 7 เมตร

สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 มีความกว้าง 14.70 เมตรเป็นสะพานขนาดสองช่องจราจรไป-กลับช่องทางจราจรกว้างช่องละ 3.50 เมตร ไหล่ทางสองข้าง กว้าง 2 เมตร และทางเท้าข้างละ 1.25 เมตร เป็นสะพานคอนกรีตรูปกล่องความยาว 680 เมตร (ช่วงลำแม่น้ำโขง 480 เมตร+ชายฝั่ง ไทย 100 เมตร+ชายฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 100 เมตร) มีถนนเชื่อมต่อกับถนนทางหลวงหมายเลข 1020 ในเขตอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายไปบรรจบกับถนนสาย R3A ที่เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวความยาวรวมประมาณ 11.6 กิโลเมตร ค่าก่อสร้างของโครงการ

ทั้งหมดเป็นเงิน 1,486 ล้านบาท โดยประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศไทยเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมดในสัดส่วนที่เท่ากัน

บริษัทที่รับเหมาในการก่อสร้างครั้งนี้ เป็นบริษัทของไทยและจีน ชื่อว่า กลุ่ม ซีอาร์5-เคที จอยต์เวนเจอร์ (CR' 5 KT Joint Venture) เป็นกลุ่มทุนร่วมระหว่างบริษัท ไชน่า เรลเวย์ โน 5 เอ็นจิเนียริ่ง กรุ๊ป จำกัด (China Railway No.5 Engineering Group) จากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และบริษัท กรุงธน เอ็นจิเนียริ่ง จำกัด ประเทศไทย โดยในการดำเนินการเป็นการร่วมกันระหว่างกรมทางหลวงของประเทศไทยกับกรมขัวทางของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวใช้เวลาก่อสร้าง 36 เดือน

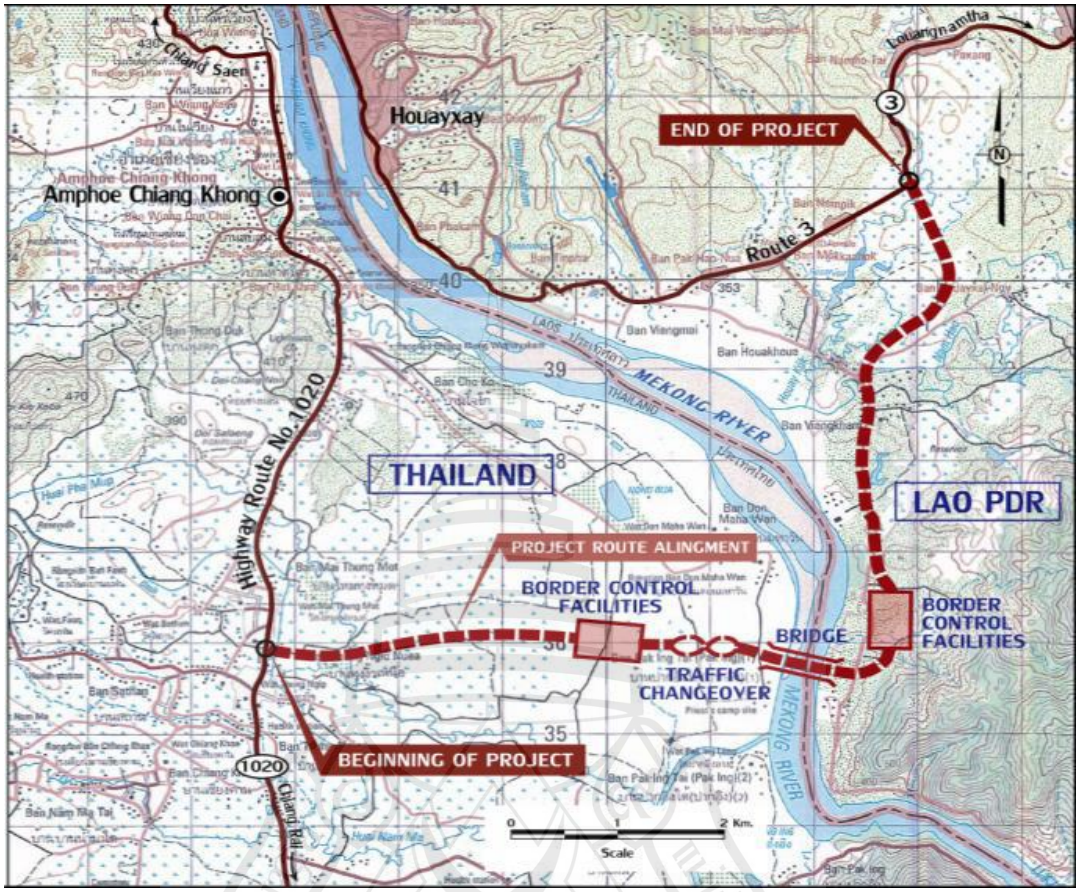
จากการสำรวจภาคสนามบ้านดอนมหาวัน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ข้อมูลจากรองผู้จัดการโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (สัมภาษณ์ นายปริญญา ยันตะศิริ วันที่ 19 และ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2554) พบว่า การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 กำหนดแล้วเสร็จในเดือนมิถุนายน 2556 ล่าช้ากว่ากำหนดประมาณ 10 เดือน การสร้างสะพานแห่งที่ 4 นี้มีลักษณะการทำงานแตกต่างจากสะพาน 3 แห่งที่ผ่านมากล่าวคือมีการลงทุนร่วมกันระหว่างจีนและไทย โดยแบ่งงานกันทำบนพื้นที่ลาวโดยจีนจะลงทุนสะพานและทางในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและไทยลงทุนการสร้างด่านและเส้นทางในประเทศไทยโดยจีนต้องการประสบการณ์ในการก่อสร้างสะพานเพื่อใช้ในการยื่นขอก่อสร้างในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้ยังพบว่าการล่าช้าในการดำเนินงานโครงการไม่เสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด ในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2555 เกิดจากการจ่ายเงินของรัฐบาลจีนเอง แต่ปัญหาเหล่านี้ได้จบลงแล้วและคงดำเนินต่อไปได้การก่อสร้างฝั่งไทยนั้นไม่มีปัญหาในการเวนคืนเนื่องจากที่ดินส่วนใหญ่นั้นเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ และที่ดินเหล่านั้นอยู่ในมือเจ้าของที่ดินรายใหญ่ที่เข้ามาเก็งกำไรแทบทั้งสิ้น ชาวบ้านเองนั้นส่วนใหญ่ได้ขายที่ดินไปจนหมด แต่ยังคงมีบางส่วนที่อยู่นอกพื้นที่บ้างเล็กน้อยจากการสัมภาษณ์ มีคนมีที่ดินอยู่อีกราว 10-20 ไร่ เอาไว้ทำกินและเมื่อมีการตัดถนนอื่นในโครงการที่จะตัดผ่านที่ดินซึ่งเจ้าของที่ดินได้ทราบล่วงหน้าแล้วก็จะขายไปบางส่วน และเก็บไว้ลงทุนบางส่วนโดยคิดจะสร้างตึกแถวให้เช่า ทุกวันนี้ยังมีคนเข้ามาหาซื้อที่ดินเสมอและเป็นรายใหญ่เช่นธนาคารและห้างค้าปลีกขนาดใหญ่

การก่อสร้างสะพานฝั่งไทยนั้นได้ใช้แรงงานส่วนใหญ่จากลาว ที่มีบัตรประชาชนลาวเท่านั้นสามารถข้ามมาทำงานฝั่งไทยได้ นั้นเนื่องจากการทำบัตรประจำตัวสำหรับแรงงานที่ทำงานก่อสร้างสะพานทำได้ยากมากการที่จะขอมีบัตรต้องให้เหตุผลมากและใช้เวลานานดังนั้นแรงงานลาวจึงเป็นกลุ่มที่มีสิทธิเข้าถึงการทำบัตรเข้ามาทำงานโครงการฯ เท่านั้น ส่วนการก่อสร้างฝั่งลาวนั้น บริษัทก่อสร้างจากสาธารณรัฐประชาชนจีนใช้แรงงานส่วนใหญ่เป็นชาวจีนเนื่องจากภาษาและและการควบคุมการก่อสร้างได้ง่ายกว่า ในเรื่องภาษานั้นไม่เป็นอุปสรรคของฝั่งไทยเนื่องจากการสื่อสารกันระหว่างลาวกับไทยรู้เรื่องและเข้าใจกันง่ายกว่าจีนการก่อสร้างสะพานจากความเห็นของ

ผู้รับเหมาก่อสร้างซึ่งมีประสบการณ์ในการสร้างสะพานแม่น้ำโขงมาแล้วกล่าวว่า สะพานนี้ชาวบ้านและนักลงทุนท้องถิ่นจะไม่ได้ประโยชน์มากนักส่วนใหญ่จะเป็นการขนส่งที่ข้ามแดนรายใหญ่โดยเฉพาะจีน การเข้ามาทำธุรกิจนั้นรายย่อยจะอยู่นอกพื้นที่ห่างออกไป หรือเข้ามาเช่าพื้นที่รายใหญ่ที่ได้กว้านซื้อที่ดินไปจำนวนมากเพื่อการสร้างพื้นที่รองรับการขนส่งสินค้า เช่น ท่ารถ ห้างขนาดใหญ่และการขนถ่ายสินค้า ในพื้นที่หมู่บ้านดอนมหาวันคาดว่าจะมีขนาดใหญ่และในอนาคตคาดว่าพื้นที่นี้จะมีรายได้มากกว่าเทศบาลอื่น ๆ ในตัวอำเภอเชียงของ โดยตัวอำเภอเชียงของนั้นจะเป็นส่วนพื้นที่ราชการ การเพิ่มขึ้นของกิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในเรื่องหน้าที่มาก เช่น การกำจัดขยะ การจัดเก็บภาษี การสาธารณสุข และการอนุญาตก่อสร้าง

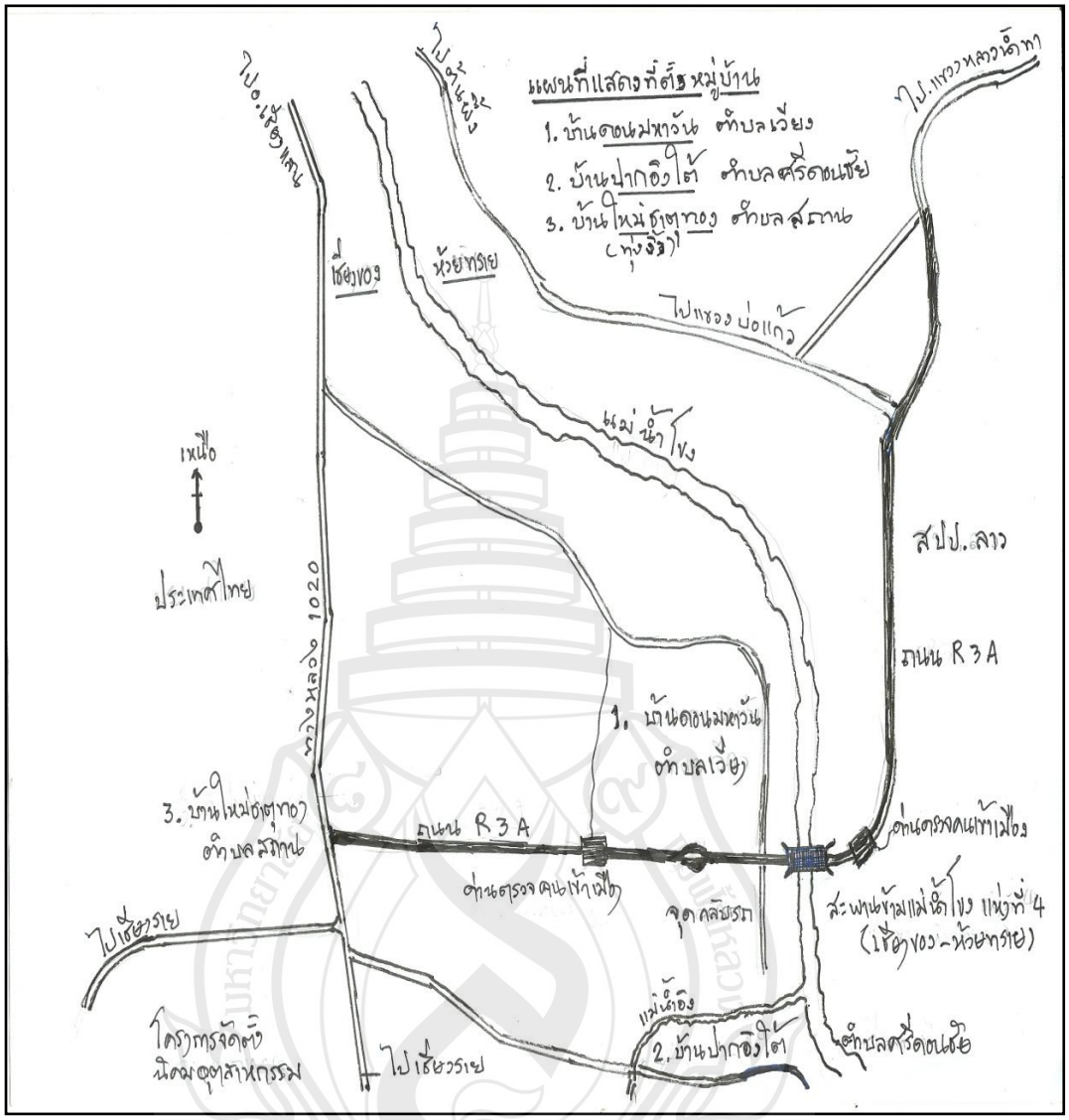
นอกจากนี้ จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ (หัวหน้าสำนักงานโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4, 4 ธันวาคม 2555) พบว่า ในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2555 จะมีพิธีเทคอนกรีตชุดสุดท้ายเชื่อมสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 4 ถือฤกษ์ เวลา 12.00 น. วันที่ 12 เดือน 12 ปี ค.ศ. 2012 โดย รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ของประเทศไทยและรองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อเชื่อมกลุ่มการค้ารองรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ในปี พ.ศ. 2558 และจะมีพิธีการเปิดใช้สะพานอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2556

จึงสรุปได้ว่าโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ดำเนินการก่อสร้างล่าช้า ไม่ตรงตามเงื่อนไขระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ตามที่ระบุ หรือได้ประชาสัมพันธ์โครงการไว้ คือกำหนดระยะเวลาดำเนินการก่อสร้างตามโครงการ ระยะเวลา 30 เดือน เริ่มดำเนินการ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2553 ถึงสิ้นสุดการดำเนินงาน 10 มิถุนายน พ.ศ. 2555 โดยมีการเลื่อนระยะเวลาออกไปอีก ประมาณ 10 เดือน หรือ คาดว่าจะมีพิธีเปิดสะพานข้ามแม่น้ำโขงอย่างเป็นทางการ ในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2556 ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมแจ้งกำหนดการ และประชาชนชาวอำเภอเชียงของได้มีการรับรู้และตื่นตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

ภาพที่ 4.1 พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง

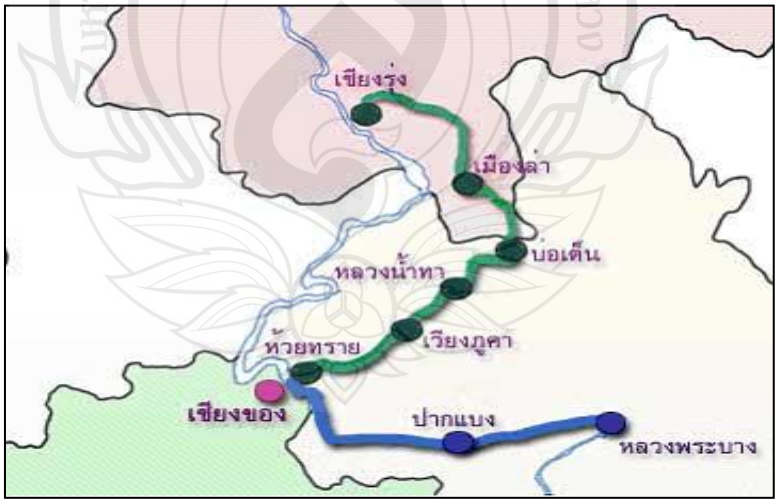

ภาพที่ 4.2 ที่ตั้งหมู่บ้าน กรณีศึกษา พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 หมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่บ้านปากอิงใต้ หมู่บ้านใหม่ธาตุทอง

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

ภาพที่ 4.3 พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

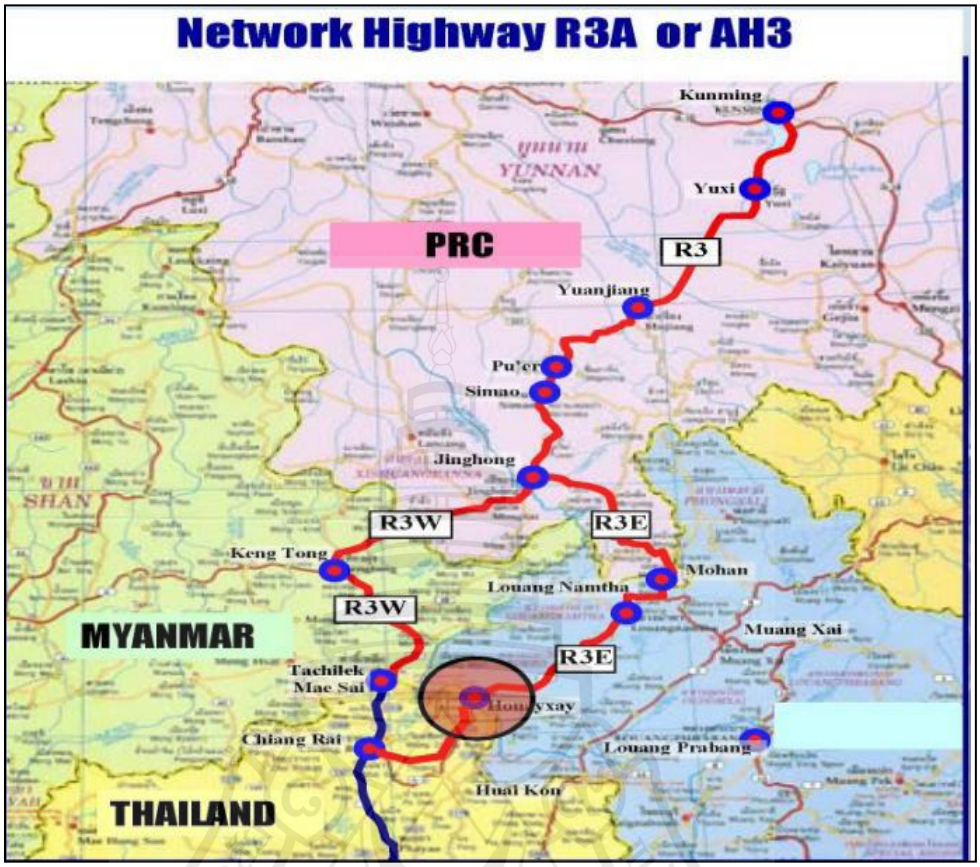
ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

ภาพที่ 4.4 เส้นทาง R3A เชียงของ-เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) และล่องเรือ เชียงของ-หลวงพระบาง

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551)

ภาพที่ 4.5 เส้นทางแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (The GMS North-South Economic Corridor)

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

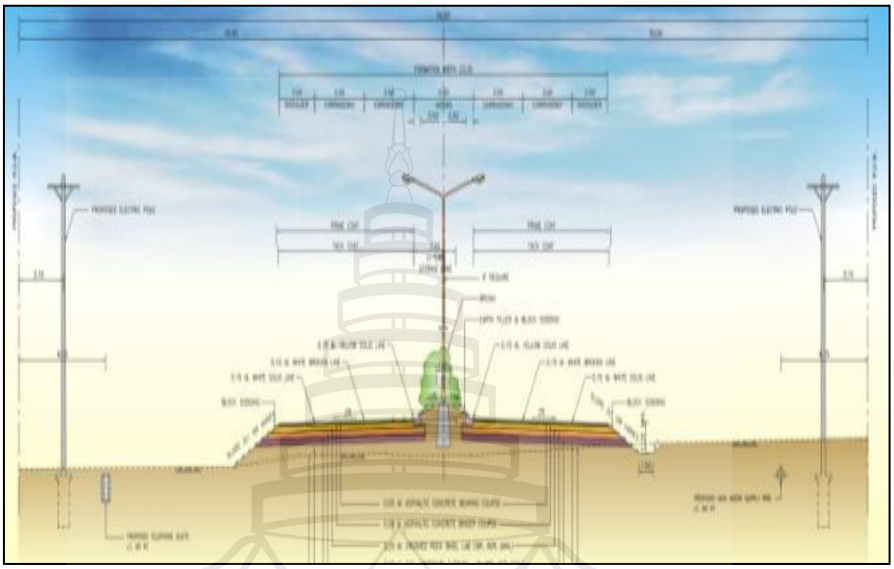
ภาพที่ 4.6 เส้นทาง R3A ระยะทาง 1026 กม. (เชียงราย-เชียงของ 110 กม. ห้วยทราย-บ่อเต็น 228 กม. บ่อฮาน-คุนหมิง 688 กม.)

4.1.2 การแบ่งงานก่อสร้างของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

จากการศึกษาบริบทสะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือ สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4 พบว่า มีการแบ่งงานก่อสร้าง เป็น 4 ส่วน คือ

1. ถนนฝั่งไทย ขนาด 4 ช่องจราจร ระยะทาง 5 กิโลเมตร ส่วนถนนฝั่งลาวเป็นทางลาดยาง 2 ช่องจราจร ระยะทาง 6 กิโลเมตร มีจุดเริ่มต้นโครงการที่บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถานอำเภอเชียงของ ตรงเส้นทางหลวง 1020 บริเวณหน้าสำนักงานสหกรณ์อำเภอเชียงของ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงราย (สาขาอำเภอเชียงของ) และสำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของ ไปถึงตัวสะพานข้าม

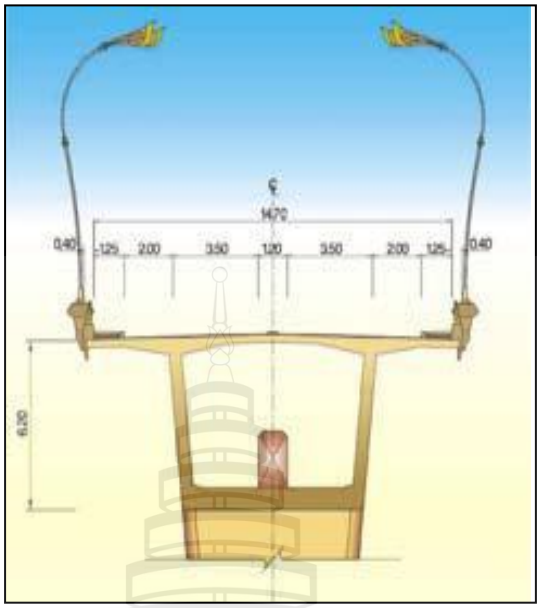
แม่น้ำโขง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ซึ่งเป็นที่นา ไร่ สวน ของเกษตรกร โดยมีการเวนคืนที่ดินจากเกษตรกร จำนวน 133 แปลง

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

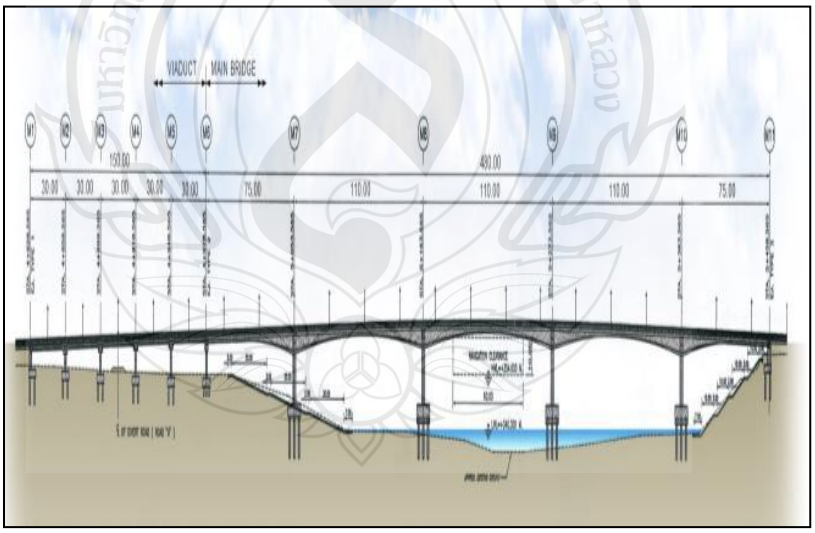
ภาพที่ 4.7 รูปตัดถนนฝั่งไทย (4 ช่องจราจร กม.0+000-3+000)

ส่วนที่ 2 ขนาด 2 ช่องทางจราจร พร้อมทางเข้า 2 ข้าง กว้าง 14.70 เมตร ยาว 480 เมตรจุดที่สร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงเป็นช่วงที่แม่น้ำโขงมีความกว้างน้อยที่สุด ทำให้สามารถประหยัดงบประมาณที่ใช้ดำเนินการก่อสร้าง ตัดผ่านกลางหมู่บ้านดอนมหาวัน ตรงบริเวณพื้นที่นา ระหว่างชุมชนบ้านเหนือกับบ้านใต้ของหมู่บ้านดอนมหาวัน ที่แบ่งชุมชนออกเป็น 2 ส่วน

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

ภาพที่ 4.8 รูปตัดของตัวสะพาน แสดงความกว้างของสะพาน (14.70 เมตร)

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

ภาพที่ 4.9 ลักษณะของสะพานคอนกรีตรูปกล่อง (Segmental Concrete Box Girder) ยาว 5×30+75+3×110+75 รวม 630 ม.)

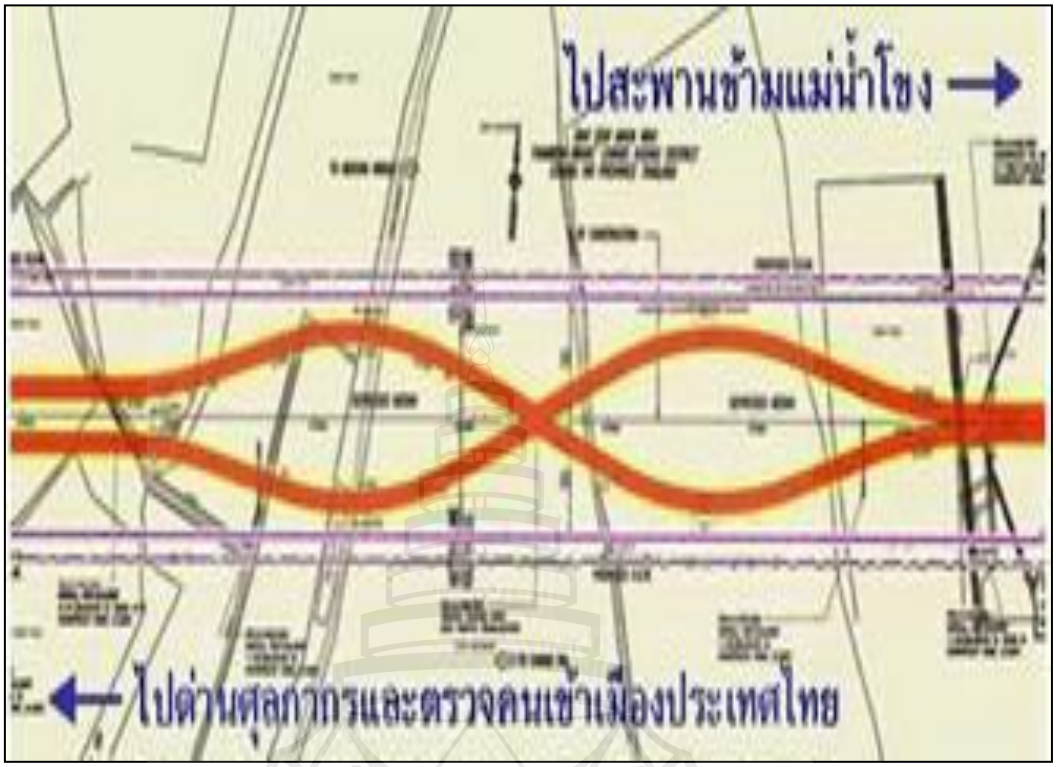
ส่วนที่ 3 ด่านพรมแดนฝั่งไทยและฝั่งลาว บริเวณพื้นที่ดำเนินการก่อสร้างด่านพรมแดนฝั่งไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านดอนมหาวัน เป็นพื้นที่เขตติดต่อระหว่างบ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง กับ บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน ซึ่งจะเกิดเมืองเชียงของใหม่ หรือย่านชุมชนใหม่ที่มีความเจริญขยายตัวขึ้นในพื้นที่อำเภอเชียงของ

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

ภาพที่ 4.10 ตัวอย่างจำลองด่านพรมแดนในประเทศไทย

ส่วนที่ 4 จุดสลับทิศทางจราจรในฝั่งไทย ซึ่งอยู่ระหว่างด่านพรมแดนฝั่งไทยกับสะพานข้ามแม่น้ำโขงตัดผ่านระหว่าง 2 ชุมชน แบ่งพื้นที่บ้านดอนมหาวัน ออกเป็น 2 ส่วน คือ ชุมชนบ้านเหนือกับชุมชนบ้านใต้

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม (2550)

ภาพที่ 4.11 จุดสลับทิศทางการจราจร ในฝั่งประเทศไทย

4.1.3 ผลกระทบและการปรับตัวของชุมชนจากการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพาน

ผลการศึกษา จากการเข้าร่วมประชุมประชาคม การสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า

4.1.3.1 การดำเนินการก่อสร้างถนนฝั่งไทย ขนาด 4 ช่องจราจร ระยะทาง 5 กิโลเมตร มีจุดเริ่มต้นโครงการที่บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ ตรงเส้นทางหลวง 1020 บริเวณหน้าสำนักงานสหกรณ์อำเภอเชียงของ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงราย (สาขาอำเภอเชียงของ) และสำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของ ไปถึง ตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง และบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ

4.1.3.2 การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

4.1.3.3 การดำเนินการก่อสร้างด่านพรมแดนฝั่งไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านดอนมหาวัน เป็นพื้นที่เขตติดต่อระหว่างบ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง กับบ้านใหม่ธาตุทอง

ตำบลสถาน ซึ่งจะเกิดเมืองเชียงของใหม่ หรือ ย่านชุมชนใหม่ที่มีความเจริญขยายตัวขึ้นในพื้นที่อำเภอเชียงของ

4.1.3.4 การดำเนินการก่อสร้างจุดสลับทิศทางจราจรในฝั่งไทย ซึ่งเป็นที่นา ไร่ สวน ของเกษตรกร และที่อยู่อาศัย สำนักงาน โดยมีการเวนคืนที่ดินจากเกษตรกร จำนวน 133 แปลง ก่อให้เกิดผลกระทบ ดังนี้

1. ผลกระทบด้านการเวนคืนที่ดิน

การเวนคืนที่ดินเพื่อดำเนินโครงการก่อสร้างสะพาน เป็นที่ดินที่ชาวบ้านมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ได้แก่ หนังสือสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) หนังสือรับรองการทำประโยชน์ที่ดิน (นส.3) โฉนดที่ดิน และหนังสือแสดงสิทธิการครอบครอง (สค1) รวมพื้นที่ 600 ไร่ ราคาค่าเวนคืนที่ดินนั้นมีการประเมินราคาที่แตกต่างกันตามประเภทของที่ดิน คือ (1) สปก. ไร่ละ 50,000 – 80,000 บาท (2) นส.3, โฉนดที่ดิน และ สค.1 ไร่ละ 120,000 – 200,000 บาท สำหรับเงินค่าเวนคืนที่เกษตรกรหรือชาวบ้าน จะได้รับนั้นขึ้นอยู่กับ ราคาประเมินที่ดินและราคาซื้อขายทั่วไปที่ชาวบ้านซื้อขายกัน การตกลงราคาค่าเวนคืนที่ดินระหว่างชาวบ้านกับแขวงการทาง กรมทางหลวงนี้ หากชาวบ้านไม่พอใจหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมก็สามารถยื่นอุทธรณ์ได้ (สัมภาษณ์ หัวหน้าสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงราย สาขาอำเภอเชียงของ, 29 ธันวาคม พ.ศ. 2554) และจากการสำรวจภาคสนาม ในเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2554 พบว่า ผลกระทบจากการเวนคืนที่ดินของชาวบ้านหรือเจ้าของที่ดินที่อยู่บริเวณในโครงการก่อสร้างสะพาน ผู้ได้รับผลกระทบจากการเวนคืนที่ดินได้ปักป้ายประท้วงไม่ให้มีการเวนคืนที่ดินเพิ่ม อีก 250 ไร่ ที่โครงการฯ จะขยายพื้นที่ก่อสร้างบริเวณด่านตรวจคนเข้าเมือง บริเวณช่วงเขตบ้านใหม่ธาตุทองติดต่อกับบ้านดอนมหาวัน ทางราชการจึงไม่สามารถเวนคืนที่ดินบริเวนนี้มาดำเนินโครงการนี้ได้

ผลกระทบจากการเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงนี้นับว่าเป็นปัญหาเริ่มแรกที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบ เพราะเมื่อที่ดินทำกินถูกเวนคืนไปแล้วได้รับเงินค่าเวนคืนเพียง ไร่ละ 50,000 – 200,000 บาท ไม่สามารถนำไปซื้อที่ดินมาทดแทนได้ เนื่องจากราคาที่ดินบริเวณพื้นที่โครงการนั้นมีราคา ไม่ต่ำกว่า ไร่ละ 500,000 บาท และหลังจากเริ่มต้นดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานในกลาง ปี พ.ศ. 2553 ราคาที่ดินในพื้นที่โครงการ ก็มีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สัมภาษณ์ นายทองดี นวลใส, วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

2. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ตั้งแต่เริ่มดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงขนาด 2 ช่องจราจร ยาว 480 เมตรจากการสำรวจภาคสนาม ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นดำเนินโครงการตามสัญญาก่อสร้างระยะเวลา 30 เดือน ตั้งแต่ 10 มิถุนายน 2553 ถึง 10 ธันวาคม 2555 พบว่า

1) ผลกระทบจากการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ได้มีการดูดทรายบริเวณชายฝั่งบ้านดอนมหาวัน เพื่อนำมาก่อสร้างสะพานเป็นสาเหตุทำให้กระแสน้ำในแม่น้ำโขงกัดเซาะชายฝั่งบริเวณพื้นที่หมู่บ้านดอนมหาวัน ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันต่อต้านการขุดทรายบริเวณใกล้กับหมู่บ้านดอนมหาวัน และทำหนังสือร้องเรียนไปถึงนายอำเภอเชียงของให้มาดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ และนายอำเภอเชียงของได้เข้ามาดำเนินการแก้ไขจนมีการยุติการดูดทรายใกล้บริเวณพื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำโขงบ้านดอนมหาวัน

2) ผลกระทบจากการก่อสร้างถนนฝั่งไทยขนาด 4 ช่องจราจร ระยะทาง 5 กิโลเมตร จากการสำรวจภาคสนามในเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 พบว่า ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขงเป็นตัดผ่านกลางหมู่บ้านดอนมหาวัน บริเวณพื้นที่ระหว่างชุมชนบ้านเหนือกับบ้านใต้ของชุมชนบ้านดอนมหาวัน ที่แบ่งชุมชนออกเป็น 2 ส่วนถนนที่ก่อสร้างนี้ทำให้เกิดน้ำท่วมที่ไร่นา ที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน จำนวนประมาณ 600 ไร่ (สำรวจภาคสนามเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554) ชาวบ้านดอนมหาวันและเกษตรกรที่ได้รับความเสียหายจากหมู่บ้านอื่นๆ จึงได้รวมตัวกันไปเรียกร้องให้สำนักงานโครงการก่อสร้างดำเนินการแก้ไข โดยสำนักงานโครงการได้แก้ปัญหาระบายน้ำออกจากที่นาเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย

3) ผลกระทบด้านสุขภาพจากการสำรวจภาคสนามตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นดำเนินโครงการ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2555 จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ชาวบ้านดอนมหาวันได้รับผลกระทบด้านสุขภาพ ได้แก่ มลภาวะทางเสียง เนื่องจากการตอกเสาเข็มในการก่อสร้างสะพาน มลภาวะทางอากาศที่เกิดจากการก่อสร้างและมีปริมาณรถผ่านถนนในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคติดต่อที่เกิดจากแรงงานต่างด้าว เช่น คนลาว พม่า จีน ที่เข้ามาทำงานก่อสร้างสะพานจำนวนมาก

นอกจากผลกระทบ 3 ด้านที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีผลกระทบด้านอื่น ๆ อีกหลายด้านที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทที่ 4 ตอนที่ 3 ว่าด้วยเรื่องสถานการณ์ การรับรู้ ความเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของชุมชน ต่อไป

4.1.4 บริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง มิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 4 มีความแตกต่างจากสะพานข้ามระหว่างประเทศ แห่งอื่น ๆ

จากการสำรวจภาคสนาม การจัดเวทีชาวบ้าน บ้านดอนมหาวัน วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในระหว่างการประชุมมีนักวิชาการได้ให้คำอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และสะพานข้ามประเทศที่อื่น ๆ ดังนี้

4.1.4.1 สะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 1 (หนองคาย-เวียงจันทน์) เปิดใช้สะพานอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 4 เมษายนพ.ศ. 2537 นับว่าเป็นสะพานมิตรภาพแห่งแรก ระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีจุดมุ่งหมายเพื่อเชื่อมโยงระหว่างประเทศไทย กับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งไม่มีเส้นทางออกสู่ทะเล (Landlock) และเป็นสะพานมิตรภาพ แสดงความสัมพันธ์อันดีระหว่าง 2 ประเทศ ที่มีภาษา วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ที่คล้ายคลึงกัน เปรียบเสมือนเป็นบ้านพี่เมืองน้องกันไม่มีอิทธิพลการค้าการลงทุนจากประเทศอื่นมากนัก

4.1.4.2 สะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือสะพานมิตรภาพแห่งที่ 2 (มุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเชื่อมโยงเส้นทาง ถนน R9 ออกสู่ทะเลจีนใต้ บริเวณตอนกลางของประเทศเวียดนาม เปิดใช้สะพานอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2549 เป็นเส้นทางที่มีวัตถุประสงค์ด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว เป็นสำคัญ จะเห็นได้จากปรากฏการณ์ ธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวชาวไทยไปเที่ยวประเทศเวียดนาม แถบเมืองเว้ ฮอยอัน ดานัง เป็นต้น ด้านการค้าก็มีท่าเรือดานังออกสู่ทะเลจีนใต้ การลงทุนต่าง ๆ ก็มีนักลงทุนชาวเวียดนามและ จากประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นจังหวัดมุกดาหารหรือแขวงสะหวันนะเขต ก็น้อยกว่าประโยชน์ที่ประเทศเวียดนามได้รับ สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 2 มีจุดมุ่งหมายเพื่อเชื่อมโยงเส้นทาง ถนน R12 สู่ตอนกลางของประเทศเวียดนาม และสามารถเชื่อมโยงสู่จีนตอนใต้ได้ด้วย

4.1.4.3 สะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือสะพานมิตรภาพแห่งที่ 3 (นครพนม-คำม่วน) เป็นสะพานที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดนครพนมของประเทศไทยเข้ากับแขวงคำม่วนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตามเส้นทางถนนหมายเลข 13 ออกสู่ทะเลตอนกลางของประเทศเวียดนาม เปิดใช้สะพานอย่างเป็นทางการวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554

4.1.4.4 สะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือสะพานมิตรภาพแห่งที่ 5 (บึงกาฬ-บริคำไซ) เป็นสะพานเชื่อมมิตรภาพระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นเส้นทางคมนาคมออกสู่ทะเลจีนใต้ บริเวณประเทศเวียดนามตอนใต้ ขณะนี้อยู่ในระหว่างการดำเนินงานโครงการ

4.1.4.5 สะพานข้ามแม่น้ำเมย 1 และสะพานข้ามแม่น้ำเมย 2 หลังจากการเปิดสะพานมิตรภาพไทย-พม่า แห่งที่ 1 บริเวณบ้านริมเมย ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก และทำให้การค้าชายแดนมีการขยายตัวมากขึ้น เฉพาะในปี พ.ศ. 2555 คาดว่ามีมูลค่าการซื้อขายสูงถึง 4 หมื่นล้านบาท ประกอบกับในปี พ.ศ. 2558 จะมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) การค้าชายแดนจะมีมูลค่ามากขึ้นไปอีก ภาคธุรกิจการค้าชายแดนและจังหวัดตากเตรียมเสนอให้มีการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-พม่าแห่งที่ 2 โดยเร็ว เพื่อลดความแออัดในการใช้สะพานที่ 1 ซึ่งการก่อสร้างสะพานแห่งที่ 2 จะสอดรับโครงการพัฒนาเส้นทางแม่สอด-เมียวดี-กอกาเรก ในพม่า

ความแตกต่างระหว่างบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงหรือ สะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 4 (เชียงของ – ห้วยทราย)กับสะพานข้ามประเทศแห่งอื่น ๆ มีความแตกต่างอย่างชัดเจนสามารถสรุปใน 5 ประเด็น ดังนี้

1. ด้านการค้าและการลงทุน สะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 และถนน R3A เชื่อมโยงเส้นทาง ไทย-ลาว-จีน (ตอนใต้) ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีอิทธิพลเงินลงทุนด้านการค้าธุรกิจต่าง ๆ สูงมากกว่าไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเฉพาะตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น แขวงบ่อแก้ว แขวงพงสาลี เป็นต้นสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 2 และ 3 เชื่อมโยงถนน R9 และ R12 สปป.ลาว-ไทย-เวียดนาม (ตอนกลาง) เวียดนามมีอิทธิพลเงินลงทุนด้านการค้าธุรกิจต่าง ๆ มาก เช่น มุกดาหาร สะหวันนะเขต นครพนม คำม่วน เป็นต้น

2. ด้านการท่องเที่ยวถนน R3A เชื่อมโยง เชียงราย-เชียงของ-ห้วยทราย-หลวงน้ำทา-บ่อเต็น-บ่อหาน-เชียงรุ่ง-คุนหมิง (เขตสิบสองปันนา) ซึ่งจีนมีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูงมากกว่าไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเป้าหมายไปที่สิบสองปันนา สะพานมิตรภาพ แห่งที่ 2 และ 3 เชื่อมโยงถนน R9 สู่ตอนกลางเวียดนาม เช่น เมืองเว้ เมืองหลวงเก่าของ เวียดนาม ฮอยอันเมืองมรดกโลก ดานัง นักท่องเที่ยวที่ผ่านมุกดาหาร-สะหวันนะเขต มีเป้าหมายที่เวียดนาม

3. ด้านชาติพันธุ์ จีนมีประชากร ประมาณ 1,345 ล้านคน มีการเคลื่อนย้ายเข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมากกว่าที่คนไทยคนลาวจะย้ายไปจีน และโอกาสที่จะถูกกลืนสูงมาก เช่น เมืองต้นผึ้ง ที่ห่างจากเมืองห้วยทรายแขวงบ่อแก้วเพียง 58 กิโลเมตร ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบ ประชากรลาวมี 6.8 ล้านคน และประเทศไทยมีประชากร 67 ล้านคน

4. ด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการเคลื่อนไหวทางสังคมสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 เชื่อมโยงประเทศไทย-สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว-สาธารณรัฐประชาชนจีน ปัจจุบันประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีอิทธิพลทั้งคน เงินทุน การค้า ทำให้อำนาจในการครอบงำด้านต่าง ๆ สูงมาก จะเห็นได้จากการค้าขายที่ตลาดจีนในเมืองห้วยทราย เมืองต้นผึ้ง ที่จะแผ่อิทธิพล

อย่างรวดเร็วในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (ลาว ไทย พม่า จีน) เช่น ตลาดจีน ตลาดยางพารา และในอนาคตก็จะขยายเข้าสู่การครอบงำอำนาจในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

การเคลื่อนไหวทางสังคม ที่อำเภอเชียงของ ซึ่งเป็นที่ตั้งสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 มีกลุ่มรักษ์เชียงของ ที่มีเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่งานมุ่งเน้นไปที่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ต่อต้านการระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขงของจีนที่จะเดินเรือสินค้าจากสิบสองปันนาถึงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้จีนระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขงจากจีนลงสู่ สหภาพเมียนมาร์สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สามเหลี่ยมทองคำ) สิ้นสุดที่ท่าเรืออำเภอเชียงแสน นอกจากนั้นยังมีการต่อต้านการสร้างเขื่อนไซยะบุรีเพื่อรักษาป่าไม้และวิถีชีวิตชุมชนสะพานข้ามน้ำโขง แห่งที่ 2 และ 3 ที่เชื่อมเส้นทางคมนาคมสู่ตอนกลางของประเทศเวียดนาม ชาวเวียดนามมีอิทธิพลแถบจังหวัดชายแดน เช่น จังหวัดมุกดาหารนครพนม บริเวณที่ตั้งสะพานข้ามน้ำโขง แห่งที่ 2 และ 3 รวมทั้ง แขวงสะหวันนะเขต คำม่วน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวแต่ก็ยังมีอิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีน แผ่ขยายไปทุกแห่งที่เป็นที่ตั้งสะพานข้ามแม่น้ำโขง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนที่ตลาดจีน ที่มีอยู่ในพื้นที่สะพาน แห่งที่ 2 และ 3 การเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่สะพาน แห่งที่ 2 และ 3 ไม่มีความชัดเจนโดดเด่น ที่แสดงถึงการสร้างอำนาจต่อรอง เหมือนกับพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ดังที่กล่าวไว้ในกรณีของกลุ่มรักษ์เชียงของ

5. ด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำเมย อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก กับพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย นับว่าเป็นประเด็นน่าสนใจและผู้วิจัยจะ ได้แสดงความคิดเห็นในบทสรุปต่อไป กล่าวคือ สถานการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานพม่าในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำเมยมีจำนวนมาก ตลอดถึงการขยายตัวด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เกิดความแออัดของคนในชุมชน ในปี พ.ศ. 2556 จึงได้มีโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเมย แห่งที่ 2 เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคม พร้อมทั้งเป็นการรองรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ด้วย

การบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำเมย อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลนครแม่สอด ขณะนี้อยู่ระหว่างการศึกษาที่จะยกฐานะเป็นเขตปกครองแบบพิเศษ ซึ่งจะต้องออกกฎหมายเฉพาะเช่นเดียวกับการบริหารจัดการท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร หรือเมืองพัทยา

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการบริหารจัดการท้องถิ่น ในเขตพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 อำเภอเชียงของ (พื้นที่ศึกษาวิจัย 3 หมู่บ้าน) อยู่ในความรับผิดชอบของ 3 องค์กร คือ บ้านดอนมหาวัน

เขตเทศบาลตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ เขตเทศบาลตำบลศรีดอนชัย บ้านใหม่ธาตุทอง เขตเทศบาลตำบลสถาน

โดยที่เทศบาลตำบลศรีดอนชัย และเขตเทศบาลตำบลสถาน ได้มีการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขึ้นเป็นเทศบาลตำบลในปี พ.ศ. 2555 คาดว่าภายหลังจากที่มีการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง ในปี พ.ศ. 2556 แล้ว การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน คนชุมชนในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง จะมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กรดูแลรับผิดชอบการบริหารจัดการชุมชนจะต้องทำการศึกษารูปแบบการปกครองแบบพิเศษ เช่นเดียวกันกับที่เทศบาลนครแม่สอดกำลังทำการศึกษาและยกฐานะการปกครององค์กรท้องถิ่น ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

จากการสำรวจภาคสนาม การเข้าร่วมประชุมและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการประชุมประชาคม การประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยจะนำเสนอเรื่องวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ และความคืบหน้าของโครงการก่อสร้างสะพานให้ที่ประชุมทราบถึงความคืบหน้าของโครงการ ดังนี้

19 ธันวาคม พ.ศ. 2549 คณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างโดยใช้จ่ายวงเงิน 1,486.5 ล้านบาท โดยรัฐบาลไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน รับผิดชอบค่าใช้จ่ายฝ่ายละครึ่งก่อสร้างแล้วเสร็จภายใน 30 เดือน

7 มกราคม พ.ศ. 2553 กรมทางหลวงกระทรวงคมนาคม ได้คัดสรรบริษัทก่อสร้างเป็นคู่สัญญากับกรมทางหลวง คือบริษัทกรุงธนเอ็นจิเนียร์ จำกัด ในขณะที่ฝ่ายประเทศจีน คือบริษัท CR-5 KT Joint Venture (กลุ่มบริษัท China Railway No.5 Engineering Group) ตาม มติ ครม. เมื่อ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

14 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 มีพิธีลงนามความตกลงระหว่างไทย-ลาว ว่าด้วยการก่อสร้างสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 ระหว่าง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมของไทย กับ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงโยธาธิการและขนส่งแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อีกทั้งลงนามจ้างเหมาการก่อสร้างระหว่าง อธิบดีกรมขัวทางแห่ง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตลอดจนผู้แทนบริษัทคู่สัญญากรมทางหลวง ทั้ง 2 ฝ่าย ณ จังหวัดเชียงราย

11 มิถุนายน พ.ศ. 2553-10 มิถุนายน พ.ศ. 2555 (30 เดือน) เป็นกำหนดระยะเวลาดำเนินการโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

12 ธันวาคม พ.ศ. 2555 มีพิธีเทคอนกรีตชุดสุดท้ายเชื่อมแผ่นดินไทย-ลาว บริเวณบนสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) โดยรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ของประเทศไทยและ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พร้อมทั้งตัวแทนจาก

สาธารณรัฐประชาชนจีน ทำพิธีร่วมกันทั้ง 3 ประเทศ และคาดว่าจะการเปิดใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2556 (การสำรวจภาคสนาม 12 ธันวาคม พ.ศ. 2555)

11 ธันวาคม พ.ศ. 2556 เป็นกำหนดการพิธีเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 อย่างเป็นทางการ (ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม แจ้งในที่ประชุม ณ โรงแรมดุสิตไอส์แลนด์รีสอร์ท จังหวัดเชียงราย)

4.1.5 บริบทสะพาน ข้ามแม่น้ำโขงและการปรับตัวของชุมชนกับการท่องเที่ยวบนเส้นทาง R3A

สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวบนเส้นทาง R3A เชื่อมโยงประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้ มณฑลยูนนาน) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทย เส้นทางการค้าและการท่องเที่ยวนั้นมีในแง่บวกเชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทุกฝ่าย และไม่ควรเป็นประเด็นปัญหาเชิงลบ จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่อำเภอเชียงของได้บ่งบอกว่า นอกเหนือจากผลประโยชน์มหาศาลทางเศรษฐกิจแล้ว ผลที่ตามมานั้น มีความหมายเชิงปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มคนในพื้นที่ที่คนจีนเข้าไปมีส่วนร่วม หรือท่องเที่ยวเส้นทาง R3A บริบทพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และการปรับตัวของชุมชนกับการท่องเที่ยวบนเส้นทาง R3A ผู้วิจัยจึงได้ศึกษา ดังนี้

จากการสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เมื่อ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ไม่เคยปรากฏในอำเภอเชียงของ ทำให้เกิดความวิตกกังวล คือ การเข้ามาของคาราวานรถยนต์ของชาวจีนในช่วงวันหยุดยาวของสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 นี้

“มีจำนวนรถยนต์เข้ามาเป็นจำนวนมาก จากการข้ามที่ท่าเรือ รถยนต์เหล่านี้เป็นนักท่องเที่ยวชาวจีนที่วิ่งอย่างไม่รู้กฎจราจรของประเทศไทย ทำให้รถติดทั่วเมือง ห้องน้ำที่จะรองรับไม่มี ทุกคนขับถ่ายอยู่ริมห้องน้ำที่ปิด เนื่องจากไม่ได้รับการแจ้งการเข้ามาของนักท่องเที่ยวชาวจีน” (สัมภาษณ์ นายสงวน ซ้อนกลิ่นสกุล, 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2556)

หลักฐานดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่เชียงของและคาดว่าภายหลังที่มีการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ในปลายปี พ.ศ. 2556 จะมีนักท่องเที่ยวชาวจีนอีกเป็นจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยวในภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ซึ่งปกตินักท่องเที่ยวชาวจีนนิยมการท่องเที่ยวแบบเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นหมู่คณะจำนวนหลายคน แตกต่างไปจากนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกจากยุโรป อเมริกา หรือ นักท่องเที่ยวชาวเอเชียที่มาจากประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สิงคโปร์ หรือ ชาวไทย ที่จะเดินทางเข้ามาอำเภอเชียงของเพื่อที่จะผ่านไปยัง

เมืองท่องเที่ยวอื่น ได้แก่ หลวงพระบาง หลวงน้ำทา เชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นคณะเล็ก มีจำนวน ประมาณ 2-10 คน หรืออย่างมาก ไม่เกิน 1 คันรถบัส (ประมาณ 30 คน)

จากการศึกษาภาคสนาม และเมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่อำเภอเชียงของ ทราบว่าอุปนิสัยหรือกิริยามารยาทของนักท่องเที่ยวชาวจีนแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ กล่าวคือ นักท่องเที่ยวชาวจีนที่เข้ามาท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะใหญ่มักจะมีพฤติกรรมแสดงอำนาจก้าวร้าวขาดความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ค่อยจะเคารพกฎระเบียบของท้องถิ่นประเทศที่เข้าท่องเที่ยว ในการศึกษาพบว่า ผิดกฎจราจร พูดคุยกันเสียงดัง การสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ เป็นต้น และจากข้อสังเกตของผู้วิจัยในการสำรวจภาคสนาม ตามถนน R3A ไปเมืองเชียงรุ่งหรือสิบสองปันนา และเมืองคุนหมิง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้พบปรากฏการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวจีนเช่นเดียวกันกับปรากฏการณ์ของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในอำเภอเชียงของ (สำรวจภาคสนาม เส้นทาง R3A วันที่ 7-11 ธันวาคม 2555)

จากการศึกษา บริบทพื้นที่อำเภอเชียงของและบริบทชุมชน 3 หมู่บ้าน ในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง คือ บ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิงใต้ บ้านใหม่ธาตุทอง อำเภอเชียงของ ควรจะมีการเตรียมการรองรับกับการเปลี่ยนแปลงนี้ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากการประชุมร่วมกับกลุ่มชาวบ้าน การประชุมหมู่บ้าน และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ทราบว่า ผู้นำและชาวบ้านมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเข้ามาท่องเที่ยวหรือพ่อค้าของชาวจีน ดังนี้

“เมื่อ 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวชาวจีนเข้ามาในหมู่บ้าน คงจะมาถามซื้อหินเพราะบ้านลุงมีหินแม่น้ำโขงขาย ลุงก็พูดภาษาจีนไม่ได้ เลยไม่รู้จะตอบอย่างไร ได้แต่ใช้ภาษามือสื่อความหมายโดยชี้ไปที่ก่อนหินแต่ละก้อน ยกนิ้วมือพร้อมกับพูดว่า ก้อนหินก้อนนี้ราคาก้อนละกี่บาท ชาวจีนเขาก็ไม่รู้เรื่อง แล้วกลับไปขึ้นรถกลับออกไปจึงกลับมาคิดว่า จะต้องหัดเรียนภาษาจีนให้ได้ นิด ๆ หน่อย ๆ ก็ยังดี จะได้ขายหินแม่น้ำโขงให้นักท่องเที่ยวชาวจีนได้บ้าง” (นายเส็ง โพธิ พ่อค้าหินน้ำโขงบ้านดอนมหาวัน สัมภาษณ์เมื่อ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

สำหรับคนที่ย้ายถิ่นมายังพื้นที่เชียงของสามารถปรับตัวได้ดีกว่า ดังกรณี แม่มีลูก 3 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 1 คน ลูกผู้ชาย คนโต อายุ 18 ปี คนเล็ก 15 ปี ลูกชายทั้ง 2 คน สามารถพูดภาษาจีนได้ ปัจจุบันมาอยู่ที่บ้านดอนมหาวัน และออกไปทำงานที่ร้านอาหารนางนวล ในตัวอำเภอเชียงของ ส่วนคนเล็กตอนนี้ก็ยังบวชเรียนอยู่ที่โรงเรียนจีน จะกลับมาเยี่ยมแม่ ช่วงเดือนเมษายน ของทุกปี

“คิดว่าเมื่อสร้างสะพานข้ามน้ำโขง เสร็จ ลูก ๆ คงจะมีงานทำที่ดี เพราะสามารถพูดภาษาจีนได้ หรืออย่างน้อยก็พอจะเป็นไกด์ให้กับนักท่องเที่ยวชาวจีนได้” (สัมภาษณ์นางเกสร ทองศรี ชาวบ้านดอนมหาวัน, 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554)

การปรับตัวของคนในพื้นที่บางคนได้เตรียมตัวมาอย่างดี เพราะว่าเคยเป็นครูและสามารถมีทุนในการดำเนินงานได้หลังจากเกษียณจากอาชีพครู หลังจากเกษียณก่อนกำหนดชาวบ้านก็เลือกให้เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน เมื่อมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 จึงเกิดความคิดที่จะสร้างห้องพักสำหรับคนที่เข้ามาท่องเที่ยว หรือ มาทำงานในเชียงของ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552

“ปรากฏว่าการทำธุรกิจห้องพักดีมาก ไม่เคยมีห้องว่างจึงขยายออกไป จนขณะนี้มีห้องพักร่วม 30 ห้อง และยังต้องสร้างเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนั้นยังมีแผน ที่จะทำร้านอาหาร บริการลูกค้านักท่องเที่ยว อีกด้วย” (นายคำมูล ศิริพัฒนากูร ชาวบ้านใหม่ธาตุทอง สัมภาษณ์เมื่อ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

ผลจากการได้ศึกษา การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 คน ที่กล่าวมาแล้วนี้ พบว่าชาวบ้านในพื้นที่บ้านดอนมหาวัน และบ้านใหม่ธาตุทอง อำเภอเชียงของ มีความตื่นตัวทั้งการหาลู่ทางในการประกอบอาชีพใหม่ รวมทั้งความวิตกกังวลที่จะมีนักท่องเที่ยวชาวจีนเข้ามาในหมู่บ้านหรืออำเภอเชียงของ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญชาวจีนที่จะเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น และภายหลังจากที่สะพานข้ามแม่น้ำโขงเปิดใช้อย่างเป็นทางการแล้ว ทุกคนมีความเห็นว่าชาวบ้านที่สามารถพูดภาษาจีนได้ก็จะได้รับประโยชน์จากนักท่องเที่ยวหรือพ่อค้าชาวจีน มากกว่าชาวบ้านที่พูดสื่อสารภาษาจีนไม่ได้

ผลการศึกษา ในบทที่ 4 ตอนที่ 1 ว่าด้วยเรื่องบริบทสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 1 ทำให้ทราบถึงความเป็นมา ลักษณะโดยทั่วไป ส่วนประกอบ ระยะเวลา การดำเนินงานของโครงการก่อสร้างสะพาน เปรียบเทียบความแตกต่างกับบริบทของสะพานข้ามประเทศที่อื่น ๆ เพื่อเชื่อมโยงกับกับการศึกษาบริบทของชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่โครงการ และปัญหาของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เกิดขึ้นก่อนการเปิดสะพานข้ามแม่น้ำโขง ที่ผู้วิจัยได้แสดงผลการศึกษาในบทที่ 4 ตอนที่ 2, 3 และ 4 ต่อไป

4.2 บริบทของหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน

การศึกษาวิจัย เรื่องการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษาพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ผู้วิจัยได้คัดเลือกหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ดำเนินโครงการหรือหมู่บ้านชุมชนที่จะศึกษาเปรียบเทียบเพื่อตอบคำถามการวิจัย จำนวน 3 หมู่บ้านคือ

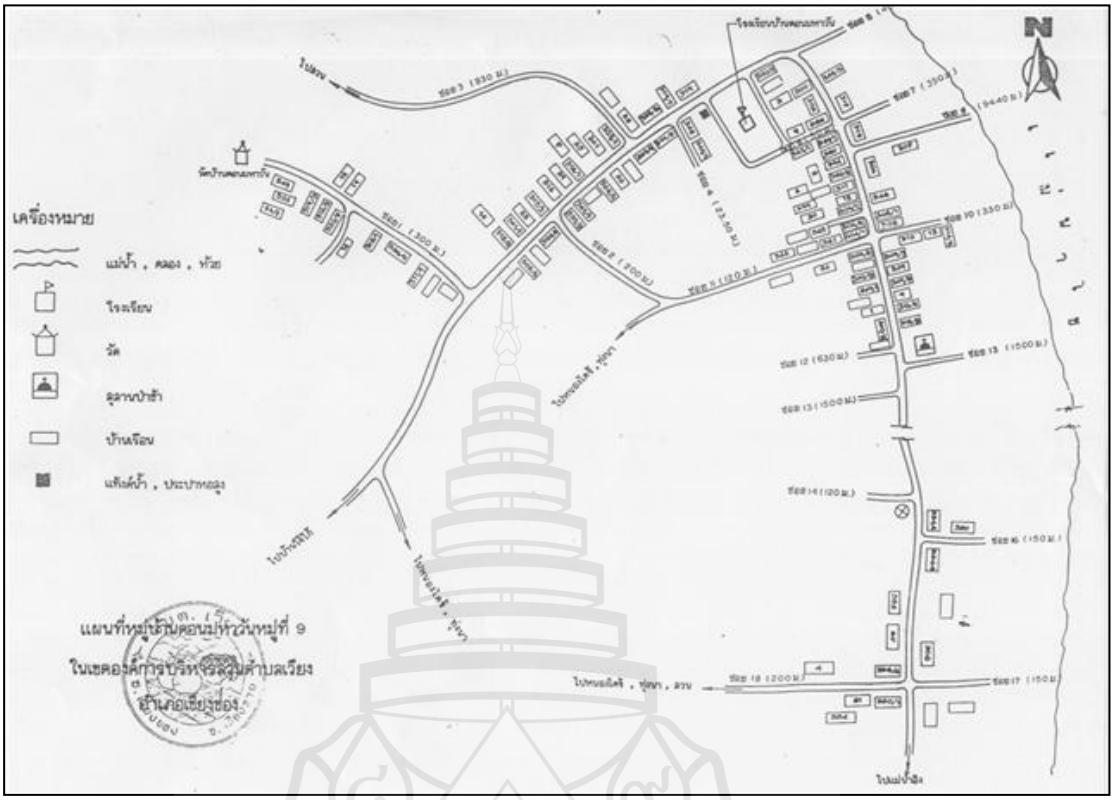
1. บ้านดอนมหาวันตำบลเวียงอำเภอเชียงของ
2. บ้านปากอิงใต้ตำบลศรีดอนชัยอำเภอเชียงของ
3. บ้านใหม่ธาตุทองตำบลสถานอำเภอเชียงของ

ผลการวิจัยจากการศึกษาชุมชน (Community Study) บริบทของหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 มีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1 บริบทของหมู่บ้านดอนมหาวันหมู่ที่ 9 ตำบลเวียงอำเภอเชียงของ

ภาพที่ 4.12 ซุ้มป้ายเข้าสู่บ้านดอนมหาวัน

ภาพที่ 4.13 แผนที่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ทราบเรื่องราว และประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน จำนวน 7 ราย เกี่ยวกับ บ้านดอนมหาวัน หมู่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านที่ผู้วิจัยทำการศึกษาเรื่อง การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษาโครงการสร้างสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำความรู้จักกับหมู่บ้านดอนมหาวัน และสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในหมู่บ้าน เพื่อจะได้ทราบถึงเรื่องราวของหมู่บ้าน ได้ดียิ่งขึ้น

ประวัติโดยสังเขปของหมู่บ้านดอนมหาวัน ตำนานจากคำบอกเล่าจากพระอาจารย์ฤทธิเดช เจ้าอาวาสวัดจำปา บ้านดอนมหาวัน ท่านเล่าว่าในยุคอดีตเมื่อ 800 กว่าปีมาแล้ว พื้นที่บ้านดอนมหาวันเป็นพื้นที่เมืองเชียงของเก่า และต่อมาเมื่อถูกน้ำท่วม จึงได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บริเวณตัวเมืองเชียงของในปัจจุบันนี้ ในยุคนั้นพระพุทธศาสนามีความรุ่งเรืองมาก มีวัดอยู่ทั้งหมด จำนวน 17 แห่ง โดยมีหลักฐานโบราณวัตถุจำนวนหลายชิ้นรวมทั้งพระธาตุเก่าแก่ในวัดจำปา ปัจจุบันนี้ เหลือเพียง 2 แห่ง คือ วัดจำปา และวัดบ้านดอนมหาวัน

ประมาณ ปี พ.ศ. 2400 มีชนเผ่าขมุ และชนเผ่าไทลื้ออพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ ชาวบ้านมีการย้ายถิ่นฐานไปมาระหว่างหมู่บ้านแห่งนี้ กับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและนอกจากนั้นมีชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเข้ามา เพื่อประกอบอาชีพทำการเกษตรอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านดอนมหาวันแห่งนี้ สามารถเดินทางไปกลับระหว่างที่พักอาศัย และที่ทำกิน ซึ่งไม่ห่างไกลกันมากนัก แต่ชาวบ้านเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากการทำงานเดินทางไปกลับยากลำบาก ด้วยเหตุนี้จึงตั้งหลักปักฐานอยู่บริเวณที่ทำกินแห่งนี้ โดยสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยรวมกันหลายครอบครัวจนเป็นหมู่บ้าน และมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาถึงการตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะเป็น “ดอน” ซึ่งหมายถึงที่ราบลุ่มใกล้ริมแม่น้ำประกอบกับมีสองตา ยาย ชาวไร่ ที่ออกไปทำไร่ ทำนาและได้ขุดพบพระพุทธรูปองค์หนึ่งหน้าตักกว้างประมาณ 9 นิ้ว สูงประมาณ 12 นิ้ว ซึ่งด้านหลังพระพุทธรูปสลักคำว่า “ท้าวมหาวัน” จากลักษณะของที่ตั้งหมู่บ้านและสิ่งที่ขุดพบนั้น ชาวบ้านในสมัยนั้นจึงนำมาตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านดอนมหาวัน”

ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ และบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง จึงได้รับการศึกษามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในหมู่บ้านแห่งนี้มีการก่อตั้งโรงเรียนครั้งแรกเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2499 โดยตำรวจตระเวนชายแดน มว.ที่ 33 กองกำกับตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 ค่ายดารารัศมี อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ และตั้งชื่อโรงเรียนแห่งนี้ว่า “โรงเรียน ตชด.บำรุงที่ 1” บ้านดอนมหาวัน ซึ่งตำรวจตระเวนชายแดน มว. ที่ 33 ได้ร่วมกับราษฎรในหมู่บ้าน ได้ช่วยกันสร้างอาคารเรียนชั่วคราว ซึ่งเป็นอาคารไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยกระเบื้อง และฝาสร้างจากไม้ไผ่ ในขณะนั้นมีครูที่เข้ามาสอน จำนวน 2 คน คือ พลฯ ทอง ยองเพชร และ พลฯ เสาร์ จำรัส และได้แต่งตั้งพลฯ ทอง ยองเพชร เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียน และในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2506 ทางกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนได้โอนโรงเรียนให้อยู่ในการดูแลจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในเรื่องการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนแห่งนี้

บ้านดอนมหาวัน เดิมอยู่ในเขตการปกครองของบ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เมื่อจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นจึงมีการแยกหมู่บ้านใหม่โดยแยกเป็นหมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันอยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเชียงของ เป็นระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงราย เป็นระยะทางประมาณ 140 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับริมแม่น้ำโขง และแม่น้ำอิง พื้นที่ในหมู่บ้านทั้งที่ชาวบ้านมีเอกสารสิทธิ์ และที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ทั้งหมดจำนวน 3,000 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา จำนวน 1,500 ไร่ พื้นที่ทำสวนและทำไร่ จำนวน 1,000 ไร่ และพื้นที่ที่อยู่อาศัย จำนวน 500 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร อยู่ห่างจากที่อยู่อาศัยประมาณ 1 ถึง 3 กิโลเมตร ซึ่งชาวบ้านสามารถเดินทางไปกลับได้สะดวกโดยใช้เวลาเดินทางไม่มากนัก

แต่พื้นที่ทำการเกษตรบางแห่งก็อยู่ในเขตหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น บ้านโจ้โก้ หมู่ 10 ตำบลเวียง บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ 16 ตำบลสถาน และบ้านปากอิง หมู่ 16 ตำบลศรีดอนชัย โดยภาพรวมแล้วบ้านศรีดอนชัยเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม และทำประมงพื้นบ้านในช่วงฤดูน้ำลด พื้นที่ที่ติดต่อของหมู่บ้าน ทางทิศเหนือ ติดต่อกับแม่น้ำโขง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้ติดต่อกับแม่น้ำอิง และบ้านปากอิงใต้ หมู่ 16 ตำบลศรีดอนชัย ทิศตะวันออก ติดต่อกับแม่น้ำโขง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านโจ้โก้ หมู่ 10 ตำบลเวียง และบ้านใหม่ธาตุทองหมู่ 16 ตำบลสถาน

การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมา บ้านเรือนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ เป็นบ้านที่มุงด้วยหญ้าคา ฝาบ้านทำมาจากไม้ไผ่สาน เป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีบ้านบางหลังเป็นบ้านสร้างด้วยไม้ ใต้ถุนบ้านยกสูง มีบันไดขึ้นลง ทั้งหน้าบ้าน และหลังบ้าน ถนนทางเข้าหมู่บ้าน ถนนที่สัญจรในหมู่บ้าน และถนนที่เดินทางไปทำการเกษตร ยังคงเป็นถนนลูกรัง แต่ในปัจจุบันบ้านเรือนที่อาศัยส่วนใหญ่นั้น เป็นบ้านตึกชั้นเดียว มุงด้วยกระเบื้อง ซึ่งเป็นลักษณะของบ้านที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้จากหมู่บ้านทั่วไป แต่บ้านที่สร้างเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา ยังคงเห็นอยู่นั้นเป็นบ้านที่สร้างด้วยไม้ ใต้ถุนบ้านยกสูง ส่วนถนนทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร จากทางหลวงแผ่นดินสายเชียงของ-เชียงราย ถนนที่สัญจรในหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก และถนนที่เดินทางไปทำการเกษตรนั้น เป็นถนนลูกรัง ในบางแห่งในช่วงระยะเวลาประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา

ในปี พ.ศ. 2550 ชาวบ้านได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานจากหน่วยงานของรัฐซึ่งเข้ามาประชุมชี้แจงเพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้เรื่องราวข่าวสารที่จะดำเนินการในบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้าน

ในปี พ.ศ. 2553 ชาวบ้านได้รวมตัวกันรวบรวมรายชื่อทำหนังสือร้องเรียนขอให้มีการสั่งระงับการขุดตักและดูดทรายบริเวณหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำโขงไทย-ลาว เพื่อเป็นการต่อต้านนายทุนที่เข้ามาขุดทรายบริเวณริมแม่น้ำโขง เนื่องจากพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้ามาประกอบอาชีพทำประมงในแม่น้ำโขงเพื่อเลี้ยงชีพ และมีชายฝั่งหาดทรายงอกขึ้นมา ชาวบ้านได้สร้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ปัจจุบันหมู่บ้านยังมีนายทุนเข้ามาลงทุนสร้างโรงแรมที่พัก และรีสอร์ท เพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

บ้านดอนมหาวันจัดเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง คนในหมู่บ้านจะเรียกชื่อแบ่งตามเขตทิศที่ตั้งของแต่ละครัวเรือน โดยแยกเป็นเขตบ้านเหนือ และเขตบ้านใต้ ซึ่งในเขตบ้านเหนือ มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 150 ครัวเรือน และเขตบ้านใต้ ซึ่งอยู่ห่างจากเขตภาคเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านเรียกว่าบ้านปากอิงเหนือ แต่จำนวนครัวเรือนมีไม่มากนัก ประมาณ 15 ครัวเรือน จึงอยู่ในเขตการปกครอง ดูแลของผู้ใหญ่บ้านดอนมหาวันด้วย ในปัจจุบันในหมู่บ้านมีจำนวน 150 ครัวเรือน

ประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 570 คน แยกเป็นชาย จำนวน 280 คน และหญิง จำนวน 290 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเมือง และเชื้อชาติอื่น ๆ เช่น คนลาว ไทลื้อ ขมุ และคนไทย (ภาคกลาง) ภาษาที่ใช้สื่อสารในหมู่บ้านส่วนใหญ่ใช้ภาษาพื้นเมือง (ภาษาถิ่นภาคเหนือ)และชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ในหมู่บ้าน มีวัดอยู่ 2 แห่ง คือ วัดดอนมหาวัน (เขตบ้านเหนือ) มีพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป และวัดจำปา หรือสำนักสงฆ์จำปา (เขตบ้านใต้) มีพระสงฆ์ จำนวน 6 รูป ซึ่งทั้ง 2 วัดนี้ อยู่ห่างกันประมาณ 2.5 กิโลเมตร ทั้ง 2 วัดนี้แต่เดิมเป็นกู่เก่า ชาวบ้านจึงช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์ และสร้างวัดขึ้นมาเพื่อสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ

สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน คือ ศาลเจ้าพ่อบัวละเป็ก จากการเล่าขานประวัติความเป็นมาของศาลแห่งนี้ ชาวบ้านได้เล่าว่าในอดีตเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษของคนแก่ชนเผ่าขมุคนหนึ่งที่ข้ามฝั่งมาจากประเทศลาว ที่นำมากราบ ไหว้ ในหมู่บ้านแห่งนี้ หลังจากนั้นชาวบ้านได้มีการสร้างศาลแห่งนี้ขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อเป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้านตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน และชาวบ้านจะมีการทำพิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อบัวละเป็ก ปีละ 2 ครั้ง ส่วนเสาหลักบ้าน เป็นเสาที่ตั้งอยู่ใจกลางบ้าน ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ และมีการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ทุกปี

พิธีกรรมและประเพณีในหมู่บ้าน ได้แก่ พิธีกรรมปางสี่ นับตามปฏิทินจันทรคติไทย เดือนสี่ หรือในช่วงเดือนกุมภาพันธ์หรือมีนาคม ในหมู่บ้านจะมีพิธีกรรมในการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อบัวละเป็ก ซึ่งเป็นศาลที่ชาวบ้านเคารพ นับถือในหมู่บ้านในพิธีกรรมจะมีการเลี้ยงไก่ก่อนวันที่จะประกอบพิธีกรรมชาวบ้านจะนำตาแหล๋ว (เฉลว)[7] ไปติดไว้บริเวณทางเข้า ออก หมู่บ้าน หรือหัวบ้าน ท้ายบ้าน เพื่อให้ทราบว่าจะมีการประกอบพิธีเลี้ยงศาล ในการทำพิธีกรรมชาวบ้านในหมู่บ้านทุกคนต้องไปร่วมพิธี ซึ่งในสมัยก่อนนั้นการทำพิธีกรรมจะเคร่งครัด คือ คนในหมู่บ้านห้ามออกไปนอกหมู่บ้าน และคนนอกหมู่บ้านก็ห้ามเข้ามาในหมู่บ้าน เพราะมีความเชื่อว่าถ้าหากออกไปนอกบ้านอาจจะได้รับอันตรายจากสัตว์ป่า เช่น เสือ หมี ซึ่งอาจจะไม่มีใครสามารถช่วยได้ เพราะว่าชาวบ้านไปร่วมพิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อลูกหลานจะมารดน้ำดำหัวเพื่อเป็นการขอขมา ที่ได้ล่วงเกินผู้สูงอายุ และเพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่

[7] เป็นเครื่องจักสานหรือเรียกว่าเครื่องรางได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษทั้งความเชื่อ และการจักสานใช้ประกอบในพิธีสู่ขัญข้าวกันสิ่งที่ไม่ดีไม่ให้เข้ามาในพิธีขณะกำลังทำพิธีใช้ในการเข้ากรรมหรืออยู่ไฟ (คลอดลูกใหม่) เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้าย (ภูตผีปีศาจ) ไม่ให้เข้ามาใกล้ ซึ่งในปัจจุบันยังมีการใช้ในพิธีกรรมสู่ขัญข้าว

เคารพนับถือ และพิธีการสืบชะตาสะเดาะเคราะห์ เพื่อเป็นการขจัดปัดเคราะห์ โรค ภัย สำหรับคนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุข อายุมั่นขวัญยืน พิธีกรรมปางแปด ตามปฏิทินจันทรคติไทย เดือน แปด มักเริ่มในเดือนมิถุนายนหรือกรกฎาคมในหมู่บ้านจะมีพิธีกรรมในการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อบัวละเป็ก เป็นครั้งที่ 2 ของรอบปี การทำพิธีกรรม และข้อห้ามเหมือนการทำพิธีกรรมปางสี่ กิจกรรมวันเข้าพรรษา ประมาณเดือนกรกฎาคม ชาวบ้านในหมู่บ้านจะไปทำบุญ และมีกิจกรรมการถวายเทียนเข้าพรรษา ส่วนกิจกรรมวันออกพรรษา ประมาณเดือนตุลาคม ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัด เพราะถือว่าเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาอีกวันหนึ่ง และประเพณีลอยกระทง ประมาณเดือนพฤศจิกายน ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจะมาช่วยกันประดับตกแต่งรถกระทงให้สวยงาม จากการจัดกิจกรรม และประเพณีในหมู่บ้านนั้นทำให้ชาวบ้านได้มีเวลาพบปะพูดคุยกัน และเป็นการแสดงถึงการอยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ต้องช่วยเหลืองาน และกิจกรรมของส่วนรวม

การศึกษานั้นเป็นสิ่งสำคัญที่เด็กทุกคนต้องได้เรียนรู้ เพื่อเป็นการพัฒนาคน และสังคม นอกจากนี้ การศึกษายังเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การประกอบอาชีพ รายได้ ประสิทธิภาพของการทำงาน และการพึ่งพาตนเองในอนาคตได้อีกด้วย โรงเรียนประจำหมู่บ้านได้ก่อตั้งมาเป็นเวลานานมากกว่า 50 ปี เดิมชื่อโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบำรุงที่ 1 บ้านดอนมหาวัน ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 4 ปัจจุบันโรงเรียนได้เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ราชการครูจำนวน 3 คน ครูอัตราจ้าง จำนวน 1 คน และนักการภารโรง จำนวน 1 คน นักเรียน จำนวน 64 คน ชาย จำนวน 31 คน และหญิง จำนวน 33 คน แยกตามระดับชั้นเรียน ได้ดังนี้ ระดับชั้นอนุบาล จำนวน 19 คน ชาย จำนวน 11 คน และหญิง จำนวน 8 คน และระดับประถมศึกษา จำนวน 45 คน ชาย จำนวน 20 คน และหญิง จำนวน 25 คน สิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียน ได้แก่ อาคารเรียน จำนวน 2 หลัง แยกเป็น อาคารเรียนระดับอนุบาล 1 หลัง และอาคารเรียนระดับประถมศึกษา 1 หลัง ห้องสมุด สนามเด็กเล่น และสนามฟุตบอล ซึ่งการเรียนการสอนระดับชั้นประถมศึกษา นักเรียนจะเรียนผ่านการถ่ายทอดการเรียนการสอนทางโทรทัศน์จากโรงเรียนวังไกลกังวล

กิจกรรมของทางโรงเรียนที่จัดขึ้นระหว่างเปิดทำการเรียนการสอนได้แก่ ทางโรงเรียนจะมีการแข่งขันกีฬา และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับโรงเรียนมูลประถมบ้านดอนจั่น (บ้านดอนไข่นก) ประเทศลาว ซึ่งเปรียบเสมือนว่าเป็นโรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง ในช่วงเดือนมิถุนายน ทางโรงเรียนจะจัดกิจกรรมวันไหว้ครู เดือนสิงหาคม จัดกิจกรรมวันแม่ เดือนกรกฎาคม การแห่เทียนเข้าพรรษา เดือนสิงหาคม เดือนกันยายนการแข่งขันทักษะวิชาการ ในระดับตำบล และระดับอำเภอ ซึ่งทางโรงเรียนได้ส่งนักเรียนเข้าร่วมแข่งขัน เดือนสิงหาคม ถึง พฤศจิกายน การแข่งขันกีฬาสีของโรงเรียน การแข่งขัน

กีฬาเครือข่าย และการแข่งขันกีฬา สพฐ.เกมส์ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดให้กับเด็กนักเรียน เดือนมกราคม กิจกรรมวันเด็ก และเดือนเมษายน การทอดผ้าป่าศิษย์เก่าของโรงเรียนในช่วงวันสงกรานต์

ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาในท้องถิ่น ด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน คือ ภูมิปัญญาด้านการจักสาน นายติ๊บ โพธิ เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของการจักรสานเก้าอี้ ปัจจุบันเลิกทำแล้ว เนื่องจากอายุมากแล้ว ประกอบกับมีโรคประจำตัว ความรู้ภูมิปัญญานี้ไม่มีการถ่ายทอดแก่ลูกหลาน หรือคนในชุมชน เนื่องจากไม่มีผู้สนใจเกี่ยวกับวิธีการจักสานเลยซึ่งอาจทำให้ภูมิปัญญาด้านนี้สูญหายไปจากหมู่บ้านได้ ภูมิปัญญาด้านหมอพื้นบ้าน (หมอเมือง) นางหล้า ธรรมวงค์ เป็นผู้ที่มีความรู้ และเชี่ยวชาญในการรักษาด้วยวิธีเป่า ซึ่งได้คาถาการรักษามาจากยาย ตั้งแต่อายุ 15 ปี ก็ไม่ได้นำคาถานั้นมาใช้ จนกระทั่งผ่านไป 20 กว่าปี ตนถูกมีดบาดเลือดไหล จึงนำคาถาที่ยายให้ไว้มาใช้ ทำให้เลือดหยุดไหลจากนั้นได้มีการใช้คาถาในการรักษาอาการเกี่ยวกับกระดูกเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผู้ป่วยที่รถล้ม หรือรถชน หรือรักษาเกี่ยวกับกระดูก เช่น กระดูกหัก กระดูกแตก และกระดูกซ้น ซึ่งค่ารักษาจะเป็นการใส่ขันยกครู รายละ 2,500 บาท ซึ่งจะใช้เวลาในการรักษาประมาณ 1 เดือน วันละ 2 เวลา คือเวลาเช้า และเวลาเย็น แต่ถ้ารักษาไม่หาย ก็จะคืนค่ายกครูให้ นอกจากรักษาอาการเกี่ยวกับกระดูกแล้ว ยังรักษาโรคงูสวัด โรคตาแดง และอาการเจ็บป่วยอื่น ๆ ด้วย ปัจจุบันยังคงรักษาเฉพาะบุคคลที่เป็นเครือญาติของตน และภูมิปัญญาด้านนี้อาจจะมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน แต่ต้องดูจากลักษณะของบุคคลก่อนจึงจะถ่ายทอดความรู้ให้ ในหมู่บ้านมีผู้รับเหมาก่อสร้าง ประมาณ 5 ราย ซึ่งรับเหมาก่อสร้างในหมู่บ้าน และต่างหมู่บ้าน การถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ขึ้นอยู่กับผู้ที่สนใจ และการเรียนรู้งานจากหัวหน้าผู้รับเหมา

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นแบบเครือญาติ คนสนิทชิดเชื้อ หรือคนบ้านใกล้เรือนเคียงที่อาศัยอยู่บริเวณเดียวกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งจะสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่แล้วไม่มีการล้อมรั้วบริเวณที่อยู่อาศัย แต่จะมีบางบ้านที่ล้อมรั้วด้วยไม้ เพื่อให้เป็นที่เลี้ยของพืชผักสวนครัวมากกว่าการแบ่งเขตแดน การตั้งบ้านเรือนโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิกในครัวเรือน จำนวน 2-5 คน ซึ่งไม่มากเหมือนแต่ก่อนที่ครอบครัว ๆ หนึ่งมีสมาชิกอยู่ประมาณ 10 กว่าคน ในชีวิตประจำวันตอนเช้าพ่อแม่จะตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมหุงหาอาหารให้กับลูกก่อนไปโรงเรียน แล้วพ่อแม่จะออกไปทำการเกษตรไปเช้า กลับเย็น ส่วนเด็กจะใช้รถจักรยานไปโรงเรียน ซึ่งระยะทางของแต่ละบ้าน ไม่ห่างไกลจากโรงเรียนมากนัก ส่วนผู้สูงอายุที่อยู่กับบ้านจะทำความสะอาดบริเวณลานบ้าน ปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานในครอบครัว หรือไปพบปะพูดคุยสนทนากับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้รับรู้เรื่องทุกข์สุขของครอบครัวเพื่อนบ้าน คอยให้ความช่วยเหลือ และพึ่งพาอาศัยกันเช่นเดียวกับญาติพี่น้อง ส่วนเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเป็นเกี่ยวกับเรื่อง ยาเสพติด

เป็นส่วนมาก เพราะเป็นหมู่บ้านชายแดน มีพื้นที่อยู่ใกล้ประเทศลาว จึงมียาเสพติดเข้ามาในหมู่บ้าน แต่ไม่มากนัก การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ ทางผู้ใหญ่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มชุดรักษาความปลอดภัยประจำหมู่บ้าน (ชรบ.) ช่วยในการตรวจตรา สอดส่องดูแลความเรียบร้อยในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเรื่องยาเสพติด ถ้าหากพบตัวผู้ที่ติดยาในหมู่บ้านก็จะแจ้งทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจเข้ามาดำเนินการ และส่งตัวผู้ป่วยไปบำบัดรักษา ส่วนเรื่องปัญหาการพนันในหมู่บ้านก็จะมีบ้าง ซึ่งจะเป็นการพนันเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การเล่นบิงโก เล่นไพ่ และหวยใต้ดิน ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้อาจพบเห็นในหลายหมู่บ้าน แต่หมู่บ้านแห่งนี้ไม่เกิดเหตุการณ์รุนแรง

การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านที่มั่นคง แข็งแรง และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งกลุ่มที่มีการจัดตั้งในหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มพัฒนาสตรี มีสมาชิก จำนวน 100 คน กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 40 คน กลุ่มสหกรณ์การเกษตร จำนวน 20 คน กลุ่มสมาชิกลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) จำนวน 26 คน กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ จำนวน 70 คน กลุ่มเกษตรกร จำนวน 25 คน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 10 คน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) จำนวน 5 คน กลุ่มชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) จำนวน 30 คน

อาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักของราษฎรในบ้านแห่งนี้ ผลผลิตทางการเกษตร คือ ข้าว และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่ชาวบ้านปลูกมากที่สุดในพื้นที่ ในรอบระยะเวลา 1 ปี ชาวบ้านจะได้ผลผลิตทางการเกษตร 2 ครั้ง เช่น การทำนา จะทำอยู่ 2 ช่วง คือ ข้าวนาปี และข้าวนาปรัง ข้าวนาปี ชาวบ้านจะเริ่มปลูกในช่วงเดือนกรกฎาคม หรือสิงหาคม เก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเดือนพฤศจิกายน หรือธันวาคม ผลผลิตที่ได้จากข้าวนาปี ประมาณ 800 กิโลกรัมต่อไร่ และข้าวนาปรัง ชาวบ้านจะเริ่มปลูกในช่วงเดือนมีนาคม หรือเมษายน เก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเดือนกรกฎาคม หรือสิงหาคม ผลผลิตที่ได้จากข้าวนาปี ประมาณ 600 กิโลกรัมต่อไร่ ในการทำนาการปลูกและการเก็บเกี่ยวของชาวบ้าน อาจจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของพื้นที่ของแต่ละคน ส่วนมากแล้วชาวบ้านจะทำนาปี มากกว่าการทำนาปรัง เพราะว่านาปีได้ผลผลิตมากกว่านาปรัง ผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยวข้าว ในการทำนาปี จะเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน ส่วนผลผลิตที่เหลือจะขาย ผลผลิตที่ได้จากการทำนาปรังจะขายทันทีหลังการเก็บเกี่ยว ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากข้าวนั้น จะใช้รถเกี่ยวข้าวมากกว่าการใช้แรงงานคน และการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะปลูกปีละ 2 ครั้ง เช่นเดียวกับการทำนา ในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จะปลูกในช่วงฤดูฝน และฤดูแล้งผลผลิตที่ได้ ประมาณ 800-1,000 กิโลกรัมต่อไร่ ผลผลิตที่ได้จะขายทันทีซึ่งแตกต่างจาก 5 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านจะต้องนำผลผลิตข้าวโพดที่ได้ไปตากแห้ง ก่อนจึงจะขายได้ นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านยังมีการประกอบอาชีพประมง

พื้นบ้าน ซึ่งจะมีผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ ประมาณ 10 กว่าราย ซึ่งเป็นอาชีพเสริมของชาวบ้าน การจับปลาจากแม่น้ำโขงจะทำในฤดูแล้ง หรือช่วงที่น้ำลด ประมาณช่วงเดือนเมษายน ปลาที่จับได้ไม่มากนักจะนำมาบริโภคในครัวเรือนส่วนที่เหลือจะนำไปจำหน่ายให้กับครัวเรือนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงโดยจะขายในราคา 250-350 บาทต่อกิโลกรัม และธุรกิจค้าหินจากแม่น้ำโขง ในหมู่บ้านมีผู้ประกอบการ 3 รายใหญ่ หินที่นำมาจำหน่ายนั้น นำเข้ามาจากประเทศลาว และประเทศพม่าบางส่วน โดยจะนำหินรูปแบบต่าง ๆ มาเรียงไว้หน้าบ้านการขายส่วนใหญ่จะมีผู้รับเหมาหรือเจ้าของซื้อไปประดับตกแต่งรีสอร์ทหรือบ้านพัก และมีการขายผ่านทางอินเทอร์เน็ตด้วย หินที่ขายจะมีตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ หินขนาดเล็กจะขายเป็นกิโลกรัม ราคากิโลกรัมละ 2-5 บาท ส่วนหินขนาดใหญ่ราคาก้อนละประมาณ 100,000-300,000 บาท

ในอดีตที่ดินส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านถือเอกสารสิทธิ์ (ทั้งที่มีโฉนด และที่เป็น นส.3) และพื้นที่ทำกินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) หรือเป็นพื้นที่ป่าสงวนฯ ในสมัยพลเอกชาติชาย ชุนหวัณ นั้นเรื่องที่ดินกำลังเป็นที่นิยม ทำให้มีนายทุนนายหน้าเข้ามากว้านซื้อตั้งแต่สมัยนั้น เนื่องจากราคาที่ดินที่ขายค่อนข้างสูง ทำให้ชาวบ้านมักจะทยอยขายที่ดินบางส่วนและอีกส่วนที่มีอยู่ก็เก็บไว้ประกอบอาชีพทางการเกษตร ส่วนใหญ่ที่ดินที่ชาวบ้านถือครองสิทธิ์เป็นพื้นที่ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร เป็นพื้นที่ของตนเองไม่มากนัก และในปัจจุบันเป็นพื้นที่มีชาวบ้านเป็นผู้ถือครองเอกสารสิทธิ์ และพื้นที่ทำกินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร และเป็นพื้นที่ว่างเปล่า (ของนายทุน) พื้นที่ที่อยู่อาศัยในการสร้างบ้านเรือนขนาดใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ต่อบ้าน 1 หลัง และบ้านขนาดเล็ก มีพื้นที่ประมาณ 2 งานต่อบ้าน 1 หลัง พื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในหมู่บ้าน และพื้นที่ต่างหมู่บ้านชาวบ้านจะเช่าจากนายทุนในการทำมาหากิน อัตราค่าเช่า 1,000 บาทต่อไร่ต่อปี ราคาในการซื้อขายที่ดินในหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะขายที่นา ที่สวน และที่ไร่ ซึ่งระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ราคาไร่ละ 50,000 บาท แต่ในปัจจุบัน ราคาไร่ละ 500,000 ถึง 1,000,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริเวณที่ตั้ง พื้นที่ทั้งหมดในหมู่บ้านจำนวน 3,000 ไร่ เป็นพื้นที่นา จำนวน 1,500 ไร่ พื้นที่สวนและไร่ จำนวน 1,000 ไร่ พื้น ที่อยู่อาศัย 500 ไร่ การใช้ประโยชน์จากที่ดินในหมู่บ้านพื้นที่สาธารณะประโยชน์ มีพื้นที่เกือบ 2 ไร่ ปัจจุบันพื้นที่นี้มีการสร้างศาลาประชาคมหมู่บ้าน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลเวียง และมีพื้นที่ที่ขุดเป็นหนองน้ำ จำนวน 2 แห่ง คือ หนองบัวหลวง พื้นที่ประมาณ 50 ไร่ และหนองไคร้พื้นที่ประมาณ 47 ไร่ ในการเวนคืนที่ดินมีพื้นที่ของชาวบ้านที่ถูกเวนคืน ประมาณ 3-4 ราย รายละประมาณ 4-5 ไร่ อัตราค่าเวนคืนพื้นที่ พื้นที่มีเอกสิทธิ์ 1,200,000 บาทต่อไร่ และพื้นที่ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร 50,000 บาทต่อไร่ (สัมภาษณ์ นายประยุทธ์ โพธิ ผู้ใหญ่บ้านดอนมหาวัน 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 และ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2554)

ในหมู่บ้านมีร้านค้าขายของชำ และของสด ซึ่งเป็นแหล่งที่ให้ความสะดวกสบายแก่คนในหมู่บ้าน ไม่ต้องเดินทางไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคไกลถึงตัวอำเภอ เป็นระยะห่างประมาณ 10 กิโลเมตร ซึ่งร้านขายของชำ และขายของสด จะอยู่กระจายตามถนนที่ผ่านหมู่บ้าน มีจำนวน 8 ร้าน สินค้าที่นำมาจำหน่ายในร้านส่วนใหญ่แล้วเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในครัวเรือน มีสถานีบริการน้ำมันอยู่หนึ่งแห่ง เป็นสถานีบริการน้ำมันแบบหยอดเหรียญ น้ำมันที่นำมาจำหน่ายเป็นน้ำมันดีเซล และเบนซินส่วนใหญ่ชาวบ้านมาเติมน้ำมันรถจักรยานยนต์ ส่วนรถยนต์จะนิยมไปเติมในสถานีบริการน้ำมันที่ตัวอำเภอมากกว่า เนื่องจากราคาน้ำมันในหมู่บ้านจะแพงกว่าสถานีบริการน้ำมันขนาดใหญ่ประมาณลิตรละ 2 บาท ส่วนอาหารสดที่ขายในหมู่บ้านจะเป็นอาหารที่นำมาใช้ในการประกอบอาหาร โดยแม่ค้า พ่อค้า จะไปซื้อของสดจากตลาดเช้า ที่อำเภอเชียงของ ซึ่งตั้งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 10 กิโลเมตร มาจำหน่าย ได้แก่ เนื้อสัตว์ ปลาทู ปลาแห้ง ไข่ ผักกาดขาว กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก ผักบุ้ง ผักคะน้า ส่วนผักสวนครัว เช่น มะเขือพวง พริกขี้หนู ต้นหอม ผักชี ตะไคร้ผักพื้นเมืองเครื่องเคียงลาบ ไม่พบในร้านขายของชำเนื่องจากทุกบ้านมีการพืชผักสวนครัวไว้รับประทาน และยังแบ่งปันกันเองในเครือญาติและเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นวิถีชาวบ้านที่ยึดถือกันมาช้านานในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บางครัวเรือนมีการเลี้ยงปลาดุกพันธุ์พื้นบ้าน และปลาไหลไว้รับประทานในครัวเรือนและแบ่งขายให้เพื่อนบ้าน

การประกอบอาชีพของชาวบ้านนั้น ในอดีตชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน ตามเครือญาติพี่น้อง เช่น วันนี้ช่วยกันทำนาของพี่ และอีกวันถัดไปช่วยกันทำนาของน้อง หรือเรียกได้ว่า การลงแขก แต่ในปัจจุบันมีการจ้างแรงงานต่างถิ่น เข้ามาทำงาน โดยทั่วไปแล้วจะเป็นการจ้างแรงงานทางการเกษตร และช่างรับก่อเหมาสร้าง ซึ่งค่าจ้างทางการเกษตร จะมีทั้งค่าจ้างรายวัน และค่าจ้างเหมาเป็นไร่ อัตราค่าจ้าง 250 บาทต่อวัน และค่าจ้างในการทำนา ด้วยการรับเหมา 1,500 บาทต่อไร่ เนื่องจากการจ้างแรงงานในหมู่บ้านแห่งนี้ค่อนข้างหายาก ต้องหาแรงงานต่างหมู่บ้านหรือชาวลาว

จากการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีแหล่งเงินทุนที่นำมาใช้ในการลงทุนจากกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท ซึ่งประชาชนสามารถกู้ได้สูงสุด 20,000 บาทต่อครัวเรือน และต่ำสุดประมาณ 5,000 บาทต่อครัวเรือน และโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนหมู่บ้าน (กขคจ.) ได้รับงบประมาณมาจากรัฐบาล เป็นจำนวนเงิน 280,000 บาทต่อหมู่บ้าน ซึ่งสามารถกู้ได้สูงสุด 20,000 บาทต่อครัวเรือน และต่ำสุดประมาณ 5,000 บาท ซึ่งการอนุมัติในการกู้ยืมนั้นขึ้นอยู่กับดุลยพินิจและการพิจารณาจากคณะกรรมการกองทุนจะอนุมัติ และเงินกู้บางส่วนได้มาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) วงเงินกู้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้กู้ และหลักทรัพย์ที่นำไปใช้ในการกู้ จัดเป็นสัดส่วนในการกู้ยืมเงินของครัวเรือนส่วน

ภาระหนี้สินจากการกู้ยืมเงินนอกระบบแทบจะไม่พบในหมู่บ้าน เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านยึดถือแนวพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

รายได้หลักในครอบครัวส่วนใหญ่ได้มาจากเกษตรกรรม บางส่วนได้มาจากการหาปลา และรับจ้างทั่วไป รายได้ของชาวบ้านนั้นเป็นรายได้ที่ดี และค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับอดีตซึ่งรายได้แต่ละวันไม่มากนัก

ในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำด้านการปกครองรวมทั้งรักษาความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน คอยเอาใจใส่ช่วยเหลือ และดูแลความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ให้อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านอย่างมีความสุข ให้คำแนะนำ ตักเตือน ดูแลประชาชนไม่ให้ทำผิดกฎหมาย และชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนได้รับทราบ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ประสานงานกับส่วนราชการอื่น ที่เกี่ยวข้องโดยมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง จำนวน 2 คน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรักษาความสงบ (ผรส.) จำนวน 1 คน เป็นผู้ช่วยเหลือในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ยังมีสมาชิกเทศบาลตำบลเวียง จำนวน 1 คน มีหน้าที่รับฟังปัญหา ความต้องการ ความเดือดร้อน ตลอดจนข้อร้องเรียนต่าง ๆ ของชาวบ้านในหมู่บ้าน แล้วนำข้อเรียกร้องต่าง ๆ ไปเสนอต่อคณะกรรมการหมู่บ้านให้ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง

ในหมู่บ้านไม่มีรถโดยสารประจำทางการเดินทางไปทำธุระและติดต่องานทางราชการหรือเดินทางไปต่างหมู่บ้าน ตำบลนั้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้รถส่วนตัว ส่วนในการเดินทางไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ในอำเภอเชียงของ และจังหวัดเชียงราย นิยมใช้รถส่วนตัวเนื่องจากสะดวกสบายกว่าการเดินทางด้วยรถโดยสารประจำทาง ซึ่งระยะทางจากหมู่บ้านไปยังอำเภอเชียงของ เป็นระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร และระยะทางจากหมู่บ้านไปยังจังหวัดเชียงรายเป็นระยะทาง ประมาณ 140 กิโลเมตร เส้นทางถนนในการสัญจรเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ส่วนถนนในหมู่บ้านเป็นถนนที่สร้างด้วยคอนกรีต ทำให้เดินทางสัญจรได้สะดวก ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2533 เมื่อชาวบ้านจะเดินทางไปต่างอำเภอ และในตัวเมืองจังหวัดเชียงรายไม่สะดวก เนื่องจากในหมู่บ้านมีรถยนต์ เพียงคันเดียวเป็นรถของผู้ใหญ่บ้าน เวลาจะเดินทางไปไหนต้องไปขอผู้ใหญ่บ้านไปส่ง แต่ในปัจจุบันนี้ทุกบ้านมีรถจักรยานยนต์ใช้ในหมู่บ้านมีรถกระบะ จำนวน 15 คัน รถตู้ จำนวน 3 คัน รถเก๋ง จำนวน 4 คัน และมีเรือพาย จำนวน 20 ลำ เพื่อใช้ในเดินทางข้ามไปหาญาติพี่น้องในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และใช้ในการประกอบอาชีพหาปลาในช่วงที่น้ำลด

ด้านการติดต่อข้อมูลข่าวสาร มีการติดต่อส่งข่าวสารทางเอกสาร และจดหมาย โดยบุรุษไปรษณีย์เข้ามาส่งจดหมาย และเอกสารถึงบ้าน ซึ่งจะจ่ายเอกสารตามบ้านเลขที่ ส่วนการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ ในอดีตหมู่บ้านมีตู้โทรศัพท์สาธารณะเพื่อให้ชาวบ้านได้ติดต่อสื่อสารกับลูกหลาน หรือญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล แต่ในปัจจุบันมีแต่ตู้แต่ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ ดังนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่จึงซื้อโทรศัพท์เคลื่อนที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับลูกหลานญาติพี่น้องที่ไปเรียนหนังสือหรือทำงานต่างถิ่น จึงทำให้มีการรับรู้ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีการสร้างบ้านเรือนเป็นอาคารคอนกรีต แต่มีบางบ้านที่ยังคงอนุรักษ์บ้านที่สร้างด้วยไม้ ภาษาในการพูดมีการใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ คือ ภาษาพื้นเมือง หรือ “คำเมือง” ลักษณะการแต่งกายของคนในชุมชนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเด็ก จะใส่เสื้อยืด กางเกงขาสั้น เน้นการสวมใส่สบายเสื้อยืดลายการ์ตูนที่เด็กชื่นชอบในปัจจุบัน เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายจะแต่งตัวคล้ายกัน คือ ใส่กางเกงเหมือนกัน เสื้อผ้าจะไม่ได้สืบทอดจากพี่ของตัวเอง จะซื้อใหม่ทั้งหมด วัยกลางคน (กลุ่มคนวัยทำงาน) ผู้ชาย ใส่ชุดลำลองอยู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเน้นสวมใส่สบาย อยู่บ้านสวมเสื้อกล้าม กางเกงขาสั้น ถ้าไปไร่ นา จะแต่งตัวมิดชิด โดยปิดหน้าเหลือเฉพาะบริเวณตา ใส่เสื้อยืดข้างในเสื้อเชิ้ตแขนยาวข้างนอก กางเกงกีฬาขายาวรองเท้าบู๊ทเสื้อผ้าที่ใส่เป็นสีพื้น ไม่มีสีสันฉูดฉาด ผู้หญิงได้อยู่บ้านจะใส่ผ้าถุงกับเสื้อยืดการแต่งตัวไปไร่นามีลักษณะเหมือนกับผู้ชาย และคนสูงอายุผู้ชายไม่ชอบสวมเสื้อแขนยาวจะใส่เสื้อกล้ามใส่กางเกงขายาว สำหรับผู้หญิง ชอบใส่เสื้อคอกระเช้าและผ้าถุง ในช่วงที่มีงานบุญ ผู้ชายชอบใส่เสื้อลายสก๊อต ส่วนผู้หญิงจะใส่เสื้อ และผ้าถุงที่ตัดจากผ้าทอพื้นเมืองส่วนบ้านที่มีเด็กนักเรียน พ่อและแม่ก็จะซื้อคอมพิวเตอร์ให้ลูกไว้ใช้ เพื่อใช้ในการทำรายงานหรือทำการบ้านส่งครูที่โรงเรียน นอกจากนี้แล้วยังมีการติดต่อเชื่อมโยงกับโลกไร้พรมแดนด้วยการต่อสัญญาณอินเทอร์เน็ตใช้ โดยส่วนใหญ่จะใช้สัญญาณอินเทอร์เน็ตเป็นแบบแอร์การ์ด (Air Card) และมีสัญญาณเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สาย ขององค์การโทรศัพท์ (TOT) ในบางพื้นที่ที่มีสัญญาณถึง จึงทำให้ให้เด็กนักเรียนสะดวกในการหาข้อมูลประกอบการเรียนการสอน และติดต่อสื่อสารกับโลกไร้พรมแดน เนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีร้านให้บริการอินเทอร์เน็ต

จากสภาพทั่วไปในหมู่บ้าน จากการสังเกตลักษณะของการสร้างบ้านเรือนของชาวบ้านส่วนใหญ่จะสร้างบ้านตามถนนและตรอกซอยในหมู่บ้าน เนื่องจากทำให้ง่ายต่อการสัญจรไปไหนมาไหนสะดวกสบาย และมีการสร้างบ้านเรือนอยู่เป็นกระจุก เนื่องจากความเป็นเครือญาติจึงมีการสร้างบ้านเรือน อยู่บริเวณใกล้เคียงกันทำให้ง่ายต่อการไปมาหาสู่กัน ในบริเวณใกล้เคียงแต่จะมีบ้านบางหลังที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวกลางทุ่งนา เมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา บ้านมุงด้วยหญ้าคา ฝาบ้านสานด้วยไม้ไผ่ พื้นบ้านทำจากไม้กระดาน และบ้านไม้ชั้นเดียวยกสูง มีบันไดขึ้นลง หน้าบ้าน และหลังบ้าน แต่ในปัจจุบันลักษณะของบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านตึกชั้นเดียว วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน ได้แก่ อิฐบล็อก ปูน

โครงสร้างที่ใช้ทำหลังคาส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างที่ทำมาจากเหล็ก และมุงด้วยกระเบื้อง แบบบ้านส่วนใหญ่ในปัจจุบันที่เห็นได้ทั่วไป

ด้านสุขภาพของคนในหมู่บ้านจะมี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เข้ามาเก็บข้อมูลด้านสุขภาพของชาวบ้านตามเขตรับผิดชอบของ อสม. แต่ละคน ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง และ แต่ถ้าช่วงไหนที่อากาศเปลี่ยนแปลงจะทำให้เด็ก ๆ และผู้สูงอายุ ป่วย เป็นไข้หวัด เมื่อสมาชิกในครอบครัวเป็นไข้หวัด คนในบ้านก็จะหาซื้อยาจากร้านขายของชำในหมู่บ้านรับประทานเอง ถ้าอาการไม่ทุเลาลงก็จะไปโรงพยาบาล เพื่อให้หมอตรวจดูอาการ ชาวบ้านจะเดินทางไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเชียงของ อำเภอเชียงของ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 8 กิโลเมตร ส่วนโรคภัยต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้าน ที่ได้รับรู้จากการสัมภาษณ์ ได้แก่ โรคเบาหวาน และโรคความดันโลหิตสูง ซึ่งจะพบในผู้สูงอายุ ซึ่งผู้ป่วยมีสิทธิในการรักษาโดยใช้บัตรทองจากทางโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเชียงของ ซึ่งทางโรงพยาบาลจะนัดตรวจ ประมาณ 3 เดือนต่อครั้ง ในรอบปีที่ผ่านมาในหมู่บ้านมีผู้ที่เป็นโรคไข้เลือดออก จำนวน 2 ราย

โครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้าน ด้านการคมนาคม เส้นทางในการเดินทางสัญจรในหมู่บ้านเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง ถนนชำรุดมาก ทำให้การสัญจรเข้าหมู่บ้านไม่สะดวกมากนัก เมื่อมีโครงการสร้างสะพานเข้ามา ถนนทางเข้าหมู่บ้านที่เป็นลูกรัง จึงเปลี่ยนถนนทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางเป็นระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ส่วนถนนที่เดินทางสัญจรในหมู่บ้านเป็นถนนที่สร้างด้วยคอนกรีต ทำให้เดินทางได้สะดวก สบาย ไม่มีฝุ่นฟุ้งกระจาย แต่ถนนทางเข้าพื้นที่ทำการเกษตรในบางแห่งยังคงเป็นถนนลูกรังอยู่ ด้านการใช้ระบบไฟฟ้าในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะใช้ระบบไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2551 มีการทดลองใช้ไฟฟ้าจากแผงโซล่าเซลล์ หรือพลังงานแสงอาทิตย์ แต่ก็มีปัญหาในเรื่องของการใช้แบตเตอร์รี่ เนื่องจากแบตเตอรี่ไม่ทนเสื่อมสภาพง่าย ซึ่งไฟฟ้าที่ได้จากแผงโซลาร์เซลล์ เป็นกำลังไฟฟ้าที่ใช้ได้สำหรับหลอดไฟฟ้า จำนวน 2 หลอด และโทรทัศน์ ขนาด 14 นิ้ว จำนวน 1 เครื่อง ซึ่งพลังไฟฟ้าที่ได้จากการผลิตไม่สามารถใช้กับอุปกรณ์อื่น ๆ ได้มากนัก ชาวบ้านจึงหันมาใช้ระบบไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเหมือนเดิม เพราะสะดวกสบาย ใช้กับอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ได้ทุกชนิด

ด้านการจัดการแหล่งน้ำที่ใช้ ส่วนใหญ่ในครัวเรือนใช้น้ำประปา ซึ่งมีจุดจ่ายน้ำ 2 จุด แบ่งออกเป็น 2 เขต ได้แก่ เขตบ้านเหนือ มีจำนวนผู้ใช้น้ำประปา จำนวน 135 ครัวเรือน และเขตบ้านใต้ มีจำนวนผู้ใช้น้ำประปา จำนวน 15 ครัวเรือน และมีแหล่งน้ำสาธารณะอยู่ 2 แห่ง คือ หนองไคร้ และหนองบัวหลวง ซึ่งทางหมู่บ้านมีโครงการนำปลามาปล่อยในหนองน้ำทั้ง 2 แห่ง เพื่อให้ชาวบ้านได้นำมาบริโภค นอกจากนี้เกษตรกรใช้แหล่งน้ำทำการเกษตรจากการสูบน้ำจากพลังงานกระแสไฟฟ้าจากแม่น้ำโขงในช่วงฤดูแล้ง และสำหรับด้านการสื่อสาร ชาวบ้านนิยมใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่เกือบทุก

ครอบครัว เครือข่ายสัญญาณที่ใช้ในหมู่บ้านมีเครือข่ายบริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์เซอร์วิสจำกัด (มหาชน) บริษัทโทเทิ่ลแอ็คเซ็สคอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) และบริษัท ทรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ส่วนการเติมเงินโทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบเติมเงิน มีตู้เติมเงินออนไลน์ในหมู่บ้านจำนวน 2 ตู้

ด้านสิ่งแวดล้อมและการรักษาความสะอาด ในหมู่บ้านมีการกำจัดขยะ ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะนำขยะทิ้งลงในถุงขยะสีดำ และนำไปทิ้งในถังขยะที่เทศบาลเตรียมไว้ให้ทิ้งในหมู่บ้าน จากนั้นจะมีรถเก็บขยะจากเทศบาลมาเก็บ 3 ครั้งต่อสัปดาห์ ส่วนค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บขยะของทางเทศบาล จะเก็บค่าบริการ 15 บาทต่อเดือน การดูแลที่ดินของเกษตรกรในหมู่บ้าน เกษตรกรในหมู่บ้านไม่สนใจ ในเรื่องของการเสื่อมสภาพของดิน และการบำรุงดิน เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เช่าจากนายทุน แต่หากเป็นที่ดินทำการเกษตรของตนเองจะดูแลเอาใจใส่ นอกจากนี้ระบบการระบายน้ำทิ้งในครัวเรือน ประชาชนนิยมระบายน้ำลงบนพื้นดินในพื้นที่อาศัยของตนเอง บางครัวเรือนมีการขุดหลุมหลังบ้านเพื่อให้น้ำไหลลงไปยังหลุมที่ขุดไว้

หมู่บ้านดอนมหาวันมีสถานที่ท่องเที่ยวที่ประชาชนจากหมู่บ้านอื่น ๆ นิยมมาท่องเที่ยว คือ “หาดทรายแม่น้ำโขง” หรือหาดทรายบ้านดอนมหาวัน ซึ่งเป็นพื้นที่ลงเรือหาปลาของชาวบ้าน เมื่อถึงฤดูแล้วน้ำลด พื้นที่บริเวณนั้นจะเป็นหาดทรายยาวประมาณ 200 เมตร เป็นหาดทรายแม่น้ำโขงที่สวยงาม เพราะเมื่อแม่น้ำโขงลดลงจะเห็นหาดทรายขาวจนสามารถเดินไปบริเวณกลางแม่น้ำโขงได้ ซึ่งจะเกิดขึ้นในช่วงเดือนเมษายน จึงมีชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านเข้ามาเที่ยวบริเวณแห่งนี้เป็นจำนวนมาก และ “หนองบัวหลวง” บ้านดอนมหาวัน เป็นสถานที่ท่องเที่ยว อีกแห่งหนึ่งที่ชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงนิยมไปพักผ่อน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านดอนมหาวัน ในเรื่องความเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบจากการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงในพื้นที่หมู่บ้าน เมื่อนำมาพิจารณาแล้ว ทราบว่าปัญหาน้ำท่วมพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกร สาเหตุเนื่องจากการถมถนนที่เชื่อมต่อในการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ไปยังหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมในนาข้าว ถ้าปริมาณฝนตกจำนวนมาก เพราะไม่มีท่อระบายน้ำบริเวณที่ถมถนน เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีการถมถนนสูงกว่าบริเวณพื้นที่ทำนาของชาวบ้าน ซึ่งส่งผลกระทบกับเกษตรกรในการเก็บเกี่ยวผลผลิตลำบาก เพราะมีน้ำเจิ่งนองและทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหาย และมีปริมาณลดลงจากเดิม และอีกปัญหาหนึ่งคือ ถ้าหากมีการสร้างสะพานเสร็จอาจมีกลุ่มวัยรุ่นมารวมตัวกันบริเวณใต้สะพาน ทำให้นักเรียนที่ต้องเดินทางไปเรียนในตัวอำเภอตัวจังหวัดและชาวบ้านไม่กล้าสัญจรผ่าน เนื่องจากกลัวกลุ่มวัยรุ่นดังกล่าวจะทำร้ายเพราะคุ้มบ้านเหนือ กับคุ้มบ้านใต้ ที่สะพานสร้างขึ้นผ่านระหว่างกลางหมู่บ้านนี้ อยู่ห่างกันหนึ่งกิโลเมตร

นอกจากนี้ จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, 20 ตุลาคม พ.ศ. 2554) ทราบว่า การอพยพเข้ามาพื้นที่นั้นยังไม่เห็นมากเชิงรูปธรรมชัดเจน แต่มีคนนอกพื้นที่มาซื้อที่ดินนอกจากนั้นยังมีนายทุนอีกจำนวนมากที่เข้ามาซื้อที่ดินจากชาวบ้าน รวมทั้งการซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร แบบ “ซื้อมาขายไป” เพื่อเอากำไรส่วนต่าง สำหรับชาวบ้านที่ขายที่ดินไปแล้ว ส่วนใหญ่ก็จะนำเงินมาสร้างบ้าน ปรับปรุงบ้าน ซื้อรถยนต์ รถจักรยานยนต์ ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ต้องการ เป็นวัฒนธรรมวัตถุนิยมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

การปรับตัวด้านภาษาวัฒนธรรมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านดอนมหาวัน (สัมภาษณ์นางเกสร ทองศรี, 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554) ทราบว่าเธอมีลูกชาย 2 คน สามารถพูดภาษาจีนได้ เนื่องจากได้ส่งลูกทั้งสองคนไปบวชเรียนที่วัดจีนในกรุงเทพฯ นอกจากนั้น ชาวบ้านดอนมหาวันที่เคยไปทำงานที่ประเทศจีน (ไต้หวัน) อีก 1 คน คือ น้องสาวของผู้ใหญ่บ้านดอนมหาวัน ส่วนการเรียนการสอนภาษาจีนในอำเภอเชียงของ มีโรงเรียนอนุบาลลูกรักเชียงของมีการเรียนการสอนภาษาจีนโดยจ้างครูจากต่างประเทศที่เป็นเจ้าของภาษามาสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยม และนอกจากนั้นโรงเรียนอื่นๆ ได้มีการปรับหลักสูตรโดยเพิ่มวิชาภาษาจีนไว้ในหลักสูตรแต่ถึงกระนั้นการสอนภาษาจีนก็ยังไม่เป็นที่พอใจแก่ผู้ปกครองนักเรียนที่ต้องการเห็นผลโดยเร็ว โดยบางคนได้ส่งลูกไปเรียนที่บ้านเวียงหมอก ตำบลห้วยซ้อ อำเภอเชียงของ ซึ่งเป็นโรงเรียนจีน (แบบเอกชนสอนพิเศษแต่เทียบเท่ากับชั้นมัธยมของไต้หวัน) ที่สอนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายหนึ่งในสามแห่งของจังหวัดเชียงรายแต่ต้องไปอยู่แบบประจำซึ่งทำให้ผู้ปกครองยังไม่อยากให้ลูกไปเรียนมากนัก

จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่ามีการเดินทางเข้ามาของผู้หญิงลาวจำนวนหนึ่งเพื่อเยี่ยมเพื่อนที่ได้แต่งงานกับชาวบ้านดอนมหาวัน และพบอีกในวันที่สอง จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบอกเล่าว่าสาวลาวข้ามฝั่งมาเป็นประจำโดยไม่ได้ผ่านด่าน แต่ก็ไม่ได้เข้มงวดสำหรับหมู่บ้านมากนัก เนื่องจากมาเป็นประจำสำหรับเรื่องการหลบหนีเข้าเมืองของชาวเกาหลีเหนือนั้น ได้ใช้หมู่บ้านนี้เป็นเส้นทางลี้ภัยด้วยเส้นทางหนึ่งในคืนวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2554 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้เล่าว่ากลางดึกมีคนมาเคาะประตูบ้านเปิดไปพบว่าเป็นคนเกาหลีเหนือมาปลุกเนื่องจากหน้าบ้านมีรถตู้ จึงต้องการให้ไปส่ง จากการสอบถามผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเล่าว่าคนเกาหลีเหนืออพยพมาเป็นจำนวนมาก สำหรับหมู่บ้านดอนมหาวันผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่เป็นคนจังหวัดสุโขทัยมาแต่งงานกับคนดอนมหาวันเล่าว่ามีคนมาแสดงความคิดเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านนี้เมื่อมีสะพานเป็นจำนวนมาก โดยบอกว่าอย่าขายที่ดินและให้เตรียมพร้อมในเรื่องทรัพยากรบุคคล แต่ชาวบ้านไม่สนใจ ก็ยังขายที่ดินโดยผ่านนายหน้าในหมู่บ้านซึ่งจะสังเกตได้ว่าบ้านที่ปรับปรุงใหม่นั้นเป็นบ้านที่ทำอาชีพนายหน้าที่ดิน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคิดว่าอยากให้หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวที่มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นเดียวกับอำเภอเชียงแสน

(สามเหลี่ยมทองคำ) จะได้มีคนบริจาคเงินเพื่อนำเงินมาพัฒนาหมู่บ้าน (สัมภาษณ์นายปัญญา แตงโม, 21 ตุลาคม พ.ศ. 2554)

วิถีชีวิตของของคนลาวที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านดอนมหาวัน (ใต้) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "บ้านปากอิงเหนือ" (สัมภาษณ์ นายสมเพียร ธรรมวงค์, 20 ตุลาคม พ.ศ. 2554) พบว่า ชุมชนบ้านดอนมหาวันตามหลักฐานทางราชการส่วนใหญ่เป็นคนมีสถานภาพทางทะเบียนเป็นคนสัญชาติไทย แต่การสอบถามถึงบรรพบุรุษแล้วพบว่ามีที่มาต่างกัน ครอบครัวที่สัมภาษณ์มีความซับซ้อนในเรื่องที่มาของครอบครัวมากเช่นกรณีครอบครัวแม่ค้าขายหินน้ำโขงอายุ 37 ปี แม่ค้าคนนี้เป็นคนไทยบ้านดอนมหาวันเดิมมีสามีเป็นข้าราชการกรมชลประทานปัจจุบันเลิกกันแล้วมีบุตร 1 คน อายุ 17 ปี เรียนอาชีวศึกษาด้านอิเล็กทรอนิกส์อยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เล่าว่าการค้าขายหินแม่น้ำโขงนี้เธอทำมานานโดยรับช่วงต่อจากแม่บุญธรรม และเธอทำให้การค้าหินแม่น้ำโขงเจริญก้าวหน้ามาก เธอมีที่ดินทำกินแต่ไม่ได้เป็นอาชีพหลักเนื่องจากไม่ชอบทำการเกษตร แต่ชอบค้าขายหินแม่น้ำโขงมากกว่าเนื่องจากเป็นผู้กำหนดราคาได้ แตกต่างจากสินค้าอื่น ๆ ที่มีราคาเป็นตัวกำหนด และเธอยังเป็นผู้ค้ารายย่อยสินค้าข้ามแม่น้ำโขงไปยังลาวควบคู่กันไปเช่นกัน เหตุที่เธอสามารถค้าชายแดนแบบรายย่อยนั้นเนื่องจากเธอมีแม่เป็นคนลาว (พ่อเป็นคนไทย) แล้วแม่เธอมีลูก 8 คน เธอเป็นคนสุดท้องแม่เธอเลยให้มาอาศัยอยู่ฝั่งไทย (ซึ่งจะเป็นช่วง ลาวเปลี่ยนแปลงประเทศในปี พ.ศ. 2518) เธอเลยมีแม่บุญธรรมหลังจากที่แม่เธอได้อพยพเข้าไปอยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยกับลูกชายอีกหนึ่งคน ขณะนี้แม่เธออาศัยอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เธอมีพี่สาวอีกหนึ่งคนเป็นภรรยาของนายพลแห่งกองทัพไทยอาศัยอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เธอเล่าว่า ญาติของเธอที่อยู่ฝั่งลาวมีจำนวนมากกว่าญาติฝ่ายพ่อที่อยู่ฝั่งไทยและทางฝ่ายลาวนั้นส่วนใหญ่เป็นคนทำการค้าทั้งสิ้นดังนั้นจึงมีเครือข่ายการค้าที่ดีมาก สามารถส่งสินค้าได้ตราบใดที่มีราคาดีโดยรับสินค้าทางการเกษตรจากลาวเข้ามายังไทยด้วยแต่เธอบอกว่าอย่างก็ตามเธอชอบค้าขายหินแม่น้ำโขงมากกว่าเนื่องจากเธอเป็นผู้กำหนดราคาเอง และราคาเป็นเรื่องความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย "ราคาขึ้นอยู่กับการเจรจาต่อรองของเราเอง ถ้าพูดเก่งก็ได้ราคาดีเราต้องจำราคาทุนก้อนหินให้ดี เป็นความสามารถเฉพาะตัวที่จำได้"

เมื่อถามถึงสิ่งที่หลงเหลือความเป็นลาวเธอตอบทันที่ว่า ภาษาลาว ทุกคนแถวนี้พูดลาวกันได้ทุกคน แต่ลูกชายไม่พูดแต่ฟังรู้เรื่อง ส่วนประเพณีนั้น คือการไหลเรือไฟเมื่อออกพรรษา เป็นประเพณีที่สนุกมากประทับใจมาก แต่วัยรุ่นปัจจุบันอาจไม่ชอบแต่ตนเองนั้นคิดว่าเป็นประเพณีที่สนุก ส่วนอีกพิธีกรรมหนึ่งคือเลี้ยงผีหม้อนึ่งเป็นพิธีระดับครอบครัว แต่เมื่อถามแม่บุญธรรมเธอตอบว่า ปลาร้าเป็นสิ่งที่เธอคิดว่าเธอเป็นลาวเนื่องจากกินปลาร้า ที่คนเมืองไม่กิน และจากการสังเกต ผู้วิจัยเห็นไหปลาร้าขนาดเล็กอยู่เต็มหลังบ้าน (สัมภาษณ์ นางคำพันธ์ ธรรมวงค์, 19 ตุลาคม พ.ศ. 2554)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บริบทหมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ซึ่งเป็นสถานที่ดำเนินโครงการสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) นี้มีตำนาน เรื่องราวประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจมาก และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จึงควรมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงทุนทางสังคม และวัฒนธรรมชุมชนที่มีอยู่ของหมู่บ้านดอนมหาวัน

4.2.2 บริบทของชุมชนบ้านปากอิงใต้หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัยอำเภอเชียงของ

บ้านปากอิงใต้หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ที่มีอาชีพจับปลาในแม่น้ำอิงแม่น้ำโขง และทำการเกษตรเป็นหลัก การที่พื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำอิงที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งจับปลาในแม่น้ำอิง รวมทั้งเป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากโครงการต่าง ๆ ที่เกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และการพัฒนาภูมิภาค (Regionalization) หมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากสะพานข้ามแม่น้ำโขงเพียงระยะ 1 กิโลเมตร ทำให้บ้านปากอิงใต้เป็นที่รู้จัก อีกทั้งได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกหมู่บ้านหรือชุมชนบ้านปากอิงใต้ เป็นหมู่บ้านในกรณีศึกษาพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ดังที่จะได้กล่าวในรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 4.14 แผนที่หมู่บ้านปากอิงใต้

ประวัติโดยสังเขปของหมู่บ้านปากอิงใต้ ในปี พ.ศ. 2476 มีคนลาวอพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากเกิดสงครามบริเวณฝั่งลาว ทำให้ผู้คนต้องอพยพหนีออกจากประเทศ เนื่องจากมีการเกณฑ์เด็กผู้ชายในครอบครัวที่มีอายุประมาณ 14-15 ปี ไปเป็นทหาร ผู้คนจึงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ หากินง่ายบริเวณปากแม่น้ำอิง และบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเป็นป่าสลับทุ่งหญ้า ชาวบ้านจึงเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมทำไร่ปลูกข้าวอยู่ใกล้กับน้ำ ซึ่งบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ปากแม่น้ำอิงที่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง จากบริเวณการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านปากอิง” จากนั้นจึงมีผู้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ เพื่อเป็นพื้นที่ทำกิน และทำการติดต่อค้าขาย หรือเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างญาติพี่น้องที่อยู่ในประเทศลาวจากนั้นในปี พ.ศ. 2509 เกิดน้ำท่วมหมู่บ้านจากภัยธรรมชาติ ชาวบ้านจึงอพยพไปอยู่บริเวณที่สูง ซึ่งอยู่ห่างจากที่เดิมไม่มากนัก (บ้านปากอิง หมู่ที่ 2) หลังจากน้ำลดมีชาวบ้านบางส่วนกลับมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่เดิม และชาวบ้านอีกส่วนยังคงอยู่ในพื้นที่บริเวณตีนดอย และยังคงยึดประกอบอาชีพเดิมคือ หาปลาจากแม่น้ำ และทำการเกษตร

บ้านปากอิงใต้ แต่เดิมใช้ชื่อหมู่บ้านจากทางราชการว่า “บ้านปากอิง” ซึ่งอยู่ในเขตปกครองของตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 ได้แยกเขตการปกครองมาเป็นตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และใช้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านปากอิงใต้ หมู่ 2” เมื่อจำนวนประชากร และจำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ได้แยกออกมาเป็นบ้านปากอิงใต้ หมู่ 16 เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2543 ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันบ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านแห่งนี้ คือ นายบุญคง บุญวาส เป็นผู้ใหญ่บ้าน 2 สมัย ปัจจุบันมีนายภูมี บุญต่อม เป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านแห่งนี้อยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเชียงของเป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงราย เป็นระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่อยู่บริเวณปากแม่น้ำอิงที่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง มีพื้นที่ในหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 750 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา จำนวน 15 ไร่ เป็นพื้นที่ทำไร่ จำนวน 684 ไร่ เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยจำนวน 50 ไร่ และเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ จำนวน 1 ไร่ พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านมีเอกสารสิทธิ์ ทั้งที่เป็น โฉนด และ น.ส.3ก โดยภาพรวมแล้วเป็นหมู่บ้านทำการประมงพื้นบ้าน และเกษตรกรรม พื้นที่ติดต่อของหมู่บ้าน ทางทิศเหนือ ติดต่อกับ แม่น้ำอิง เขตตำบลเวียง ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านปากอิง หมู่ 2 ตำบลศรีดอนชัย ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แม่น้ำโขง ประเทศลาว และทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านเต๋น หมู่ 8 ตำบลสถาน และแม่น้ำอิง

การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในอดีตนั้นการเดินทางคมนาคมในหมู่บ้านจะใช้ทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ ในการเดินทางค้าขาย และไปมาหาสู่เครือญาติที่ฝั่งลาว ซึ่งมีอยู่ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางแม่น้ำอิงติดต่ออำเภอเชียงของ และแม่น้ำโขงตัดต่อประเทศลาว แต่ในปัจจุบันมีการตัดถนนทางเข้าหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านเดินทางไปมาสะดวกระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ และในอำเภอเชียงของช่วงแรกที่มีการตัดผ่านถนนนั้นยังคงเป็นถนนลูกรัง แต่ปัจจุบันทางเข้าถนนในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก และในปี พ.ศ. 2551 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วม เนื่องจากทางประเทศจีนมีโครงการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขง และมีการระเบิดแก่งเพื่อใช้เป็นเส้นทางในการเดินเรือพาณิชย์ ซึ่งทั้งสองโครงการ ทำให้เกิดผลกระทบต่อหมู่บ้านแห่งนี้ คือ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำขึ้นน้ำลงผิดปกติ และระบบนิเวศน์ของปลาที่เปลี่ยนแปลงทำให้ยากแก่การคาดเดาว่าปลาจะวางไข่ จะว่ายมาบริเวณแม่น้ำอิง เมื่อใด และในขณะเดียวกันก็ทำให้ปลาเริ่มหายไปเรื่อย ๆ จากแต่ก่อนที่มีปลาจำนวนมากและแม่น้ำโขงกัดเซาะชายฝั่งบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ทางราชการจึงมีการสร้างตลิ่งริมฝั่งน้ำ เพื่อป้องกันดินพังทลาย และสร้างทางเดินสาธารณะ จึงเป็นจุดชมวิวบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง

หมู่บ้านปากอิงใต้จัดเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก อยู่บริเวณปากแม่น้ำอิง และริมฝั่งแม่น้ำโขง มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 52 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมดจำนวน 193 คน แยกเป็นชาย จำนวน 60 คน และหญิง จำนวน 133 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนลาว เนื่องจากชาวบ้านมีบรรพบุรุษอพยพมาอาศัยอยู่ แต่มีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ จึงมีชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย เช่น ไทลื้อ ขมุ และคนพื้นเมือง ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่แล้วเป็นภาษาลาว แต่ก็คงใช้ภาษาพื้นเมือง (ภาษาถิ่นทางภาคเหนือ) ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของหมู่บ้าน ได้แก่ วัดบ้านปากอิงใต้ และพระธาตุย่าม่อน

สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน คือ พระธาตุย่าม่อน และศาลเจ้านาคราช (นาคีนาคา) ซึ่งจะตั้งอยู่ในบ้านปากอิงใต้ หมู่ 2 เป็นสถานที่สำคัญของหมู่บ้านและวัดปากอิงใต้ หมู่ 16 วัด พระธาตุย่าม่อนเป็นวัดเก่าแก่ ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำโขงที่เลี้ยวคดโค้ง นอกจากนั้นยัง เป็นที่ตั้งของหนึ่งในพระธาตุศรีสามเมือง ถ้าหากอยู่บนวัดที่ตั้งอยู่บนยอดเขาริมฝั่งโขง ก็สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของสองฝั่งแม่น้ำโขงได้อย่างชัดเจน ปัจจุบันองค์พระธาตุได้รับการปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ จุดนี้จะสามารถมองเห็นสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ได้อย่างชัดเจนมาก เนื่องด้วยความเชื่อในเรื่องของพญานาค ที่ชาวบ้านยังคงเชื่ออยู่บริเวณศาลนั้น มีพญานาคอยู่บริเวณนั้น ชาวบ้านจึงสร้างศาลแหล่งนี้ขึ้นมา เพื่อให้ชาวบ้านได้เคารพนับถือ จากคำเล่าขานพอจะทราบว่าถ้าหากชาวบ้านในหมู่บ้านไปบนบานศาลกล่าวจะก็มักจะประสบความสำเร็จ ชาวบ้านต่างถิ่นนั้นที่ประสบความสำเร็จจึงมีศรัทธาทำบุญมาก และวัดปากอิงใต้ เป็นวัดที่ชาวบ้านทำกิจกรรม และทำบุญ สร้างมาเป็นเวลานานแล้ว จากความเชื่อของชาวบ้าน ที่ว่าถ้ามีหมู่บ้านก็ต้องมีวัด เนื่องจากสมัยก่อนวัดเป็นสถานศึกษา และเรียนรู้ของชาวบ้าน

ส่วนพิธีกรรมและประเพณีในหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วเป็นกิจกรรมตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ในเดือนเมษายน มีการจัดกิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ชาวบ้านปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จะมีลูก หลาน มารดน้ำดำหัวเพื่อเป็นการขอขมา ลาโทษ ที่ได้ล่วงเกินผู้สูงอายุ และเพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่เราเคารพนับถือ และพิธีการสืบชะตาสะเดาะเคราะห์เสาหลักบ้าน เพื่อเป็นการขจัด ปัด เคราะห์ ภัย โศก สำหรับผู้คนที่อาศัยในหมู่บ้านแห่งนี้ ให้อยู่ดี มีสุข อายุมั่นขวัญยืน ซึ่งชาวบ้านจะถือปฏิบัติกันในวันสงกรานต์ของทุกปี ในเดือนกรกฎาคม วันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์จะจำพรรษาอยู่ในวัดเป็นเวลา 3 เดือน ชาวบ้านจะนำเทียนไปถวาย ซึ่งถือว่าเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำบุญรักษาศีล และชำระจิตใจให้ผ่องใส ในเดือนสิงหาคมงานบุญข้าวประดับดิน (เดือนเก้า) เป็นการนำข้าวปลา อาหาร คาวหวาน ผลไม้ หมาก พลู บุหรี่ อย่างละเล็ก อย่างละน้อย แล้วห่อด้วยใบตองทำเป็นห่อเล็ก ๆ นำไปวางตามโคนต้นไม้ใหญ่หรือตามพื้นดินบริเวณรอบ ๆ เจดีย์หรือโบสถ์ เป็นการทำบุญที่ชาวบ้านจัดขึ้นเพื่ออุทิศ

ส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ในเดือนตุลาคม วันออกพรรษา ชาวบ้านจะจัดงานประเพณี “ไหลเฮือไฟ” (ไหลเรือไฟ) นิยมปฏิบัติกันมาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบริบทดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

การศึกษาของเด็ก ส่วนใหญ่เริ่มต้นมาจากสถาบันครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนก่อนเข้าโรงเรียน แต่ก่อนนั้นชาวบ้านได้เรียนรู้ และศึกษาจากวัด โดยมีครูเข้ามาสอนเพียงหนึ่งคน ทำให้ชาวบ้านแห่งนี้มีความรู้ สามารถอ่านออก เขียนได้ หลังจากนั้นชาวบ้านได้สร้างโรงเรียน เพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้ศึกษาเล่าเรียนกัน โดยตั้งโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้านปากอิงใต้ หมู่ 2 ซึ่งโรงเรียนเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล จนถึง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เด็กนักเรียนจากหมู่บ้านแห่งนี้มีจำนวน 15 คน และมีเด็กบางคนที่ไปเรียนในตัวเมืองอำเภอเชียงของ การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญทำให้เด็กได้ฝึกทักษะพื้นฐานต่าง ๆ และเรียนรู้การใช้ชีวิตรวมกันในสังคมทำให้สามารถปรับตัวให้อยู่กับคนหมู่มากได้

ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาในท้องถิ่น ด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้านด้านการหาปลา ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับชนิดพันธุ์ปลา แหล่งหาปลา เครื่องมือหาปลา และเหยื่อปลา รวมทั้งวิธีการหาปลา และบริเวณของการหาปลา และในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีการรวมกลุ่มเพื่อทำการจักสาน

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่แล้วเป็นเครือญาติพี่น้องกัน คอยให้การหยิบยื่นและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากมีการสร้างบ้านใกล้เรือนเคียงกัน ทำให้เกิดการสนิทชิดเชื้อกันในการลงหลักปักฐานสร้างครอบครัวส่วนใหญ่แล้วเป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน 4-5 คนและขนาดใหญ่เป็นส่วนน้อย มีสมาชิกในครอบครัว จำนวนมากกว่า 5 คน ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่จะซื้อวัตถุดิบที่ร้านค้าในหมู่บ้านไปประกอบอาหารในตอนเช้า เพื่อเตรียมหุงหาอาหารให้กับลูกก่อนไปโรงเรียน ซึ่งเป็นกิจวัตรประจำวันของชาวบ้านที่ปฏิบัติมาเป็นเวลานานแล้ว ผู้ปกครองบางคนจะไปส่งลูกไปโรงเรียนโดยเฉพาะเด็กที่ยังเล็กอยู่ ส่วนเด็กที่โตก็จะใช้รถจักรยานไปโรงเรียน ซึ่งระยะทางระหว่างหมู่บ้านไปโรงเรียนไม่ไกลมากนัก โดยจะไปด้วยกันเป็นกลุ่มส่วนผู้สูงอายุจะอยู่บ้านคอยดูแลความสะอาดในหมู่บ้าน ปลูกผักสวนครัว เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบใช้ในการประกอบอาหาร ส่วนเวลากลางวันก็จะไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง บ้างก็อยู่ดูแลบ้านตอนที่ลูกหลานไม่อยู่ ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องยาเสพติด ซึ่งจะพบในกลุ่มวัยกลางคนที่มีญาติอยู่ฝั่งลาวจะนำเข้ามา เมื่อพบผู้ที่ติดยาเสพติดจะแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาดำเนินการโดยการส่งตัวผู้ที่ติดยาเสพติดไปรับการบำบัด จากปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านทางผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) จึงช่วยกันตรวจตรา สอดส่องดูแลความเรียบร้อยของประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุข และปลอดภัย

การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้มาพบปะ พูดคุย และคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มั่นคง และเข้มแข็ง ซึ่งกลุ่มที่จัดตั้งในหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มกองทุนปุ๋ยกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เนื่องจากหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กจึงไม่มีกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านมากนัก

อาชีพประมงพื้นบ้าน และเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักของหมู่บ้านแห่งนี้ ปลาที่หาได้ส่วนใหญ่แล้วจะนำไปขาย และนำมาบริโภคในครัวเรือนบางครั้ง ราคาประมาณ 270 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนผลผลิตที่ได้ทางการเกษตรที่ชาวบ้านเพาะปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดยาสูบและถั่วแขก ในรอบระยะเวลา 1 ปี ชาวบ้านจะได้ผลผลิตจากข้าว และข้าวโพด จำนวน 2 ครั้ง คือช่วงฤดูกาลปลูกและช่วงนอกฤดูกาลปลูก ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่ปลูกเฉพาะในช่วงฤดูกาล ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ในการทำนาของชาวบ้านจะทำอยู่ 2 ฤดู คือ ข้าวนาปี และข้าวนาปรัง ข้าวนาปีจะได้ผลผลิตประมาณ 800 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนข้าวนาปรังจะได้ผลผลิตประมาณ 600 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งผลผลิตที่ได้จะนำมาบริโภคในครัวเรือน ส่วนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จะได้ผลผลิตประมาณ 800-900 กิโลกรัม ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะใช้แรงงานคนเก็บเฉพาะฝัก และนำไปเข้าเครื่องคัดแยกเมล็ด และนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่าย ผลผลิตที่ได้จากถั่วแขกนั้นประมาณ 1 ตัน จะมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน เพื่อส่งเข้าโรงงานแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ส่วนผลผลิตที่ได้จากยาสูบประมาณ 200 กิโลกรัมต่อครั้ง ซึ่งในการปลูกยาสูบหนึ่งฤดูจะทำการเก็บเกี่ยวประมาณ 4-5 ครั้ง นอกจากนี้ยังมีประชากรในหมู่บ้านไปทำงานต่างจังหวัดส่วนหนึ่ง

ที่ดินในหมู่บ้านมีชาวบ้านเป็นผู้ถือเอกสารสิทธิ์มีจำนวนน้อย ซึ่งนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อไว้เป็นจำนวนมากแล้ว ทำให้ชาวบ้านขายที่ดินแล้วไปทำไร่บนดอยในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ดำเนินนโยบายเปลี่ยนสนามรบ เป็นสนามการค้า เป็นปัจจัยทำให้ที่ดินราคาสูงมาก จึงมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเป็นการเก็งกำไรจากนายทุนในท้องถิ่น ชาวบ้านจึงขายที่ดินไปจำนวนมาก ในปัจจุบันชาวบ้านที่ปลูกพืชผลทางการเกษตรส่วนใหญ่จะเช่าที่ดินจากนายทุน อัตราการเช่าที่ดินขึ้นอยู่ชนิดของพืชที่ปลูก ในฤดูกาลที่มีการปลูกยาสูบ และข้าวโพด อัตราค่าเช่า 1,000 บาทต่อไร่ต่อปีในช่วงที่ชาวบ้านปลูกถั่วแขกซึ่งตรงกับฤดูกาลปลูกยาสูบนั้น จะคิดค่าเช่า อัตรา 3,500 บาทต่อไร่ต่อปีปัจจุบันหมู่บ้านแห่งนี้ไม่ค่อยมีนายทุนเข้ามาซื้อ-ขายที่ดิน และเวนคืนที่ดิน จึงไม่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพมากนัก นอกจากนี้ในหมู่บ้านมีร้านค้าขายของชำ และของสด มีลักษณะดังที่กล่าวมาในบริบทบ้านดอนมหาวัน

การประกอบอาชีพของผู้คนในหมู่บ้าน ในอดีตชาวบ้านเกือบทุกครอบครัวประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันชาวบ้านบางคนหันไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้างทั่วไป ทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการประกอบอาชีพทั้งประมงพื้นบ้าน และการเกษตร แต่ชาวบ้านยังยึดถืออาชีพประมงพื้นบ้าน ซึ่งจะทำในช่วงที่ว่างจากการเกษตรกรรม ปลาที่หาได้ เช่น ปลาเนื้ออ่อน ปลาคัง ปลากว่าง ปลาตะเพียน เป็นต้น จะขายตั้งแต่ราคา 200 บาทต่อกิโลกรัมขึ้นไป และอาชีพเกษตรกรรม ถึงแม้จะมีรายได้หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ตาม ซึ่งเป็นรายได้ค่อนข้างมาก และเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในครอบครัว และค่าใช้จ่ายที่จะลงทุนทำการเกษตรรุ่นต่อไป ส่วนการจ้างแรงงานส่วนใหญ่จะเป็นการจ้างแรงงานคนขมุเป็นส่วนใหญ่ โดยทั่วไปแล้วอัตราค่าจ้างของคนประมาณ 4,000 บาทต่อเดือน จะจ้างมาตามฤดูกาลที่ทำการเพาะปลูกพืชในแต่ละรุ่น ประมาณ 3-4 เดือน ซึ่งนายจ้างจะให้ที่พักอาศัย อาหาร และสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวทั้งหมด ไม่ว่าลูกจ้างจะต้องการอะไรแรงงานขมุที่อาศัยในหมู่บ้านนั่นจะเดินทางออกไปนอกหมู่บ้านไม่ได้ เนื่องจากบัตรหรือเอกสารนั้นทางผู้จ้างจะไปแจ้งกับผู้ใหญ่บ้านให้อยู่ได้เฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น

จากการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีแหล่งเงินที่นำมาใช้ในการลงทุนจากเงินกองทุนหมู่บ้าน ที่ได้รับงบประมาณจากรัฐบาล เป็นจำนวนเงิน 1,000,000 บาทต่อหมู่บ้านซึ่งประชาชนสามารถกู้ได้สูงสุด 20,000 บาทต่อครัวเรือน และต่ำสุดประมาณ 5,000 บาทต่อครัวเรือน และโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนหมู่บ้าน (กขคจ.) ได้รับงบประมาณมาจากรัฐบาล เป็นจำนวนเงิน 280,000 บาทต่อหมู่บ้าน ซึ่งสามารถกู้ได้สูงสุด 20,000 บาทต่อครัวเรือน และต่ำสุดประมาณ 5,000 บาท ซึ่งการอนุมัติในการกู้ยืมนั้นขึ้นอยู่กับดุลยพินิจพิจารณาจากคณะกรรมการกองทุนจะอนุมัติ และเงินกู้บางส่วนได้มาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) วงเงินกู้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้กู้ และหลักทรัพย์ที่นำไปใช้ในการกู้

รายได้หลักในครอบครัวส่วนใหญ่แล้วได้มาจากการเกษตรกรรม บางส่วนได้มาจากการประมงพื้นบ้าน และได้มารับจ้างทั่วไป รายได้ของชาวบ้านนั้น ถือได้ว่าเป็นรายได้ที่ดี และค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับสมัยก่อน ซึ่งสมัยก่อนนั้นรายได้แต่ละวันจะได้ไม่มากนัก และปลาที่หาได้ก็มีราคาถูก ปัจจุบันค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น และปลาที่หาได้ก็มีราคาสูงขึ้น เพราะว่าปลาหายากขึ้น

ในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านทุกครัวเรือนจะมีการปลูกพืชผักไว้รับประทานเอง บางครอบครัวก็นำผลผลิตที่ได้ไปแจกจ่าย แบ่งปันให้กับบ้านใกล้เรือนเคียงทำให้ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนด้วย หากยังคงมีอยู่ก็จะนำไปขาย แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตแบบเดิมเริ่มเปลี่ยนไปทำให้ชาวบ้านต้องซื้อวัตถุดิบจากร้านค้าในชุมชน เนื่องจากไม่มีเวลาปลูกผักสวนครัวในบ้าน เพราะต้องออกไปทำการเกษตร แต่เช้าตรู่กลับเข้าบ้านก็เย็นมากแล้ว แต่ยังมีบางครอบครัวที่ปลูกพืชผักสวนครัวไว้ในบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะนำพืชผักเหล่านี้ ไปเป็นส่วนประกอบของอาหารในแต่ละมื้อ พืชผักที่ชาวบ้านไม่ต้อง

ซื้อ เช่น พริก ใบกระเพรา ใบโหระพา พริก ตำลึง สะระแหน่ และผักพื้นบ้าน นิยมปลูกในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำอิง

ลักษณะการปกครองในหมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เป็นผู้นำในการปกครองและพัฒนาหมู่บ้าน มีลักษณะเช่นเดียวกันกับหมู่บ้านดอนมหาวัน

การเดินทางไปทำธุระและติดต่องานต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะใช้รถส่วนตัวมากกว่า เนื่องจากสะดวกและสบายมากกว่าการใช้รถโดยสารประจำทาง แต่ยังมีชาวบ้านบางคนใช้รถโดยสารประจำทาง เนื่องจากช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้ในบางส่วน ซึ่งจะต้องเดินทางจากหมู่บ้านไปขึ้นรถที่ผ่านหมู่บ้านอื่น ประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งเป็นรถเส้นทางเชียงราย - เวียงแก่น จะมีรถทำให้ชาวบ้านประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางในการขึ้นรถประจำทางมากกว่าการใช้รถส่วนตัว ระยะทางจากหมู่บ้านไปยังอำเภอเชียงของ เป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร และระยะทางจากหมู่บ้านไปยังจังหวัดเชียงราย เป็นระยะทาง ประมาณ 120 กิโลเมตร เส้นทางถนนในการสัญจรทางผ่านหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต และถนนลูกรังบดด้วยหินคลุก เป็นระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร ส่วนถนนในหมู่บ้านเป็นถนนที่สร้างด้วยคอนกรีต ทำให้เดินทางสัญจรได้สะดวกสบาย ส่วนในการติดต่อส่งข่าวสารทางเอกสาร และจดหมาย จะมีบุรุษไปรษณีย์เข้ามาส่งจดหมาย และเอกสารถึงบ้าน ตามบ้านเลขที่ ส่วนการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ ในหมู่บ้านแต่ก่อนมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ เพื่อให้ชาวบ้านได้ติดต่อสื่อสารกับลูก หรือญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ต่างถิ่น แต่ในปัจจุบันไม่มีผู้ใช้มากนัก เพราะว่าทุกคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีโทรศัพท์เคลื่อนที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับลูกที่เรียน หรือทำงานต่างถิ่น และญาติพี่น้อง จึงทำให้ทราบข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับญาติพี่น้องได้เร็ว

ภาษาในหมู่บ้านมีการใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการแต่งกายของคนในชุมชนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเด็ก เด็กผู้ชายจะใส่เสื้อยืด และเสื้อกีฬาของโรงเรียน กางเกงขาสั้นเนื่องจากสวมใสสบาย ส่วนเด็กผู้หญิงก็จะแต่งตัวคล้ายกับเด็กผู้ชายวัยกลางคนผู้ชายเวลาอยู่บ้านจะสวมเสื้อยืด หรือเสื้อกล้าม และกางเกงขาสั้น ถ้าออกไปทำงานจะสวมเสื้อเชิ้ตคอปก กางเกงผ้าขายาวสำหรับผู้ที่ไปทำการเกษตร ส่วนผู้ที่ออกไปทำงานนอกบ้านก็จะสวมเสื้อคอปก และกางเกงยีนส์ หรือกางเกงผ้าขายาว ส่วนผู้หญิงเวลาอยู่บ้าน จะใส่เสื้อยืด นุ่งผ้าถุง (ผ้าซิ่น) หรือ กางเกงเป็นบางคนสำหรับผู้ที่ไปทำการเกษตร สวมเสื้อแขนยาว และกางเกงผ้าขายาว ใส่หมวกคลุมหน้า ส่วนผู้ที่ออกไปทำงานนอกบ้านจะสวมเสื้อคอปก และกางเกงยีนส์ และผู้สูงอายุ ผู้ชายไม่ชอบสวมเสื้อแขนยาวจะสวมเสื้อกล้าม ใส่กางเกงขาสั้น ผู้หญิง ใส่เสื้อคอกระเช้า และผ้าถุง ในช่วงที่มีงานบุญต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะแต่งตัวตามสมัย คือ ใสเสื้อยืด กางเกงยีนส์ เป็นส่วนใหญ่ และบางคนจะใส่ชุดไทย

การสร้างบ้านเรือนในปัจจุบันมักสร้างเป็นแบบบ้านสมัยใหม่เป็นส่วนใหญ่จะพบเห็นบ้านเรือนที่ฝาบ้านสานด้วยไม้ไผ่บางหลัง ส่วนบ้านที่สร้างมาเป็นเวลานานก็จะทำการต่อเติม และตกแต่งให้สวยงาม ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่แล้วเป็นบ้านเรือนแบบคอนกรีตชั้นเดียว ไม่มีบ้านเรือนแบบสมัยก่อน ๆ ในหมู่บ้านหลงเหลืออยู่ ส่วนบ้านเรือนที่ยกใต้ถุนบ้าน ก็มีการสร้างต่อเติมให้เป็นบ้านสองชั้น และมีการสร้างบ้านเรียงตามถนนในหมู่บ้าน เนื่องจากง่ายต่อการเดินทางสัญจรไปมาได้สะดวกสบาย และสร้างบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มและเรียงรายกันไป เนื่องจากความเป็นเครือญาติจึงมีการสร้างบ้านเรือน อยู่บริเวณใกล้เคียงกันทำให้ง่ายต่อการไปมาหาสู่กัน ในบริเวณใกล้เคียงบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านสร้างด้วยปูนชั้นเดียว วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน ได้แก่ อิฐบล็อก ปูน โครงสร้างที่ใช้ทำหลังคาส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างที่ทำมาจากเหล็ก และมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง

ด้านสุขภาพของคนในหมู่บ้านจะมีอาสาสมัครธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เข้ามาเก็บข้อมูลด้านสุขภาพของชาวบ้านตามเขตรับผิดชอบของอาสาสมัครสาธารณสุขแต่ละคนส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ช่วงที่อากาศเปลี่ยนแปลงจะทำให้ชาวบ้านไม่สบาย เป็นไข้หวัดได้ เมื่อสมาชิกในครอบครัวเป็นไข้หวัด คนในบ้านก็จะหาซื้อยาจากร้านขายของชำในหมู่บ้านมารับประทานเอง ถ้าอาการไม่ทุเลาลงก็จะไปโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านดงหลวง ซึ่งห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 10 กิโลเมตร เพื่อให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตรวจดูอาการ ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านที่เป็นโรคประจำตัวจะเดินทางไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเชียงของ อำเภอเชียงของ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 15 กิโลเมตร ส่วนโรคภัยต่าง ๆ ที่ได้รับรู้จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ได้แก่ โรคเบาหวาน และโรคความดันโลหิตสูง ซึ่งจะพบในผู้สูงอายุ ซึ่งผู้ป่วยมีสิทธิในการรักษาโดยใช้บัตรทองจากทางโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเชียงของ

โครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้าน ด้านการคมนาคมถนนทางเข้าของหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง เนื่องจากเส้นทางนี้มีรถบรรทุกขนหินผ่าน ถ้าหากเป็นถนนลาดยาง ถนนอาจทรุดตัวได้ ส่วนถนนที่ใช้สัญจรในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต ทำให้ชาวบ้านเดินทางได้สะดวกสบายด้านการใช้ระบบไฟฟ้าในหมู่บ้าน ทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้ ทำให้สะดวกสบายสำหรับใช้อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ด้านการจัดการแหล่งน้ำที่ใช้ ส่วนใหญ่ทุกครัวเรือนจะใช้น้ำประปาที่ทางหมู่บ้านได้ขุดเจาะไว้ให้ เพื่อเป็นสาธารณูปโภคในชุมชนและแต่ละครอบครัวมีการสูบน้ำจากแม่น้ำอิงมาใช้ในการเกษตรด้วย ด้านการสื่อสารมีการใช้โทรศัพท์มือถือเกือบทุกคน บางครอบครัวมีโทรศัพท์มือถือ จำนวน 2 เครื่องต่อครอบครัว เครือข่ายสัญญาณที่ใช้ในหมู่บ้านจะมีเครือข่ายของ บริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) บริษัทโทเทิ่ลแอ็คเซ็สคอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) และบริษัท ทรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และมีสัญญาณโทรศัพท์จากฝั่งลาวมาถึงด้วย นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 1 ตู้ ส่วนการเติมน้ำมันรถจักรยานยนต์จะต้องไปเติมที่สถานีบริการน้ำมันหยอด

เหรียญที่อยู่อีกหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งห่างกันประมาณ 2 กิโลเมตร (บ้านเต๋น หมู่ที่ 8 และบ้านปากอิง หมู่ที่ 2 ตำบลสถาน)

ด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องของขยะ ในหมู่บ้านมีการกำจัดขยะ ด้วยวิธีการเผา และฝังกลบ ชาวบ้านบางคนก็ทิ้งลงน้ำ เนื่องจากทางเทศบาลไม่มีรถมาเก็บขยะและจัดสถานที่ทิ้งขยะในหมู่บ้น ชาวบ้านจึงต้องหาวิธีกำจัดเอง (สัมภาษณ์ นางอำไพ สิงห์ทอง, 9 พฤศจิกายน 2555) นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศจากโรงบ่มยาสูบ คือในช่วงประมาณเดือนธันวาคม ถึง เมษายนและช่วงประมาณเดือนกรกฎาคม ถึง พฤศจิกายน หลังจากหมดฤดูกาลเก็บเกี่ยวยาสูบ บ่มในยาสูบแล้วทางโรงบ่มยาสูบก็จะรับจ้างอบลำไยแทนการบ่มยาสูบ (สัมภาษณ์ นางปิ่นแก้ว บุญวาท, 6 พฤศจิกายน 2555)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บริบทบ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ เป็นหมู่บ้านชาวประมงที่มีชื่อเสียงของอำเภอเชียงของ นับว่าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในระยะใกล้เคียงกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) เพียง 1 กิโลเมตรเท่านั้น เพียงแต่ในปัจจุบันนี้ยังไม่มีสะพานเชื่อมต่อไปยังบ้านดอนมหาวัน ในอนาคตทางราชการได้มีแผนการดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำอิง ผ่านบ้านปากอิงใต้เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางไปสู่อำเภอเวียงแก่นอีกเส้นทางหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ตามมาอีกหลายประการ

4.2.3 บริบทของชุมชนบ้านใหม่ธาตุทองหมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ

บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) เป็นบริเวณจุดเชื่อมต่อการคมนาคม ระหว่างเส้นทาง R3A กับ ทางหลวง 1020 (เชียงราย-เชียงของ) เชื่อมโยงระหว่างประเทศไทย-ลาว-จีน (ตอนใต้) และ เป็นพื้นที่ที่มีการนำเสนอจากเวทีประชาคมในระดับต่าง ๆ นำเสนอให้เป็นพื้นที่เมืองเชียงของใหม่ ไปเชื่อมต่อกับเขตพื้นที่บ้านดอนมหาวัน บริเวณด่านตรวจคนเข้าเมืองของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาบริบทของชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 4.15 จุดเริ่มต้นโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และ ถนน R3A ที่ทางหลวง 1020 เขตหมู่บ้านบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ

ภาพที่ 4.16 จุดเริ่มต้นโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ถนน R3A ที่ทางหลวง 1020

ประวัติโดยสังเขปของหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง แต่เดิมรวมอยู่ในบ้านใหม่ทุ่งหมดที่ชาวบ้านกระจายตัวออกมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ เนื่องจากมีจำนวนประชากรอยู่มาก ทำให้เกิดความหนาแน่นของบริเวณที่อยู่อาศัยของประชากรในหมู่บ้านสถาน ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงออกมาตั้งถิ่นฐานบริเวณ

ที่ว่างซึ่งห่างจากหมู่บ้านเดิมที่เคยอาศัยประมาณ 1 กิโลเมตร บริเวณพื้นที่ที่มาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยนั้น เป็นทุ่งกว้างมีพื้นที่ว่างเปล่าไม่มีหญ้าและต้นไม้เลย และเป็นพื้นที่ที่มาอยู่อาศัยใหม่ จากลักษณะของบริเวณที่อยู่อาศัย และการพบที่อยู่ใหม่ จึงตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านใหม่ทุ่งหมด” เมื่อจำนวนประชากรในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น จึงมีการแยกหมู่บ้านออกมาปกครองอีกหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งมีที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า บริเวณที่หมู่บ้านอยู่นั้น เป็นทางขึ้นพระธาตุ และนำชื่อของหมู่บ้านเก่ามาตั้งชื่อด้วย หมู่บ้านแห่งนี้จึงชื่อว่า “บ้านใหม่ธาตุทอง”

บ้านใหม่ธาตุทอง เดิมอยู่ในเขตการปกครองของบ้านใหม่ทุ่งหมด หมู่ 7 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เมื่อจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นจึงได้แยกออกมาตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2545 ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ ดาบตำรวจศิริเดช ธาตุอินจันทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่สองสมัย ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้าน คือ นายอุบล เทียมยะ ซึ่งดำรงตำแหน่ง เมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2555 อยู่ในเขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเชียงของ เป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงราย เป็นระยะทางประมาณ 137 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านกึ่งเขตเมืองกึ่งชนบท พื้นที่ในหมู่บ้านมีทั้งที่ชาวบ้านมีเอกสารสิทธิ์ (โฉนด และ น.ส.3ก) และที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) พื้นที่อยู่อาศัย และที่ทำการเกษตรบางส่วนเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านมีเอกสารสิทธิ์ (โฉนด และ น.ส.3ก) และพื้นที่ทำการเกษตรส่วนมาก เป็นที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,000 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา จำนวน 709 ไร่ เป็นพื้นที่ทำสวน และทำไร่ จำนวน 75 ไร่ พื้นที่ที่อยู่อาศัย จำนวน 200 ไร่ และพื้นที่สาธารณประโยชน์ จำนวน 16 ไร่ โดยภาพรวมแล้วหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านกึ่งเกษตรกรรม พื้นที่ติดต่อของหมู่บ้าน ทางทิศเหนือติดต่อกับ บ้านใหม่ทุ่งหมด หมู่ 7 ตำบลสถาน ทิศใต้ติดต่อกับ บ้านทุ่งงิ้ว หมู่ 11 ตำบลสถาน ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านโจ้โก้ หมู่ 10 ตำบลเวียง และทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านสถาน หมู่ 1 ตำบลสถาน

การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา ถนนทางผ่านหมู่บ้านทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1020 เป็นถนนสองเลน แต่ในปัจจุบันมีการขยายถนนเป็นถนนสี่เลน ทำให้ชาวบ้านต้องเดินทางลำบากต้องกลับรถไกลจากเดิมก่อนที่จะเข้าบ้านของตัวเอง บ้านเรือนที่อยู่อาศัยแต่เดิมเป็นบ้านปูนชั้นเดียว และมีบ้านที่สร้างด้วยไม้ ใต้ถุนยกสูง ในปัจจุบันบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นบ้านปูนชั้นเดียว และสองชั้น หรือเป็นการสร้างบ้านแบบสมัยใหม่ ไม่พบบ้านเรือนที่สร้างแบบล้านนามากนัก

บ้านใหม่ธาตุทองจัดเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ตั้งอยู่ติดถนนทางหลวงเชียงของ เชียงราย และเชื่อมกับถนน R3A ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เป็นเขต

ชุมชนกึ่งเมือง มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 134 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 509 คน แยกเป็น ชาย จำนวน 239 คน และหญิง จำนวน 270 คน ลักษณะชาติพันธุ์ของประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเมือง ไม่มีเชื้อชาติอื่น ๆ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นภาษาพื้นเมือง (ภาษาท้องถิ่นทางภาคเหนือ) และชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธในหมู่บ้านชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดใหม่ทุ่งหมด หมู่ 7 และวัดพระธาตุศรีดอนชัยที่มีเจดีย์เก่า สร้างมาเป็นเวลานาน

สถานที่สำคัญของหมู่บ้านนั้นเป็นสถานที่ราชการ ทำให้ชาวบ้านเดินทางไปมา สะดวกสบาย ในการติดต่องาน และขอคำปรึกษา สถานที่ราชการมีอยู่ 3 แห่ง คือ สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงราย สาขาอำเภอเชียง สำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของ และสหกรณ์การเกษตร อำเภอเชียงของ จากการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย พบว่า สถานที่ราชการทั้ง 3 แห่ง เป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านใหม่ธาตุทองได้มีการเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งทุนจากหน่วยงานทั้งสาม และทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านใหม่ธาตุทองมีความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน มากกว่าชาวบ้านดอนมหาวันและชาวบ้านปากอิงใต้

การจัดกิจกรรม และประเพณีในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่แล้วเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ในเดือนเมษายน จะมีการจัดกิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ชาวบ้านปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จะมีลูก หลาน มารดน้ำดำหัวเพื่อเป็นการขอขมา ลาโทษ ที่ได้ล่วงเกินผู้สูงอายุ และเพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่เราเคารพนับถือ และพิธีการสืบชะตาสะเดาะเคราะห์เสาหลักบ้าน เพื่อเป็นการขจัด ปัด เคราะห์ โรค ภัย สำหรับผู้คนที่อาศัยในหมู่บ้านแห่งนี้ ให้อยู่ดี มีสุข อายุมั่นขวัญยืน ซึ่งชาวบ้านจะถือปฏิบัติกันในวันสงกรานต์ของทุกปี ในเดือนพฤษภาคม วันวิสาขบูชา มีการสรงน้ำธาตุ และห่มผ้ารอบองค์พระธาตุ ในเดือนกรกฎาคม วันเข้าพรรษา เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์จะจำพรรษาอยู่ในวัดเป็นเวลา 3 เดือน ชาวบ้านจะนำเทียนไปถวาย ซึ่งถือว่าเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำบุญรักษาศีล และชำระจิตใจให้ผ่องใสในเดือนตุลาคม วันออกพรรษา ชาวบ้านก็จะไปทำบุญที่วัด และมีความเชื่อว่าถ้าวันเข้าพรรษาได้ไปทำบุญ วันออกพรรษาก็ต้องไปทำบุญด้วย บางปีมีการจัดประเพณีตักบาตรเทโว ในเดือนพฤศจิกายน เทศกาลลอยกระทง ชาวบ้านจะช่วยกันประดับตกแต่งรถกระทง เพื่อไปร่วมกิจกรรมกับทางเทศบาล ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนต้องได้รับ และเรียนรู้ เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาบุคคล และสังคม นอกจากนี้การศึกษายังเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การประกอบอาชีพ เพื่อ ประสิทธิภาพในการทำงาน และพัฒนาประเทศชาติให้มั่นคง โรงเรียนที่เด็ก ๆ ในหมู่บ้านเรียนอยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 1 กิโลเมตร คือ โรงเรียนอนุบาลสถาน ซึ่งจัดเป็นโรงเรียนประจำตำบล เดิมเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล จนถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ปัจจุบันจัดเป็น

โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา คือ เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ ชั้นอนุบาล จนถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่3ซึ่งเด็ก ๆ ในหมู่บ้านสามารถใช้รถจักรยานไปโรงเรียนได้ แต่บางคนผู้ปกครองก็จะไปรับ-ส่ง การเรียนการสอนในปัจจุบันจะทำการสอน และการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม จึงทำให้นักเรียนมีการกระตือรือร้นในการเรียน สนใจค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียน

ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาในท้องถิ่น ด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน คือ ภูมิปัญญาด้านการทำโต๊ะเก้าอี้จากไม้ ในหมู่บ้านแห่งนี้ มีอยู่ 2 แห่ง เพื่อให้เด็ก ๆ และกลุ่มคนที่สนใจเข้าศึกษาดูงาน เกี่ยวกับลักษณะของธุรกิจ ประเภท และชนิดของสินค้า ถือได้ว่าโรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์ขนาดเล็กในหมู่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ และให้ความรู้กับผู้ที่สนใจได้เรียนรู้และศึกษา และภูมิปัญญาด้านการเกษตร ในหมู่บ้านจึงตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ และการเรียนรู้ถึงวิธีการผลิต เพื่อให้ชาวบ้านได้ศึกษาและเรียนรู้ และยังช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้อีกด้วย จากความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาในท้องถิ่นทำให้ ประชาชนในหมู่บ้าน และประชาชนในหมู่บ้านใกล้เคียง ได้เรียนรู้และศึกษาถึงภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น และได้ปฏิบัติสืบต่อกันเป็นรุ่น ๆ ไป

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ สร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน ทำให้ไปมาหาสู่กันได้ง่าย บางคนก็อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง ทำให้เกิดการสนิทชิดเชื้อกัน เหมือนเครือญาติพี่น้อง การลงหลักปักฐานสร้างครอบครัวส่วนใหญ่แล้วเป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน 3 ถึง 5 คน และขนาดใหญ่เป็นส่วนน้อย มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน มากกว่า 5 คน ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่จะซื้อวัตถุดิบที่ร้านค้าในหมู่บ้านไปประกอบอาหารในตอนเช้าเพื่อเตรียมหุงหาอาหารให้กับเด็กก่อนไปโรงเรียน ซึ่งเป็นกิจวัตรประจำวันของชาวบ้านที่ปฏิบัติมาเป็นเวลานานมากแล้ว ผู้ปกครองบางคนก็จะไปส่งลูกไปโรงเรียนโดยเฉพาะเด็กที่ยังเล็กอยู่ ส่วนเด็กที่โตก็จะใช้รถจักรยานไปโรงเรียน ซึ่งระยะทางระหว่างหมู่บ้านไปโรงเรียนไม่ไกลมากนัก ประมาณ 1 กิโลเมตร เด็ก ๆ ที่ใช้รถจักรยานไปโรงเรียนจะไปด้วยกันเป็นกลุ่ม ส่วนการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุและการทำเกษตรกรรม เช่น การทำนาทำไร่ และพืชผักสวนครัวมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วในบริบทของหมู่บ้านดอนมหาวันและหมู่บ้านปากอิงใต้

การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อเป็นการพบปะ พูดคุยกัน ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มั่นคง และเข้มแข็ง ซึ่งกลุ่มที่จัดตั้งในหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มกองทุนปุ๋ย กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) กลุ่มชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.)

อาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักของหมู่บ้านแห่งนี้ ผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวบ้านเพาะปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าวเหนียว พันธุ์ กข.6 ข้าวเจ้า พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในรอบระยะเวลา 1 ปี จากการประกอบอาชีพของชาวบ้านจะได้ผลผลิตทางการเกษตร 2 ครั้ง

คือ ช่วงฤดูกาลปลูก และช่วงนอกฤดูกาลปลูก ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่ปลูกเฉพาะในช่วงฤดูกาล ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ในการทำนาของชาวบ้าน จะทำอยู่ 2 ฤดูกาล คือ ข้าวนาปี และข้าวนาปรัง ข้าวนาปีจะได้ผลผลิตประมาณ 900 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนข้าวนาปรังจะได้ผลผลิตประมาณ 750 กิโลกรัมต่อไร่ ในการปลูกข้าวบางครั้งจะเป็นโรค เพลี้ยไฟ เพลี้ยกระโดด ระบาด ซึ่งผลผลิตที่ได้จะต่างกัน คือผลผลิตจากข้าวนาปีจะได้มากกว่าข้าวนาปรัง เนื่องจากข้าวนาปรังจะทำให้ต้นข้าวขาดน้ำ และเป็นโรคมากกว่าข้าวนาปี ส่วนการปลูกข้าวโพดจะได้ผลผลิตประมาณ 900 - 1,000 กิโลกรัมต่อไร่ ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะใช้แรงงานคนเก็บเฉพาะฝัก และนำไปเข้าเครื่องคัดแยกเมล็ด และนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลาง

ที่ดินในหมู่บ้านเป็นที่ดินของชาวบ้านที่เป็นผู้ถือเอกสารสิทธิ์ (มีโฉนด และ นส.3ก.) และที่ดินที่ถือเอกสารสิทธิ์ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) ในสัดส่วนถือครองที่เท่ากัน เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา เมื่อมีข่าวเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพ แห่งที่ 4 (เชียงของ - ห้วยทราย) บริเวณหมู่บ้านดอนมหาวัน จึงมีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินของชาวบ้าน แต่ก็มีชาวบ้านบางคนที่ขายให้นายทุน ซึ่งในช่วงนั้นอัตราราคาที่ดิน ราคาประมาณ 10,000 ถึง 100,000 บาทต่อไร่ และยังคงมีที่ดินไว้ทำกินบางส่วน ที่ดินที่อยู่อาศัยนั้นส่วนมากชาวบ้านจะไม่ขาย เนื่องจากถ้าขายไปแล้วจะไม่มีที่อยู่อาศัย ในปัจจุบันที่ดินยังคงเป็นของชาวบ้านที่ถือครองเอกสารสิทธิ์อยู่ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกินมีเป็นส่วนน้อย นอกจากนี้ยังคงมีพื้นที่ของสปก. เป็นผู้ถือเอกสารสิทธิ์อยู่บางราย ในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา มีชาวบ้านหลายรายที่ถูกเวนคืนที่ดิน ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ทำการเกษตร ที่ดินที่ถูกเวนคืนส่วนมากเป็นที่ดินที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นผู้ถือเอกสารสิทธิ์ และเป็นที่ดินที่ชาวบ้านเป็นผู้ถือครองเอกสิทธิ์บางส่วน อัตราค่าเวนคืนที่ดิน ที่ดินที่ชาวบ้านเป็นผู้ถือครองเอกสารสิทธิ์ ประมาณ 1,200,000 บาทต่อไร่ และเป็นพื้นที่ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นผู้ครอบครองสิทธิ์ ประมาณ 50,000 บาทต่อไร่

ลักษณะของร้านค้าขายของชำ และของสด ภายในหมู่บ้านใหม่ธาตุทองมีการตั้งร้านค้าตามถนนตรอกซอยมีระยะห่างกันพอสมควรเพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่ผู้คนในหมู่บ้านดังเช่นที่ได้กล่าวมาแล้วในบริบทบ้านดอนมหาวัน เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านดอนมหาวันและหมู่บ้านปากอิงใต้ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านใหม่ธาตุทองอยู่ใกล้กับตัวเมืองอำเภอเชียงของ เป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ทำให้ชาวบ้านเดินทางไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคได้สะดวก นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมี ร้านเฟอร์นิเจอร์อยู่ 2 ร้าน และร้านขายอุปกรณ์ทางการเกษตรอีกหนึ่งร้าน เพื่ออำนวยความสะดวกในการเลือกซื้ออุปกรณ์ทางการเกษตร และสารเคมีที่นำไปใช้กำจัดโรค และแมลงศัตรูพืช

จากการประกอบอาชีพของผู้คนในหมู่บ้าน ในอดีตชาวบ้านเกือบทุกครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันชาวบ้านบางคนหันไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป

พนักงานราชการ พนักงานชั่วคราว ทำให้อาชีพการเกษตรในหมู่บ้านลดน้อยลงไป แต่ชาวบ้านบางคนยังยึดถืออาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก มีรายได้หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งเป็นรายได้ค่อนข้างมาก และเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในครอบครัว และค่าใช้จ่ายที่จะลงทุนทำการเกษตรรุ่นต่อไป ส่วนการจ้างแรงงานส่วนใหญ่จะเป็นการจ้างแรงงานจากคนในหมู่บ้านของตน และแรงงานคนลาวบางส่วน โดยทั่วไปแล้วอัตราค่าจ้างของคนในหมู่บ้าน 250 บาทต่อวัน และอัตราค่าจ้างแรงงานลาว 150 บาทต่อวัน แม้อัตราค่าจ้างแรงงานคนลาวจะถูก แต่ส่วนมากแล้วจะจ้างแรงงานคนในหมู่บ้าน เนื่องจากความชำนาญ และคุณภาพของแรงงานในหมู่บ้าน และคนลาวแตกต่างกัน นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ในหมู่บ้านยังมีอาชีพรับเหมาก่อสร้าง อัตราค่าจ้างแรงงาน 300 - 400 บาทต่อวัน ทั้งนี้เนื่องจากผู้รับเหมาจะจ่ายค่าแรง ถ้าผู้รับเหมาคนไหนให้ค่าแรงสูงจะมีแรงงานมากกว่าในการรับเหมาก่อสร้างจึงมีการแข่งขันในเรื่องของค่าจ้างแรงงานเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาชีพรับจ้างทั่วไป พนักงานราชการ พนักงานชั่วคราว ถือเป็นงานที่ค่อนข้างมั่นคง เมื่อหมดสัญญาว่าจ้างทางหน่วยงานก็จะต่อสัญญาให้ เพราะว่าพนักงานมีความชำนาญ และมีประสบการณ์ในการทำงานแล้ว ไม่จำเป็นต้องจ้างคนใหม่

จากการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีแหล่งเงินที่นำมาใช้ในการลงทุนจากเงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งประชาชนสามารถกู้ได้สูงสุด 20,000 บาทต่อครอบครัว และต่ำสุดประมาณ 5,000 บาทต่อครอบครัว ซึ่งการอนุมัติในการกู้ยืมนั้นขึ้นอยู่กับดุลยพินิจพิจารณาจากคณะกรรมการกองทุนจะอนุมัติ และเงินทุนบางส่วนมาจากกองทุนปุ๋ย ซึ่งทางคณะกรรมการจะจัดซื้อปุ๋ยที่ชาวบ้านต้องการมาจำหน่ายให้ชาวบ้าน และเมื่อขายผลผลิตจึงนำเงินมาชำระค่าปุ๋ยที่นำไปใช้ในการเกษตร และอีกส่วนได้มาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) วงเงินกู้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้กู้ และหลักทรัพย์ที่นำไปใช้ในการกู้ จากแหล่งทุนของชาวบ้านนี้จึงทำให้ชาวบ้าน

รายได้หลักในครอบครัวส่วนใหญ่แล้วได้มาจากการเกษตรกรรม บางส่วนได้มาจากการรับจ้าง และได้มาจากการรับเหมาก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป พนักงานราชการ ลูกจ้างชั่วคราว รายได้ของชาวบ้านนั้น ถือได้ว่าเป็นรายได้ที่ดี และค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับเดิมที่รายได้แต่ละวันจะได้ไม่มากนัก

วัฒนธรรมการบริโภคเนื่องด้วยในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านทุกครัวเรือนจะมีการปลูกพืชผักไว้รับประทานเอง บางครอบครัวก็นำผลผลิตที่ได้ไปแจกจ่าย แบ่งปันให้กับบ้านใกล้เรือนเคียงทำให้ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนด้วย แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตแบบเดิมเริ่มเปลี่ยนไปทำให้ชาวบ้านต้องซื้อวัตถุดิบจากร้านค้าในชุมชน เนื่องจากไม่มีเวลาปลูกผักสวนครัวในบ้าน เพราะต้องออกไปทำการเกษตรแต่เช้าตรู่ กลับบ้านเวลาเย็นมากแล้ว แต่ยังมีบางครอบครัวที่ปลูกพืชผักสวนครัวไว้ในบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะนำพืชผักเหล่านี้ ไปประกอบอาหารในแต่ละมื้อ พืชผักที่ชาวบ้านไม่ต้องซื้อ เช่น พริก ใบกระเพรา ใบโหระพา พริก ตำลึง และผักพื้นบ้าน

ลักษณะการปกครองในหมู่บ้านมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วในหมู่บ้านดอนมหาวัน และจากการสำรวจภาคสนาม พบว่า บ้านใหม่ธาตุทองเป็นชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ตั้งอยู่ในเขตที่มีความเจริญ ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านจึงสามารถติดต่อกับหน่วยงานราชการได้อย่างสะดวกกว่าหมู่บ้านปากอิงใต้และหมู่บ้านดอนมหาวัน สำหรับด้านการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นบ้านใหม่ธาตุทองอยู่ในเขตเทศบาลตำบลสถาน ซึ่งได้มีการยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบล ในปี พ.ศ. 2555

การเดินทางไปทำธุระและติดต่องานทางราชการนั้น ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะใช้รถส่วนตัวมากกว่า เนื่องจากสะดวกและสบายมากกว่าการใช้รถโดยสารประจำทาง แต่ยังมีชาวบ้านบางคนใช้รถโดยสารประจำทาง เนื่องจากช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้ในบางส่วน ซึ่งทางผ่านหมู่บ้านจะมีรถโดยสารประจำทางผ่าน 3 เส้นทาง จากอำเภอเชียงของ ไปยังจังหวัดเชียงราย จึงทำให้ชาวบ้านสะดวกสบาย ระยะทางจากหมู่บ้านไปยังจังหวัดเชียงรายเป็นระยะทาง ประมาณ 137 กิโลเมตร เส้นทางถนนในการสัญจรทางผ่านหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางสี่ช่องจราจร เป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ส่วนถนนในหมู่บ้านเป็นถนนที่สร้างด้วยคอนกรีต ทำให้เดินทางสัญจรได้สะดวกสบาย ส่วนการรับรู้ในการติดต่อส่งข่าวสารทางเอกสาร และจดหมาย จะมีบุรุษไปรษณีย์เข้ามาส่งจดหมาย และเอกสารถึงบ้าน ซึ่งจะจ่ายเอกสารตามบ้านเลขที่ ส่วนการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ ในหมู่บ้านแต่ก่อนมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ เพื่อให้ชาวบ้านได้ติดต่อสื่อสารกับลูก หรือญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ต่างถิ่น แต่ในปัจจุบันไม่มีผู้ใช้มากนัก เพราะว่าทุกคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีโทรศัพท์เคลื่อนที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับลูกที่เรียน หรือทำงานต่างถิ่น และญาติพี่น้อง จึงทำให้ทราบข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ได้เร็วขึ้น

ในหมู่บ้านจะมีการสร้างบ้านเรือนเป็นแบบบ้านปูน เป็นส่วนใหญ่ส่วนบ้านที่สร้างมาเป็นเวลานานก็จะทำการต่อเติม และตกแต่งให้สวยงาม ในช่วงที่มีการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง มีการก่อสร้างหอพัก ห้องเช่าเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีผู้ตนเขามาทำงานในพื้นที่โครงการฯ และ มีสถานบริการ ร้านอาหารเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก อีกทั้งมีการขยายตัวของเมืองเชียงของอย่างรวดเร็ว

ภาษาและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านมีการใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ คือ ภาษาพื้นเมือง ลักษณะการแต่งกายของคนในชุมชนและการให้บริการด้านสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านคล้ายคลึงกับชาวบ้านดอนมหาวัน ดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า การที่หมู่บ้านใหม่ธาตุทอง มีถนนสายเชียงของ-เชียงราย ซึ่งในปี พ.ศ. 2555 ได้มีการขยายถนนออกเป็น 4 ช่องทางจราจร จึงทำให้ชาวบ้านใหม่ธาตุทองสามารถปรับตัวรองรับกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าชาวบ้านดอนมหาวันและชาวบ้านปากอิงใต้ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากจากตัวอำเภอเชียงของ

โครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้าน ด้านการคมนาคมช่วงเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ถนนทางผ่านของหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางสองช่องทางจราจร แต่ปัจจุบันมีการขยายถนนออกเป็นสี่ช่องทางจราจร และ

สร้างเกาะกลางถนน ทำให้ชาวบ้านเดินทางค่อนข้างลำบาก เพราะเมื่อก่อนเวลาเดินทางไปทำธุระเมื่อกลับบ้านก็สามารถเลี้ยวเข้าบ้านได้เลย แต่ปัจจุบันต้องไปกลับรถก่อน ส่วนถนนที่ใช้สัญจรในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต ทำให้ชาวบ้านเดินทางได้สะดวกสบาย ด้านการใช้ระบบไฟฟ้าในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะใช้ระบบไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้ ทำให้สะดวกสบาย ในการใช้อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ด้านการจัดการแหล่งน้ำที่ใช้ ส่วนใหญ่ทุกครัวเรือนจะใช้น้ำประปาที่ทางหมู่บ้านได้ขุดเจาะไว้ให้ เพื่อช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในการขุดเจาะน้ำของแต่ละครอบครัว และมีเขื่อนน้ำช้าง ที่มีการสร้างระบบคลองชลประทานให้ชาวบ้านได้ใช้น้ำในการทำเกษตร ด้านการสื่อสารมีการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่เกือบทุกคน ส่วนการเติมเงินโทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบเติมเงิน จะมีตู้เติมเงินให้บริการตามร้านค้าของชำในหมู่บ้าน

ด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องของขยะ ในหมู่บ้านมีการกำจัดขยะโดยมีรถเก็บขยะของเทศบาลมาให้บริการที่ดินทำการเกษตรในหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง มีน้ำทำการเกษตรอย่างเพียงพอเนื่องจากมีคลองชลประทานจากอ่างเก็บน้ำมาถึงพื้นที่ทำการเกษตรในหมู่บ้าน

สิ่งที่อาจเกิดขึ้นอีกเรื่องหนึ่งก็คือปัญหาเกี่ยวกับการจราจร เนื่องจากมีการสร้างถนนเป็นสี่เลนทำให้ชาวบ้านเดินทางลำบาก เนื่องจากเวลาเดินทางไปทำธุระเมื่อกลับบ้านต้องไปกลับรถก่อน และที่กลับรถก็อยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 1 กิโลเมตร อาจทำให้ชาวบ้านทำผิดกฎจราจรและ พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับการเวนคืนที่ดินเพิ่มเติม เนื่องจากทางราชการ เพื่อดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ต้องการพื้นที่เพิ่มในการสร้างสถานที่อำนวยความสะดวกอื่น ๆ ที่บริเวณถนน R3A ถึงบริเวณด่านตรวจคนเข้าเมือง ที่ตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้านดอนมหาวัน ซึ่งสภาพปัญหาการเวนคืนที่ดินนี้ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องบริบทของโครงการก่อสร้างสะพาน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บริบทบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ เป็นหมู่บ้านที่เป็นจุดเริ่มต้นดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) มีเขตพื้นที่ด้านทิศตะวันออกติดกับบ้านดอนมหาวัน ซึ่งที่ตั้งของตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขง และมีลักษณะหมู่บ้านเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทชาวบ้านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์คนเมืองเป็นส่วนใหญ่ ในหมู่บ้านมีหน่วยราชการตั้งอยู่ถึง3 หน่วยงาน คือสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงราย สาขาอำเภอเชียงของ สำนักงานสหกรณ์เพื่อการเกษตรอำเภอเชียงของ และสำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของ และในอนาคตพื้นที่หมู่บ้านนี้ก็จะเป็นที่ตั้งของเมืองเชียงของใหม่ ปัจจุบันจึงมีนักลงทุนพ่อค้านักธุรกิจต่าง ๆ ตลอดถึงผู้คนที่อพยพเข้ามา ทำงานตั้งถิ่นฐาน จำนวนมากขึ้นทุกวันถนนทางหลวงที่เคยเป็นถนน 2 ช่องทางจราจรก็มีการขยายเป็น 4 ช่องทางจราจร ชาวบ้านจึงต้องมีการปรับตัวให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

จากผลการศึกษาบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และ บริบทของหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชน 3 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ยกเว้นบ้านปากอิงใต้หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย ที่มีแม่น้ำอิงขวางกั้นแบ่งเขตการปกครองระหว่างตำบลเวียงกับ ตำบลศรีดอนชัยซึ่งในอนาคตอันใกล้นี้ทางราชการก็จะมีการดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำอิงเชื่อมต่อ เป็นเส้นทางคมนาคมไปพื้นที่อำเภอเวียงแก่นอีกเส้นทางหนึ่ง หมู่บ้านปากอิงใต้ เป็นพื้นตั้งอยู่ห่างตัวสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงเพียง 1 กิโลเมตร เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในการรับรู้ผลกระทบ และ การปรับตัวของชุมชน ตลอดถึงทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4.2.4 การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์

เพื่อให้ทราบถึงกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ผู้วิจัยจึงแยกประเด็นในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกัน โดยแบ่งออกเป็น 2 ข้อ ดังนี้

1. การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่วิจัย
2. การศึกษาการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์

4.2.4.1 การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่วิจัย

1. การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่วิจัย

เพื่อทราบถึงกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และ บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จากการศึกษา เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มย่อย ประกอบกับเอกสารที่เกี่ยวข้องทราบว่าในพื้นที่วิจัย3 หมู่บ้าน มีกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง (ชาวเหนือหรือไทยวน) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงของ และในจังหวัดเชียงรายจากการสัมภาษณ์แม่อุ้ยวัน คำตันอายุ 75 ปี เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2554 เข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านดอนมหาวันในปี พ.ศ. 2484 ได้เดินทางมาจากบ้านผาคำ ประเทศลาว อยู่ตรงกันข้ามกับบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ เมื่ออายุ 16 ปี มาแต่งงานอยู่กินกับพ่ออุ้ยลือ นวลใส (เสียชีวิตแล้ว) เป็นคนบ้านสบสม ตำบลเวียง ที่เข้ามาทำไร่ที่บ้านดอนมหาวัน ต่อมาได้แต่งงานตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านดอนมหาวัน ตอนที่เข้ามาที่บ้านดอนมหาวันครั้งแรก บ้านดอนมหาวัน มีเพียง 8 หลังคาเรือน ประชากรมีเพียง 20 คน ต่อมามีประชากรมากขึ้น จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็น

หมู่บ้าน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง โดยแยกออกมาจากบ้านหาดไคร้ หมู่ที่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ (สัมภาษณ์ แม่อุ้ยวัน คำตัน, 20 ตุลาคม 2554)

คนเมืองในหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน เป็นหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์คนเมืองเกือบทั้งหมาดที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านมาตั้งแต่บรรพบุรุษและถือว่าเป็นคนเชียงของดั้งเดิมที่ไม่ได้อพยพมาจากที่อื่น (สัมภาษณ์ นายคำมูล ศิริพัฒนางกูร บ้านใหม่ธาตุทอง, 4 ตุลาคม 2555)

2) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาว หมู่บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย อพยพหนีภัยสงครามมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปี พ.ศ. 2476 เข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่มีอาชีพทำการประมงในแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขงปลูกข้าว ยาสูบ บริเวณที่ราบปากแม่น้ำอิง และชาวลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านดอนมหาวัน โดยการเข้ามาแต่งงานมีครอบครัวอยู่กินกับสามีคนไทยที่บ้านดอนมหาวัน (บ้านปากอิงเหนือ) จะมีกลุ่มผู้หญิงชาวลาวที่เข้ามาแต่งงานกับผู้ชายชาวไทยจำนวนมาก ดังนั้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ลาวไทย ระหว่างบ้านดอนไข่นก หรือ ดอนจันทน์ (ที่ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศใต้) บ้านเวียงใหม่ (ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือ) กับ หมู่บ้านดอนมหาวันต่างถือว่าเป็นพี่น้องกันและมีการไปมาหาสู่กันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการข้ามแดนโดยทางเรือก็มีท่าเรือข้ามฟากระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มี 3 แห่ง คือ ที่บ้านปากอิงใต้ บ้านดอนมหาวัน (บ้านเหนือ) และบ้านดอนมหาวัน (บ้านใต้ หรือบ้านปากอิงเหนือ) (สัมภาษณ์ นายบุญคง บุญวาท อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย, 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

3) กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อหรือไตลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีทั้งมาจากตัวเมืองเชียงของ และเมืองห้วยทราย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวชาวไทลื้อในเขตอำเภอเชียงของอพยพจากสิบสองปันนาประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และจากแขวงหลวงน้ำทา แขวงบ่อแก้ว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานตลอดชายแดนลุ่มแม่น้ำโขง บ้านดอนมหาวัน ก็เป็นหมู่บ้านแนวชายแดนไทยลาว ทางด้านทิศใต้ของอำเภอเชียงของ ที่มีชาวไทลื้อเข้ามาอยู่อาศัยตั้งถิ่นฐาน

4) กลุ่มชาติพันธุ์ขมุหรือข่ามุ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างทำเกษตรกรรมโรงงานยาสูบ เป็นต้นกลุ่มชาติพันธุ์ ข่ามุชาวบ้านดอนมหาวันมีชาติพันธุ์ ชนเผ่าข่ามุผสมกลมกลืนอยู่ มักจะไม่แสดงตัวว่าเป็นชนเผ่าข่ามุ เพราะว่าชนเผ่าข่ามุในอดีตส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ประกอบอาชีพชอบใช้แรงงาน ทำงานรับจ้าง หาของป่า ล่าสัตว์ ทำไร่ ประมง (จับปลาตามลุ่มน้ำ) ซึ่งแตกต่างจาก คนเมือง ชาวไทลื้อ ชาวลาว มักจะเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคม เป็นผู้ประกอบการเจ้าของกิจการต่าง ๆ หรือเป็นนายจ้าง (เจ้านาย) ต่อมามีความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์โดยการแต่งงาน

กลุ่มชาติพันธุ์ข่ามุเกิดความผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นระยะเวลาหลายชั่วอายุคน กลุ่มชาติพันธุ์ขมุหรือข่ามุมักจะไม่ยอมรับว่าตนเองมีชาติพันธุ์เป็นข่ามุ ดังที่บุญช่วยศรีสวัสดิ์เขียนไว้ในหนังสือ เรื่อง 30 ชาติ ในเชียงราย ดังนี้

“ขมุ หรือข่ามุ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอินโดจีนตอนเหนือ เช่น เมืองไทร น้ำเกิด น้ำแบง น้ำทา น้ำลาน้ำกวาง น้ำยาว เป็นอาณาเขตอินโดจีนของฝรั่งเศสสาเหตุที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย เพราะมารับจ้างทำงานตามโรงบ่มใบยาสูบ โรงสี รับจ้างงานทั่วไปข่ามุไม่ชอบค้าขาย ชอบทำไร่หรือเป็นลูกจ้าง ด้วยเหตุทางอินโดจีนกันดาร เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสคอยเรียกตัวเอาไปใช้งานโดยมิได้รับค่าจ้างเป็นเงิน นอกจากอาหารรับประทานเท่านั้นทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ข่ามุชอบอาศัยอยู่บนเนินสูงริมแม่น้ำ เพื่อใช้น้ำในการอุปโภคบริโภครวมทั้งทำการประกอบอาชีพจับสัตว์หาปลา มาทำเป็นอาหารดำรงชีพชาวหลวงพระบาง และลื้อเขตฝรั่งเศสเรียกข่ามุว่า “ข้า” เพราะชอบเป็นคนใช้ของผู้อื่น ข่ามุในประเทศไทย ถ้ามีใครเรียกเขาว่า “ข่ามุ” เขาจะไม่ชอบใจ ต้องเรียกพวกเขาว่า “ไทยใหม่” อุปนิสัยจิตใจรักสงบ อดทนต่อการงานหนัก ตากแดด ตากฝน กินอยู่ง่าย นอนไหนนอนได้ เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีการขอแรง หรือช่วยเหลือกันได้ข่ามุในประเทศไทยจะพบได้ตามโรงงานบ่มใบยาสูบเวอร์จิเนีย โรงสีไฟ โรงเลื่อย บ้านชาวสวน ร้านอาหาร ฯลฯ แทบทุกแห่งในจังหวัดเชียงราย ลำปาง โดยเฉพาะที่กิ่งอำเภอเชียงแสนและ อำเภอเชียงของ มีมากที่สุด ข่ามุบางพวกมีครอบครัวในจังหวัดเชียงราย ลำปาง และ มีบุตรกลายเป็นชาวเหนือ (คนเมืองหรือไทยวน) ไปในที่สุด” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2551, หน้า 249-277)

การศึกษาความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้าน

เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายหมู่บ้าน ทราบว่าความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ใน 3 หมู่บ้าน ได้มีการแต่งงานผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้าน และมีการใช้ชื่อนามสกุล ดังนี้

1) หมู่บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านประกอบด้วย ไทลื้อ คนลาว คนเมือง และ ขมุ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนเป็นรายหมู่บ้าน ทราบว่าชื่อนามสกุล ที่ใช้กันมากในหมู่บ้าน ได้แก่ นามสกุล “นวลใส” “คำตั๋น” “โพธิ” และนอกจากนี้ ทราบว่า นามสกุล “นวลใส” ในบ้านดอนมหาวัน เป็นนามสกุลดั้งเดิมที่อยู่ที่บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ซึ่งเป็นหมู่บ้านหลักก่อนที่หมู่บ้านดอนมหาวัน จะแยกการปกครองออกมาเป็น หมู่ที่ 9 และมีญาติพี่น้องนำชื่อนามสกุล “นวลใส” ไปใช้ในบ้านดอนมหาวัน สืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน (สัมภาษณ์ นางสาวบัวแก้ว นวลใส, 24 มีนาคม พ.ศ. 2552)

2) หมู่บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านประกอบด้วย คนลาว และขมุ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนในหมู่บ้านปากอิงใต้ ทราบว่าชื่อนามสกุล ที่ใช้กันมากในหมู่บ้าน ได้แก่ นามสกุล “สุวรรณดี” “บุญต่อม” “อินทรวงค์”

3) หมู่บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านประกอบด้วย คนเมือง เกือบทั้งหมด จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนในหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง ทราบว่าชื่อนามสกุล ที่ใช้กันมากในหมู่บ้าน ได้แก่ นามสกุล “สุวรรณทา” “ชัยสิทธิ์” “สถานเดิม”

นอกจากนี้ จากการศึกษาด้วยการประชุมกลุ่มย่อยเป็นรายหมู่บ้าน ผู้ร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ที่อาจจะเกิดขึ้นภายหลังจากสะพานข้ามแม่น้ำโขงสร้างเสร็จแล้วทราบว่าการสร้างสะพานทำให้มีการแต่งงานระหว่างเชื้อชาติ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความเป็นอยู่ระบุว่าการสร้างสะพานทำให้มีการรับวัฒนธรรมจากชาติพันธุ์อื่นมาใช้ในท้องถิ่น หรือทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาในท้องถิ่นและ เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์เป็นรายหมู่บ้าน ทราบว่า ในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง ที่บ้านดอนมหาวันเป็นพื้นที่ที่มีคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นและมีการแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องวิถีชีวิตที่หลากหลาย

จากสรุปผลการประชุมเวทีชาวบ้าน (11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555) ทราบว่า โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เชื่อมโยง ไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน จะทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอเชียงของมีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มคนจีนที่เข้ามาลงทุนทำธุรกิจการค้าบริการด้านต่าง ๆ กลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยและลาวที่มีวัฒนธรรม ภาษาคล้ายคลึงกันจึงพยายามรวมกลุ่มทำธุรกิจด้วยกันเพื่อต่อรองผลประโยชน์และป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ ตลอดถึงการสร้างอำนาจต่อรอง เช่น มีการดำเนินโครงการนาคราชนคร ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้กลุ่มนักลงทุนชาวไทยรับสัมปทานเช่าพื้นที่ในพื้นที่บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำโขง จำนวน 1,200 ไร่ เป็นต้น

จากการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์ นายปริญญา ยันตระศิริ และนายสงวน ซ้อนกลิ่นสกุล เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ที่เมืองห้วยทรายสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวปัจจุบันมีชาวจีนเข้ามาลงทุน และเคลื่อนย้ายคนจีนเข้ามาอยู่ในเมืองห้วยทรายมากขึ้น เช่น การลงทุนที่ตลาดจีน การเช่าพื้นที่ของนักลงทุนชาวจีน ที่เมืองต้นผึ้ง ในสปป.ลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ในส่วนการดำเนินงานของบริษัทก่อสร้างจากประเทศจีน ที่รับผิดชอบดำเนินการสร้างตัวสะพาน ได้ใช้แรงงานก่อสร้างที่เป็นคนจีนทั้งสิ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการก่อสร้างสะพาน เสร็จแล้ว แรงงานส่วนใหญ่จะตั้งรกรากปักฐานอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรือเข้ามาอยู่ในอำเภอเชียงของ”

4.2.4.2 การพัฒาการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา สถานการณ์ และความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นท้องที่อำเภอหรือสถานที่ตั้งของสะพานข้ามแม่น้ำโขง เชียงของ-ห้วยทราย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่จะศึกษาสถานการณ์การรับรู้ ความเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาพัฒาการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอเชียงของ ดังนี้

จากการศึกษาภาคสนาม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่อำเภอเชียงของ พบว่าในพื้นที่อำเภอเชียงของประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาอาศัย และสร้างบ้านแปงเมืองบนริมฝั่งแม่น้ำโขงมาตั้งแต่ประวัติศาสตร์อันยาวนาน กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายนี้ได้แก่ ชนเผ่าลั้วะ ไทใหญ่ ลาว คนเมือง ไทลื้อ ขมุ ม้ง ชาวจีน เป็นต้น ชนเผ่าลั้วะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากบทความที่ได้อ้างอิงว่ามาจากเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดที่สามารถพบได้ที่วัดจอมเขามณีรัตน์ (สราวุธ รูบิน, 2555) เมืองห้วยทราย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่ากลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่เริ่มต้นมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่อพยพจากรัฐฉานเดินทางเข้ามาตามลำน้ำโขงหรือน้ำของ ต่อมามีชาวลาวเข้ามาปกครองและจำนวนมากขึ้น คนไทใหญ่จึงถูกกลืนกลายไปเป็นคนลาวซึ่งเป็นผู้ปกครองประเทศ และที่เมืองเชียงของ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขงทางทิศตะวันตกในตำนานเวียงเชียงของได้กล่าวว่ากลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นชาวลัวะ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เดียวหรือญาติพี่น้องกันกับคนในอาณาจักรเชียงแสน และนอกจากนั้นก็มีกลุ่มไทยวน (คนเมือง) เมืองเชียงของตั้งอยู่บนภูมิประเทศมีภูเขากั้นทางด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้ มีแม่น้ำโขงกั้นทางด้านทิศเหนือและด้านทิศตะวันออก

ในดินแดนลาวฝั่งห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตามหลักฐานการบอกเล่าของกลุ่มชาวรัฐฉานที่อพยพเข้ามาเพื่อทำการขุดแก้วรัตนชาติในบ้านห้วยทรายกล่าวว่า เดิมทีนั้นบ้านห้วยทรายยังไม่ได้ปรากฏฐานะของการเป็น “เมือง” แตกต่างไปจากเชียงของ เวียงภูคา หลวงน้ำทา และเมืองสิง ที่ขึ้นอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของเมืองน่าน และสยาม ก่อนที่อังกฤษและฝรั่งเศสจะเข้ามาในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงตอนบน ในเอกสารกล่าวถึงคำบอกเล่าของชาวสามต๊าวว่าได้อาศัยอยู่ก่อนแต่ก็ได้ทิ้งร้างไปเนื่องจากการเข้ามาครอบครองดินแดนแห่งนี้ของบุเรงนอง ที่ได้กระทำการอันโหดร้ายต่อผู้คนเป็นอย่างมากจึงได้หลบหนีไป

ชาวฉานโดยเจ้าฟ้าขุนจิ่งแห่งเมืองหมอกใหม่ (ขุนยวน) ได้ย้ายครอบครัวและบริวารของตนมาตั้งถิ่นฐานที่ปากน้ำห้วยทราย ใน พ.ศ. 2427 ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อขุดหินสีมีค่า คือแก้วสีฟ้า (Sapphire) ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงต้นรัชกาลที่ 4 โดยมีบันทึกว่า

"คนเงี้ยว 6 คน ภายใต้การนำของนายอุปิ่งหย่ามะได้เดินทางมาจากเมืองหมอกใหม่ตัดผ่านดินแดนล้านนาฟากดอยอินทนนท์ทางทิศตะวันออก จากนั้นผ่านเมืองงาย เชียงดาว และเข้าเมืองเชียงราย"

ซึ่งในขณะนั้นสยามกับล้านนาได้เข้าโจมตีเชียงตุง จนกระทั่งมีการตีเชียงตุง 3 ครั้งใน 7 ปี การที่สยามเข้าตีเชียงตุงก็เพื่อความมั่นคง (ทั้งจากพม่า และอังกฤษ) โดยที่เจ้าฟ้าขุนจิ่งได้สร้างวัดขึ้นที่มีชื่อในปัจจุบันเรียกว่า วัดจอมเขามณีรัตน์ โดยนายช่างที่สร้างพระธาตุที่วัดนี้เป็นคนอินเดีย โดยมีพ่อเป็นคนอินเดีย แม่เป็นชาวพม่า ต่อมาเชียงของตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองน่าน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอาณาจักรล้านช้างหรือเมืองหลวงพระบาง ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐา เป็นกษัตริย์ปกครอง และมีความสัมพันธ์เชื่องโยงกับชาวไทลื้อเมืองสิบสองปันนา ซึ่งตั้งอยู่ตอนเหนือของลาว คนในพื้นที่นี้ก็ได้มีการแต่งงานเป็นญาติพี่น้องกันมาเป็นเวลายาวนานหลายชั่วอายุคนและมีการเดินทางติดต่อกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น เมืองเชียงของจึงเป็นเมืองที่ประกอบด้วยกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทใหญ่ ลาว ลั้วะ ไทยวน ไทลื้อ จีน เป็นต้น ก่อนที่เมืองเชียงของจะถูกผนวกเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรสยาม (สมัยรัชการที่ 5)

ในยุคที่ฝรั่งเศสได้เข้ามาปกครองมีอิทธิพลในอินโดจีน มีชาวจีนหลายกลุ่ม เช่น จีนไหหลำ จีนแคะ เข้ามาการค้าขาย ทำธุรกิจ เช่น ร้านขายของในตลาด โรงบ่มใบยาสูบ เรือขนสินค้า เป็นต้น จึงมีการแบ่งเขตการปกครองระหว่างประเทศอย่างชัดเจน และมีการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ลาว กับ ไทย ตามอิทธิพลหรืออำนาจของรัฐชาติ (สัมภาษณ์ นายไมตรี ซ้อนกลิ่นสกุล, 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

ภายหลังจากฝรั่งเศสยึดลาวเป็นอาณานิคมในปี พ.ศ. 2436 โดยพยายามเข้ามามีบทบาทแทนสยามในลาวซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับเชียงของ ในเรื่องการค้าโดยเมืองเชียงของเดิมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของเมืองน่านวิธีการของฝรั่งเศส ที่เข้าไปเจรจาการค้ากับเจ้าเมืองเชียงของ พร้องกับเจรจาผู้นำท้องถิ่นในฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงด้วยคือเมืองห้วยทรายโดยที่เมืองห้วยทรายนี้มีความสำคัญขึ้นมาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นศูนย์บัญชาการของฝรั่งเศสริมแม่น้ำโขงตอนบน และเป็นที่มั่นของกองกำลังลาวขาวในยุคสงครามเย็น

ในช่วงแรก ฝรั่งเศสได้พยายามเข้ามามีบทบาทในการจัดเก็บภาษีและชักชวนชาวไทลื้อที่อยู่แถบเมืองเชียงของข้ามไปยังฝั่งลาวที่ฝรั่งเศสปกครองอยู่ และยังได้สร้างตลาดในชุมชนชาวฉานและคลังเก็บข้าว เพื่อให้ชาวขมุและลาเมดได้เก็บข้าวเปลือกหลังฤดูเก็บเกี่ยว แต่อย่างไรก็ตามทั้งการเก็บ

ภาษีและการสร้างยุ้งฉางก็ไม่ได้ผล เนื่องจากการค้าอยู่ภายใต้อิทธิพลของเครือข่ายพ่อค้าชาวจีน (จีนฮ่อหรือจีนยูนนาน) โดยมีศูนย์กลางการค้าส่งระหว่างลาวตอนเหนือกับทางด้านล้านนาตะวันออกที่เมืองอุตรดิตถ์ ในตอนต้นของยุคอาณานิคมจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์ทางการค้าในแถบนี้และลุ่มน้ำโขงตอนบน คือกลุ่มเครือข่ายกองคาราวานชาวจีนยูนนาน ผู้ค้ารัฐฉาน และกลุ่มไทลื้อ ในส่วนฝั่งสยามนั้นมีกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ เพื่อแสวงหาช่องทางการค้าหลายประเภท เช่นการค้าไม้สักชายแดน การสัมปทานโรงเลื่อยในลาว การค้าวัว ควาย การเปิดร้านขายส่ง การค้าของป่าเพื่อส่งกรุงเทพฯ โดยส่วนมากเป็นกลุ่มชาวจีนไหหลำ

สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศจีนมีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์กับฝ่ายเสรีประชาธิปไตย เมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์มีชัยชนะได้ปกครองประเทศจีน ก็มีชาวจีนยูนนาน หรือ กองพล 93 ซึ่งเป็นฝ่ายที่แพ้สงคราม ได้อพยพเข้ามาอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย รวมทั้งในเขตอำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของด้วย หลังจากสู้รบในสมัยสงครามเย็น ชาวจีนฮ่อเหล่านี้ก็ยังตั้งรกรากอยู่อาศัยทำมาหากินอยู่ในพื้นที่นี้มาโดยตลอด แต่ก็มีบางส่วนทุกถูกส่งไปอยู่ที่ไต้หวัน ชาวจีนฮ่อที่อยู่ในประเทศไทยนี้ จะไม่ข้ามไปฝั่งประเทศลาวเพราะมักจะถูกทางการลาวจับตัวส่งกลับคืนสู่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ในเชียงของจึงมีชาวจีนฮ่ออพยพอยู่มาก เช่น ที่บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง ต่อมาทางการไทยก็ให้มีการตั้งชุมชนหมู่บ้านชาวจีนฮ่อ ซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ อยู่ที่บ้านเวียงหมอก ตำบลห้วยซ้อ อำเภอเชียงของ จนถึงปัจจุบัน บ้านเวียงหมอกมีโรงเรียนสอนภาษาจีนกลาง ตั้งแต่ระดับชั้นประถมต้น จนถึง ระดับชั้นมัธยม 6 ถือว่าเป็นโรงเรียนจีน 1 ใน 3 แห่ง ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งอีก 2 แห่ง ได้มีการเปิดการเรียนการสอนอยู่ที่บ้านวาวี ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย และบ้านถ้ำ ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย (สัมภาษณ์ นายนวพล อุ่ยอุทัย, 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2556)

ดังนั้น ในสถานการณ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนในอำเภอเชียงของในปัจจุบัน จึงมีชาวจีนทั้งที่เข้ามาอยู่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และที่เข้ามาในช่วงสงครามเย็น และมีกลุ่มชาวไทลื้อ ไทใหญ่ ไทยวน ลั้วะ ขมุ ลาวซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพจับปลาในแม่น้ำโขงอยู่รวมกันในชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอเชียงของ

คาดว่าภายหลังที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เชื่อมโยงประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐประชาชนจีน (ยูนนาน) เปิดใช้อย่างเป็นทางการแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนยูนนาน บ้านเวียงหมอก นี้จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับประโยชน์อย่างมาก เนื่องจากมีญาติพี่น้องในมณฑลยูนนาน และสามารถใช้ภาษาจีนติดต่อสื่อสารกับกลุ่มนักลงทุนชาวจีนที่อยู่ในเมืองห้วยทรายหรือชาวจีนที่จะเข้ามาลงทุนทำการค้าธุรกิจในอำเภอเชียงของ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่จะได้รับประโยชน์อันดับรองลงมา คือ กลุ่มไทลื้อ ที่มีเครือญาติอยู่ทั้งในสิบสองปันนา และตอนเหนือ

ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สัมภาษณ์ นายสงวน ซ้อนกลิ่นสกุล, 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2556)

สำหรับการแสดงออกทางอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อ “บัวละเป็ก” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่เคารพนับถือของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอาชีพค้าขายของกลุ่มไทใหญ่ ไทลื้อ ไทยวน ก็ได้รับการปรับปรุงยกฐานะขึ้นมา ดังจะเห็นได้จากการปรับปรุงบูรณะอาคารวัตถุที่แสดงออกให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม ความเคารพ ให้ความสำคัญถือมากขึ้นที่หมู่บ้านดอนมหาวัน

ส่วนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวหรือกลุ่มอาชีพชาวประมงหาปลาในแม่น้ำโขง กลับถูกลดความสำคัญ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการลดลงของปริมาณปลาในแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง มีสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น พระธาตุ “ย่าม่อน” ที่บ้านปากอิง ตำบลศรีดอนชัย

สำหรับกลุ่มคนลาว นั้นกรณีศึกษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่เกิดจาก พิธีกรรมที่ปะทะกันระหว่างสองกลุ่มได้แก่ ลาว และไทลื้อ โดยมี ลุงแก้ว (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลดังนี้ ลุงแก้วมีปู่เป็นคนจีนโดยไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นจีนกลุ่มใดมาค้าขายบริเวณอำเภอเชียงแสน ปู่ของลุงมีการค้าที่เจริญก้าวหน้ามาก ปู่เป็นคนทำงานให้กับการสัมปทานไม้ฝั่งลาวและมีความสามารถใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างดี พ่อของลุงเป็นลูกชายคนโต ปู่ส่งพ่อไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ โดยได้ฝึกฝนจากโรงเรียนสารพัดช่างสี่พระยา มีความสามารถในเรื่องเครื่องยนต์กลไก สามารถเปิดร้านซ่อมได้ เมื่อการค้าไม้หมดลงพ่อก็ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่เนื่องจากเป็นพี่ชายคนโตจึงเป็นที่พึ่งแก่น้อง ๆ ตามแนวทางของคนจีน แต่กิจการของพ่อไม่มีรายได้มากนักจึงทำให้ต้องใช้ทรัพย์สมบัติของปู่หมด พ่อจึงย้ายออกจากอำเภอเชียงแสนมาที่ปากแม่น้ำอิงหวังว่าจะสัมปทานโรงบ่มใบยาได้แต่ไม่ได้สัมปทาน จึงมาอาศัยอยู่ที่ดอนมหาวันและแต่งงาน จนกลายมาเป็นชาวบ้านที่ดอนมหาวัน

ลุงแก้วเป็นคนลาว ย่าของลุงแก้วมีพ่อเป็นนายทหารใหญ่ของราชอาณาจักรลาว มีตำแหน่งเป็นแม่ทัพ พ่อของย่าได้รับคำสั่งให้ไปตีเชียงตุง ภายใต้คำสั่งของสยาม พ่อของย่าได้ลอบเข้าเมืองเชียงตุงไปแล้วถูกจับได้กองทัพลาวเลิกทัพกลับพ่อของย่าหนีออกจากที่คุมขังได้เนื่องจากอยู่ยงคงกะพัน พ่อของย่าสาบานว่าจะไม่เหยียบแผ่นดินลาวอีกโดยเอาดินลาวใส่หัวแล้วสาบาน

เคยมีลูกหลานตามไปขอร้องให้พ่อของย่ากลับลาวที่เชียงตุงคิดว่าลูกหลานของพ่อของย่าเป็นไส้ศึกเอาดาบฟัน ลุงอาตัวบังไว้และไม่ได้รับอันตราย เรื่องนี้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์การรบระหว่างหลวงพระบางกับเชียงตุง[8] ในช่วงรัชกาลที่ 4

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหมู่บ้านดอนมหาวัน ผู้วิจัยทราบว่า ในพื้นที่หมู่บ้านดอนมหาวัน และหมู่บ้านปากอิงใต้ มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ พระธาตุย่าม่อน ซึ่งเป็นบริเวณแก่งย่าม่อนนั้นมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเงือก ดังนี้

“บริเวณแก่งย่าม่อนนั้นเป็นแก่งที่โค้งละมีน้ำแรงมาก เล่ากันว่าเรือมักจะจมลงที่แก่งแห่งนี้ด้วยการกระทำของเงือกแม่น้ำโขงจับคนไปกิน วันหนึ่งมีธิดาเงือกขึ้นมาจากน้ำแล้วไปหาย่าม่อนเพื่อพาย่าม่อนไปรักษาบิดาเงือก นางเงือกให้ย่ากลั้นหายใจพอคลายลมออกย่าม่อนก็มาอยู่ที่เมืองเงือกแล้ว พบว่าการที่เงือกตัวพ่อไม่สบายนั้นเกิดจาก แหชาวประมงไปพันร่างกายย่าจึงช่วยเอาออกโดยใช้มีดเล็กๆตัดออกที่ละเส้นจนหมด เงือกตัวพ่อเลยให้ของย่ามาเป็นขิงข่าตะไคร้จำนวนมากบอกว่าเป็นยาย่าจึงรับมาเมื่อกลับมาบนโลกแล้วขิงข่าตะไคร้นั้นกลายเป็นเงินเป็นทอง และต่อมาก็ไม่มีเรือล่มที่แก่งแห่งนี้อีกเลย”

เรื่องเล่าเรื่องนี้อาจเป็นการแบ่งกลุ่มคนในพื้นที่ที่เป็นคนไทลื้อและคนค้าขายที่ไม่ใช่กลุ่มชาวประมง โดยตามวิธีการผลิตของแต่ละกลุ่ม ลุงแก้วเป็นชาวประมงไม่เชื่อเรื่องหลักบ้านของไทลื้อ และเจ้าพ่อบัวละเป็กแบบพ่อค้า แต่เชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธ์ของชาวประมงที่มีแหเป็นเครื่องมือการผลิตที่สำคัญเอาชนะได้แม้กระทั่งเงือกที่ชอบจับคนกินเป็นอาหาร โดยอาชีพจนถึงทุกวันนี้ลุงยัง

---

[8] ประวัติศาสตร์การรบระหว่างหลวงพระบางกับเชียงตุง ใน พ.ศ. 2395 สมัยพระเจ้าจันทะราชอนุชาของพระเจ้าสุกกะเสิมเป็นเจ้าครองนครหลวงพระบางเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงสาทิราชสนิทเป็นแม่ทัพใหญ่ยกไปตีเมืองเชียงตุง พระเจ้าจันทะราชโปรดให้เจ้าสิริสาโอรสของเจ้าอุ่นแก้วอดีตเจ้าอุปราชในสมัยพระเจ้าสุกกะเสิม ยกกองทัพเมืองหลวงพระบางไปช่วยรบ โดยทัพหลวงพระบางเดินทัพผ่านเขตสิบสองปันนาเพื่อตีโอบเมืองเชียงตุงทางทิศตะวันออก การศึกครานี้แม้แม่ทัพไทยกับแม่ทัพหลวงพระบางจะพ่ายแพ้กลับมา แต่การเดินทัพกลับก็ได้กวาดต้อนครอบครัวชาวลื้อจากเมืองล่าในเขตสิบสองปันนาลงมาด้วยส่วนหนึ่งมาอยู่ในเมืองลาวบริเวณเมืองเงิน แขวงไชยะบุรี บางส่วนเข้ามาถึงเมืองไทยตั้งบ้านเรือนอยู่ในแถบอำเภอปัว จังหวัดน่าน และอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

สำหรับชาวลื้อที่หลวงพระบางถูกให้ย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำคานนอกเมืองหลวงพระบาง และเรียกหมู่บ้านของตนว่า “บ้านผานม” ใช้ฝีมือทอผ้าที่มีมาแต่ครั้นอยู่ในดินแดนสิบสองปันนารับใช้ราชสำนักหลวงพระบางโดยเป็นผู้ทอผ้าส่งให้เจ้านายในราชสำนักใช้ใส่ในพิธีการต่างๆแม้ทุกวันนี้ชาวบ้านผานมจะไม่ได้ทอผ้ารับใช้ราชสำนักแล้ว แต่หัตถกรรมผ้าทอจากบ้านผานมกลับมีชื่อเสียงเลื่องลือไกลในความงามและลวดลายผ้าจนเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงที่สุดของเมืองหลวงพระบาง

เป็นชาวประมงแม่น้ำโขงเมื่อถามว่าเคยจับปลาบึกหรือไม่ลุงบอกว่าเคยจับแต่ไม่เคยจับได้เนื่องจากพื้นแม่น้ำโขงที่บ้านดอนมหาวันเป็นหินที่มีช่องเล็กช่องน้อยไม่สามารถจับปลาบึกได้แต่เคยรู้สึกว่าปลามาติดแห (มอง) แต่ไม่สามารถจับได้ไม่เหมือนบ้านหาดไคร้ที่มีพื้นแม่น้ำเป็นทรายเรียบจึงจับปลาบึกได้ง่ายกว่าบ้านดอนมหาวัน

กลุ่มคนลาวที่เป็นชาวประมง ได้พยายามรื้อฟื้นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีไหลเรือไฟ ขึ้นมา แสดงให้ว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มชาวลาวนั้นลดลง แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มชาวไทลื้อมีเพิ่มขึ้น เพราะมีความเชื่อมโยงอยู่กับชาวไทลื้อและจีนยูนนานในสิบสองปันนา ที่มีอิทธิพลทางการค้า การเงิน การลงทุนมากกว่า

ความสัมพันธ์ และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

การศึกษา เรื่อง การปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่องนี้มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ในกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวจีน ที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญ และมีความแตกต่างไปจากโครงการสร้างสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 1 (หนองคาย-เวียงจันทน์) โครงการสร้างสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) โครงการสร้างสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 3 (นครพนม-คำม่วน) ซึ่งมีจุดหมายปลายทางผ่านประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวไปยังประเทศเวียดนามแต่โครงการสร้างสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) นั้น มีจุดมุ่งหมายผ่านประเทศ สปป.ลาว ไปยังประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (มณฑลยูนนานตอนใต้) ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ “ชาวจีน” จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ จำเป็น โดดเด่น น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะอิทธิพลด้านการค้า การลงทุน วัฒนธรรม การท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม จากประเทศจีน นับว่าเป็นประเทศที่มีอิทธิพลในด้านต่าง ๆ ต่อการดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หรือ GMS ยกตัวอย่างนักลงทุนชาวจีนเช่าพื้นที่บ้านต้นผึ้ง (บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ เขตติดต่อระหว่างไทย-พม่า-ลาว) เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว พื้นที่ประมาณ 6,000 ไร่ ระยะเวลา 99 ปี จำนวนเงินลงทุนประมาณ 30,000 ล้านบาท โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาทำงาน ตั้งถิ่นฐานมีประชากรเพิ่มขึ้นจำนวนมาก นับว่าเป็นการลงทุนจำนวนเงินมหาศาลของประเทศจีน จีนได้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมมองเห็นได้อย่างชัดเจน การเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมระหว่างเมืองต้นผึ้ง เมืองห้วยทราย และสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) มีระยะทางเพียง 58 กิโลเมตร เป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของประชาชนชาวลาว ชาวไทย รวมทั้งสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศไทย และต่างประเทศ หลายสถาบันต่างให้ความสนใจ ให้ความสำคัญในการศึกษาวิจัย เช่น มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่อำเภอเชียงของ ทราบว่าคนอำเภอเชียงของได้ให้ความสำคัญ และมีความกังวลใจ เกี่ยวกับอิทธิพลของการลงทุนจำนวนเงินทุมมหาศาลของประเทศจีน โดยเฉพาะเรื่องการเรียนรู้ภาษาจีน เพราะขณะนี้ทางภาคเหนือประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น แขวงบ่อแก้ว แขวงหลวงน้ำทา แขวงพงสาลี แขวงอุดมไชย ได้มีพ่อค้านักธุรกิจชาวจีนเข้ามาลงทุนค้าขาย และเช่าพื้นที่ทำสวนยางพารา จำนวนมากขึ้นทุกวันเห็นได้ชัดเจนว่าเรื่องอิทธิพลของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีน นั้นเป็นสิ่งที่หวาดหวั่นของคนในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

หนังสือ เรื่อง ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ได้กล่าวถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีน ว่านอกจากชนเผ่าต่าง ๆ ที่ประกอบเป็นประชากรลาว แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มชนเผ่าลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง ยังมีชาวชาติอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมือง ได้แก่ ชาวจีน ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในลาว นับตั้งแต่ทศวรรษ 1950 (พ.ศ. 2493) เป็นต้นมาอันเป็นผลจากอิทธิพลของงบประมาณอเมริกาที่ทุ่มให้กับลาว ทำให้คนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองใหญ่ ๆ ของลาวมากขึ้น เช่นที่ เวียงจันทน์ในย่านวัดจันเชียงยืน อินแปง หายโศก เป็นต้น ครั้นเข้าสู่สมัยสังคมนิยม คนจีนได้เริ่มเข้ามาในลาวทางชายแดนมากขึ้นโดยผ่านเส้นทางแขวงภาคเหนือของลาว ลงมาอยู่ที่นครเวียงจันทน์ และที่อื่น ๆ มีทั้งจีนจากแผ่นดินใหญ่ จีนจากไต้หวัน จีนจากสิงคโปร์ มาเลเซีย และไทย การดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) รัฐบาลจีนพยายามลงทุนในมณฑลต่าง ๆ ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน การพัฒนาโครงข่ายคมนาคมการค้าการลงทุน พลังงาน การท่องเที่ยว เป็นต้น โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือ สะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 4 เชียงของ-ห้วยทราย ก็เป็นโครงการร่วมลงทุนระหว่างรัฐบาลจีนกับรัฐบาลไทย ผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับรู้เกี่ยวกับการลงทุนของจีนที่มีจำนวนเงินทุนมหาศาล อยู่ตลอดระยะเวลาที่มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 โดยผ่านการพูดคุยกัน ทางหนังสือพิมพ์ การเดินทางไปเที่ยวสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน เป็นต้น

การลงทุนค้าขายของพ่อค้าชาวจีนในเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว ปัจจุบันนี้มีพ่อค้าชาวจีนทำการลงทุนมากขึ้น เช่น ตลาดจีน มีการลงทุนก่อสร้างอาคาร ร้านค้า สินค้าทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นสินค้าที่ผลิตจากประเทศจีน เป็นสินค้าราคาถูกประเภทต่าง ๆ มีทั้งของกินของใช้จำนวนมากมายให้เลือกซื้อ เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องจักรเครื่องมือ เสื้อผ้า ผลไม้เมืองหนาว

การลงทุนค้าขายของพ่อค้าชาวจีนในอำเภอเชียงของ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในอำเภอเชียงของ ทราบว่า ตั้งแต่มีการเริ่มดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 ได้มีนักลงทุนชาวจีนจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน เข้ามาซื้อที่ดินบริเวณ

พื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง เพื่อสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ และสร้างโรงงานแปรรูปยางพารา (สัมภาษณ์ นายสงวน ซ้อนกลิ่นสกุล รองประธานหอการค้าจังหวัดเชียงราย, 7 ตุลาคม 2554)

ผลการศึกษา ในบทที่ 4 ว่าด้วยเรื่องบริบทชุมชน3 หมู่บ้าน ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 2 ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานสภาพสังคม กลุ่มชาติพันธุ์เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อเชื่อมโยงกับการศึกษาสถานการณ์ การรับรู้ ผลกระทบ และการปรับตัวของครอบครัวชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน

4.3 สถานการณ์ การรับรู้ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

การวิจัยในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจสถานการณ์ การรับรู้ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ จากครัวเรือนใน 3 หมู่บ้านซึ่งเป็นหมู่บ้านที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบและมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดอยู่ในเขตการปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่ดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 โดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ประชุมประชาคมชาวบ้าน ประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวทีชาวบ้าน หรือใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์

เมื่อได้ข้อมูลแล้วได้นำมาเรียบเรียงเป็นข้อมูล ในผลการศึกษาสถานการณ์ การรับรู้ความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. ลักษณะทั่วไปของประชากร
2. สถานการณ์การรับรู้เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน
3. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินโครงการก่อสร้าง
4. แนวโน้มการปรับตัวของชุมชนภายใต้การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพาน

4.3.1 ลักษณะทั่วไปของประชากร

ในการศึกษาข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนได้ศึกษาในประเด็นลักษณะทางประชากรของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย เพศ สถานภาพทางครัวเรือนอายุระดับการศึกษา อาชีพรายได้ชุมชนที่เลือกแบบเจาะจง 3 หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 คือ บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของบ้านปากอิงใต้ หมูที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ และบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาพบว่าประชากรในพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้าน อาศัยอยู่ในบ้านดอนมหาวัน จำนวน 150 ครัวเรือนรองลงมา บ้านใหม่ธาตุทอง จำนวน 134 คน และบ้านปากอิงใต้จำนวน 52 ครัวเรือน

4.3.2 สถานการณ์เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน

ในการศึกษาสถานการณ์การรับรู้ด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

การรับรู้เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

ในการศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน ได้ศึกษาถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของครัวเรือน ครอบคลุมในประเด็นต่าง ๆ 6 ด้าน ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน
2. การรับรู้ในการร่วมสมทบทุนในโครงการก่อสร้างสะพาน
3. การรับรู้เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อประโยชน์ของการก่อสร้างสะพาน
4. ช่องทางในการรับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน
5. การรับรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ
6. การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน

4.3.2.1 การรับรู้ถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน

เพื่อทราบว่าประชากรใน 3 หมู่บ้าน มีการรับรู้เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานจำแนกตามหมู่บ้าน จึงตั้งคำถามถึงแหล่งที่มาที่ทำให้ชาวบ้านเกิดการรับรู้เกี่ยวกับโครงการ

จากการประชุมประชาคมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ประชากรรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง จากผู้นำชุมชน และรับรู้จากการประชุมชี้แจง นอกจากนั้นรับรู้จากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ ข่าวสาร วิทยุ เพื่อนบ้าน หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ประชากรส่วนใหญ่ บ้านดอนมหาวัน รวมทั้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานจากการประชุมชี้แจงบ้านปากอิงใต้ รับรู้ข้อมูล จากผู้นำชุมชน บ้านใหม่ธาตุทอง รับรู้จากการประชุมชี้แจง

นอกจากนี้ การสำรวจภาคสนาม และการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า หมู่บ้านดอนมหาวัน มีการประชุมประชาคมชาวบ้านเป็นประจำทุกเดือน และในการประชุมแต่ละครั้ง ผู้ใหญ่บ้านจะจัดให้ประชาชนที่มาเข้าร่วมประชุม ลงลายมือชื่อด้วยตนเองทุกคน โดยทุกครัวเรือนจะต้องส่งตัวแทนมาเข้าร่วมประชุม มีการแบ่งสมุดเข้าประชุมออกเป็น 7 หมวด[9] หากครัวเรือนใดไม่เข้าร่วมประชุมก็จะถูกลงโทษปรับครั้งละ 200 บาท สำหรับหมู่บ้านปากอิงใต้ และ บ้านใหม่ธาตุทอง ไม่มีระเบียบการลงโทษปรับ ดังเช่นบ้านดอนมหาวัน บางเดือนที่ผู้ใหญ่บ้านไม่มีราชการที่สำคัญหรือมีเรื่องจำเป็นที่ต้องหารือในที่ประชุม ผู้ใหญ่บ้านใช้วิธีการประกาศเครื่องกระจายเสียง หรือ เสียงตามสายที่มีทุกหมู่บ้าน แจ้งให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านแทนการประชุม

4.3.2.2 การรับรู้เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อประโยชน์ของการก่อสร้างสะพาน

เพื่อทราบถึงการรับรู้เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อประโยชน์ของการก่อสร้างสะพานจากประชุมประชาคมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ประชากรมีความคิดเห็นว่าการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งนี้ เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างประเทศไทยกับ ลาวไปสู่จีนนอกจากนี้ประชากรทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้รับรู้ว่าการก่อสร้างสะพานแห่งนี้สร้างเพื่อเปิดตลาดการค้าชายแดนเป็นสะพานมิตรภาพไทย – ลาว เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์เพิ่มเติม (สัมภาษณ์นายสงวน ซ้อนกลิ่นสกุล และนายปริญญา ยันตะศิริ, 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555) พบว่า ชาวอำเภอเชียงของมีความตื่นตัวในการรับรู้เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2555 มีการดำเนินการก่อสร้างสะพานอย่างรวดเร็วและรีบเร่ง เพื่อต้อนรับพิธีเชื่อมแผ่นดิน ไทย-ลาว ในเวลา 12.00 น. วันที่ 12 เดือน 12 (ธันวาคม) ปี ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) โดยมีตัวแทนจากรัฐบาลไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน ร่วมพิธีดำเนินกิจกรรมนี้ นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดการแข่งขันชกมวยไทย เพื่อเป็นหาเงินสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ ณ พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน (เชียงของเมืองใหม่) ด้วย ยิ่งทำให้การรับรู้ของประชาชนในอำเภอเชียงของมีมากยิ่งขึ้น

---

[9] การแบ่งหมวดคุ้มบ้านในหมู่บ้านดอนมหาวันเป็นการแบ่งตามถนนตรอกซอยในหมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 7 หมวด เริ่มตั้งแต่ หมวดที่ 1 บริเวณ วัดบ้านดอนมหาวัน จนไปถึงหมวดที่ 7 บริเวณวัดจำปา แต่ละหมวดมีคณะกรรมการประจำหมวด ที่มีหัวหน้าหมวดเป็นผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านในการปกครอง รักษาความสงบ ตลอดถึงการพัฒนาหมู่บ้าน

การรับรู้ด้านการสื่อสารทางสังคม

ในด้านการรับรู้ด้านการสื่อสารทางสังคมของประชากร 3 หมู่บ้าน ในมิติช่องทางการรับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนการก่อตั้งกลุ่มในชุมชนการร่วมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยในชุมชนการปฏิบัติตนของสมาชิกชุมชนเมื่อมีงานในชุมชน เช่น งานบวช งานศพ งานแต่งงาน และงานประเพณี งานที่สมาชิกชุมชนให้ความสำคัญในการเข้าร่วมผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

4.3.2.3 ช่องทางในการรับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน

เพื่อทราบถึง ช่องทางในการรับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนจึงตั้งคำถามถึงช่องทางในการรับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ

จากการประชุมประชาคมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อย ประชาชนรับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนจากหอกระจายข่าวประจำชุมชน (เสียงตามสาย) รับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนจากการประชุมประชาคม รับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนจากบอร์ดประชาสัมพันธ์ของชุมชนและวิทยุชุมชน รับรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนจากเพื่อนบ้าน และจากการสำรวจภาคสนาม พบว่า หมู่บ้านดอนมหาวัน มีสถานีวิทยุชุมชนจำนวน 1 แห่ง ที่เริ่มเปิดดำเนินการในปี พ.ศ. 2555 จากการสัมภาษณ์ นายสถานีวิทยุชุมชนซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่เคยดำรงตำแหน่ง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ได้ให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยว่า สถานีวิทยุชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ภายในบ้านของนายสถานีและได้รับการสนับสนุน จาก โครงการนาคราชนคร และผู้อุปถัมภ์รายการอื่นๆ สนับสนุนค่าโฆษณา

4.3.2.4 การรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ

เพื่อทราบถึง การรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ จึงตั้งคำถามถึงการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพจากการศึกษา พบว่า ประชากร 3 หมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ คือ บ้านใหม่ธาตุทอง มีกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มจักสาน บ้านดอนมหาวัน มีกลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้า กลุ่มจักสาน และกลุ่มทำของที่ระลึกจากหินแม่น้ำโขง บ้านปากอิงใต้ มีกลุ่มประมงเลี้ยงปลาในแม่น้ำอิงและกลุ่มทำยาสมุนไพร

นอกจากนี้จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ (นายบุญคง บุญวาท, 6 พฤศจิกายนพ.ศ. 2555) พบว่า หมู่บ้านปากอิงใต้ ชาวบ้านมีอาชีพทำการเกษตรกรรมและมีการทำการประมง หรือ การจับปลาในแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิม เพราะบ้านปากอิงใต้เป็นสถานที่แม่น้ำอิงไหลลงสู่แม่น้ำโขง ในฤดูน้ำหลากปลาในแม่น้ำโขงจะว่ายน้ำขึ้นมาวางไข่บริเวณลุ่มแม่น้ำอิง จึงมีชาวบ้านจำนวนมากมาจับปลา ต่อมาชาวบ้านได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง จึงได้ตั้งกลุ่มทำประมงในแม่น้ำอิงขึ้นในหมู่บ้าน

ปากอิงใต้ โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มรักษ์เชียงของ ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้เข้ามาส่งเสริมและวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่มีอยู่ในแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง สำหรับกลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้า ของกลุ่มแม่บ้านบ้านดอนมหาวัน จากการสัมภาษณ์นางเสาร์ โพธิ ประธานกลุ่มแม่บ้าน (11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555) ได้ให้ข้อมูลว่า กลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้า นี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมอาชีพจากเทศบาลตำบลเวียง และจากการสังเกตในภาคสนามพบว่ากลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มองค์กรประชาชนที่มีความเข้มเข็งมาก สามารถช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านให้ประสบความสำเร็จในทุก ๆ กิจกรรม เช่น งานทำบุญประเพณีต่าง ๆ งานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

4.3.2.5 การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านจากการสำรวจภาคสนามพบว่า เมื่อมีกิจการงานสำคัญของเพื่อนบ้านเกิดขึ้น ชาวบ้านก็จะไปช่วยร่วมกิจการงานเป็นการลงแขกหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เอามือส้ายมื้อ[10] ตามวิถีชนบทและไปร่วมงานตามคำเชิญของเจ้าภาพเพื่อแสดงความมีน้ำใจ ให้เกียรติเจ้าภาพในการจัดงาน ส่วนการไปรับจ้างนั้นมีน้อยมาก จากการสังเกตการณ์ในชุมชนพบว่างานที่มีชาวบ้านมาช่วยกันมากที่สุด ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการรับรู้ของกลุ่มและมิติด้านสังคม ทั้ง 3 หมู่บ้านไม่มีความแตกต่างมากนัก เพียงแต่มีความแตกต่างกันในเรื่ององค์ประกอบกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในหมู่บ้าน กล่าวคือ บ้านดอนมหาวันเป็นหมู่บ้าน คนเมือง คนลาว ไทลื้อและขมุ บ้านปากอิงใต้ เป็นหมู่บ้านคนเมือง คนลาว และขมุ และ บ้านใหม่ธาตุทอง เป็นหมู่บ้านคนเมือง ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในรายละเอียดหัวข้อ การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่วิจัย

สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน ได้ศึกษาถึงลักษณะการถือครองที่ดิน ลักษณะการใช้ประโยชน์จากที่ดินจำนวนที่ดินที่ใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพกรรมสิทธิ์ของที่ดินที่มีการซื้อขายในระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ราคาซื้อขายที่ดิน ตลอดจนแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพเพื่ออธิบายถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชนในปัจจุบัน7 ประเด็น ดังนี้

1. ลักษณะการถือครองที่ดิน
2. ลักษณะการใช้ประโยชน์จากที่ดิน
3. แหล่งทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพ
4. อัตราค่าจ้างแรงงาน
5. การทำงานนอกพื้นที่ของสมาชิกในครอบครัว

---

[10] “เอามื้อ ส้ายมื้อ” เป็นภาษาชาวบ้าน “เอามื้อ” หมายถึง การสมัครใจหรืออาสาไปทำงานเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นแรงงานตอบแทน “ส้ายมื้อ” หมายถึง การไปตอบแทนแรงงานให้กับอีกฝ่ายหนึ่งตามจำนวนวันที่ มาทำงานเป็นการตอบแทนแรงงานซึ่งกันและกันโดยไม่คิดค่าแรงงาน

6. การย้ายกลับมาทำงานในท้องถิ่นหลังเปิดสะพาน

7. แหล่งของวัตถุดิบที่นำมาบริโภคในครัวเรือน

1. ลักษณะการถือครองที่ดิน

เพื่อทราบลักษณะการถือครองที่ดินจึงตั้งคำถามถึงการร่วมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชากร ส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินเป็นโฉนดที่ดิน รองลงมามีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินเป็นหนังสือสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) นอกจากนั้น เป็นหนังสือรับรองการทำประโยชน์ที่ดิน (นส.3) หนังสือแสดงสิทธิการครอบครอง

2. ลักษณะการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

เพื่อนทราบลักษณะการใช้ประโยชน์จากที่ดิน จึงตั้งคำถามถึงลักษณะการใช้ประโยชน์จากที่ดินจากการสัมภาษณ์พบว่า ประชากร ส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์จากที่ดินในที่ดินของตนเอง และเช่าที่ดินของคนอื่น

จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ปัจจุบันที่ดินมีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเพราะมีนายทุนเข้ามกว้านซื้อที่ดินในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง และที่ดินในหมู่บ้านส่วนใหญ่ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของนายทุน ชาวบ้านที่เคยมีที่ดินทำกินของตนเองก็ต้องไปเช่าที่ดินจากนายทุน ในราคาไร่ละ 500 - 1,000 บาท

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ (นายเสถียร สิงหะเสนีย์, 9 พฤศจิกายน 2554) พบว่า พื้นที่ทำการเกษตรในหมู่บ้านปากอิงใต้ ซึ่งมีโรงงานบ่มใบยา บ้านปากอิงใต้นั้นเป็นพื้นที่ที่อยู่ในการครอบครองของเอกชน ถึง 300 ไร่ สำหรับให้ชาวบ้านเช่าปลูกใบยาสูบเป็นหลัก สำหรับเป็นวัตถุดิบป้อนโรงงาน นอกฤดูปลูกใบยาสูบ (พฤศจิกายน–มีนาคม) ชาวบ้านก็สามารถเช่าปลูกพืชผลทางการเกษตรอื่น ๆ ได้ เช่น ข้าวโพด ถั่วแขก ผัก เป็นต้น

3. แหล่งทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ประชากร ทั้ง 3 หมู่บ้าน ใช้แหล่งเงินทุนจากกองทุนหมู่บ้าน และจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)

4. อัตราค่าจ้างแรงงานทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน พบว่า ประชากร ทั้ง 3 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่ที่ไปรับจ้างทำงาน ทั้งรับจ้างทำนา ทำไร่ รับจ้างทั่วไปได้รับค่าจ้างในอัตราเฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือวันละ 200-250 บาท

จากการสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์ (นายบุญทัน สุวรรณดี, 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555) พบว่า ที่หมู่บ้านปากอิงใต้ หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวข้าวเกษตรกรในหมู่บ้านนิยมจ้างแรงงานจากแรงงานชาวลาว ขมุ ให้มาทำงานรับจ้างทำเกษตรกรรมเป็นรายเดือน ได้แก่ ปลูกยาสูบ ข้าวโพด และถั่วแขก โดยให้ค่าจ้าง เดือนละ 2,000-4,000 บาท ต่อคน และนายจ้างต้องดูแลรับผิดชอบการอยู่

การกินทั้งหมดของชาวลาวที่เข้ามาทำงานรับจ้าง ส่วนใหญ่ชาวลาวที่เข้ามาทำงานในหมู่บ้านจะต้องเชื่อฟังเคารพกฎระเบียบที่ผู้ใหญ่บ้านกำหนด เพื่อให้เกิดความสงบสุขของหมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้านจะต้องรายงานเรื่องการจ้างงานแรงงานต่างด้าวนี้ให้กับทางราชการทราบ สอดคล้องกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการประชุมชาวบ้านดอนมหาวัน (5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554) โดยผู้กำกับสถานีตำรวจได้แจ้งที่ประชุมชาวบ้านถึงการอนุโลมให้ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแก้ปัญหาขาดแรงงานในการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรสามารถจ้างแรงงานต่างด้าวชาวลาวเข้ามาทำงานในหมู่บ้านดอนมหาวันหรือหมู่บ้านอื่น ๆ ได้ไม่เกินครั้งละ 3 เดือน แต่จะต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบเป็นราย ๆ ไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านเกษตรกรที่ขาดแรงงานในภาคเกษตรกรรม

5. การทำงานนอกหมู่บ้านของสมาชิกในครอบครัว จากการประชุมประชาคมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อย ทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่า มีสมาชิกในครอบครัวออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ครอบครัวที่ไปทำงานนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มักจะไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ นอกจากนั้นจะไปรับจ้างทำงานที่จังหวัดเชียงใหม่ และเชียงรายและจากการสำรวจภาคสนามพบว่าทั้ง 3 หมู่บ้านไปทำงานอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและสถานบริการ เช่น ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า นอกจากนี้ มีประชากรไปรับราชการในต่างจังหวัด

6. การย้ายกลับมาทำงานในท้องถิ่นหลังสะพานสร้างเสร็จจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้าน ทั้ง 3 หมู่บ้าน ทราบว่ามีครอบครัวที่มีสมาชิกออกไปทำงานนอกหมู่บ้านและมีสมาชิกกลับมาทำงานในหมู่บ้านเมื่อมีโครงการก่อสร้างสะพาน และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า หมู่บ้านดอนมหาวันมีผู้ที่ไปทำงานต่างจังหวัดหลายคนได้กลับมาทำงานประกอบอาชีพในหมู่บ้าน เนื่องจากหลังจากเริ่มมีการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แล้วมีแรงงานเข้ามาพักอาศัยภายในหมู่บ้าน จำนวนมาก จึงทำให้เกิดความต้องการบริการด้านต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร แหล่งซื้อขายสินค้า หรือร้านของชำ สถานีบริการน้ำมัน ที่พักอาศัย เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่ไปทำงานต่างจังหวัดจึงกลับมาทำงานในหมู่บ้านของตนเองมากขึ้น

7. การแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่บ้านเมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้าน ทั้ง 3 หมู่บ้าน ทราบว่าประชากรส่วนมาก ทั้ง 3 หมู่บ้านส่วนมากยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก และ ต้องใช้แรงงานในการปลูกพืชเก็บเกี่ยวผลผลิตในคราวเดียว เช่น การทำนา การปลูกข้าวโพด

จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า ในหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน มีร้านค้าชุมชนกระจายอยู่ในหมู่บ้าน เป็นร้านค้าเล็ก ๆ ตอนเช้าเจ้าของร้านค้าจะไปซื้อสินค้าเครื่องบริโภคจากตลาดในตัวอำเภอเชียงของแล้วนำมาขายที่ร้าน ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารสำเร็จรูป และอาหารสด เช่น เนื้อหมู ปลา

ผักต่าง ๆ บริเวณหลังบ้านแต่ละครัวเรือน มักจะปลูกพืชผักไว้บริโภคและแลกเปลี่ยนแบ่งปันกับเพื่อนบ้านแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกันกับชาวชนบททั่ว ๆ ไป

การใช้บริการด้านสาธารณสุข

การศึกษาสถานการณ์ทางด้านสาธารณสุขหรือเกี่ยวกับสุขภาพของคนในชุมชนได้ศึกษาสถานบริการด้านสาธารณสุขใน 4 ประเด็น ดังนี้

1. สถานบริการด้านสาธารณสุข
2. การบริการให้คำปรึกษาจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
3. ปัญหาด้านสุขภาพ
4. สิทธิในการรักษาพยาบาล

เพื่อทราบถึง การใช้บริการด้านสาธารณสุขจากแหล่งต่าง ๆ ของประชากรจากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้พิจารณาในภาพรวมของครัวเรือนจำแนกตามสถานการณ์ด้านสาธารณสุข มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. สถานบริการด้านสาธารณสุขพบว่าประชากร ทั้ง 3 หมู่บ้าน เมื่อเจ็บป่วยจะใช้บริการดูแลรักษาสุขภาพที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเชียงของ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอเชียงของ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) นอกจากนั้นก็จะไปใช้บริการที่คลินิกและร้านขายยา (ซื้อยามารับประทานเอง)

2. การบริการให้คำปรึกษาจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) พบว่าทั้ง 3 หมู่บ้านอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านได้ให้คำปรึกษาแก่ประชาชนในหมู่บ้าน เฉลี่ย 2 ครั้งต่อเดือน

3. ปัญหาด้านสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนพบว่าประชากร ทั้ง 3 หมู่บ้าน เป็นโรคความดันโลหิตสูงโรคภูมิแพ้ และโรคเบาหวาน

4. สิทธิในการรักษาพยาบาลพบว่าประชากร ทั้ง 3 หมู่บ้านใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)

จากการสำรวจภาคสนาม พบว่าที่บ้านดอนมหาวัน มักจะมีชาวลาวเดินทางเข้ามารับการรักษาพยาบาลในประเทศไทย ที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเชียงของ มีระยะทางห่างจากบ้านดอนมหาวัน ประมาณ 10 กิโลเมตร โดยชาวลาวที่เข้ามารับการรักษา มักจะขึ้นเรือข้ามแม่น้ำโขงมา

ขึ้นฝั่งที่ท่าเรือบ้านดอนมหาวัน ซึ่งมีท่าเรืออยู่ 2 แห่ง คือ ท่าเรือบ้านดอนมหาวัน (เหนือ) และท่าเรือบ้านดอนมหาวัน (ใต้) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “บ้านปากอิงเหนือ”[11]

สถานการณ์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

การศึกษาสถานการณ์ทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อทราบถึงสถานการณ์ทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนใน 5 ประเด็น ดังนี้

1. ถนนที่ใช้สัญจรในหมู่บ้าน
2. แหล่งน้ำใช้ในครัวเรือน
3. น้ำดื่มในครัวเรือน
4. แหล่งอำนวยความสะดวกในหมู่บ้าน
5. การจัดการขยะในครัวเรือน

1. ถนนที่ใช้สัญจรในหมู่บ้าน

ผลจากการศึกษา ตามสถานการณ์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านถนนที่สัญจรในหมู่บ้าน พบว่า ประชากร ทั้ง 3 หมู่บ้าน ใช้ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตที่สร้างโดยงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล) ที่บ้านดอนมหาวัน มีรถบรรทุกถ่านหินลิกไนต์ที่บริษัทของเอกชนของประเทศไทยได้รับสัมปทานจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาขึ้นฝั่งไทยที่บริเวณพื้นที่เขตหมู่บ้านดอนมหาวัน ทำให้ถนนที่รถบบรรทุกวิ่งผ่านชำรุดทรุดโทรม และที่บ้านปากอิงใต้ มีถนนลูกรังและมีสภาพชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากมีรถบรรทุกหินที่บริษัทของเอกชนของประเทศไทยได้รับสัมปทานจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาขึ้นฝั่งไทยที่บริเวณปากแม่น้ำอิงขับผ่านในหมู่บ้านทุกวัน นับว่าเป็นปัญหาสำคัญของชาวบ้านที่ต้องแก้ไขต่อไป

2. แหล่งน้ำใช้ในครัวเรือนจากการสำรวจภาคสนาม พบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีประปาประจำหมู่บ้าน จากการสัมภาษณ์นายปัญญา แตงโม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดอนมหาวัน ผู้มีหน้าที่ดูแลน้ำประปาของหมู่บ้าน พบว่า ตั้งแต่มีการก่อสร้างสะพาน มีเจ้าหน้าที่และแรงงานก่อสร้างสะพานเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้มีการใช้ปริมาณน้ำประปาเพิ่มขึ้น เป็นสาเหตุทำให้เกิดความขาดแคลนและเครื่องสูบน้ำประปาต้องใช้งานมากขึ้น บางครั้งเครื่องสูบน้ำชำรุดก็ต้องรีบเร่งแก้ไขเพื่อไม่ให้ชาวบ้านเดือดร้อน สำหรับหมู่บ้านปากอิงใต้ พบว่า ปริมาณน้ำประปาหมู่บ้านมีปริมาณที่เพียงพอ

[11] บ้านปากอิงเหนือ หมายถึง บ้านดอนมหาวัน (ใต้) ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำอิงทางด้านทิศเหนือ ซึ่งเป็นคุ้มบ้านที่มีคนไทยเชื้อสายลาว ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีญาติพี่น้องอยู่ที่ บ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย และบ้านดอนไข่นก สปป.ลาว

3. แต่มีปัญหาในเรื่องคุณภาพน้ำเนื่องจากสภาพน้ำเป็นสนิม ชาวบ้านจึงต้องมีการกรองน้ำก่อนที่จะนำมาใช้ และหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง พบว่าไม่มีปัญหาปริมาณและคุณภาพน้ำประปา

4. น้ำดื่มในครัวเรือน จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้านประชาชนส่วนใหญ่บริโภคน้ำดื่มจากโรงงานที่ผลิตในหมู่บ้านใกล้เคียงบรรทุกรถยนต์มาส่งถึงในหมู่บ้าน

5. แหล่งอำนวยความสะดวกในหมู่บ้านจากการสำรวจภาคสนาม พบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้านส่วนใหญ่มีร้านค้าชุมชนในหมู่บ้านมีร้านอาหาร สถานีบริการน้ำมัน และมีโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้าน คือ โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน สำหรับเด็กนักเรียนบ้านปากอิงใต้ ต้องเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนบ้านปากอิง หมู่ที่ 2 ตำบลศรีดอนชัย อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 4 กิโลเมตร และเด็กนักเรียนบ้านใหม่ธาตุทองต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านสถาน ห่างจากหมู่บ้าน ระยะทาง 1 กิโลเมตร โดยนักเรียนส่วนใหญ่จะให้จักรยานเป็นพาหนะในการเดินทาง

6. การจัดการขยะในครัวเรือน จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้านประชาชนมีการจัดการขยะแตกต่างกัน คือ บ้านดอนมหาวัน และบ้านใหม่ธาตุทอง มีรถเก็บขยะของเทศบาลตำบลเวียง และเทศบาลตำบลสถาน มาเก็บนำไปทิ้งที่บ่อทิ้งขยะของเทศบาลแต่บ้านปากอิงใต้ ส่วนใหญ่ใช้วิธีเผาและฝังกลบ นอกจากนี้ยังพบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้าน ชาวบ้านบางส่วนมีการคัดแยกขยะตามประเภท ก่อนที่จะเอาไปทิ้งเพราะมีรถรับซื้อของเก่ามารับซื้อถึงในหมู่บ้าน เช่น ขวดแก้ว พลาสติก กระป๋องเบียร์กล่องกระดาษ เป็นต้น

สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม

การศึกษาสถานการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อทราบถึงสถานการณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนใน 3 ประเด็น ดังนี้

1. ความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมและมลพิษ
2. แหล่งน้ำทำการเกษตร
3. การกำจัดขยะในครัวเรือน

1. ความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมและมลพิษ จากการศึกษาพบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้านมีสิ่งรบกวนหรือมลภาวะคล้ายคลึงกัน คือ เสียงรบกวน และฝุ่นละอองจากการก่อสร้าง จากการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์ (นายทองดี นวลใส 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 และ นางปิ่นแก้ว บุญวาท 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555) พบว่า บ้านดอนมหาวัน มีมลภาวะทางเสียง ฝุ่นละออง ที่เกิดจากการก่อสร้างสะพาน และมีรถแล่นผ่านในหมู่บ้านมากขึ้น และ บ้านปากอิงใต้ มีมลภาวะ ได้แก่ ฝุ่นจากรถบรรทุกหินที่วิ่งผ่านถนนในหมู่บ้าน และกลิ่นลิกไนต์จากโรงบ่มใบยาสูบที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน

2. แหล่งน้ำทำการเกษตร จากผลการศึกษาพบว่า ประชากรบ้านดอนมหาวัน ใช้น้ำจากแม่น้ำโขงและหนองน้ำ บ้านปากอิงใต้ใช้น้ำจากแม่น้ำอิง บ้านใหม่ธาตุทองใช้น้ำจากอ่างเก็บ (แม่น้ำช้าง)

จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ พบว่า บ้านดอนมหาวัน มีหนองน้ำ 2 แห่ง คือ หนองบัว และหนองไคร้ ที่เกษตรกรสามารถนำน้ำมาใช้ทำการเกษตรได้ และมีโครงการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงขึ้นมาใช้ทำการเกษตร วิธีการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงนี้มีเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำรวมกลุ่มกันดำเนินการภายใต้การสนับโครงการนี้จากรัฐบาล (สัมภาษณ์นายประยุทธ์ โพธิ, 5 ธันวาคมพ.ศ. 2554) บ้านปากอิงใต้ เกษตรกรปลูกถั่วและ ข้าวโพด ยาสูบ ตามที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำอิง (สัมภาษณ์นายบุญทัน บุญค่อม, 6 ตุลาคม พ.ศ. 2555) บ้านใหม่ธาตุทอง ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำ (แม่น้ำช้าง) ตั้งอยู่ที่บ้านแฟน ตำบลสถาน และมีคลองชลประทานมาใช้ในการทำการเกษตร (สัมภาษณ์นายสนั่น ปาละ, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

3. การกำจัดการขยะในครัวเรือนพบว่าหมู่บ้านปากอิงใต้ มีการกำจัดขยะโดยวิธีการเผาเกือบทั้งหมด และบ้านใหม่ธาตุทอง มีการกำจัดขยะโดยการทิ้งถังและวิธีการเผา สำหรับบ้านดอนมหาวัน มีการกำจัดขยะโดยมีการคัดแยกประเภทขยะแล้วทิ้งลงถังขยะ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า การจำกัดขยะในครัวเรือนทั้ง 3 หมู่บ้าน มีความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่มีหน้าที่ให้บริการสาธารณะในการกำจัดขยะ คือ บ้านดอนมหาวัน อยู่ในเขตเทศบาลตำบลเวียง ที่มีหน้าที่ดูแลรักษาให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดและมีรถจัดเก็บขยะได้อย่างทั่วถึง บ้านใหม่ธาตุทอง และบ้านปากอิงใต้อยู่ในเขตเทศบาลตำบลสถาน และเทศบาลตำบลศรีดอนชัย ซึ่งมีหมู่บ้านรับผิดชอบที่กว้างใหญ่หลายหมู่บ้าน งบประมาณรถขนขยะมีไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถจัดเก็บขยะได้อย่างทั่วถึง

4.3.3 การเปลี่ยนแปลง (ผลกระทบ) ที่เกิดจากการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพาน

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่จากการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง และคาดว่าจะเกิดขึ้นภายหลังสะพานสร้างเสร็จแล้ว ซึ่งขณะนี้ยังไม่ได้มีการเปิดใช้สะพานอย่างเป็นทางการ การศึกษานี้ครอบคลุมในมิติของทัศนคติของครัวเรือนที่มีต่อผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ครอบคลุมในด้าน สังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และโครงสร้างพื้นฐาน มีรายละเอียดดังนี้

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านสังคมในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขงผู้วิจัยได้สอบถามความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ และการประชุม เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมที่เกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ชาติพันธุ์ในชุมชน ผลต่อกลุ่มต่าง ๆ ใน

หมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงต่อสถานศึกษา การปกครองโดยภาพรวม เป็นรายหมู่บ้านในพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้านมีรายละเอียด 6 ประเด็น ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงต่อครอบครัว
2. การเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน
3. การเปลี่ยนแปลงต่อความสัมพันธ์ของคนชุมชน
4. การเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
5. การเปลี่ยนแปลงต่อสถานศึกษา
6. การเปลี่ยนแปลงต่อการปกครองในหมู่บ้าน

เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่อครัวเรือนภายหลังการก่อสร้างเสร็จแล้ว จึงตั้งคำถามให้แสดงความคิดเห็น ถึงผลกระทบต่อครัวเรือนภายหลังการก่อสร้างเสร็จแล้ว

1. การเปลี่ยนแปลงต่อครอบครัว

จากการสำรวจภาคสนาม การประชุมกลุ่มย่อย และเมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ทราบว่า ผู้ร่วมประชุมมีความคิดเห็นว่าจะการเปลี่ยนแปลงต่อครอบครัวภายหลังการสร้างสะพานเสร็จแล้ว จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพของครอบครัว เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกบ้าน มีการจ้างแรงงานในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้นผลจากการที่ชาวบ้านได้ขายที่ดินทำกินให้กับนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินตั้งแต่มีการดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง อีกทั้งมีการเวนคืนที่ดินเพื่อดำเนินงานโครงการ จึงทำให้พื้นที่ทำการเกษตรลดลงนอกจากนี้การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงชีวิตสังคมชนบทไปสู่ชีวิตสังคมเมือง ย่อมทำให้สมาชิกในครอบครัวมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นปัจจัยทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น

อย่างไรก็ตามทราบว่า ชาวบ้านบ้านปากอิงใต้ ได้รับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพต่อครอบครัวน้อย (จากการวิจัยนี้ พ.ศ. 2555) จากการสำรวจภาคสนามพบว่า หมู่บ้านปากอิงใต้ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขง เพราะมีแม่น้ำอิงขวางกั้น ทำให้ชาวบ้านปากอิงใต้ไม่สามารถเดินทางสัญจรข้ามมาบ้านดอนมหาวัน หรือสถานที่ก่อสร้างสะพานได้

2. การเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน

เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนภายหลังการก่อสร้างเสร็จแล้ว จากการประชุมกลุ่มย่อย และเมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้าน พบว่า หมู่บ้านดอนมหาวันได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง จะทำให้มีประชาชนนอกหมู่บ้านอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน ทำให้ชุมชนแออัด และเกิดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้นำชุมชนและชาวบ้านดอนมหาวันจะต้องมีการดำเนินการกิจกรรมหรือแผนงานโครงการ โดยการ

ขอรับการสนับสนุน และส่งเสริมกิจกรรม จากเทศบาลตำบลเวียง หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเป็นการรองรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อไป

เมื่อพิจารณาจากการสำรวจภาคสนาม การประชุมและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้าน ทราบว่ามีการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนได้แก่ การสร้างสถานบริการต่าง ๆ ทำให้มีประชาชนต่างถิ่นอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาเด็กและเยาวชนหรือปัญหาวัยรุ่น วัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชุมชนหายไปเพราะเยาวชนรุ่นใหม่ดำเนินชีวิตตามค่านิยมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ ความเจริญเติมโตทางเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับสะพานข้ามแม่น้ำโขง ส่งผลให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน

3. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

เมื่อพิจารณาจากการสำรวจภาคสนาม การประชุมและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้าน ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ภายหลังการสร้างสะพานเสร็จแล้ว โดยส่วนใหญ่ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น จากการสังเกตของผู้วิจัยในการสำรวจภาคสนาม การประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนพบว่า ความคิดเห็นของชาวบ้านในเรื่องการเปลี่ยนแปลงต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนภายหลังการก่อสร้างสะพานเสร็จแล้วคือ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน ที่อยู่ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง คือวิถีชีวิตชาวบ้านแบบดั้งเดิมของชุมชนในชนบท จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสู่วิถีชีวิตแบบสังคมเมืองมีค่านิยมแบบทันสมัย ค่านิยมแบบบริโภคนิยมมากยิ่งขึ้นการเสียสละไปทำงานส่วนรวมอาจจะมีคนไปร่วมงานลดน้อยลง เมื่อเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตชุมชนในอดีต

4. การเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

จากการประชุมกลุ่มย่อย 27 มีนาคม พ.ศ. 2555 พบว่า ความคิดเห็นต่อโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง จะทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้มีความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) คือ กลุ่มองค์กรหลายกลุ่มได้มีการเคลื่อนไหวกิจกรรมเพื่อต่อรองผลประโยชน์ รวมทั้งเกิดการพัฒนาศักยภาพเพื่อความอยู่รอด เช่น กลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้าของกลุ่มแม่บ้านดอนมหาวัน ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลเวียง เพื่อนำมาขยายกิจกรรมของกลุ่มให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยนำมาขยายโรงเพาะเห็ดและฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะแก่สมาชิกกลุ่ม กลุ่มเลี้ยงปลาในแม่น้ำอิงบ้านปากอิงใต้ ดำเนินการเรื่องการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในแม่น้ำอิง โดยการสนับสนุนจากกลุ่มรักษ์เชียงของ เช่นการจัดทำเอกสารให้ความรู้เรื่องพันธุ์ปลาในแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขง เพื่อให้ชาวบ้านปากอิงใต้ได้ร่วมกันอนุรักษ์พันธุ์ปลา นอกจากนั้น กลุ่มทำนาก็ได้เสนอข้อเรียกร้องให้ทางสำนักงานโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ

โขงดำเนินการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมที่ทำนาในฤดูน้ำหลากไม่สามารถระบายได้ทันเนื่องจากที่ระบายน้ำมีไม่เพียงพออันมีสาเหตุมาจากการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง

5. การเปลี่ยนแปลงต่อสถานศึกษา

เพื่อทราบถึง การเปลี่ยนแปลงต่อสถานศึกษา ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 พบว่า ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา มีความตื่นตัวที่จะพัฒนาโรงเรียนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงจากการเกิดขึ้นของสะพานข้ามแม่น้ำโขง เช่น การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี กีฬา กิจกรรมต่าง ๆ ตลอดถึงการมุ่งเน้นการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ เนื่องจากตั้งแต่มีการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงได้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาติดต่อประสานงานกับทางโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามากขึ้นกว่าอดีตที่ผ่านมา เช่น คณะผู้บริหารสถานศึกษาได้เสนอให้โรงเรียนบ้านดอนมหาวันจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาจีน และภาษาอังกฤษ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาสู่หมู่บ้าน และพัฒนากิจกรรมของนักเรียนด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้นและจากการสำรวจภาคสนามพบว่าในพื้นที่ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีโรงเรียนหรือสถานศึกษาอยู่ภายในหมู่บ้านเพียงหมู่บ้านเดียว คือ โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน

6. การเปลี่ยนแปลงการปกครองในหมู่บ้าน

เพื่อทราบถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครองในหมู่บ้านผู้วิจัยจึงได้สำรวจภาคสนาม ร่วมประชุมกับชาวบ้านที่ผู้ใหญ่บ้านได้จัดการประชุม จัดการประชุมกลุ่มย่อย สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคน ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านดอนมหาวัน (นายประยุทธ์ โพธิ, 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554) พบว่า ในระยะเวลาช่วงก่อนดำเนินโครงการ กับช่วงระหว่างดำเนินโครงการก่อสร้างสะพาน ปี พ.ศ. 2552-2556 การปกครองในหมู่บ้านดอนมหาวัน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง คือ ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน ประสบปัญหาทางการปกครอง เช่น การลักลอบข้ามแดนของชาวต่างชาติ และผลประโยชน์ในสิทธิที่ดิน มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ คาดว่าหลังจากที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง เปิดใช้อย่างเป็นทางการแล้วผลกระทบต่อการปกครองในหมู่บ้าน จะเพิ่มมากขึ้นจนอาจเกิดปัญหาทางการปกครอง เช่น ปัญหาคนลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย อาชญากรรม ยาเสพติด การค้ามนุษย์ และการทะเลาะวิวาท

จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดจำปา บ้านดอนมหาวัน (7 ตุลาคม พ.ศ. 2554) พบว่า ปัจจุบันในหมู่บ้านดอนมหาวันมีความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม คนในหมู่บ้านมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาน้อยกว่าในอดีตผู้ปกครองเด็กนักเรียนมักจะมาขอคำแนะนำวิธีการแก้ปัญหาครอบครัว และปัญหาวัยรุ่นจากพระสงฆ์อยู่เป็นประจำ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เพื่อทราบถึง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ซึ่งดำเนินการในเขตหมู่บ้านดอนมหาวันและบ้านใหม่ธาตุทอง ว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในหมู่บ้านและครอบครัวอย่างไร

จากการสำรวจภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันมีสถานบริการที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนคือ ร้านอาหารร้านขายเครื่องดื่ม มินิมาร์ท ร้านค้าขายของชำ สถานีบริการน้ำมัน เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่หมู่บ้านดอนมหาวัน ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขง และจากการที่ผู้วิจัยได้พักอาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัยและได้สังเกต ทำให้ทราบว่ามีคนเดินทางเข้าออกหมู่บ้านจำนวนมาก ทั้งเจ้าหน้าที่ แรงงาน ที่เข้ามาทำงานสำนักงานโครงการก่อสร้างสะพาน นักท่องเที่ยวที่มาชมโครงการก่อสร้างสะพาน และนอกจากนั้นสำนักงานโครงการนาคราชนคร ก่อตั้งอยู่ในพื้นที่อยู่ภายในหมู่บ้านดอนมหาวัน จึงทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ มีการหมุนเวียนการจับจ่ายใช้สอย อาหาร สินค้าต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านมากขึ้น การประกอบอาชีพของชาวบ้าน มีความหลากหลาย ชาวบ้านมีโอกาสและช่องทางในการประกอบอาชีพมากขึ้นกว่าเดิม แต่ค่านิยมในการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เช่น ชาวบ้านดอนมหาวัน ปัจจุบันมีค่านิยม สร้างบ้านหรือปรับปรุงบ้านแบบสมัยใหม่ รถจักรยานยนต์ รถยนต์ โทรศัพท์เคลื่อนที่รุ่นใหม่ โดยแยกผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. สถานบริการที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน
2. การเปลี่ยนแปลงต่อที่ดินของชาวบ้าน
3. การเปลี่ยนแปลงต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้าน
4. การเปลี่ยนแปลงต่อการบริหารการเงินของชาวบ้าน

1. สถานบริการที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงด้านสถานบริการที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนจึงได้สำรวจภาคสนามและประชุมกลุ่มย่อย ร่วมประชุมกับชาวบ้าน และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จากผลการศึกษา ทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่า ในที่ประชุมได้แสดงความคิดเห็นว่าประเด็นการเปลี่ยนแปลงของสถานบริการที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ร้านอาหาร โรงแรม และสถานบันเทิง รวมทั้ง สถานีขนส่งที่พักรถขนส่งสินค้า และร้านค้ามินิมาร์ทซุปเปอร์มาร์เก็ต

นอกจากนั้นในเขตพื้นที่หมู่บ้านดอนมหาวัน ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินงานโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง พบว่าจะมีการเกิดขึ้นใหม่ของชุมชนในเขตพื้นที่การปกครองบ้านดอนมหาวัน

คือการดำเนินงานก่อสร้างโครงการเชียงของเมืองใหม่[12] ที่ตั้งอยู่บริเวณด่านตรวจคนเข้าเมืองบนถนน R3A และการดำเนินงานก่อสร้างโครงการนาคราชนคร[13] ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงภายในพื้นที่ชุมชนบ้านดอนมหาวันซึ่งจะเชื่อมโยงธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีการลงทุนขนาดใหญ่ดำเนินธุรกิจทั้งฝั่งไทย (บ้านดอนมหาวัน) และพื้นที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อนุญาตให้เช่าพื้นที่ในระยะยาวจำนวน 1,200 ไร่ โครงการทั้ง 2 โครงการที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นทั้งผลกระทบต่อชุมชนดังที่กล่าวมาแล้ว และเป็นโอกาสที่จะทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนในพื้นที่ทั้ง 3 ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนบ้านดอนมหาวัน ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ของโครงการเชียงของเมืองใหม่ และโครงการนาคราชนคร

2. การเปลี่ยนแปลงต่อที่ดินของชาวบ้าน

เพื่อทราบผลกระทบต่อที่ดินของชาวบ้านจึงตั้งคำถามถึงผลกระทบต่อที่ดินของชาวบ้านที่อาจเกิดขึ้นจากการประชุมประชาคมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ได้ระบุผลกระทบต่อเศรษฐกิจในขณะที่มีการก่อสร้างสะพาน ว่าเนื่องจากบริเวณที่ดินของตนเองอยู่ติดกับพื้นที่ของนายทุน และไม่มีทางเข้าออก จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ต้องขายที่ดินระบุว่ามีนายหน้าเข้ามาติดต่อยื่นข้อเสนอพิเศษต่อชาวบ้าน และมีการกดราคาในการซื้อขายที่ดินในชุมชน

จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนพบว่าราคาที่ดินในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่อยู่ในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน มีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มมีการดำเนินการก่อสร้างสะพานในปี พ.ศ. 2553 จนถึงปัจจุบัน การติดต่อการซื้อขายที่ดินในหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่าผู้ที่เป็นนายหน้าจัดการซื้อขายที่ดินระหว่างนายทุนกับชาวบ้านก็คือผู้นำท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั่นเอง

---

[12] โครงการ “เชียงของเมืองใหม่” ของกลุ่ม “บริษัท เกรทเทสท์โลจิสติกแอนด์บริษัทอภิพัฒนกิจจำกัด” ที่เข้าไปลงทุนก่อนใคร บนเนื้อที่ 100 ไร่ ติดถนนทางไปสะพานแม่น้ำโขง โครงการห่างจากด่านเชียงของ 300 เมตร โครงการจะสร้างอาคารพาณิชย์ที่อยู่อาศัย และตลาดการค้าชายแดนที่ครบวงจร มูลค่าการลงทุนกว่า 200 ล้านบาท

[13] “นาคราชนคร” หรือ Nakaraj Nakhon เป็นโครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่เพื่อสร้างเศรษฐกิจริมแม่น้ำโขงภายใต้การลงทุนนับหมื่นล้านบาท ของ “บริษัทเอเอซี กรุ๊ป” แห่งครอบครัว “สิงห์สมบุญ” โดยมีกลุ่มทุนจากเกาหลีเป็นพันธมิตรร่วมทุนโครงการดังกล่าว ตั้งอยู่เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ติดแม่น้ำโขงตรงข้ามบ้านดอนมหาวัน อ.เชียงของ จ.เชียงราย ครอบคลุมพื้นที่ 1,200 ไร่ ห่างจากจุดก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ไม่ถึง 1 กิโลเมตรและห่างจากถนนสาย R3A เพียง 6 กิโลเมตร

3. การเปลี่ยนแปลงต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้าน

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ผู้วิจัยจึงนำเรื่องนี้เสนอต่อที่ประชุม เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพของชาวบ้าน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักเป็นอาชีพภาคบริการมากขึ้น เปลี่ยนจากการเป็นเจ้าของเป็นลูกจ้าง และเป็นผู้ให้บริการ เนื่องจากมีการสร้างสะพาน โครงการเชียงของเมืองใหม่ และโครงการนาคราชนคร จึงทำให้พื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรลดน้อยลง

จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคนพบว่า การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงทำให้เกิดอาชีพที่หลากหลายขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่บ้านดอนมหาวันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการ เช่น อุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวของโครงการนาคราชนคร ร้านอาหาร ที่พักอาศัย ร้านค้าของชำ งานรับจ้างอื่น ๆ ชาวบ้านจึงมีโอกาสเลือกทำงานอาชีพต่าง ๆ มากขึ้น จากการสัมภาษณ์ผู้จัดการโครงการนาคราชนคร ได้ทราบว่าโครงการนาคราชนครมีนโยบายพัฒนาฝีมือแรงงานโดยให้ชาวบ้านดอนมหาวันได้มีโอกาสได้รับการฝึกอบรมความรู้ ทักษะในการทำงานด้านบริการและการท่องเที่ยว จากการประชุมเวทีชาวบ้านในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ที่ผู้วิจัยร่วมกับคณะอาจารย์ และนักศึกษามหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จัดการประชุมเวทีชาวบ้านขึ้นที่โรงเรียนบ้านดอนมหาวันมีผู้ร่วมประชุม 35 คน ได้มีการนำเสนอแผนงานโครงการทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ปรากฏว่ามีแผนงานโครงการที่เกี่ยวข้องกับทางเลือกการพัฒนาที่บ้านดอนมหาวันจำนวนหลายโครงการ เช่น โครงการวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับการให้บริการนักท่องเที่ยว การปลูกผักปลอดสารพิษ การทำของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยว การทำร้านอาหารบริการนักท่องเที่ยว การให้บริการเรือท่องเที่ยว เป็นต้น

4. การเปลี่ยนแปลงต่อการบริหารการเงินของชาวบ้าน

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงต่อการบริหารการเงินของชาวบ้านจากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคน พบว่า ชาวบ้านมีรายจ่ายในครอบครัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีความต้องการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคสูงขึ้น ขณะที่ภาวะหนี้สินของครอบครัวที่กู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

จากการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์ เมื่อพิจารณาเป็นรายหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน พบว่าบ้านดอนมหาวันเป็นหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงต่อรายรับรายจ่ายของชาวบ้าน โดยจะเห็นได้จากสภาพบ้านเรือนบริเวณริมถนนเส้นทางหลักของหมู่บ้าน ในช่วงระเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2552 ถึง พ.ศ. 2556 มีการปรับปรุงหรือสร้างใหม่ หลายหลังคาเรือน ส่วนใหญ่ได้นำเงินจากการขายที่ดินให้กับนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดิน ซึ่งเป็นบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำโขงและถนน R3A

การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ

1. การเปลี่ยนแปลงต่อสุขภาพชาวบ้าน
2. การเปลี่ยนแปลงต่อสถานบริการด้านสุขภาพ

1. การเปลี่ยนแปลงต่อสุขภาพของชาวบ้าน

เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของทั้ง 3 หมู่บ้าน และการประชุม ทราบว่ามีผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้าน โดยเกิดโรคระบบทางเดินหายใจ ความเครียด และเกิดอุบัติเหตุบนถนนเส้นหลักในหมู่บ้าน

2. การเปลี่ยนแปลงต่อสถานบริการด้านสุขภาพ

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงต่อสถานบริการด้านสุขภาพของครัวเรือนจึงตั้งคำถามความคิดเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นต่อสถานบริการด้านสาธารณสุข เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์สาธารณสุขอำเภอเชียงของ (เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2555) ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า “เมื่อมีการเปิดใช้สะพานแล้ว อำเภอเชียงของจะมีประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคลากรด้านการแพทย์ไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ป่วยความสะดวกในการเดินทางโดยใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขงจะมีผู้ป่วยจากฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเข้ามารับการรักษามากขึ้นเนื่องจากการบริการด้านสาธารณสุขที่โรงพยาบาลในอำเภอเชียงของมีสถานที่รักษา แพทย์ อุปกรณ์ที่ทันสมัยเป็นที่นิยมของชาวลาว ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสาธารณสุข ต้องมีการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อไป”

นอกจากนี้ จากการสำรวจภาคสนาม และการสังเกตของผู้วิจัยซึ่งได้ไปพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนมหาวัน ได้พบว่า มีชาวลาวลงเรือมาขึ้นฝั่งที่ท่าเรือบ้านดอนมหาวัน ทั้ง 2 แห่ง เพื่อไปรับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช อำเภอเชียงของเป็นประจำทุกวันทั้งนี้หากสะพานข้ามแม่น้ำโขงแล้วเสร็จจะทำให้การเดินทางมาเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลของชาวลาวเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้บุคลากรทางการแพทย์ไม่เพียงพอ

การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างพื้นฐาน

1. การเปลี่ยนแปลงต่อการใช้ถนน
2. การเปลี่ยนแปลงต่อระบบประปา
3. การเปลี่ยนแปลงด้านการติดต่อสื่อสาร

1. การเปลี่ยนแปลงต่อการใช้ถนน

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงต่อความปลอดภัยบนท้องถนนของครัวเรือนจึงตั้งคำถามความคิดเห็นในเรื่องนี้จากการศึกษา เมื่อเปรียบเทียบ3หมู่บ้าน พบว่าสมาชิกครัวเรือนส่วนใหญ่ได้ระบุถึงการเปลี่ยนแปลงต่อครอบครัวในขณะที่มีการก่อสร้างสะพานว่าส่วนใหญ่ระบุว่ามีรถสัญจรผ่านไปมา

จำนวนมากขึ้น และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุระบุว่าชาวบ้านและผู้ขับขี่รถจะต้องเคารพกฎจราจรมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผลการประชุมกลุ่มย่อยและการประชุมของผู้ใหญ่บ้าน ที่ผู้วิจัยเข้าร่วมประชุม จะมีการแจ้งให้ชาวบ้านปฏิบัติตามกฎจราจรอย่างเคร่งครัด เมื่อเปรียบทั้ง 3 หมู่บ้านแล้ว พบว่า หมู่บ้านดอนมหาวันมีรถยนต์และรถจักรยานยนต์ สัญจรบนถนนเพิ่มมากขึ้น และหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง มีการขยายถนน 2 ช่องทางจราจร เป็น ถนน 4 ช่องทางจราจร ในปี พ.ศ. 2555 พบว่า ชาวบ้านยังไม่คุ้นเคยกับการใช้กฎจราจร และมีการสร้างสะพานลอยสำหรับข้ามถนน ที่บ้านทุ่งเงิ้ว ตำบลสถาน ตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 500 เมตร แต่ชาวบ้านก็มักจะข้ามถนนโดยไม่ใช้สะพานลอย จึงเป็นสาเหตุของการเกิดอุบัติเห็นบนท้องถนน

2. การเปลี่ยนแปลงต่อระบบประปา

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงต่อระบบประปาของครัวเรือนจึงตั้งคำถามถึงการเปลี่ยนแปลงต่อระบบประปาของครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของชาวบ้านในเรื่องการเปลี่ยนแปลงต่อระบบประปาของครัวเรือนจำแนกรายหมู่บ้าน บ้านดอนมหาวัน น้ำไม่เพียงพอต่อการใช้ในแต่ละวัน ส่วนบ้านใหม่ธาตุทอง มีประปาหมู่บ้านมีน้ำใช้พอต่อความต้องการ ส่วนบ้านปากอิงใต้ มีปัญหาในเรื่องคุณภาพน้ำ เนื่องจากน้ำที่สูบขึ้นมาไม่สะอาดจะต้องผ่านการกรองน้ำก่อนที่จะนำมาใช้

นอกจากนี้ จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลายคน พบว่าบ้านดอนมหาวันเป็นสถานที่ดำเนินโครงการก่อสร้างสะพาน ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านดอนมหาวันเกือบทั้งหมด จึงมีการใช้น้ำประปาเป็นจำนวนมาก ทั้งแรงงานชาวไทยและลาว ที่เข้ามาทำงานในชุมชนมีจำนวนมากโดยเฉพาะที่สำนักงานโครงการ ตลอดถึงสถานที่พักภายในชุมชน และจากการที่ผู้วิจัยไปพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านพบว่าในช่วงที่มีการใช้น้ำปริมาณจำนวนมากในคราวเดียวกัน เวลา 17.00 – 19.00 น. น้ำประปามักจะไม่พอใช้

3. การเปลี่ยนแปลงด้านการติดต่อสื่อสาร

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงด้านการติดต่อสื่อสารของครัวเรือนจึงได้สำรวจความคิดเห็นประชุมร่วมกับชาวบ้าน และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

จากการศึกษา พบว่าประชากรทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แสดงความคิดเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงต่อด้านการติดต่อสื่อสารอยู่มีลักษณะใกล้เคียงกันคือ เมื่อหมู่บ้านมีความเจริญมากขึ้น การติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็วขึ้น เนื่องจากมีการใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย เช่น การติดต่อสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายได้ สามารถเรียนรู้ ศึกษาข้อมูล และเรื่องราวต่าง ๆ ได้ง่ายกว่าการค้นคว้าจากหนังสือ ทำให้นักเรียนนักศึกษาได้ศึกษาและเรียนรู้ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ และเมื่อมีการติดต่อทางไกลโดยโทรศัพท์เคลื่อนที่แล้ว อาจจะทำให้มนุษย์สัมพันธ์

กับคนที่อยู่ใกล้ชิดน้อยลงได้ดังที่วิถีชีวิตของคนในปัจจุบันนี้นิยมใช้โทรศัพท์ในการติดต่อกับคนที่อยู่ห่างไกล จนไม่มีเวลาให้แก่คนรอบข้างที่อยู่ใกล้ชิดกัน

การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม

1. การเปลี่ยนแปลงต่อปัญหาของขยะในชุมชน

เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงต่อปัญหาขยะในชุมชนจึงศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาขยะในชุมชนจากผลการศึกษา พบว่า ปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น ขยะที่ย่อยสลายยาก เช่น ถุงพลาสติก โฟมมีปริมาณมากขึ้น ทำให้มีการกำจัดขยะด้วยวิธีการเผามากขึ้น เป็นต้นเหตุของการเกิดมลพิษทางอากาศ การไม่ทิ้งขยะลงในถังขยะ ถังขยะไม่เพียงพอ ไม่มีรถเทศบาลมาเก็บขยะ

จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล รายหมู่บ้านพบว่าประชากรทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่า บ้านดอนมหาวัน และบ้านใหม่ธาตุทอง มีรถเทศบาลมาเก็บขยะในหมู่บ้านเป็นประจำ ทุก 2 วัน ปริมาณ 2 ลูกบาศก์เมตรต่อครั้ง โดยเทศบาลได้แจกถุงเก็บขยะให้ครัวเรือนเพื่อใช้ในการเก็บขยะที่จะให้รถเทศบาลมาจัดเก็บแต่บ้านปากอิงใต้ไม่มีรถเทศบาลมาเก็บขยะ และไม่มีถังขยะ ชาวบ้านจึงใช้วิธีเผาเพื่อทำลายขยะ

4.3.4 การปรับตัวของชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

การศึกษาปรับตัวของชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ได้ศึกษาในมิติต่าง ๆ แยกประเด็นการปรับตัวของชุมชนออกเป็น 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัวด้านสังคม ในประเด็นการปรับตัวในครอบครัว การปรับตัวในชุมชน การปรับตัวของสถานศึกษาแผนการปกครองในหมู่บ้าน

2. การปรับตัวด้านเศรษฐกิจในประเด็นการปรับตัวในการประกอบอาชีพการ จัดการรายรับ-รายจ่ายการจัดการที่ดิน

3. การปรับตัวด้านสุขภาพในประเด็นการปรับตัวด้านสุขภาพการปรับตัวของสถานบริการ

4. การปรับตัวด้านโครงสร้างพื้นฐานในประเด็นการปฏิบัติตนในการใช้ถนนการใช้น้ำประปาประจำหมู่บ้านการปรับตัวในการติดต่อสื่อสาร ตลอดจน

5. การปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นการจัดการเกี่ยวกับปัญหาขยะในชุมชน การจัดการเกี่ยวกับปัญหามลพิษในชุมชนและการจัดการเกี่ยวกับคุณภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนผลการศึกษาปรากฏรายละเอียด ดังนี้

4.3.4.1 การปรับตัวด้านสังคม

1. การปรับตัวในครอบครัว

เพื่อทราบการปรับตัวในครอบครัวจึงได้สำรวจความคิดเห็น ประชุมกลุ่มย่อย สำรวจภาคสนาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับการปรับตัวในครอบครัวจากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนใน 3 หมู่บ้าน ได้แสดงความคิดเห็นว่าในช่วงวันหยุดหรือเวลาหยุดงาน ควรมีเวลาให้ความอบอุ่นแก่ครอบครัวด้วยการพูดคุย และดูแลกันควรเลือกทำงานที่เรามีความรู้ประสบการณ์ ความชำนาญควรมีการพัฒนาการเรียนรู้ทักษะอาชีพเกี่ยวกับงานอาชีพของตนเห็นว่าควรดูแลเอาใจใส่ เด็ก และผู้สูงอายุเห็นว่าควรมีความไว้วางใจกันของสมาชิกในครอบครัว และควรมีการส่งเสริมให้คนในครอบครัวให้มีการปฏิบัติธรรมตามหลักศาสนาที่เคารพนับถือ

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคน พบว่า ผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความสำคัญต่อการปรับของครอบครับเพื่อเตรียมการรองรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยมีการนำเสนอให้มีกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาแด็กและยาวชน เช่น การเรียนภาษาต่างประเทศเพื่อรองรับการเปิดประชาคมอาเซียน และการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง การส่งเสริมให้เด็กเยาวชนเรียนรู้เรื่องศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น

2. การปรับตัวในชุมชน

เพื่อทราบการปรับตัวในชุมชน จึงได้สำรวจความคิดเห็น ประชุมกลุ่มย่อย สำรวจภาคสนาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับการปรับตัวในชุมชน

พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับปรับตัวในชุมชนมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ มีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการปรับตัวของชุมชนในด้านต่าง ๆ มาประชุมชี้แจง ฝึกอบรม จัดเตรียมความพร้อมในการปรับตัวของชุมชนเพื่อรับกับความเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมีต้องการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มองค์กรประชาชนที่มีในหมู่บ้าน เพื่อที่จะได้พัฒนากลุ่มองค์กรประชาชนให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาทันต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่สะพานข้ามแม่น้ำโขงเปิดใช้อย่างเป็นทางการ รวมทั้งการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี พ.ศ. 2558 ด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตในที่ประชุมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อย พบว่าผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านมีต้องการที่จะสร้างสรรค์พัฒนากลุ่มองค์กรให้มีความเข้มแข็ง มีความรู้เท่าทันและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตจะเห็นได้จากผลการจัดเวทีชาวบ้าน ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ณ โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน โดยในภาคเช้าผู้วิจัยได้จัดให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้นำเสนอข้อมูลและเสนอความคิดเห็นในเรื่องการปรับตัว

ของชุมชน รวมทั้งมีการแบ่งกลุ่มประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม และในภาคบ่ายมีการศึกษาดูงานโครงการนาคราชนคร ที่สำนักงานโครงการใหญ่ในหมู่บ้านดอนมหาวัน และดูงานโครงการก่อสร้างสะพาน ผู้เข้าร่วมเวทีชาวบ้านเห็นว่าการจัดเวทีชาวบ้านครั้งนี้ มีประโยชน์ต่อเรื่องการปรับตัวของชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน รวมทั้งได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่าการจัดเวทีชาวบ้านที่มีกิจกรรมที่หลากหลายเช่นนี้ยังไม่เคยมีหน่วยงานใดมาจัดประชุมในลักษณะนี้ ในหมู่บ้านดอนมหาวัน และได้เสนอให้มหาวิทยาลัยในจังหวัดเชียงราย ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้จัดเวทีประชุมเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง

3. การปรับตัวในด้านการศึกษา

เพื่อทราบการปรับตัวในด้านการศึกษาจึงได้สำรวจความคิดเห็น ประชุมกลุ่มย่อย สำรวจภาคสนาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับการปรับตัวในด้านการศึกษา ดังนี้

จากการประชุมประชาคมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อย 3 หมู่บ้าน พบว่า ประชากรบ้านดอนมหาวัน บ้านใหม่ธาตุทอง และบ้านปากอิงใต้มีความคิดเห็นว่ารัฐบาลควรมีนโยบายรองรับการเติบโตของโรงเรียนในชุมชน เนื่องจากอาจมีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น โดยจัดให้มีการเรียนการสอนทักษะภาษาต่างประเทศให้แก่นักเรียนมีการพัฒนาการด้านศึกษาทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

นอกจากนี้ พบว่า ในพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้าน มีโรงเรียนอยู่หมู่บ้านเพียงแห่งเดียว คือ โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน และพบว่า ชาวบ้านในในหมู่บ้านที่มีฐานะดีนิยมส่งเสริมบุตรหลานให้ไปเรียนในตัวอำเภอเชียงของ เพราะอยากให้นักเรียนได้เรียนภาษาต่างประเทศ โรงเรียนในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียงยังไม่มีครูสอนภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาจีน ซึ่งผู้ปกครองเด็กนักเรียนได้เล็งเห็นความสำคัญ เนื่องจากการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงเป็นสะพานข้ามระหว่างประเทศเชื่อมโยงประเทศไทย สาธารณะประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าเมื่อมีการเปิดใช้สะพานแล้ว จะมีนักท่องเที่ยว พ่อค้านักธุรกิจชาวจีนจะผ่านหรือเข้ามาค้าขายลงทุนธุรกิจต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรืออำเภอเชียงของจำนวนมากขึ้น และจากการสำรวจภาคสนามพบว่า ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านได้มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการค้า การลงทุน และนักท่องเที่ยวชาวจีน เริ่มเข้ามาลงทุนในอำเภอเชียงของ และที่ชาวบ้านรับรู้ข่าวสาร เกี่ยวกับมีตลาดจีนในเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีสินค้าราคาถูกจำนวนมาก รวมทั้งมีการขายสินค้าราคาถูกจากประเทศจีน มีทั้งสินค้าอุปโภค สินค้าบริโภค ในหมู่บ้านเป็นประจำ เช่น ที่หมู่บ้านดอนมหาวัน และบ้านใหม่ธาตุทอง จะมีตลาดนัดขายสินค้าราคาถูก เป็นประจำทุกสัปดาห์ สำหรับหมู่บ้านปากอิงใต้

จะมีตลาดนัดขายสินค้าราคาถูก เมื่อมีงานประเพณีสำคัญของหมู่บ้าน เช่น งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า หรือ หมู่บ้านมีงานมหรสพ เป็นต้น

4. การปรับตัวด้านการปกครองในหมู่บ้าน

เพื่อทราบถึงการปรับตัวด้านการปกครองในหมู่บ้านจึงได้สำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับตัวด้านการปกครองในหมู่บ้านจากการประชุมประชาคมชาวบ้านและการประชุมกลุ่มย่อยหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน เห็นว่าควรมีการปรับตัวด้านการปกครอง คือ ควรมีการวางแผนและจัดเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันปัญหาการลักขโมย อาชญากรรมและยาเสพติดควรมีการจัดการฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องเมืองน่าอยู่ เช่น เรื่องบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มองค์กรประชาชนในหมู่บ้าน ควรมีการจัดประชาคมตั้งกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติในหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมและความรู้ด้านการปกครองรวมถึงมีการรวมตัวในรูปแบบเครือข่ายของกลุ่มองค์กรประชาชน เพื่อสร้างกลไกต่อรองและควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะภาษาต่างประเทศเบื้องต้นแก่ชาวบ้าน

จากการสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า บ้านดอนมหาวัน มีชุมชนถูกแบ่งแยกออกจากกันโดยมีสะพานและถนน R3A สร้างผ่านระหว่าง 2 ชุมชน การเปลี่ยนแปลงนี้ผู้นำและกรรมการหมู่บ้าน ควรจะมีการวางแผนการขอแยกหมู่บ้านใหม่ตามหลักเกณฑ์ที่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยกำหนด และการจัดระเบียบหมวดหมู่ในการปกครอง คณะกรรมการหมู่บ้านควรมีแผนการด้านการปกครองเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับจำนวนประชากรของหมู่บ้านที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในภายหลังจากการเปิดใช้สะพาน

นอกจากนี้ชุมชนที่จะเกิดขึ้นใหม่ในเขตการปกครองของหมู่บ้านดอนมหาวัน ที่เรียกว่า “เชียงของเมืองใหม่” พื้นที่บริเวณด่านตรวจคนเข้าเมืองไปจนถึงบริเวณทางแยกถนน R3A กับทางหลวง เชียงของ-เชียงราย บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน กรมการปกครอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาลตำบลเวียง และเทศบาลตำบลสถาน กรมทางหลวง เป็นต้น ควรมีการวางแผนร่วมกันในการปรับตัวด้านการปกครอง เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงและสภาพปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

4.3.4.2 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

1. การปรับตัวในการประกอบอาชีพ

เพื่อทราบการปรับตัวในการประกอบอาชีพหมู่บ้าน จึงได้นำความคิดเห็นเข้าประชุมปรึกษาหารือและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวในการประกอบอาชีพจากอาชีพฝีมือแรงงานของประชาชนท้องถิ่นให้มีคุณภาพ และมาตรฐาน เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงซึ่ง

คาดว่าจะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจขยายตัวเพิ่มขึ้นภายหลังการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขงและการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ควรมีการส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพสินค้าการเกษตร รวมทั้งมีการส่งเสริมการแปรรูปสินค้าทางการเกษตร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลายคน พบว่า การพัฒนาศักยภาพด้านการประกอบอาชีพด้านการบริการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก เนื่องจากจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานโครงการนาคราชนครและโครงการเชียงของเมืองใหม่ (สัมภาษณ์ ดร. เหมโชค สิงห์สมบูรณ์ รองผู้จัดการโครงการนาคราชนคร, 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

2. การจัดการเงิน

เพื่อทราบการปรับตัวในการจัดการเงินในครัวเรือนทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของทั้ง 3 หมู่บ้าน เกี่ยวกับเรื่องการปรับตัวในการจัดการรายรับ-รายจ่ายในครัวเรือนและการประชุม เห็นว่าควรมีการเก็บออมเงินเพื่อไว้ใช้ในยามจำเป็นควรมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายครัวเรือน และเห็นว่าไม่ควรใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยควรมีการวางแผนในการเลือกซื้อสินค้าอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น พัดลม โทรทัศน์ เครื่องซักผ้าเป็นต้นนอกจากนี้ในที่ประชุมหมู่บ้านดอนมหาวันทำให้ทราบว่า มีการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค การนำเงินมาปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสร้างบ้านใหม่

3. การปรับตัวในการจัดการที่ดิน

เพื่อทราบการปรับตัวในการจัดการที่ดินทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวในการจัดการที่ดิน และจากการประชุมปรึกษาหารือพบว่า ครัวเรือนใน 3 หมู่บ้าน หมู่บ้านดอนมหาวันมีการเวนคืนที่ดินจำนวนพื้นที่มากกว่าหมู่บ้านใหม่ธาตุทองเพราะพื้นที่โครงการส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านดอนมหาวัน ส่วนที่บ้านปากอิงใต้ไม่มีพื้นที่ที่ถูกเวนคืนที่ดิน ดังนั้นชาวบ้านในหมู่บ้านดอนมหาวันจึงต้องมีการปรับตัวในการจัดการที่ดินมากกว่าชาวบ้านในหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง และหมู่บ้านปากอิงใต้ ความคิดเห็นของประชากรหมู่บ้านดอนมหาวันจึงเห็นว่าถ้าหากมีการเวนคืนที่ดินเพิ่มเติมรัฐบาลควรมีการจัดสรรที่อยู่ หรือชดใช้ค่าเวนคืนที่ดินให้กับประชาชนชาวบ้านควรยอมรับในการเปลี่ยนแปลงการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ควรมีการรับมือกับนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินในชุมชนด้วยการสอบถามราคาซื้อขายที่ดินจากการประเมินของกรมที่ดิน และธนาคารหากมีความจำเป็นที่ต้องขาย และยังต้องการที่ดินทำกิน และเลือกซื้อที่ดินต่างหมู่บ้านที่มีราคาต่ำกว่า

4.3.4.3 การปรับตัวด้านสุขภาพ

1. การปรับตัวด้านสุขภาพ

เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่า การปรับตัวด้านสุขภาพชุมชนควรมีการปรับตัวของสถานพยาบาล สถานพยาบาลควรมีอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาผู้ป่วย มีเตียงรองรับผู้ป่วย แยกผู้ป่วยออกเป็นแผนกตามอาการ ผู้ป่วยสามารถรับการรักษาได้เลยโดยไม่ต้องรอการคัดกรอง นอกจากนั้นสถานพยาบาลควรจัดอบรมให้ชาวบ้านใส่ใจและดูแลสุขภาพมากขึ้น รับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และออกกำลังกายเป็นอย่างสม่ำเสมอ ควรหลีกเลี่ยงการซื้อยามารับประทานเอง และคำโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ ควรมีการป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุบนท้องถนน ด้วยการสวมหมวกนิรภัยในขณะขับขี่รถจักรยานยนต์ และคาดเข็มขัดนิรภัยในขณะขับขี่รถยนต์

2. การปรับตัวของสถานบริการพยาบาล

เพื่อทราบการปรับตัวของสถานบริการพยาบาลทั้ง 3หมู่บ้าน จึงได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานบริการพยาบาลและการประชุม พบว่า ควรมีการปรับตัวของสถานบริการพยาบาล คือปรับปรุงสถานรักษาพยาบาลให้มีเครื่องมือรักษาผู้ป่วยที่ทันสมัยกว่าเดิมมีผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ในการรักษาผู้ป่วยมีเตียงรองรับผู้ป่วยเพิ่มขึ้นมีการให้บริการผู้ป่วยโดยแยกตามอาการของโรค และผู้ป่วยสามารถไปติดต่อรับการรักษาโรคได้อย่างรวดเร็ว

4.3.4.4 การปรับตัวด้านโครงสร้างพื้นฐาน

1. การปรับตัวในการปฏิบัติตนในการใช้ถนน

เพื่อทราบการปรับตัวในการปฏิบัติตนในการใช้ถนนจำแนกรายหมู่บ้าน จึงตั้งคำถามถึงการปรับตัวในการปฏิบัติตนในการใช้ถนน

จากการศึกษาพบว่า ประชาชนควรศึกษาและปฏิบัติตามกฎจราจร เพื่อลดอุบัติเหตุและป้องกันอุบัติเหตุไม่ให้เกิดขึ้นขับขี่อย่างปลอดภัย ระมัดระวัง สวมหมวกนิรภัย และคาดเข็มขัดนิรภัยทุกครั้งที่ขับขี่

2. การปรับตัวในการใช้น้ำประปา

เพื่อทราบการปรับตัวในการใช้น้ำประปาทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงได้สำรวจความคิดเห็นและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้น้ำประปา

จากการศึกษา โดยภาพรวมทั้ง 3 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าควรมีการสำรองน้ำไว้ใช้ในยามจำเป็น แจ้งให้ผู้รับผิดชอบทราบเมื่อน้ำไม่ได้คุณภาพมีการรณรงค์ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร

3. การปรับตัวในการติดต่อสื่อสาร

เพื่อทราบการปรับตัวในการติดต่อสื่อสารทั้ง 3หมู่บ้าน จึงได้สำรวจความคิดเห็นและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร

จากผลการศึกษา พบว่าการปรับตัวในด้านการติดต่อสื่อ มีการใช้เครื่องมือสื่อสารให้เกิดประโยชน์ ผู้ปกครองควรดูแลลูกหลานที่ใช้เครื่องมือสื่อสารทุกชนิด เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและไม่ยึดติดกับเครื่องมือสื่อสารมากเกินไป

4.3.4.5 การปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อม

1. การจัดการเกี่ยวกับปัญหาขยะในชุมชน

เพื่อทราบการปรับตัวในการจัดการเกี่ยวกับปัญหาขยะในชุมชนจึงได้สำรวจความคิดเห็นและประชุมเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาขยะในชุมชน

จากผลการศึกษาพบว่า การปรับตัวในการจัดการเกี่ยวกับปัญหาขยะในชุมชน คือ มีการแยกขยะตามประเภท เพื่อให้ง่ายต่อการกำจัด มีการนำวัตถุดิบที่เหลือจากการประกอบอาหารไปทำเป็นปุ๋ยหมัก และมีการตั้งถังขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ ให้ประชาชนทิ้งขยะเป็นที่

2. การจัดการเกี่ยวกับปัญหามลพิษในชุมชน

เพื่อทราบการปรับตัวในการจัดการเกี่ยวกับปัญหามลพิษในชุมชนจึงได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและประชุมกลุ่มย่อยเกี่ยวกับปัญหามลพิษในชุมชนและครัวเรือน โดยจำแนกตามการจัดการเกี่ยวกับปัญหามลพิษในชุมชนพบว่ามีการปรับตัวในการจัดการเกี่ยวกับปัญหามลพิษในชุมชนคือไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด และไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำ เพื่อไม่ให้เกิดมลพิษในชุมชนใช้ผ้าปิดจมูกถ้าหากมีปริมาณฝุ่นละอองมากกว่ากำหนด มีการออกกฎระเบียบของการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมให้ห่างจากพื้นที่ของชุมชน

3. การจัดการเกี่ยวกับคุณภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

เพื่อทราบการปรับตัวในการจัดการเกี่ยวกับคุณภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและประชุม วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 เรื่องการปรับตัวในการจัดการเกี่ยวกับคุณภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน พบว่ามีการปรับตัวในการจัดการเกี่ยวกับคุณภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเข้ามาดูแล มีการจัดอบรม และให้ความรู้เกี่ยวปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านได้มีการเตรียมการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตและมีการจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพประจำปีให้กับชาวบ้าน

สรุป ประเด็นการศึกษาการรับรู้สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนกรณีศึกษาโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้

การศึกษาวิจัยในประเด็นการรับรู้และการเปลี่ยนแปลงโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง และการปรับตัวของชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและผลจากการสำรวจภาคสนาม การเข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน การจัดการประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตของผู้วิจัยผลการวิจัยแยกออกเป็น 3 ประเด็น เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในข้อที่ 3 ว่า

1) การรับรู้ข่าวสารข้อมูลของชาวบ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เป็นอย่างไร

2) ชาวบ้านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงอย่างไร และ

3) ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าควรจะมีการปรับตัวเพื่อรองรับกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไร

การตอบปัญหาการวิจัยในประเด็นนี้ ผู้วิจัย ได้จำแนกเป็นประเด็น ดังนี้

ก. ประเด็นด้านการรับรู้เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง

พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานฯ จากผู้นำชุมชนโดยการประชุมชี้แจง ในประเด็นที่เกี่ยวกับ ความเป็นมาและความจำเป็นของโครงการก่อสร้างฯ ซึ่งสะพานแห่งนี้เป็นสะพานเชื่อมระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยลงทุนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก สถานที่ดำเนินการก่อสร้างในฝั่งไทย ที่บ้านดอนมหาวัน และการก่อสร้างในฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่บ้านดอนไข่นก ส่วนการรับรู้เกี่ยวกับระยะเวลาเริ่มต้นดำเนินการก่อสร้างสะพาน ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบ และไม่แน่ใจว่าจะมีการก่อสร้างในเดือนอะไร

จากการสำรวจภาคสนามกรณีศึกษาพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน หมู่บ้านที่ศึกษาจำนวน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน พบว่า ชาวอำเภอเชียงของมีความตื่นตัวในการรับรู้เกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2555 มีการดำเนินการก่อสร้างสะพานอย่างรวดเร็วและรีบเร่ง เพื่อต้อนรับพิธีเชื่อมแผ่นดิน ไทย-ลาว ในเวลา 12.00 น. วันที่ 12 เดือน 12 (ธันวาคม) ปี ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) โดยมีตัวแทนจากรัฐบาลไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ สาธารณรัฐประชาชนจีน ร่วมพิธีดำเนินกิจกรรมนี้ นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดการแข่งขันชกมวยไทย เพื่อเป็นหารายได้สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ ณ บริเวณถนน R3A (เชียงของเมืองใหม่) ด้วย ยิ่งทำให้การรับรู้ของประชาชนในอำเภอเชียงของมีมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นยังพบว่าผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้านได้มีการประชุมชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน ในกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านไม่จัดการประชุมประจำเดือนก็จะใช้วิธีประกาศแจ้งข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ของทางราชการ หรือข่าวสารการดำเนินงานก่อสร้างสะพานที่ได้รับแจ้งจากนายอำเภอหรือหัวหน้าส่วนราชการ นำมาแจ้งให้ชาวบ้านทราบเป็นประจำ โดยผ่านเสียงตามสายที่มีอยู่ครบทุกหมู่บ้าน

ข. ประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของชุมชนจากการดำเนินโครงการจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและประชุม พบว่าชาวบ้านในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวต่อการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 แบ่งเป็น 7 ด้านดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 สรุปประเด็นการเปลี่ยนแปลง(ผลกระทบ)และการปรับตัวของชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

ประเด็น	การเปลี่ยนแปลง	การปรับตัว
1. ด้านครอบครัว	ก. สมาชิกในครอบครัวต้องออกไปทำงานในภาคอุตสหกรรมหรือภาคบริการมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรลดลง ข. การเปลี่ยนแปลงสิทธิการถือครองที่ดิน จากมือเกษตรกรสู่มือนายทุน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพของครอบครัวจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพรับจ้าง งานบริการและค้าขาย ค. ผู้ปกครองลูกมีเวลาให้กันน้อยลงไม่มีเวลาอบรม สั่งสอนบุตร ผู้สูงอายุขาดคนดูแล เนื่องจากคนในครอบครัวหรือบุตรหลานไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรืองานบริการมากขึ้น ง. สมาชิกในครอบครัวทำงานจากภาคเกษตรเป็นแบบภาคอุตสาหกรรมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบชนบทไปสู่วิถีชีวิตสังคมเมือง	ก. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนส่งเสริม ทั้งงบประมาณและการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของการขยายตัวทางเศรษฐกิจเช่น ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กและเยาวชน หรือ กลุ่มผู้ด้อยโอกาสส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ การสร้างทุนทางสังคม ข. คนในครอบครัวควรมีเวลาในการพูดคุยและดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างความไว้วางใจให้เกิดต่อกัน ค. สมาชิกในครอบครัวเลือกทำงานที่ตนเองมีความรู้ และความถนัด ตลอดจนเรียนรู้เกี่ยวกับงานทักษะอาชีพให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเด็น	การเปลี่ยนแปลง	การปรับตัว
2. ด้านชุมชน	ก. การสร้างที่พัก โรงแรม รีสอร์ท รวมถึงสถานบริการ เช่น ร้านอาหาร ร้านคาราโอเกะ ผับ ในพื้นที่ชุมชนและใกล้เคียงเพิ่มขึ้น ข. เกิดการเคลื่อนย้ายคน เงินลงทุนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ลงทุนในชุมชน ทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงและมีการแข่งขันทางเศรษฐกิจมากขึ้น ค. ความเป็นอยู่ของชาวบ้านแบบพึ่งพาอาศัยกันเปลี่ยนเป็นต่างคนต่างอยู่ ง. ปัญหาเด็กและเยาวชนมีมากขึ้น จ. คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันน้อยเนื่องจากไม่มีเวลาพบปะกัน เช่นเมื่อมีงานทำบุญ คนไปช่วยงานน้อยลง ฉ. เกิดการแต่งงานระหว่างเชื้อชาติ เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายคน การลงทุนและการท่องเที่ยว ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่หลากหลาย ช. การเข้ามาลงทุนทำธุรกิจการค้าบริการด้านต่างๆ ทำให้มีการรวมกลุ่มทำธุรกิจด้วยกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง และป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ ซ. กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ที่มีอยู่อาจมีการยกเลิกไปและเกิดกลุ่มอาชีพใหม่ขึ้นทดแทน เนื่องจากรวมตัวกันไม่เข้มแข็ง หรือไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น มีการตั้งกลุ่มอาชีพใหม่ขึ้นเพื่อเป็นตอบสนองความต้องการของตลาด และการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ภายหลังการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขงอย่างเป็นทางการ	ก. หมู่บ้านจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรประชาชนเพื่อรองรับการเปิดใช้สะพานและการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ข. หลังจากมีการประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดทำแผนงานโครงการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ค. ผู้นำชุมชนมีการจัดเตรียมความพร้อมในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนเพื่อรองรับสภาพแวดล้อมใหม่ โดยจัดทำกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจัดการประชุมปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้น และแนะนำวิธีแก้ไข ง. ประชาชนในหมู่บ้านแสดงน้ำใจ และให้คำแนะนำแก่คนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยในหมู่บ้านด้วยท่าทีที่เป็นมิตร จ. ชุมชนควรจัดกิจกรรม ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดไว้ให้ลูกหลาน ฉ. หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการให้บริการสาธารณะ การปกครอง ป้องกันรักษาความสงบ การท่องเที่ยวและพัฒนาชุมชน ควรเข้ามาดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเด็น	การเปลี่ยนแปลง	การปรับตัว
3. ด้านการศึกษา	ก. ประชาชนในพื้นที่โครงการยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เกิดขึ้น ข. โรงเรียนมีนักเรียนที่เป็นบุตรหลานของผู้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานในหมู่บ้านมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของเศรษฐกิจในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง ค. สถานศึกษา ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศ หรือหลักสูตรการศึกษาเพื่อการรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่	ก. หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถด้านการปรับตัวทางสังคม เศรษฐกิจ ได้แก่ การฝึกอบรมพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพที่สามารถรองรับกับการเปลี่ยนแปลง ข. สถานศึกษามีนโยบายรองรับการเติบโตของโรงเรียนในชุมชน เนื่องจากอาจมีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ค. จัดให้มีการเรียนการสอนทักษะภาษาต่างประเทศให้แก่นักเรียน ง. พัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ เพื่อให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนและมีการฝึกอบรมในระดับนานาชาติเพื่อสามารถรองรับนักศึกษาจากประเทศเพื่อนบ้านได้
4. ด้านการปกครอง	ก. การเคลื่อนย้ายประชากรหลากหลายเข้ามาในพื้นที่อาจนำมาซึ่งปัญหาสังคม เช่น อาชญากรรม การค้ามนุษย์ และยาเสพติด ข. เกิดความขัดแย้งในท้องถิ่นเรื่องผลประโยชน์ที่จะ ทำให้เกิดการแบ่งแยกกลุ่มในชุมชนและเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน ค. มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาทำงานในพื้นที่ มากขึ้น	ก. หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านการปกครอง รักษาความสงบ ควรเข้ามาดำเนินกิจกรม เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม ข. ผู้นำชุมชนวางแผน และจัดเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันในเรื่องปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด โดยการตั้งกฎระเบียบข้อปฏิบัติในชุมชนให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ค. พัฒนาศักยภาพบทบาทผู้นำหมู่บ้านและผู้นำองค์กรประชาชน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเด็น	การเปลี่ยนแปลง	การปรับตัว
5. ด้านเศรษฐกิจ	ก. นักธุรกิจต่างถิ่นเข้ามาลงทุนมากขึ้น ส่งผลต่อธุรกิจของผู้ประกอบการท้องถิ่นที่ที่ประกอบธุรกิจขนาดกลางและย่อม ธุรกิจชุมชนต้องปรับตัวให้สามารถแข่งขันในตลาดได้ ข. ธุรกิจบ้านเช่า ธุรกิจหอพักธุรกิจโรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการแหล่งท่องเที่ยว เป็นธุรกิจใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนจะต้องเรียนรู้ในการประกอบธุรกิจมากขึ้น ค. เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากภาคเกษตรกรรมเป็นภาคอุตสาหกรรม และบริการ จากการเป็นเจ้าของที่ดินกลายเป็นลูกจ้าง และเป็นผู้ให้บริการ ง. มีการแข่งขันทางด้านการค้าการลงทุนในหมู่บ้านมากขึ้น จ. รายจ่ายในครอบครัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากชาวบ้านมีค่านิยมในการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคสูงขึ้นส่งผลให้ครอบครัวมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นอีกทั้งเกิดการแข่งขันทางเศรษฐกิจในชุมชน เนื่องจากมีแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานด้วยราคาแรงงานที่ถูกกว่า	ก. ควรส่งเสริมการฝึกทักษะด้านการพัฒนาอาชีพฝีมือแรงงานให้มีคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อเป็นการรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ข. ปรับปรุงคุณภาพสินค้าการเกษตร ให้ได้ตามมาตรฐานและความปลอดภัยของสินค้าเกษตรไทย ค. เกิดการส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตร ของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวเพื่อสร้างอาชีพรายได้ให้ประชาชน ง. มีการประสานงานกับโครงการนาคราชนครเพื่อรองรับผลิตผลจากประชาชนในท้องถิ่น จ. ส่งเสริมให้ประชาชนจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน การวางแผนในการซื้อสินค้าต่าง ๆ รวมทั้งรณรงค์ให้เกิดการเก็บออม เพื่อไว้ใช้ในยามจำเป็น ฉ. การเวนคืนที่ดินของรัฐ ควรมีการจัดสรรที่อยู่ หรือประเมินมูลค่าที่ดินที่เวนคืนเพื่อชดใช้ค่าเวนคืนให้กับประชาชนอย่างยุติธรรม ช. ให้ความรู้แก่ประชาชนในหมู่บ้านให้รับมือกับนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินในชุมชน ชาวบ้านที่ต้องการขายที่ดินควรมีการสอบถามราคาซื้อ-ขายที่ดินจากการประเมินของกรมที่ดิน และธนาคารหากมีความจำเป็นต้องขายที่ดินและจัดหาที่ดินทำกินเพื่อรองรับปัญหาเวนคืนที่ดินหรือชาวบ้านขาดดินที่ทำกิน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเด็น	การเปลี่ยนแปลง	การปรับตัว
6. ด้านสุขภาพ	ก. อุบัติเหตุบนถนนเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากมียานพาหนะจากนอกพื้นที่เข้ามาในหมู่บ้าน ข. การก่อสร้างทำให้เกิดมลพิษ ส่งผลให้ประชาชนมีปัญหาด้านสุขภาพมากขึ้น (จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายหมู่บ้าน) ค. ประชาชนขาดความรู้ ดูแลรักษาสุขภาพ ง. สถานที่รักษาพยาบาลไม่เพียงพอ เพราะมีคนเคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่เพิ่มขึ้น และเมื่อมีการคมนาคมขนส่งสะดวก ชาวลาวหรือชาวต่างประเทศ ที่นิยมเข้ามารักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลในอำเภอเชียงของ ก็สามารถเข้ามารักษาจะมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น จ. ปัญหามลพิษมีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น ปัญหาขยะ น้ำเสีย อากาศเสีย ปัญหาฝุ่นละออง ปัญหาเสียงรบกวน	ก. ประชาชนป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุบนท้องถนน ด้วยการปฏิบัติตามกฎจราจรอย่างเคร่งครัด ข. ประชาชนใส่ใจและดูแลสุขภาพมากขึ้นโดยรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ค. ประชาชนหลีกเลี่ยงการซื้อยามารับประทานเองจากโฆษณาชวนเชื่อต่างๆ ง. รัฐบาลพัฒนาสถานรักษาพยาบาลให้มีเครื่องมือรักษาคนป่วยที่ทันสมัย มีบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ และชำนาญในการรักษาผู้ป่วยและมีเตียงรองรับผู้ป่วยเพิ่มขึ้น จ. เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) เข้ามาดูแลสอบถามปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพของชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ ฉ. หน่วยงานสาธารสุขจัดอบรม และให้ความรู้เกี่ยวปัญหาสาธารณสุข หรือโรคภัยต่าง ๆเพื่อให้ชาวบ้านได้เตรียมการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นและมีการจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพประจำปีให้กับชาวบ้าน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเด็น	การเปลี่ยนแปลง	การปรับตัว
7. ด้านสิ่งแวดล้อม	ก. ปริมาณขยะย่อยสลายยากเช่น ถุงพลาสติก โฟมในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดมลภาวะการกำจัดขยะด้วยวิธีการเผาเป็นต้นเหตุของการเกิดมลพิษทางอากาศ รวมไปถึงการนำขยะไปทิ้งลงแม่น้ำเป็นต้นเหตุของการเกิดน้ำเสีย ข. ปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน เช่น ขยะ ฝุ่นละอองในอากาศและจากรถบรรทุกลิกไนต์วิ่งผ่านหมู่บ้าน เป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคระบบทางเดินหายใจ โรคที่เกิดจากการได้รับสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมเป็นต้น	ก. หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสาธารณสุขควรจัดระบบการจัดการขยะชุมชนโดยมีรถมาเก็บขยะเป็นประจำ ส่งเสริมการแยกขยะตามประเภทก่อนทิ้ง ข. ประชาชนนำเศษขยะจำพวกใบไม้ และวัตถุดิบที่เหลือจากการประกอบอาหารไปทำเป็นปุ๋ยหมัก ค. หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดถังขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ ในชุมชนอย่างทั่วถึงเพื่อให้ประชาชนสามารถทิ้งขยะได้สะดวก

4.4 การศึกษาการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนา

การตอบคำถามการวิจัยในประเด็นการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มน้ำโขง ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ด้วยการเข้าร่วมเวทีประชุมประชาคมหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Groups) และการจัดเวทีชาวบ้าน โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาวิจัยและวิธีการทำงานพัฒนาที่คิดค้นและพัฒนาที่ช่วยให้คนภายนอกเรียนรู้เงื่อนไขของเกษตรกรและสังคมชนบทภายในช่วงระยะเวลาที่จำกัด ใช้งบประมาณไม่มากแต่มีประสิทธิภาพสูง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญอย่างมากกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของคนในท้องถิ่น (Local Empowerment) ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการดำเนินงาน ผู้วิจัยมีการจัดกิจกรรมผ่านเวทีชุมชน เพื่อนำเสนอผลการวิจัย เรื่อง ข้อมูลเกี่ยวกับสะพานข้ามแม่น้ำโขง ผลกระทบ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนต่อผู้นำชุมชน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์รวมถึงนำเสนอรูปแบบของการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนาชุมชน ทั้ง 3 แห่ง ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 1 ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2553 องค์การบริหารส่วนตำบลสถาน ตำบลสถาน ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลสถาน อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมทั้งสิ้น 150 คน

2. เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 2 ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554 ร่วมกับองค์กรประชาชนในหมู่บ้านดอนมหาวัน ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง ผู้เข้าร่วมประชุม 130 คน

3. เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 3 ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ร่วมกับองค์กรประชาชนในหมู่บ้านดอนมหาวัน ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง ผู้เข้าร่วมประชุม 135 คน

4. เข้าร่วมการประชุม ครั้งที่ 4 ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2554 ร่วมกับองค์กรประชาชนในหมู่บ้านดอนมหาวัน ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง ผู้เข้าร่วมประชุม 130 คน

5. จัดเวทีชาวบ้าน ครั้งที่ 5 ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2555 โดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ผู้เข้าร่วมเป็นผู้นำชุมชน บ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิงใต้ พระสงฆ์ประชาชน เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอ หอการค้าจังหวัดเชียงราย ครู โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน อาจารย์ และนักศึกษามหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ผู้จัดการโครงการนาคราชนคร นักข่าวท้องถิ่น ร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การปรับตัวของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)” จำนวน 35 คน

6. เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 ในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2554 หัวข้อ “ปัญหาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง” ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ โดยจำแนกผู้เข้าร่วมประชุมตามลักษณะของกลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 10 คน

7. เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ผู้วิจัย จัดให้มีการสนทนากลุ่ม ณ อาคารเอนกประสงค์บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ โดยผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ประชุมหัวข้อ “ปัญหาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง” ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน จำนวน 10 คน

8. เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 3 วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2555 ประชุมกลุ่มย่อย ณ บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ 16 ตำบลสถาน ในหัวข้อ “กระบวนการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษา โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)”

อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้ช่วย ร่วมให้ข้อมูล 10 คน

9. เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 4 วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2555 ประชุมกลุ่มย่อย ณ บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง มีในหัวข้อ กระบวนการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษา โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ชาวบ้านร่วมให้ข้อมูลจำนวน 8 คน

10. เวทีกลุ่มย่อยครั้งที่ 5 วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2555 ประชุมบ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย ในหัวข้อ “กระบวนการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษา โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)” อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้นำชุมชนร่วมให้ข้อมูลจำนวน 8 คน

การศึกษาการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยดังกล่าวมาแล้ว สามารถจำแนกกระบวนการกลุ่มทางสังคม เพื่อเป็นการเสริมแรง (Empowerment) ให้ชาวบ้าน เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 กระบวนการเสริมแรง ในประเด็นเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้น ว่าชาวบ้านมีการรับรู้และตระหนักถึงผลกระทบ การปรับตัวตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง

ระยะที่ 2 กระบวนการกลุ่ม เพื่อระดมความคิดที่จะหาทางออก ชาวบ้านเขาทำอย่างไรกับปัญหา

ระยะที่ 3 กระบวนการผลักดันแผนงานโครงการที่เป็นทางเลือกในการพัฒนา ให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์เป็นรูปธรรม ที่เกิดจากกระบวนการเสริมแรงและกระบวนการกลุ่ม

สรุปผลการดำเนินการโดยภาพรวมจากการเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ร่วมประชาคม และการจัดเวทีชาวบ้าน โดยวิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA) พบว่า

4.4.1 สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง

ผลการวิเคราะห์โครงการการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ร่วมกับผู้นำชุมชน พบว่า ระบบการคมนาคมขนส่งได้รับการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว จะเกิดการขยายตัวของเส้นทางการเดินรถระหว่างประเทศเกิดขึ้นหลายสาย เช่น รถโดยสาร สายเชียงใหม่-หลวงพระบาง รถโดยสารสายเชียงใหม่ - เชียงราย - สิบสองปันนา - คุนหมิง หรือเวียดนาม นอกจากนี้ จะเกิดการใช้ระบบโลจิสติกส์เข้ามาช่วยในการค้าขาย ส่งผลให้สามารถลดต้นทุนการขนส่งได้มากขึ้นการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและธุรกิจการท่องเที่ยว เกิดการค้าขายระหว่างไทย-จีนมากขึ้น พื้นที่อำเภอเชียงของจะกลายเป็นทางผ่านให้นักท่องเที่ยวเดินทางต่อไปยังประเทศจีนและเวียดนาม

นั่นหมายถึง การพัฒนาแหล่งบริการต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ ดังเช่น บ้านพัก ร้านอาหาร สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น

ทั้งนี้ จากผลการเข้าร่วมเวทีประชุมประชาคมต่าง ๆ ในอำเภอเชียงของ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนชาวอำเภอเชียงของ ได้มีความเห็นร่วมกันว่า ควรมีวางแผนการแบ่งอำเภอเชียงของออกเป็น 2 โซน คือ เมืองเก่า กับเมืองใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการขนส่งและการท่องเที่ยว พื้นที่เมืองเก่าเน้นเรื่องการท่องเที่ยว อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม สำหรับบริการแก่นักท่องเที่ยว ส่วนพื้นที่เชียงของเมืองใหม่ก็คือบริเวณถนน R3A เชื่อมทางหลวง 1020 เชียงของ-เชียงราย ที่อยู่ห่างจากตัวอำเภอเชียงของประมาณ 5 กิโลเมตร ถูกเสนอให้เป็นพื้นที่สำหรับการตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ปัจจุบันมีพ่อค้านักธุรกิจชาวไทย ชาวจีน และชาวต่างชาติอีกหลาย ๆ ประเทศเข้ามาในอำเภอเชียงของเพื่อทำการค้าและธุรกิจต่าง ๆ อาทิ การก่อตั้งศูนย์การค้าหรือร้านค้าส่งขนาดใหญ่อย่างเทสโก้ โลตัส แม็คโคร การก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเชียงของ หรือการดำเนินโครงการนาคราชนคร โรงแรมขนาดใหญ่ ตลอดถึงการค้า การลงทุน ดำเนินธุรกิจอื่น ๆ ของบรรษัทข้ามชาติ นักลงทุนชาวจีน ชาวต่างชาติอื่น ๆ และนักลงทุนชาวไทย เริ่มมาลงทุนกันอย่างคึกคัก

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการลงทุนขนาดใหญ่ ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชุมชนจำเป็นต้องมีวิธีการบริหารจัดการตัวเองเพื่อรองรับสิ่งที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ในอำเภอเชียงของ เช่น การให้บริการประปา น้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดการขยะ การบริหารจัดการด้านสาธารณะสุข การป้องกันปัญหาสุขภาพและโรคระบาด ซึ่งล้วนต้องการการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ สำหรับหน่วยงานในท้องถิ่นเอง ก็ต้องมีการปรับตัวตลอดจนศึกษาขอบเขตอำนาจหน้าที่ด้านกฎหมายรวมถึงเทศบัญญัติต่าง ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานที่สอดประสานกันในการพัฒนาพื้นที่

4.4.2 ประมวลผลความกังวลของชุมชน

จากการจัดเวทีชุมชน และการเข้าประชุมประชุมทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชนทั้ง 3 แห่ง รวมทั้งชุมชนอื่น ๆ ในอำเภอเชียงของ ผู้นำชุมชนและประชาชนที่เข้าร่วมเวทีได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 แนวโน้มของสถานการณ์การค้าและการเอารัดเอาเปรียบทางการค้าของประเทศคู่ค้า และได้แสดงความกังวลต่อโครงการสร้างสะพานแห่งที่ 4 ในหลากหลายประเด็น ดังนี้

4.4.2.1 ด้านเศรษฐกิจการค้าและการลงทุน

ประเทศไทยไม่มีกฎหมายรับรองต้นกำเนิดของสินค้า ทำให้ไม่สามารถส่งสินค้าทางการเกษตรไปยังประเทศคู่ค้าอาเซียนได้โดยเฉพาะประเทศจีน นอกจากนี้กฎหมายเพื่อกำหนดมาตรการซื้อสินค้าจากต่างประเทศก็ยังหละหลวม ดังนั้น จึงเป็นการเปิดช่องว่างให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบเชิงการตลาดของสินค้าเกษตรไทย

4.4.2.2 ด้านสังคม วัฒนธรรม

1. ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวห่างเหิน เวลาที่มีให้กันน้อยลง เพราะสมาชิกวัยแรงงานในครอบครัวต่างมุ่งไปแสวงหารายได้จากการประกอบอาชีพ เพื่อมาจุนเจือครอบครัว

2. การสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในแหล่งชุมชนต่าง ๆ และการเกิดใหม่ของชุมชนเป็นจำนวนมาก อาจก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและการลักเล็กขโมยน้อย อย่างมิอาจหลีกเลี่ยง

3. ชุมชนต้องรับมือกับวิถีการบริโภคแบบคนในเมือง หากรู้ไม่เท่าทันก็จะเกิดปัญหากับครอบครัวได้ เช่น บางคนขายที่ดินทำกินเพื่อเอาเงินมาสร้างบ้านและซื้อรถจนหมด ท้ายสุดก็กลายเป็นเพียงลูกจ้างไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินเหมือนก่อน

4.4.2.3 ด้านภาษาและการสื่อสาร

ความอ่อนด้อยในเรื่องการสื่อสารและการเตรียมตัวของคนรุ่นใหม่ เรื่องการใช้ภาษาต่างประเทศ จะเป็นอุปสรรคต่อการเป็นคู่ค้าทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านในอนาคต

4.4.2.4 ด้านสิ่งแวดล้อมและการประกอบอาชีพ

เมื่อเมืองขยายจะเกิดปัญหาขยะที่ไหลลงสู่แม่น้ำอิงมากขึ้นจนส่งผลกระทบต่อการจับสัตว์น้ำของชาวประมง ขณะที่เกษตรกรจะผันตัวเองเข้าสู่อาชีพการประมง

4.4.2.5 ด้านกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับ

จะมีการออกกฎหมายสัญชาติเรื่องการแต่งงานข้ามชาติ เช่น คนจีนแต่งงานอยู่กินกับหญิงไทยลูกที่เกิดมากลายเป็นลูกครึ่ง จีน-ไทย กรณีนี้ อาจจะต้องออกกฎหมายบังคับเป็น 2 ระดับ คือ (1) ระดับท้องถิ่น ในอำเภอเชียงของ และจังหวัดเชียงราย (2) ระดับนโยบายคือ ออกกฎหมายระดับภูมิภาคหรือระดับประเทศ

4.4.3 การสร้างทางเลือกการพัฒนา

การสร้างทางเลือกการพัฒนาผู้วิจัยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA)ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ที่โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน มีผู้นำชุมชนและประชาชนทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้ร่วมกันเสนอแนะแนวทางการปรับตัวของชุมชนในการสร้างทางเลือกการพัฒนาเพื่อรองรับสถานการณ์ปัญหาของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 เป็น 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการบริหารจัดการ และด้านการศึกษา ดังนี้

4.4.3.1 ด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ มีการนำเสนอทางเลือกการพัฒนาครอบคลุมถึงการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนการปรับตัวของเกสท์เฮ้าท์โรงแรมท้องถิ่น การประกอบอาชีพด้านเกษตรและการประมงอันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่เพื่อสร้างจุดเด่นเรื่องการท่องเที่ยว เช่น การเพาะเลี้ยงปลาแม่น้ำโขงในแพกระชังเพื่อการท่องเที่ยวในหมู่บ้านดอนมหาวัน ผสมผสานกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารจากเนื้อปลา และการปลูกผักปลอดสารพิษ โดยให้ชาวบ้านรวมกลุ่มประกอบวิสาหกิจชุมชนที่ผสมผสานด้านการเกษตรและธุรกิจภาคบริการ ทั้งนี้ เนื่องจากหมู่บ้านดอนมหาวันอยู่ติดริมแม่น้ำโขง สามารถต่อแพและติดตั้งกระชังสำหรับเลี้ยงปลาแม่น้ำโขงทั้งปลาหนัง ได้แก่ ปลาค้าว ปลาคัง ปลามง ปลาสะโม่ หรือ ปลาเกล็ด เช่น ปลาเพี้ย และปลาแกง รวมไปถึงปลาชนิดอื่นที่มิใช่ปลาแม่น้ำโขงแต่สามารถเพาะเลี้ยงในแม่น้ำโขงได้ เช่น ปลานิล เป็นต้น ปลาเหล่านี้สามารถนำมาประกอบอาหารร่วมกับผักสดปลอดสารพิษชนิดต่าง ๆ โครงการนี้จะเป็นต้นแบบการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเป็นอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวและส่งไปจำหน่ายภายนอกชุมชนได้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือหน่วยบ่มเพาะวิสาหกิจสำหรับผู้ประกอบการใหม่ที่มีความสนใจจะลงทุนต่อไปในอนาคต

4.4.3.2 ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อม มีการกล่าวถึงประเด็นสิ่งแวดล้อมในเรื่องขยะ คุณภาพน้ำในแม่น้ำโขง และมลพิษทางอากาศที่เชื่อมโยงไปถึงการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนได้ยกตัวอย่างว่าในอดีตของชุมชนบ้านดอนมหาวันถึงบ้านปากอิงใต้มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ สามารถลงไปจับปลาและหาพืชผักที่แม่น้ำโขงมาทำกับข้าวรับประทานได้ ต่อมาปลาและผักมีจำนวนลดลง เนื่องจากการสร้างเขื่อนในประเทศจีนและการใช้เรือเพื่อการท่องเที่ยวทำให้น้ำขุ่น อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นปัญหาขยะในแม่น้ำอิง ควันพิษจากการบ่มยาสูบด้วยลิกไนต์ของโรงงานยาสูบ ฝุ่นละอองจากการขนส่ง ดังนั้น ชาวบ้านดอนมหาวันและปากอิงใต้จึงมีความกังวลว่า จะเกิดปัญหาเช่นเดียวกันเมื่อเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการสร้างสะพานแห่งที่ 4 ได้แก่ ขยะในแม่น้ำ การจราจรหนาแน่น ฝุ่น

ละออง ควันพิษ การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศริมตลิ่งซึ่งเป็นแหล่งอาหารชุมชน อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้วิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อม พร้อมกับเสนอทางเลือกในการปรับตัวเกี่ยวกับการสำรวจกฎหมายและเทศบัญญัติป้องกันปัญหาดังกล่าว เช่น การบังคับใช้ข้อกำหนดเกี่ยวกับการบรรทุกของและการจัดการขยะ การจัดทำแผนที่ข้อมูลเพื่อวางแผนการจราจร

4.4.3.3 ด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการในระดับชุมชน มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการที่ดิน การจัดการร้านค้าและการบริการโดยชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เช่น ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ริมฝั่งโขง (ชมบ้านชนเผ่าม้ง และไทลื้อล่องเรือกินปลาที่บ้านดอนมหาวัน ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนโฮมสเตย์ชาวบ้าน) การท่องเที่ยวประเพณีแข่งเรือสวนหนองบัว การให้การอบรมการแกะสลักหินแม่น้ำโขง ทั้งนี้โดยความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรับมือกับการท่องเที่ยวและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดังเช่นมุมมองจากภาคส่วนต่าง ๆ

1. มุมมองจากผู้นำชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ไม่มีที่ดินของตัวเองเพราะขายที่ดินให้กับนายทุนเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาปัจจุบันจึงเหลือเพียงแค่ที่อยู่อาศัย ต้องเช่าที่ดินจากนายทุนเพื่อทำการเกษตร ประเด็นปัญหาที่อาจจะเกิดผลกระทบหลังการเปิดใช้สะพานฯ คือการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นเขตเศรษฐกิจ นายทุนที่เป็นเจ้าของที่ดินอาจไม่ให้เช่าพื้นที่เพื่อทำการเกษตรแต่อาจเปลี่ยนที่ดินเป็นพื้นที่ก่อสร้างหรือลงทุนทางภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้ชาวบ้านไม่มีพื้นที่สำหรับทำกิน ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องมีการเตรียมความพร้อม เช่น การฝึกทักษะอาชีพโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยเฉพาะการแกะสลักหินแม่น้ำโขงเป็นพระพุทธรูปหรือของชำร่วยรูปทรงต่าง ๆ นอกเหนือจากการนำหินมาจัดสวนการนำนักท่องเที่ยวล่องเรือไปยังท่า “ท่าพญานาค” และ “นาคราชนคร” ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบ้านดอนมหาวัน การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำอิงเพื่อเชื่อมกับหมู่บ้านอื่นในอำเภอเชียงของ และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมของตำบลเวียง

2. มุมมองจากผู้แทนองค์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาลตำบลเวียงเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน รวมถึงนักพัฒนาชุมชน ค้นพบว่าความต้องการของชุมชน สอดรับการแผนของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย ในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนโดยเชื่อมโยงตั้งแต่หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ขมุไทลื้อที่บ้านห้วยเม็ง (แต่เดิมเรียกบ้านยองหิน) ไปสิ้นสุดหมู่บ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิงใต้ ด้านการสนับสนุนการจัดเทศกาลแข่งเรือ ณ สวนหนองบัว โดยจัดให้มีซุ้มกิจกรรมและการแสดงประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละ

หมู่บ้านร่วมด้วย ด้านการส่งเสริมอาชีพเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น โครงการนวดแผนโบราณ โครงการเพาะเห็ด โครงการแกะสลักหินหยก อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานตามแผนขึ้นกับความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ ชาวบ้านจำเป็นต้องนำเสนอแผนเพื่อขอรับการสนับสนุนไปยังเทศบาลที่รับผิดชอบพื้นที่ คือ เทศบาลตำบลเวียง เทศบาลตำบลเวียงเชียงของ เทศบาลตำบล เทศบาลตำบลศรีดอนชัย และเทศบาลตำบลสถาน

จากการสำรวจภาคสนาม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน การที่ผู้บริหารท้องถิ่นจะดำเนินงานตามนโยบายที่แถลงต่อสภาท้องถิ่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการปกครองท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ในการบริหารจัดการ และการประสานงานระหว่างองค์กรทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน โดยยึดหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ

นอกจากนั้น การศึกษาพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย กำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขึ้นเป็นเทศบาล เขตพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลทั้ง 3 แห่ง คือเทศบาลตำบลเวียง เทศบาลตำบลศรีดอนชัย และเทศบาลตำบลสถาน มีพื้นที่รับผิดชอบจำนวนมาก 10 ถึง 18 หมู่บ้าน แต่มีงบประมาณจำกัดจึงไม่สามารถให้บริการสาธารณะและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ตามนโยบายที่แถลงต่อสภา หรือที่ได้หาเสียงเลือกตั้งไว้ และในกรณีที่ผู้บริหารท้องถิ่นที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ดำรงตำแหน่งวาระ 4 ปี หากไม่สามารถดำเนินงานตามนโยบายได้ ก็มักจะไม่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนให้เข้ามาเป็นผู้บริหารท้องถิ่นในวาระที่จะมีการเลือกตั้งใหม่อีก

3. มุมมองจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองเชียงของและเจ้าหน้าที่ศุลกากร พบว่า เจ้าหน้าที่ไม่สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลได้มากนัก พบเพียงสถิติคนเข้าออกและระเบียบการตรวจคนเข้าเมืองบริเวณด่านเชียงของซึ่งเป็นจุดตรวจที่สังกัดด่านอำเภอเชียงแสน และมักพบปัญหาในการอนุญาตให้คนเข้าเมือง อันเนื่องมาจากความคุ้นเคยกับพี่น้องประเทศลาว กล่าวคือ นายจ้างฝั่งประเทศไทย ไม่ได้ไปขอขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าว ทำให้แรงงานต้องเดินทางเข้าออกเอง เป็นการสร้างภาระให้กับแรงงานและความหนักใจให้กับทางเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองเชียงของมีหน้าที่รับผิดชอบแค่การเข้าออกของคน และยานพาหนะ ในอนาคตข้างหน้า หากมีสะพานคงมีการขยายอัตรากำลังคนและมีระบบการทำงานที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ จากการสำรวจภาคสนาม และการเข้าร่วมประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านในอำเภอเชียงของ นายอำเภอเชียงของ และ ปลัดอาวุโส ได้แจ้งให้ที่ประชุมได้ทราบถึงโครงการสำคัญที่เป็นการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงอำเภอเชียงของ ได้แก่ โครงการย้ายที่ว่าการอำเภอ

เชียงของหรือศูนย์ราชการอำเภอ จากที่เดิมไปตั้งในสถานที่ใหม่ คือ บริเวณที่สาธารณะ (ศูนย์อพยพเก่า) บ้านตอง ตำบลครึ่ง อำเภอเชียงของ ที่มีสถานที่กว้างขวางนับร้อยไร่ โดยมีการประสานงานกับ สส. ที่รับผิดชอบเขตอำเภอเชียงของ (นายพิเชษฐ์ เชื้อเมืองพาน) โครงการจัดตั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอเชียงของได้มีการเคลื่อนไหวโดยการเรียกร้องยื่นข้อเสนอโครงการนี้ไปยังรัฐบาลกลาง และโครงการพัฒนาจุดชมวิวแม่น้ำโขง (กิ่วกาญจณ์) ก็ได้มีการประสานงานกับท่าน ว.วชิรเมธี (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี)

4.4.3.4 ด้านการศึกษา

ด้านการศึกษามีการอภิปรายถึงเรื่องการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ รวมถึงการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับการศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถม และมัธยม กลุ่มอาชีพ กลุ่มงานบริการ โดยความร่วมมือของหน่วยงานด้านการศึกษาในพื้นที่ รวมถึงการเชื่อมประสานไปยังมหาวิทยาลัยที่กำลังจะเข้ามาจัดการศึกษาในพื้นที่ โดยให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น เช่น วิชาการท่องเที่ยววิชามัคคุเทศก์ หรือ SME

วิชาการอาชีพด้านสินค้าการเกษตร การประมงผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องการทำของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว องค์ความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำโขง และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรท้องถิ่น (การจักสาน การทำไม้กวาด) ทั้งนี้ เน้นการจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ นอกเหนือจากนี้ ยังเสนอให้มีโครงการการจัดทำหลักสูตรการสอนภาษาต่างประเทศ (ลาว จีน และอังกฤษ) เพื่อรองรับการขยายตัวของธุรกิจและแรงงานข้ามชาติ

4.5 บทสรุป

ผลการศึกษา ในบทที่ 4 เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 1 ว่าด้วยเรื่องบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 2 ว่าด้วยเรื่องบริบทชุมชน 3 หมู่บ้าน และกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน สภาพสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของชุมชน 3 หมู่บ้าน และเพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 4ว่าด้วยเรื่องการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และค้นหาทางเลือกการพัฒนาอันเนื่องมาจากโครงการสะพานแห่งข้ามแม่น้ำโขงที่กล่าวมาข้างต้น

ผู้วิจัย พบว่า การสร้างพลังชุมชน (Empowerment) ในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) มีวิธีการที่มีความหลากหลาย และสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แตกต่างไปจากวิธีการสร้างพลังชุมชนเดิม

กล่าวคือ กรณีศึกษาโครงการสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 การสร้างพลังชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation)

จากการสำรวจภาคสนามและการประชุมกลุ่มย่อย ทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในระดับผู้บริหารท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมประชาคมชาวบ้าน และการใช้จ่ายงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะใช้ในด้านการบริหารบุคลากร สำหรับเป็นเงินเดือนพนักงาน สมาชิกสภา ผู้บริหาร จึงมีงบประมาณเหลือสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นจำนวนน้อยมาก และนอกจากนั้นงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่นมักจะถูกใช้ไปในการดำเนินโครงการก่อสร้างในงานโครงสร้างพื้นฐาน เช่นการสร้างถนน แต่งบประมาณสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน มีไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาอาชีพ เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส

ดังนั้น จึงควรกระตุ้นให้ชุมชนหรือชาวบ้านสร้างอำนาจต่อรองกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในฐานะที่เป็นผู้เลือกตั้งนายกเทศมนตรีผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาเทศบาลตำบล (สท.) เป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ ความสามารถ และซื่อสัตย์สุจริต มีอุดมการณ์เสียสละอุทิศตนมุ่งมั่นทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนให้เข้าไปบริหารงานเทศบาลให้มีประสิทธิภาพ สร้างงานพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และคุณภาพชีวิตที่ดี ในยุคการเปลี่ยนแปลงอำเภอเชียงของ (สร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง และถนน R3A) ชุมชนในอำเภอเชียงของต้องตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของระบบการคมนาคมขนส่ง ที่ส่งผลกับการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ การลงทุนและการท่องเที่ยว รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมวัฒนธรรม ภาษาและการสื่อสาร สิ่งแวดล้อมและการประกอบอาชีพ และการออกกฎหมาย ระเบียบและเทศบัญญัติ นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำเสนอแนวทางเชิงพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางการปรับตัวของชุมชน ในยามที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งก่อนและหลังจากการก่อสร้างสะพานแห่งที่ 4 สิ้นสุดลง โดยการสร้างยุทธศาสตร์เชิงป้องกัน ปัญหา ผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบที่จะเกิดขึ้น ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว การบริหารจัดการชุมชน การศึกษาวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ให้เกิดขึ้นในชุมชน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาการปรับตัวเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง กรณีศึกษาพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) The GMS North-South Economic Corridor International Bridge Project (Chiang Khong -Houayxay) เป็นประเด็นศึกษาที่เกิดจากปรากฏการณ์ความร่วมมือ เพื่อการพัฒนาเส้นทางเศรษฐกิจกับกลุ่มประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งอาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยมีโจทย์สำคัญ คือ ชุมชน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนมหาวัน บ้านปางอิงใต้ และบ้านใหม่ธาตุทอง ในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จะสามารถปรับตัวและมีแนวทางแก้ไขอย่างไร เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบการสร้างสะพานเศรษฐกิจดังกล่าวอย่างไร และมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาบริบทของโครงการการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง
2. ศึกษาสภาพบริบทชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4
3. ศึกษาสถานการณ์ แนวโน้มและผลกระทบต่อชุมชนของโครงการการก่อสร้างสะพาน
4. ศึกษาการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนา

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการหลากหลายในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสำรวจด้วยแบบสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การทำแผนที่ การเข้าร่วมและการจัดเวทีประชาคม

5.1.1 บริบทโครงการการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ภายใต้วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

โครงการสร้างก่อสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 หรือ โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ตามแนวเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจแนวเหนือ-ใต้ เพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมขนส่งของประเทศไทย ลาวและจีนเข้าด้วยกัน ผลการหารือ 4 ฝ่ายของ

ทั้ง 3 ประเทศ กับธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) แสดงถึงข้อตกลงการดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงเชื่อมระหว่าง อำเภอชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บริเวณหมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียงบ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ และที่บ้านดอนไข่นก เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว โดยเป็นแนวต่อเนื่องจากเชียงรายประเทศไทยผ่านแขวงหลวงน้ำทาไปถึงเมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ผ่านสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามเส้นทางสาย R3A โครงการนี้จะเชื่อมโครงข่ายการคมนาคมขนส่งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทยเข้าด้วยกัน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการค้าขาย การคมนาคมและช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนในสามประเทศ รวมทั้งยังมีส่วนช่วยเชื่อมโยงเครือข่ายการคมนาคมภายในประเทศทางภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งไม่มีทางออกสู่ทะเล ทำให้เกิดการนำสินค้าเข้าสู่ตลาดสินค้าภายในประเทศและส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศ ทั้งนี้ เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างกรมทางหลวงของประเทศไทยกับกรมขัวทางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้ระยะเวลาก่อสร้าง 36 เดือน ซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2556 การดำเนินโครงการนี้มีความล่าช้าออกไปเพียงเล็กน้อย เนื่องจากเป็นการร่วมกันลงทุนระหว่างประเทศ (ไทย-จีน) ที่ผู้บริหารระดับสูงต้องอาศัยการประสานงานระหว่างประเทศ ในแง่การบริหารจัดการ โครงการมีความยุ่งยากมากกว่าที่จะจัดการตัดสินใจแบบเบ็ดเสร็จโดยฝ่ายเดียว นอกจากนี้ บริษัทก่อสร้างฝ่ายประเทศจีนก็มีปัญหาภายในและการเบิกจ่ายเงินล่าช้า

5.1.2 บริบทชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ภายใต้วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

5.1.2.1 บริบทหมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่ที่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า บ้านดอนมหาวัน เป็นพื้นที่ก่อสร้างตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 กล่าวคือ ตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขงตัดผ่านระหว่างบ้านเหนือกับบ้านใต้ของหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านดอนมหาวันถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบ้านดอนมหาวันกลายเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใต้สะพานข้ามแม่น้ำโขง ที่ชุมชนอาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่งริมแม่น้ำโขง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนระหว่างบ้านเหนือกับบ้านใต้จึงถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังพบว่า ระดับการถมดินสร้างถนน R3A ที่สูงขึ้นทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังไร่นาของเกษตรกรในฤดูฝน และการขุดทรายริมฝั่งหมู่บ้านดอนมหาวัน ทำให้พื้นที่หมู่บ้านพังทลาย จนเกิดการ

รวมตัวกันประท้วงบริษัทรับเหมาก่อสร้างและเรียกร้องให้ทางราชการเข้ามาดูแลแก้ปัญหา (สำรวจภาคสนาม, 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554)

จากผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านดอนมหาวัน ซึ่งเป็นพื้นที่ก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบ และชาวบ้านต้องมีการปรับตัวมาก มีการขยายตัวทางด้านการค้าการลงทุน ด้านการท่องเที่ยว ด้านชาติพันธุ์และด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเคลื่อนไหวทางสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน สังคม โครงสร้างพื้นฐาน การประกอบอาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การคมนาคมและการดูแลสุขภาพ ภายใต้บริบทของหมู่บ้านดอนมหาวัน ชาวบ้านจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางสภาพโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การก่อสร้างสะพานทำให้หมู่บ้านดอนมหาวันซึ่งเป็นสังคมชุมชนชนบท กลายเป็นสังคมชุมชนเมือง

5.1.2.2 บริบทหมู่บ้านปากอิงใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า บ้านปากอิงใต้เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีประชากร 193 คน 52 ครัวเรือน ตั้งอยู่ปากแม่น้ำอิงที่ไหลสู่แม่น้ำโขง มีอาชีพทำการเกษตรและจับปลาในแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขง การตั้งถิ่นฐานในอดีตเกิดจากการอพยพของชาวลาวที่หนีภัยสงครามเข้ามาอยู่อาศัย ปัจจุบันหมู่บ้านมีโรงบ่มใบยา (พื้นที่ 300 ไร่) ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน และมีรถบรรทุกหินข้ามเรือมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาขึ้นฝั่งวิ่งผ่านบ้านปากอิง ชาวบ้านจึงได้รับผลกระทบด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพ ทั้งนี้ มีสาเหตุจากภายในหมู่บ้าน คือ กรณีอากาศเป็นพิษจากโรงบ่มใบยา และสาเหตุจากภายนอกหมู่บ้าน คือ จากรถบรรทุกหินจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาขึ้นฝั่งที่หมู่บ้านทุกวันทำให้ถนนชำรุดมีฝุ่นละอองจากรถบรรทุกหิน นอกจากนั้น ยังมีผลต่อการประกอบอาชีพจับปลาในแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขง ชาวบ้านจับปลาได้น้อยลง เนื่องจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงในประเทศสาธารณประชาชนจีนทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง ขึ้น-ลงผิดปกติ จำนวนปลาในแม่น้ำทั้งสองจึงลดลงไปมาก นอกจากนี้หมู่บ้านปากอิงใต้ต้องประสบปัญหาขยะ ที่ไหลมากับแม่น้ำอิงจำนวนมาก

หมู่บ้านปากอิงใต้ตั้งอยู่ใกล้ตัวสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 เพียงระยะเวลา 1 กิโลเมตร แต่ก็ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างสะพาน เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านที่ติดต่อกับบ้านดอนมหาวันซึ่งเป็นพื้นที่ก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง และมีแม่น้ำอิงขวางกั้นอยู่เพียงแต่ยังไม่มีสะพานเชื่อมติดต่อถึงกัน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บริบทหมู่บ้านปากอิงใต้ กับบริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ส่งผลกระทบและการปรับตัวของชาวบ้านปากอิงใต้ น้อยกว่าหมู่บ้านดอนมหาวันและหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง

5.1.2.3 บริบทหมู่บ้านใหม่ธาตุทอง หมู่ที่ 16 ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า บ้านใหม่ธาตุทองเป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2545 ตั้งอยู่บริเวณทางหลวง 1020 (เชียงของ-เชียงราย) เชื่อมกับถนน R3A ที่เป็นจุดเริ่มต้นของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านใหม่ธาตุทองอยู่ทางด้านทิศตะวันออกติดต่อกับเขตหมู่บ้านดอนมหาวัน (บริเวณพื้นที่ก่อสร้างด่านศุลกากรและโครงการเชียงของเมืองใหม่) บนเส้นทาง R3A ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน เป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีหน่วยงานราชการตั้งอยู่ 3 หน่วยงาน (กรมที่ดิน สำนักงานเกษตร และสำนักงานสหกรณ์) ในปี พ.ศ. 2553-2555 มีการขยายทางหลวงเป็น 4 ช่องทางจราจร และถนน R3A จึงทำให้เกิดการค้าการลงทุนธุรกิจต่าง ๆ บริเวณ 2 ข้างทาง ตลอดแนวถนน R3A โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการเชียงของเมืองใหม่ ทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านการลงทุน การท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน และเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม การคมนาคมขนส่ง การประกอบอาชีพ และการตั้งถิ่นฐาน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านใหม่ธาตุทองสามารถปรับตัวได้ดีกว่าชาวบ้านดอนมหาวัน เนื่องจากชาวบ้านใหม่ธาตุทองมีความคุ้นเคยกับสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท อยู่ใกล้กับสถานศึกษาในอำเภอเชียงของ ชาติพันธุ์ของคนในหมู่บ้านเป็นคนเมือง มีการศึกษาและความสามารถในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ดี แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำการเกษตร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บริบทหมู่บ้านใหม่ธาตุทองภายหลังจากมีการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขงอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2556 จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นเชียงของเมืองใหม่ ท้ายที่สุดรูปแบบของสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบทของหมู่บ้านใหม่ธาตุทองจะกลายเป็นชุมชนเมือง

5.1.3 สถานการณ์ แนวโน้ม ผลกระทบของโครงการการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ภายใต้วัตถุประสงค์ ข้อ 3 เพื่อศึกษาสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลง การรับรู้ผลกระทบต่อชุมชน ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นภายหลังการสิ้นสุดของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (ห้วยทราย-เชียงของ)

จากการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มประชากร และ การสำรวจภาคสนามทำให้ทราบถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น หลังจากที่สะพานข้ามแม่น้ำโขงแล้วเสร็จ และมีการเปิดใช้อย่างเป็นทางการเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ใน 7 ด้าน คือ ครอบครัว ชุมชน การศึกษา การปกครอง เศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

5.1.3.1 ผลกระทบต่อครอบครัว

โครงการมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สืบเนื่องมาจากผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ ความจำเป็นในการออกนอกบ้านเพื่อแสวงหารายได้จะทำให้สมาชิกในครอบครัวห่างเหินกันมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ สามีและภรรยาอาจมีความหวาดระแวงทะเลาะเบาะแว้งกัน ผู้สูงอายุอาจเกิดภาวะซึมเศร้าจากการอยู่บ้านคนเดียว พ่อแม่มักจะไม่มีเวลาสั่งสอนดูแลอบรมลูกหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยามที่มีปัญหา ลูกหลานมักจะขาดที่ปรึกษาหารือหรือผู้ชี้แนะทางออกที่ถูกที่ควร ดังนั้น การสร้างสะพานอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น การทะเลาะวิวาทและการติดยาเสพติดในกลุ่มเยาวชน

5.1.3.2 ผลกระทบต่อชุมชน

โครงการอาจส่งผลกระทบต่อการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็มักจะห่างเหินกัน ขาดการมีส่วนร่วมในงานบุญหรือกิจกรรมของชุมชน จากสังคมแห่งการพึ่งพิงแบบเครือญาติหรือความเป็นกลุ่มก้อนก็จะกลายเป็นต่างคนต่างอยู่ยึดถือประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก และมีความขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ในแง่บวกการเข้ามาของโครงการอาจไปกระตุ้นให้คนในชุมชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อหารายได้เพิ่มมากขึ้น

ในอีกด้านหนึ่ง การเดินทางที่สะดวกสบายมากขึ้นจะทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานของผู้คนข้ามชายแดน เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์อื่นกับชุมชนท้องถิ่นไทย ผลก็คือ อาจเกิดปัญหาชุมชนแออัด และการเอารัดเอาเปรียบทางการค้าจากกลุ่มพ่อค้าคนจีนที่เข้ามาลงทุนทำธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ในแง่บวก กลุ่มคนชาติพันธุ์ไทยและลาวที่มีวัฒนธรรมและภาษาคล้ายคลึงกันอาจพยายามรวมกลุ่มทำธุรกิจด้วยกัน เพื่อต่อรองผลประโยชน์และป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ เช่น การดำเนินโครงการนาคราชนคร ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ให้กลุ่มนักลงทุนชาวไทยรับสัมปทานเช่าพื้นที่บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำโขง จำนวน 1,200 ไร่

5.1.3.3 ผลกระทบต่อการศึกษา

โครงการมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครูผู้สอนและนักเรียนในโรงเรียน กล่าวคือ การสร้างสะพานจะส่งผลให้มีนักเรียนต่างถิ่น โดยเฉพาะชาวลาว และไทยใหญ่ เข้ามาเรียนในโรงเรียนของหมู่บ้านมากกว่าเด็กในท้องถิ่น และการสร้างสะพานอาจจะทำให้จำนวนครู ไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักเรียน โดยเฉพาะครูที่มีความรู้ และเชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาต่างประเทศ ขณะเดียวกัน ผู้ปกครองอาจจะส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในตัวเมืองมากขึ้น ทำให้มีจำนวนนักเรียนในโรงเรียนน้อยจนอาจทำให้โรงเรียนในหมู่บ้านถูกยุบ

5.1.3.4 ผลกระทบต่อการปกครอง

การคมนาคมที่สะดวกสบายจะส่งผลให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงความช่วยเหลือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการได้รับคำแนะนำ และความช่วยเหลือเกี่ยวกับปัญหาด้านการเกษตร นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้นำชุมชนสามารถเข้าไปดูแลความเป็นอยู่และความปลอดภัยของชาวบ้านมากขึ้น อย่างไรก็ตาม โครงการอาจส่งผลกระทบเชิงลบต่อการเมืองระดับท้องถิ่น เช่น เกิดความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ การทะเลาะเบาะแว้ง และแตกแยกกันเป็นกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

5.1.3.5 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

โครงการมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการขยายการลงทุนจากภายนอก ในรูปแบบของสถานบริการหรือธุรกิจใหม่ในชุมชน เช่น ร้านอาหาร โรงแรม สถานบันเทิง ร้านมินิมาร์ท และซุปเปอร์มาร์เก็ต ที่พักรถขนส่งสินค้า สถานีขนส่ง ร้านเกมส์และอินเทอร์เน็ต บ้านเช่า หอพัก โรงงานอุตสาหกรรม และแหล่งบริการนักท่องเที่ยว ในแง่บวก การขยายตัวเหล่านี้เป็นโอกาสของชุมชนในการแสวงหารายได้จากการรับจ้าง อย่างไรก็ตาม อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์และถือครองที่ดินจากชาวบ้านสู่มือของนายทุน เนื่องจากราคาที่ดินที่ขยับตัวสูงขึ้นและการมุ่งหวังผลกำไรทางธุรกิจ

ด้วยเหตุนี้ พื้นที่เพาะปลูกจะถูกแทนที่ด้วยโรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนจะเปลี่ยนแปลงอาชีพของตนเองจากการพึ่งพิงภาคเกษตรกรรมไปเป็นการพึ่งพิงการรับจ้างในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มที่ชุมชนจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางในการกำหนดราคาสินค้าอุปโภคและบริโภค ทำให้แต่ละครัวเรือนต้องแบกรับค่าครองชีพที่สูงขึ้น ขณะที่รายได้อาจลดลงจากการแย่งอาชีพของแรงงานต่างถิ่น ท้ายที่สุด อาจเกิดภาวะขาดดุลระหว่างรายรับ-รายจ่ายในครัวเรือนจนนำไปสู่ภาระหนี้สินระดับครัวเรือน

5.1.3.6 ผลกระทบต่อสุขภาพ

โครงการอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนส่วนใหญ่ ได้แก่ ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุบนท้องถนนมากขึ้น เป็นโรคระบบทางเดินหายใจจากมลพิษทางอากาศที่ปล่อยมาจากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นโรคระบาดหรือโรคติดต่อร้ายแรงจากการใช้บริการสถานบันเทิง นอกจากนี้ ยังส่งผลต่อการใช้บริการในสถานบริการสุขภาพ เช่น ผู้ป่วยจากผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น คนลาวเข้ามาใช้บริการสุขภาพมากขึ้น และการให้บริการล่าช้าจากการ ที่บุคลากรด้านการแพทย์ไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มมากขึ้น

5.1.3.7 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

โครงการอาจสร้างมลภาวะหรือปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปริมาณขยะเพิ่มขึ้นจากการทิ้งขยะเรี่ยราด ไม่เป็นที่เป็นทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขยะที่ย่อยสลายยาก เช่น ถุง พลาสติก โฟม นอกจากนี้ ชุมชนอาจกำจัดขยะด้วยวิธีการเผามากขึ้น ซึ่งเป็นต้นเหตุของการเกิดมลพิษทางอากาศ และ

การทิ้งขยะลงในแม่น้ำจนส่งผลให้คุณภาพน้ำไม่ได้มาตรฐาน เกิดสารปนเปื้อนในน้ำ จนอาจขาดแคลนน้ำในชีวิตประจำวันได้

5.1.4 แนวโน้มการปรับตัวของชุมชนภายใต้ทางเลือกเพื่อการพัฒนา การดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนเสนอแนวทางการปรับตัวเพื่อรับมือกับผลกระทบดังกล่าว ใน 7 ด้าน ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน การศึกษา การปกครอง เศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.4.1 การปรับตัวด้านครอบครัว

ครอบครัว เป็นกลุ่มองค์กรขนาดเล็กที่มีความสำคัญต่อการปรับตัวด้านสังคม จึงต้องมีการส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว ได้แก่ การจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ เด็ก และผู้สูงอายุในครอบครัว คนในครอบครัวต้องจัดสรรเวลาในการพูดคุยปรึกษาหารือซึ่งกันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันหยุด สมาชิกในครอบครัวควรเลือกงานที่ตนเองถนัดเพื่อลดความเครียดจากการทำงาน ให้ความใส่ใจกับเด็กและผู้สูงอายุ

5.1.4.2 การปรับตัวด้านชุมชน

ชุมชนต้องมีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยมีการจัดทำแผนงานโครงการในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นการสร้างความพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ต้องเปิดใจรับคนต่างถิ่นให้เข้ามาอาศัยในหมู่บ้าน ต้องมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะในยามที่ต้องประสบกับปัญหา และจำเป็นต้องมีการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน นอกจากนั้นผู้นำชุมชนถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการดูแลและช่วยเหลือคนในชุมชน และคนในชุมชนจะต้องยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพื่อลดความขัดแย้ง

5.1.4.3 การปรับตัวด้านการศึกษา

สถานศึกษาควรมีนโยบายรองรับการเติบโตของโรงเรียน และควรมีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเน้นการจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศให้กับนักเรียน ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษา ชาวบ้าน นักเรียน และนักศึกษา ได้เล็งเห็นความสำคัญ และเกิดความตื่นตัว ด้านการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาจีน และภาษาอังกฤษ รวมทั้งภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และเป็นการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง

5.1.4.4 การปรับตัวด้านการปกครอง

1. ส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของผู้นำชุมชนในการเตรียมความพร้อมและวางแผนป้องกันปัญหาอาชญากรรม และยาเสพติด

2. ผู้นำต้องกำหนดกฎระเบียบและบังคับใช้อย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในชุมชน เช่น กฎระเบียบชุมชน

3. ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายนอกชุมชน เพื่อสร้างกลไกต่อรองกับอำนาจกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน จะต้องศึกษาหารูปแบบในการปกครองตนเองเพื่อให้สามารถบริการด้านสาธารณะ และพัฒนาองค์กรให้มีความเหมาะสม เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงในการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคม

การบริหารจัดการชุมชน ในพื้นที่วิจัย 3 ตำบล 3 หมู่บ้าน ได้แก่ เทศบาลตำบลเวียง เทศบาลตำบลศรีดอนชัย และเทศบาลตำบลสถาน พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 3 แห่ง มีการปรับตัวเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงโดยการยกระดับฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขึ้นเป็นเทศบาลตำบล สิ่งนี้สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนชนบทไปสู่การพัฒนาชุมชนเมือง ทั้ง 3 แห่ง มีการเลือกตั้งผู้บริหารงานเทศบาล (นายกเทศมนตรี) และสมาชิกสภาเทศบาล (สท.) จำนวน 12 คน ในปี พ.ศ. 2555-2556 ผลการเลือกตั้งเทศบาลตำบล ทั้ง 3 แห่ง ได้ผู้บริหารงานเทศบาล หรือ นายกเทศมนตรี เป็นผู้บริหารคนใหม่ทั้งหมด โดยที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาบริหารเทศบาลที่ยกฐานะขึ้นมาใหม่ จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ ทั้ง 3 หมู่บ้าน พบว่า ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านมีความตื่นตัวทางการเมือง ต้องการจะเลือกผู้บริหารงานเทศบาลที่มีความรู้ความสามารถ ซื่อสัตย์สุจริต มีความจริงใจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้า พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของนายกเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล คือ 4 ปี (พ.ศ. 2555-2560) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องดำเนินนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถและซื่อสัตย์สุจริต ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อถือศรัทธาการบริหารงานของเทศบาล มิฉะนั้นแล้ว เมื่อถึงรอบการเลือกตั้งใหม่หรือครบวาระการดำรงตำแหน่ง ชาวบ้านจะไม่ลงคะแนนให้ได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกเทศบาลอีก เช่นเดียวกันกรณีที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคนเดิมไม่ได้รับเลือกตั้งเพราะชาวบ้านต้องการให้ นายกคนใหม่เข้ามาบริหารงานท้องถิ่น

ประเด็นเรื่องการบริหารจัดการชุมชนของเทศบาล นี้สอดคล้องกับข้อค้นพบใหม่ในการวิจัยเรื่องนี้ คือ Model การสร้างพลังชุมชนใหม่ ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษา พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

นอกเหนือจากนี้ จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research: PAR) หรือการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) พบว่า ชุมชนมีความกังวลต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และมีการเสนอแนวทางการปรับตัวด้านต่าง ๆ เชิงพัฒนา เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานฯ แห่งที่ 4 ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ ควรมีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เช่น การดำเนินธุรกิจร้านอาหารชุมชน ส่งเสริมอาชีพบนฐานทุนด้านเกษตรกรรมในชุมชน เช่น การเลี้ยงปลาในกระชัง การปลูกผักปลอดสารพิษ และการส่งเสริมด้านการตลาดเพื่อรองรับผลผลิตด้านการตลาด นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือน และรณรงค์ด้านการประหยัดและอดออม

2. ด้านสิ่งแวดล้อม ให้มีการจัดการขยะ พัฒนาคุณภาพน้ำในแม่น้ำโขง การป้องกันมลพิษทางอากาศ และควรมีการออกกฎหมายหรือเทศบัญญัติป้องกันการสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม

3. การบริหารจัดการชุมชน ควรร่วมกับภาครัฐในการกำหนดกฎระเบียบ เทศบัญญัติ หรือวางผังงาน และให้ชุมชนดำเนินโครงการของตนเอง เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมริมฝั่งโขง

4. ด้านการศึกษา ควรมีการพัฒนาการจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบ รวมไปถึงการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่มในชุมชน เช่น การจัดทำหลักสูตรภาษาไทย-จีน-ลาว การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การเป็นมัคคุเทศก์ การทำเกษตรประมง การทำธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การผลิตข้าวกล้อง ทั้งนี้ ต้องอยู่บนฐานทุนเดิมของพื้นที่

การนำเสนอโครงการต่าง ๆ กระบวนการ PAR หรือ PRA นับว่าเป็นการสร้างพลังชุมชนที่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ เอื้อประโยชน์ ความสุขให้แก่ชาวบ้านอย่างแท้จริง ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

5.1.4.5 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษากลุ่มประชากรในเรื่องความต้องการพัฒนาความสามารถในปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ มีการแสดงความคิดเห็นว่าต้องการปรับตัวด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนพัฒนาอาชีพของตนเอง เช่น การพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาฝีมือแรงงานด้านอื่น ๆ เพื่อรองรับการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้ารองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

2. ต้องมีการส่งเสริมการจัดการการเงินของคนในชุมชน เช่น เก็บออมเงินไว้ใช้จ่ายยามจำเป็น การจัดทำบัญชีครัวเรือน ลดค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และวางแผนการใช้จ่าย

3. ชุมชนต้องรับมือการเปลี่ยนแปลงด้านการถือครองที่ดิน โดยการเรียกร้องให้มีการจัดสรรที่อยู่อาศัยหรือจ่ายค่าชดเชยอย่างเหมาะสมในกรณีที่จำเป็นต้องมีการเวนคืนที่ดิน และต้องศึกษาข้อมูลการประเมินราคาเพื่อการต่อรองกับนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดิน หากจำเป็นอาจต้องเลือกขายที่ดินในปัจจุบันเพื่อไปซื้อที่ดินแห่งใหม่ที่มีราคาต่ำกว่า หรืออาจจำเป็นต้องยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเป็นเจ้าของที่ดินเป็นผู้เช่านา

5.1.4.6 การปรับตัวด้านสุขภาพ

1. ครอบครัวควรให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพตนเอง หมั่นรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ ควรหลีกเลี่ยงการซื้อยามารับประทานเอง และระวังอันตรายจากอุบัติเหตุบนท้องถนน โดยการรักษากฎระเบียบการใช้รถและถนนอย่างเคร่งครัด เช่น การสวมหมวกนิรภัย การคาดเข็มขัดนิรภัย

2. โรงพยาบาล ควรเพิ่มเครื่องมือที่ทันสมัยในการรักษาผู้ป่วย เพิ่มบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการรักษา เพิ่มจำนวนเตียงผู้ป่วยและแยกแยะระบบการให้บริการเฉพาะโรคอย่างชัดเจน ตลอดจนส่งเสริมเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ให้ช่วยดูแลและบรรเทาปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน อบรมให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพในชุมชน และจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

5.1.4.7 การปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อม

1. ควรพัฒนาการจัดการมลพิษและการจัดการขยะในชุมชน ได้แก่ การจัดระบบการคัดแยกขยะ การเพิ่มถังขยะในจุดต่าง ๆ การนำขยะไปทำปุ๋ยหมัก การออกกฎระเบียบควบคุมการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมให้ห่างจากพื้นที่ชุมชน

2. การป้องกันไม่ให้คนทิ้งขยะเรี่ยราดในพื้นที่ต่าง ๆ และแม่น้ำลำคลอง

3. การส่งเสริมการป้องกันฝุ่นละอองเข้าสู่ร่างกายโดยการใช้ผ้าปิดจมูก

4. ชุมชนจะต้องใส่ใจกับปริมาณและคุณภาพในการใช้น้ำประปา เช่น สำรองน้ำไว้ใช้ในยามจำเป็น แจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบเมื่อพบว่าคุณภาพไม่ได้มาตรฐาน หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีด้านการเกษตรที่เกินมาตรฐาน เพื่อป้องกันสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำ

5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อมจะต้องสร้างจิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน โดยการยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และมีการร่วมกันดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

5.1.5 การปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนา

วัตถุประสงค์ที่ 4 เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนา ในชุมชน 3 หมู่บ้าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Groups) จำนวน 4 ครั้ง และจัดเวทีชาวบ้านโดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม หรือ PRA (Participatory Rural Appraisal: PRA) จำนวน 1 ครั้ง โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน[15] ในการปฏิบัติการ ถือว่าเป็นหลักการสำคัญในการสร้างพลังชุมชน (Empowerment)

ผลการศึกษาทำให้ประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับทราบข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง โครงการ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS: The Greater Makong Sub-region) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic community: AEC) โครงการนาคาราชนคร โครงการเชียงของเมืองใหม่ นอกจากนั้นในที่ประชุมยังได้มีการหารือปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา โครงสร้างพื้นฐาน และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้ว

จากการสังเกต มีความคิดเห็นว่าการประชุมเวทีชาวบ้านโดยใช้วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม หรือ PRA เป็นการประชุมที่ทำให้ชาวบ้านผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เข้าร่วมประชุมเกิดความตื่นตัวในการรับรู้ข่าวสาร ข้อมูล และได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในการนำเนอโครงการทางเลือกการพัฒนาดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยมี คณะวิทยากรและนักศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงเป็นวิทยากรกระบวนการ ซึ่งถือว่าเป็นการปรับตัวของชุมชนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ใน 3 หมู่บ้าน ตลอดถึงการเตรียมตัวรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม การท่องเที่ยว ภายหลังการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 ในสิ้นปี พ.ศ. 2556 และ การเปิดตัวของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ต่อไป

---

[15] หลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม 6 ประการ คือ 1 ร่วมคิด 2 ร่วมวางแผน 3 ร่วมปฏิบัติการ 4 ร่วมรับผิดชอบ 5 ร่วมรับประโยชน์ 6 ร่วมติดตามประเมินผล

5.2 การอภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลง บริบทของโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) และบริบทของชุมชน 3 หมู่บ้านในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง คือ บ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย และบ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน อำเภอเชียงของ ซึ่งจะส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ที่ชาวบ้านและชุมชนจะต้องปรับตัวรองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อีกทั้งจะต้องแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาชุมชน ให้สามารถดำรงอยู่ได้และมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เชื่อมโยงระหว่างประเทศไทย-สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว - สาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้ มณฑลยูนนาน) ภายใต้โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS: The Greater Mekong Sub-region) โดยการช่วยเหลือของธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) งบประมาณค่าก่อสร้าง เป็นเงิน 1,486 ล้านบาท โดยสาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศไทย เป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมดในสัดส่วนที่เท่ากัน การพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่งนี้นับว่าเป็นการพัฒนาอันดับแรกของโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) และ จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า บริเวณสองข้างทาง R3A และ ทางหลวง 1020 เชียงของ-เชียงราย ที่มีการขยายถนน เป็น 4 ช่องทางจารจร ในปี พ.ศ. 2553-2555 ได้มีการสร้างโรงงานรับซื้อข้าว ข้าวโพด พืชไร่และร้านค้า จำนวนมาก

แนวโน้มผลกระทบและแนวทางการปรับตัวจากโครงการดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงผลกระทบในหลากหลายมิติ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาผลกระทบทางสังคมจากการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานแม่น้ำโขงแห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) โดยสถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่พบว่าโครงการจะส่งผลกระทบต่อการคมนาคมที่สะดวกสบายมากขึ้น ส่งผลต่อค่าครองชีพจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและการขยายตัวของการลงทุน นอกจากนี้ ยังส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยว เกิดปัญหาสังคมจากชุมชนแออัดและการอพยพเข้าของคนต่างถิ่น เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพจากขยะและมลพิษต่าง ๆ และอาจเกิดภาวะเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม พร้อมกันนี้ ได้เสนอทางออกเพื่อรับมือกับผลกระทบไว้หลายประการ ได้แก่ การสื่อสารข้อมูลและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการด้านสุขภาพ การวางแผนป้องกันปัญหาสังคม แรงงานต่างด้าว และการแย่งชิงพื้นที่การค้า การสร้างความสัมพันธ์และสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน การจัดวางผังเมืองและกำหนดโซนพื้นที่การพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้ชัดเจน เช่น พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่การค้า พื้นที่ให้บริการการท่องเที่ยว

สิ่งเหล่านี้ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาค ที่ North (1995) ให้ทรรศนะว่า การพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่ง เป็นช่องทางการเชื่อมต่อทางการค้า และนำไปสู่การเติบโตของเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Economic Growth) ทั้งในและระหว่างประเทศ และการเติบโตนี้ได้เปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนท้องถิ่นจากสังคมเกษตรกรรมที่เน้นการผลิตบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นแบบดั้งเดิม ไปสู่สังคมอุตสาหกรรมที่เน้นการบริโภคทรัพยากรเพื่อการค้าและการลงทุน ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ตั้งแต่เริ่มมีการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เชียงของ-ห้วยทราย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2553-2556 ราคาที่ดินบริเวณพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง ถนน R3A และ สองข้างทางหลวง เชียงของ-เชียงราย มีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านที่ถูกเวนคืนที่ดิน จำนวน 133 แปลง ในราคาประเมินที่ต่ำกว่าราคาซื้อขายที่เป็นจริง ก็ไม่สามารถนำเงินที่ได้จากการเวนคืนไปซื้อที่ดินทดแทนที่ดินที่ถูกเวนคืนได้ การเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ปรากฏขึ้นดังกล่าวสอดคล้องกับขั้นตอนการเจริญเติบโตของ North (1995) กล่าวคือ ขยับจากขั้นตอนที่ 1 คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง (Sufficiency Economy) ที่ชุมชนต้องพึ่งพิงท้องไร่ท้องนาและต้นทุนเดิมของท้องถิ่นเพื่อความอยู่รอดของชีวิตมากกว่าการค้าหรือการลงทุน สู่ขั้นตอนที่ 2 คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่นำไปสู่ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ทำให้เกิดการค้าขายสินค้าทางการเกษตรผ่านระบบตลาดของชุมชน แล้วขยายตัวสู่การค้าภายในภูมิภาค ในขั้นตอนที่ 3 ส่วนแนวโน้มในอนาคตนั้น จะเกิดการค้าขายสินค้าเกษตรข้ามภูมิภาคซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 4 ท้ายที่สุด อุตสาหกรรมเพื่อการค้าและการลงทุนจะเจริญเติบโตแทนที่ภาคเกษตรกรรมทั่วทั้งภูมิภาคอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง

การเปิดห้างสรรพสินค้าใหม่ในอำเภอเชียงของ คือ ห้างสรรพสินค้าเทสโก้โลตัส ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2556 การลงทุนธุรกิจ การค้า การท่องเที่ยว โครงการนาคราชนคร โรงแรมขนาดใหญ่ ที่เพิ่งเปิดดำเนินการในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย นับว่าเป็นปรากฏการณ์หนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มาพร้อมกับการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง นอกเหนือจากนี้ ชุมชนยังคาดการณ์แนวโน้มของการถูกกลืนด้วยกระแสโลกาภิวัตน์เกี่ยวกับการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของผู้คนข้ามภูมิภาค การเจริญของสื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ การขยายการค้าและการลงทุน การรวมกลุ่มทางสังคม การเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา อย่างไรก็ตาม Appaduerai (1996) ให้ทัศนะว่าการมองโลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการข้ามพรมแดน ซึ่งประกอบไปด้วย กระแสการเคลื่อนย้ายของคนข้ามพรมแดนอยู่ตลอดเวลา เช่น นักท่องเที่ยว แรงงานต่างด้าว ผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย กระแสของสื่อ ที่ช่วยแพร่กระจายภาพลักษณ์ซึ่งเกี่ยวพันกับอำนาจ กระแสเทคโนโลยี เป็นพื้นที่ที่เทคนิควิทยาการเพิ่มขีดความสามารถและเคลื่อนไหวอยู่เหนือข้อจำกัดทางอาณาเขตพื้นที่ กระแสทางการเงิน เป็นการเคลื่อนย้ายของอำนาจทุนและเงินตราภายใต้เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ และกระแสทางความคิด เป็นสังคมแห่งการสื่อสารอุดมการณ์ ความคิด และจินตนาการ

ในอีกด้านหนึ่ง เกิดปรากฏการณ์ภายใต้แนวคิดท้องถิ่นภิวัตน์ ซึ่งให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบโลกและความเป็นจริง (พัฒนา กิติอาษา, 2546) ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานฯ ผ่านผู้นำชุมชนและช่องทางการสื่อสารสาธารณะ นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่นยังสามารถแสดงความคิดเห็นต่อแนวคิดหรือการดำเนินงานของภาครัฐ อันเนื่องมาจากผลกระทบของโครงการก่อสร้างสะพานฯ ดังเช่นกรณีของการสร้างเมืองเชียงของใหม่บริเวณด่านตรวจคนเข้าเมือง ที่เป็นพื้นที่เชื่อมต่อของเขตการปกครองบ้านดอนมหาวันและบ้านใหม่ธาตุทอง มีการจัดประชาคมร่วมกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาสถานที่ที่เหมาะสมกับการบริการประชาชนและรองรับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ภายหลังการเปิดใช้สะพานแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 ผลปรากฏว่า ที่ประชุมเห็นร่วมกันในการแบ่งพื้นที่เมืองเชียงของออกเป็นเชียงของเก่าและเชียงของใหม่ ปรากฏการณ์นี้ชี้ถึงการสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนท้องถิ่น (Empowerment) ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ขณะที่ วิชัย ชูจิต (2548) เสนอ 4 แนวทางในการเสริมสร้างพลังของชุมชน การมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน การสะท้อนความรู้สึกบทเรียนในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุด้วยผล และการจัดกระบวนการสร้างพลังอำนาจในระดับจิตวิทยาบุคคลองค์กรและกลุ่มหรือชุมชน อย่างไรก็ตาม ระดับพลังอำนาจของชุมชนที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนจากผลการศึกษา คือ การรับทราบข้อมูลข่าวสาวเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานฯ ที่จำเป็นต้องดำเนินการโดยความเห็นชอบจากภาครัฐ หรือการที่ผู้นำหรือตัวแทนชุมชนได้รับเชิญไปแสดงความคิดเห็นบางเรื่อง ส่วนการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อแสดงอำนาจการตัดสินใจบางอย่างนั้นไม่เป็นที่ชัดเจน

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดและแก้ปัญหาของชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชนหรือการทำงานแบบ Bottom-up (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) มีการจัดเวทีชุมชนหรือประชุมหลายครั้งกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เอกชน และประชาชนเพื่อระดมความคิดเห็นและวิเคราะห์สถานการณ์หรือแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากการดำเนินโครงการสะพานแห่งที่ 4 ตลอดจนร่วมกันเสนอทางเลือกในการปรับตัวหรือพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้วิทยากรกระบวนการมีบทบาทสำคัญในการจัดกระบวนการให้ชุมชนได้ร่วมคิด และหาข้อสรุปร่วมกัน เกี่ยวกับแผนการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ค้นพบ สิ่งนี้สะท้อนความจำเป็นในการปรับตัวต่อการไหลบ่าของกระแสทุนนิยม ทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง การขับเคลื่อนแผนนี้ในอนาคตขึ้นอยู่กับศักยภาพผู้นำ และความร่วมมือของทุกภาคส่วน ได้แก่ ชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม จากข้อเสนอกระบวนการเรียนรู้สู่วัฒนธรรมชุมชน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2543) 4 ขั้นตอน ผลการศึกษาแสดงถึง วิธีคิดของชุมชนใน

ขั้นตอนที่ 1-3 คือ (1) การรับรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพานแห่งที่ 4 (ห้วยทราย-เชียงของ) รู้ว่าจะมีการก่อสร้าง ที่ไหน เมื่อไหร่ (2) การเริ่มรับรู้ความสัมพันธ์ของโครงการกับชุมชน รู้ว่าโครงการจะก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบต่อตนเองอย่างไรบ้าง (3) การมองเห็นแนวทางแก้ไข รู้ว่าควรจะปรับตัวอย่างไรต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ สำหรับในขั้นตอนที่ 4 ซึ่งเป็นการมองเชิงระบบของชุมชนนั้น ควรมีการศึกษาต่อไป เพื่อทำความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทางเลือกของชุมชนอย่างเชื่อมโยงในการปรับตัวตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

นอกเหนือจากนี้ ยังพบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มายาวนานภายในชุมชนบ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิงใต้ และบ้านใหม่ธาตุทอง แต่ละชุมชนประกอบไปด้วยชาวไทลื้อ ขมุ ลาว และคนเมือง กลุ่มคนเหล่านี้อยู่ร่วมกันมานับแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่ ต่างรู้สึกว่าแต่ละชาติพันธุ์เป็นญาติพี่น้องกันหมดและมีฐานความเชื่อบางอย่างที่คล้ายคลึงกันหรือเป็นอัตลักษณ์ร่วม เช่น การนับถือศาลเจ้าพ่อ “บัวละเป๊ก” ของเกษตรกรบ้านดอนมหาวัน การนับถือพระธาตุ “ย่าม่อน” ของชาวประมงบ้านปากอิงใต้ ในอีกด้านหนึ่ง กลับพบว่าชาวขมุ และลั๊วะในบ้านดอนมหาวัน และบ้านปากอิงใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างกลับไม่อยากแสดงตัวตนหรือไม่ยอมรับชาติพันธุ์ของตนเอง เนื่องจากคิดว่าสังคมได้กำหนดให้ตนเองเป็นชนชั้นที่ต่ำกว่า ปรากฏการณ์นี้แสดงนัยยะที่สอดคล้องกับทรรศนะพรมแดนชาติพันธุ์ (Ethnic Boundary) Barth (1969) ซึ่งอธิบายว่า แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีการแยกเขาแยกเรา (Exclusion and Inclusion) โดยอาศัยลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ เมื่อใดก็ตามที่เกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกันจะกลายเป็นพรมแดนของปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ แม้ว่าพวกเขาจะมีการแบ่งแยกพวกพ้อง แต่อาจมีแบบแผนทางวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกันอันเนื่องมาจากการจัดระเบียบทางสังคมของการอยู่ร่วมกัน

การเปิดสะพานข้ามแม่น้ำโขงอาจจะส่งผลให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมชาติพันธุ์ระหว่างคนกลุ่มใหม่และคนกลุ่มเก่ามากยิ่งขึ้นตามความคิดเห็นของชุมชนถึงผลกระทบทางสังคม ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบายเป็นตัวเร่งให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของคนหลากหลายชาติพันธุ์ข้ามพรมแดน การผสมผสานนี้อาจทำให้ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อรักษาผลประโยชน์ของพวกพ้องทั้งเชิงเศรษฐกิจและสังคม ขณะเดียวกัน อาจเกิดการผสมผสานด้านภาษาและวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของตนเอง และมีแนวโน้มที่จะสร้างอัตลักษณ์ร่วมใหม่ขึ้นตลอดจนร่วมมือกันพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ ดังข้อสันนิษฐานของ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2547) เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของ “Ethnic Bloc” ในประเทศต่าง ๆ ของแอฟริกาหลังยุคอาณานิคม ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ความแตกต่างเชิงนโยบายทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และอัตลักษณ์ใหม่ในบริบทใหม่บนพื้นฐานการพัฒนาสู่การปกครองแบบอาณานิคม

ข้อค้นพบเกี่ยวกับผลกระทบเชิงบวกและลบด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง การศึกษา และสุขภาพ อันสืบเนื่องมาจากโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) เป็นสิ่งที่ยากต่อการหลีกเลี่ยง ด้วยเงื่อนไขของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าไปสู่ชุมชนผ่านแนวทางการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงภายใต้แนวคิดภูมิภาคนิยม North (1995) ให้ทรรศนะว่า การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นช่องทางการเชื่อมต่อทางการค้า และนำไปสู่การเติบโตของเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Economic Growth) ทั้งในและระหว่างประเทศ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) เข้าไปสู่ชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ชุมชนตระหนักถึงผลกระทบดังกล่าวและความจำเป็นในการปรับตัว เพื่อลดทอนหรือรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนอันเนื่องมาจากการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาภูมิภาคนิยม หรือโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ทั้งนี้ มีการนำเสนอโครงการต่าง ๆ เช่น การเพาะเลี้ยงปลาแม่น้ำโขง การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากปลา การปลูกผักปลอดสารพิษ การจัดการขยะ การวางแผนการจราจร กรท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การจัดทำหลักสูตรภาษาต่างประเทศ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชุมชนทั้ง 3 ชุมชน ให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านดอนมหาวัน ที่มีสำนักงานใหญ่โครงการนาคราชนครตั้งอยู่ในหมู่บ้าน โครงการนี้มีผู้จัดการเป็นคนไทย และมีเป้าหมายในการสนับสนุนให้ชาวบ้านมีอาชีพและรายได้จากการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยว ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มองค์กรประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนเห็นว่า จำเป็นต้องเปลี่ยนวิกฤตที่อาจเกิดจากโครงการสะพานแห่งที่ 4 ให้เป็นโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่งเสริมอาชีพ และรายได้ ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอโครงการต่าง ๆ ได้แก่ การฝึกอบรมความรู้ภาษาต่างประเทศ (จีน อังกฤษ) การฝึกทักษะอาชีพต่าง ๆ (ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ชุมชน) นอกจากนี้ ยังมีการวางแผนจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแม่น้ำโขงผ่านทางเรือโดยการปรับใช้เรือขนสินค้า ที่อาจจะไม่ได้ใช้ประโยชน์เพราะการเจริญเติบโตของระบบการขนส่งทางบก มีโครงการย้ายศูนย์ราชการหรือที่ว่าการอำเภอเชียงของไปยังจุดที่สามารถให้การบริการประชาชน และรองรับความเจริญเติบโตของอำเภอเชียงของในอนาคต รวมทั้งมีแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่น วัด ศาสนวัตถุ จุดชมวิว การจัดประเพณีแข่งเรือ พิพิธภัณฑ์ปลาแม่น้ำโขง หรือ สวนสัตว์ ข้อค้นพบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้สอดคล้องกับ ข้อค้นพบด้านความพร้อมการท่องเที่ยวจากรายงานการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ บนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A (เชียงราย-คุนหมิง) ของธงชัย ภูวนาถวิจิตร (2553) ในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย เมืองหลวงน้ำทา แขวงหลวงน้ำทา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลาว และเมืองเชียงรุ่ง หรือ จิ่งหง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศ

สาธารณรัฐประชาชนจีน ความพร้อมด้านการท่องเที่ยวนี้ (6A's) ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนเส้นทาง R3A เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวบนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A (เชียงราย-คุนหมิง)

การดำเนินการก่อสร้างโครงการสะพานแห่งที่ 4 ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ดังเช่น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) หรือ กลุ่มรักษ์เชียงของต่อต้านการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น การสร้างเขื่อนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การต่อต้านการระเบิดเกาะแก่งเพื่อการเดินเรือในแม่น้ำโขง ที่ดำเนินการโดยสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อการคมนาคมทางน้ำจากมณฑลยูนนาน ถึงเมืองหลวงพระบาง นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2553 ช่วงระยะเวลาเริ่มดำเนินการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านดอนมหาวัน ยังรวมตัวประท้วงและเรียกร้องให้ทางราชการ (นายอำเภอ) ช่วยแก้ไขปัญหาน้ำกัดเซาะชายฝั่งจากการก่อสร้างโครงการฯ ที่ไปเปลี่ยนแปลงกระแสการไหลของแม่น้ำโขง ในปี พ.ศ. 2554 เกิดปัญหาน้ำท่วมพื้นที่นาเขตหมู่บ้านดอนมหาวัน ชาวนาที่ได้รับความเสียหายมีการรวมกลุ่มดำเนินการเรียกร้องให้สำนักงานโครงการแก้ปัญหาน้ำท่วม ในปี พ.ศ. 2554-2556 ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการเวนคืนที่ดิน มีปักป้ายประท้วงการเวนคืนที่ดินบริเวณพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพาน เป็นต้น ความเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545, หน้า 21-26) ที่ได้ให้ความหมายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movements) ว่ามีเป้าหมายในการเคลื่อนไหวทางสังคม ไม่ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ โดยใช้สิทธิความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อำนาจทางการเมืองมิได้จำกัดและผูกขาดแต่เพียงในรัฐสภาหรือรัฐบาลเท่านั้น แต่เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในฐานะพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย

การที่ชุมชนมีความเคลื่อนไหวสะท้อนการปรับตัว เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเอง ทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการเมือง เพื่อความอยู่รอดท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในอนาคต ในเวลาเดียวกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นผ่านการสนับสนุนโครงการหรือแผนงานที่เสนอโดยชุมชน ภายใต้แนวคิดปรับตัว Steward ให้ทรรศนะว่า กระบวนการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมมักเกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา และในแต่ละสังคมย่อมมีปฏิสัมพันธ์ในการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันเพื่อความอยู่รอดในพื้นที่แห่งหนึ่ง กล่าวคือเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่รวมตัวกัน เพื่อทำกิจกรรมของการปกครองท้องถิ่นร่วมกัน ดังนั้น การจัดระเบียบสังคม ข้อบังคับร่วมกัน เพื่อทำกิจกรรมบริหารจัดการชุมชนหรือการจัดองค์กรทางสังคม จึงเกิดขึ้นเพื่อความ

อยู่รอดในพื้นที่เฉพาะ แต่การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ พบว่าสังคมมีโครงสร้างที่อยู่เหนือชุมชน คือ สถาบันชาติและความสามารถทางเทคโนโลยี ซึ่งจะขยายอำนาจเข้าไปมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเกินกว่าที่ท้องถิ่นจะสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในและภายนอกพื้นที่ได้เหมือนเดิม เพราะถูกควบคุมโดยสังคมที่ใหญ่กว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ การตอบสนองการปรับตัวของสังคมจะมีความซับซ้อนมากขึ้นไม่เหมือนสังคมเดิม นั่นคือสังคมที่ใหญ่กว่าจะมีการปรับตัวเหนืออำนาจสิ่งแวดล้อมของตนเอง ด้วยเหตุนี้ การจัดระเบียบสังคมหรือการจัดองค์กรทางสังคมสมัยใหม่จึงเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมดั้งเดิม

แนวทางการปรับตัวที่ค้นพบในการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดการปรับตัวของชุมชน (Community Based Adaptation: CBA) ที่นำเสนอโดย Huq and Reid (2007) กล่าวคือ อยู่ในขั้นตอนของการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (Input) และร่วมกันคิด และขั้นตอนของการคิดโครงการโดยชุมชน (Intervention) ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการผ่านหน่วยงานท้องถิ่น แกนนำชุมชน และสื่อกระแสหลัก การรับรู้นี้ทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ตื่นตัวและเข้าไปมีส่วนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและแกนนำในเวทีสาธารณะ เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ นอกจากนี้ ยังมีการร่วมเสนอแนวทางการรับมือกับผลกระทบทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ตลอดจนร่วมคิดโครงการพัฒนาเพื่อการปรับตัวในระยะอันใกล้ อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนของการดำเนินงานทดลอง (Implementation) และการวิเคราะห์ความยืดหยุ่น (Resilience) ของการปรับเปลี่ยนจะเป็นที่ปรากฏในระยะต่อไป

ความสามารถในการปรับตัวของชุมชน และการปรับตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีความแตกต่างต่างกันนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัวของชุมชน

ในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) เชื่อมโยงระหว่างประเทศไทย-สปป.ลาว-สาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้) ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง 3 หมู่บ้าน ในพื้นที่ศึกษาวิจัยต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการเสริมสร้างครอบครัวอบอุ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง นอกจากนี้ หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในอำเภอเชียงของ ต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้สามารถนำมาปฏิบัติจริงได้อย่างสอดคล้องกับแนวคิดการปรับตัวของชุนชนท้องถิ่น เกิดประสบการณ์จริงของชุมชน มีการใช้ภูมิปัญญาหรือทุนทางสังคม เกิดคิดริเริ่มสร้างสรรค์อันเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดกิจกรรมและผลงานที่สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ (Identity) ของตนเองอย่างแท้จริงบนหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ดังที่ Ensor and Berger (2009) ได้นำเสนอไว้

2. การปรับตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

ในช่วงระยะเวลาดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553-2556 พื้นที่ 3 หมู่บ้าน อยู่ในความรับผิดชอบของ 3 องค์กร คือ เทศบาลตำบลเวียง องค์การบริหารส่วน (อบต.) ตำบลสถาน และองค์การบริหารส่วนตำบลศรีดอนชัย โดยในปี พ.ศ. 2555 องค์การบริหารส่วนตำบลสถาน และ องค์การบริหารส่วนตำบลศรีดอนชัย ได้ยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบล นับว่าเป็นการปรับตัวขององค์กร แต่ยังขาดเอกภาพในการทำงานเนื่องจากนโยบายของนายกเทศมนตรีแต่ละคนมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะการตัดสินใจสั่งการในการบริหารท้องถิ่น ภายหลังจากการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง การขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคมย่อมเติบโตมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้น รูปแบบการบริหารจัดการท้องถิ่นในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง ควรได้รับการศึกษารูปแบบการปกครองท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ดังที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่าง กรณีการปรับตัวของเทศบาลนครแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งทำการศึกษารูปแบบการปกครองตนเอง ให้สอดคล้องกับพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำเมย แห่งที่ 1 และ สะพานข้ามแม่น้ำเมย แห่งที่ 2 ที่อยู่ระหว่างทำการศึกษาเพื่อทำการก่อสร้างสะพานรองรับการเจริญเติบโตของเทศบาลนครแม่สอด ดังนั้นการปรับตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน อำเภอเชียงของ จะ ต้องปรับตัวในการบริหารจัดการพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 อย่างเหมาะสม โดยนำวิธีการศึกษาของเทศบาลนครแม่สอดมาใช้ เพื่อเตรียมการรองรับการขยายตัวด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น

5.3 ข้อคิดเห็น

การศึกษาวิจัย เรื่อง การปรับเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงกรณีศึกษาพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้สรุปข้อคิดเห็นที่เกิดจากการทำงานวิจัยประกอบกับประสบการณ์การทำงานในฐานะนักพัฒนาชุมชน ทั้งในผู้ปฏิบัติงานระดับตำบล นักวิชาการพัฒนาชุมชน ผู้บริหารงานพัฒนาชุมชน ระดับอำเภอ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และ ผู้บริหารงานเทศบาลตำบล ในตำแหน่งนายกเทศมนตรีที่เป็นการต่อยอดองค์ความรู้เดิม คือ รูปแบบ (Model) การสร้างพลังชุมชนใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ (New Community Empowerment) ดังภาพที่ 5.1 เป็นการวิจัยและพัฒนา ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง หรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทำให้การพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงสามารถปรับตัวและสร้างทางเลือกการพัฒนา ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ดังนี้ คือ

5.3.1 รูปแบบ (Model) การสร้างพลังชุมชนใหม่ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4

จากผลการศึกษาสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงสู่กระบวนการปรับตัว เพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง เห็นได้อย่างชัดเจน ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือเทศบาลตำบลในพื้นที่โครงการฯ และชาวบ้านเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบโดยตรงจากการดำเนินงานโครงการฯ ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านสังคม การศึกษาและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการบริหารจัดการชุมชน ด้านสุขภาพหรือสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อม

5.3.2 การบริหารจัดการชุมชน

ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 เทศบาลตำบลเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากชาวบ้านหรือประชาชน ทั้งนายกเทศมนตรีผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาเทศบาลตำบล (สท.) ที่มีอำนาจหน้าที่ออกเทศบัญญัติ บริหารงบประมาณ จัดเก็บภาษี วางแผนงานโครงการ ออกกฎหมายข้อบังคับ และประสานงานกับหน่วยราชการในระดับส่วนกลาง (กระทรวง ทบวง กรม) ระดับภูมิภาค (อำเภอ จังหวัด) ระดับท้องถิ่น (อบจ.) ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) หอการค้าอำเภอเชียงของ โครงการนาคราชนคร กลุ่มองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และบุคคลที่มีชื่อเสียง มีบทบาทในการพัฒนา เช่น ท่าน ว.วชิรเมธี (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี) ซึ่งเป็นคนเชียงของโดยกำเนิด เป็นต้น

5.3.3 การสร้างพลังชุมชนใหม่ (New Community Empowerment)

ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 นี้ อำนาจในการบริหารจัดการในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงนั้น ชาวบ้านเป็นผู้เลือกผู้บริหารท้องถิ่นหรือนายกเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล กล่าวคือ เทศบาล เป็นหัวใจในการขับเคลื่อนพลังชุมชนใหม่ (New Community Empowerment) ที่จะต้องบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น ทั้งด้านสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่การเลือกตั้งนายกเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล มีบทบาทหน้าที่ในการออกกฎหมายท้องถิ่นหรือเทศบัญญัติ ทั้งนี้ ชาวบ้านและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเทศบาลที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำแผนชุมชน การออกกฎหมายเทศบัญญัติบังคับใช้ในการบริหารจัดการท้องถิ่น โดยการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ และ ร่วมติดตามประเมินผล

โลกาภิวัตน์ และภูมิภาคนิยม ที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงอำเภอเชียงของหมายถึง โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 และ ถนน R3A เชื่อมโยงการคมนาคมขนส่ง ตามแนวเศรษฐกิจ เหนือ-ใต้ ประเทศจีน (ตอนใต้) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

และไทย ที่จะเกิดการขยายการลงทุน การค้า ธุรกิจ การท่องเที่ยว การเคลื่อนย้ายคน กลุ่มชาติพันธุ์ ข่าวสารข้อมูล บรรษัทข้ามชาติ ฯลฯ เข้าสู่อำเภอเชียงของ นับว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทรงพลังอนุภาพมาก

ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้าน ชุมชน เทศบาล จึงต้องสร้างพลังชุมชนใหม่ ขึ้นมาต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ด้วยการผนึกกำลังหรืออำนาจที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ในหมู่บ้านของอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย จากระดับล่าง (ชุมชนท้องถิ่น) ขึ้นสู่ระดับบน (ส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง) ด้วยการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ร่วมมือ สนับสนุน ประสานงาน ผนึกกำลังกันอย่างเข้มแข็งเต็มที่เข้าสู่กระบวนการปรับตัว เพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) ให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสร้างพลังชุมชนใหม่อย่างเต็มศักยภาพของคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์

การเคลื่อนตัวของ New Community Empowerment นี้มีแนวโน้มจะเป็นไปในลักษณะของการเมืองแบบขบวนการทางสังคมมากกว่าการเมืองเชิงผลักดันที่อธิบายโดย พฤทธิสาณ ชุมพล และประภาส ปิ่นตบแต่ง (2550) ทั้งนี้ เนื่องจากหน่วยงานส่วนท้องถิ่นและชุมชนจำเป็นต้องปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อันเนื่องมาจากโครงการสะพาน แห่งที่ 4 กล่าวคือ จะเกิดความร่วมคิดร่วมทำอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการปรับตัวอย่างเท่าทันกับกระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม ภายใต้ทรรศนะของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545, หน้า 21-26) เป็นไปได้ว่า (1) ความสัมพันธ์ของ New Community Empowerment จะอยู่ในแนวราบหรือเป็นเครือข่ายมากกว่าเพื่อการแก้ไขปัญหาร่วมกันและหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (2) กลไกทางสังคมจะมีความหลากหลายและแตกต่างไปจากระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ที่มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่น และเน้นการเคลื่อนไหวโดยอิสระ (3) New Community Empowerment มีเป้าหมายเพื่อความอยู่รอดร่วมกันของชุมชนบนฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท่ามกลางกระแสทุนนิยม เช่น เน้นการผลิตเพื่อบริโภคมากกว่าผลกำไร การกำหนดกฎหรือกติกาใหม่ร่วมกัน (4) มีการแผ่ขยายของพลังการมีส่วนร่วมในชุมชน เกิดการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมติดตามประเมินผล

ภายใต้แนวคิดเชิงระบบ (สังคม คุณคณากรสกุล, 2538, หน้า 353) สามารถวิเคราะห์ได้ว่ารูปแบบ (model) การสร้างพลังชุมชนใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ดังภาพที่ 5.1 ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการแปรสภาพ (Process) ปัจจัยส่งออก (Output) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)

ปัจจัยนำเข้าสำคัญของระบบนี้ คือ ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่สามารถสร้างข้อเรียกร้องในเชิงหลักการ แนวนโยบาย หรือแนวทางปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก โดยการแสดงเป้าหมายที่ชัดเจน หรือการสร้างเงื่อนไขในการต่อรองให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ

นอกจากนี้ ชุมชนและหน่วยงานเหล่านี้ ยังอยู่ในสถานะของผู้สนับสนุนกระบวนการแปรสภาพของระบบ ได้แก่ การที่สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน และให้การสนับสนุนประชาคมทางการเมือง (Political Community) ร่วมกับนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และองค์กรภาครัฐและเอกชน การยอมรับของสมาชิกในชุมชนต่อระบอบการเมือง (Political Regime) ในรูปแบบประชาธิปไตย และการที่หน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการโดยชุมชน (Political Authority)

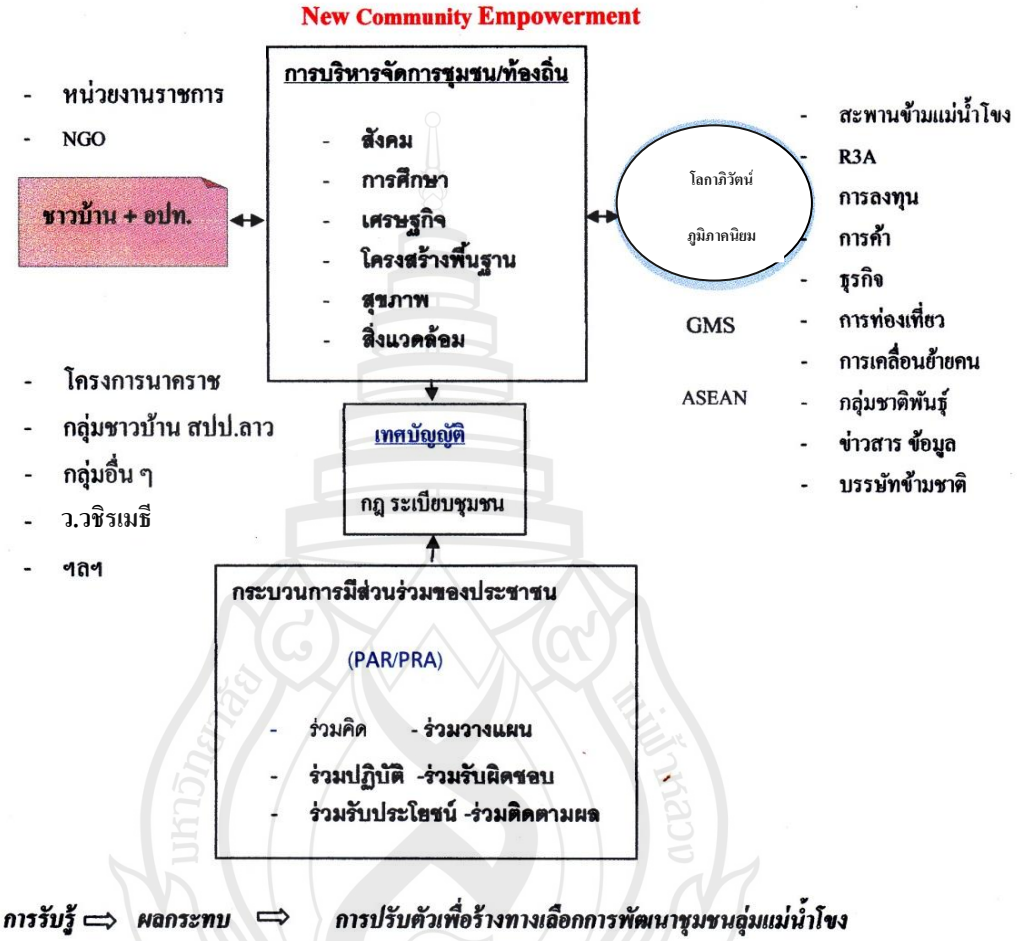
ปัจจัยดังกล่าวจะผลักดันให้ชุมชนเข้าสู่กระบวนการแปรสภาพ เพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องหรือความต้องการของระบบ โดยภาครัฐจะทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุน New Community Empowerment กล่าวคือ การเสริมสร้างการบริหารจัดการโดยชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อการปรับตัวเชิงเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา โครงสร้างพื้นฐาน สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากผลกระทบจากโครงการพัฒนาแห่งที่ 4 ได้แก่ การขยายตัวด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว การคมนาคม การเคลื่อนย้ายของผู้คน และการบริโภคข้อมูลข่าวสารที่สะดวกรวดเร็ว

ปัจจัยส่งออกภายใต้กระบวนการแปรสภาพหรือการบริหารจัดการโดยชุมชน ที่ปรากฏชัดเจนนั้นเป็นลักษณะบังคับ คือ การออกเทศบัญญัติ หรือการกำหนดกฎระเบียบของชุมชน เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการเปิดสะพานข้ามพรมแดน อาทิ การออกกฎระเบียบการใช้รถใช้ถนน อย่างไรก็ตาม เทศบัญญัตินี้สามารถประกาศใช้เพื่อสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม เช่น การจัดการขยะ การจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขสำคัญของการออกกฎระเบียบร่วมกัน

นอกจากนี้ ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ยังเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของระบบ ข้อมูลเหล่านี้จะทำให้ทราบสถานการณ์ ผลผลิตของกระบวนการแปรสภาพ และข้อผิดพลาดที่จะนำไปสู่การทบทวนเป้าหมายและการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

MODEL **การสร้างพลังชุมชนใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์**

กรณีศึกษา พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

การรับรู้ ⇨ ผลกระทบ ⇨ การปรับตัวเพื่อร้างทางเลือกการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

PAR = วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research)

PRA = วิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal)

ภาพที่ 5.1 แบบ (Model) การสร้างพลังชุมชนใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

5.4.1.1 จากการศึกษาพบว่า เมื่อมีการสร้างสะพานเกิดขึ้น ทำให้ราคาที่ดินในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น คนในชุมชนได้ขายที่ดินให้แก่คนนอกชุมชน ซึ่งมีแผนในการสร้างรีสอร์ท ที่พัก ห้างค้าปลีก สถานบันเทิง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดพื้นที่ (Zoning) หรือจัดประชาพิจารณ์ผังเมืองโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดผังเมืองอย่างชัดเจน ตลอดถึงการพัฒนาความร่วมมือในการจัดตั้งศูนย์รวมข้อมูลในระดับประเทศ และต่างประเทศเพื่อรักษาผลประโยชน์ร่วมกันในระดับรัฐบาล ภาคเอกชน และภาคประชาชน

5.4.1.2 จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนส่วนใหญ่ มีระบบกำจัดขยะโดยการฝังกลบของครัวเรือนเอง เมื่อมีการเปิดใช้สะพานอย่างเป็นทางการ จะมีรถบรรทุกที่ข้ามมาจากฝั่งลาว พร้อมการขนส่งสินค้าต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงสินค้าทางการเกษตรด้วย ดังนั้น ย่อมต้องมีขยะมากับรถขนส่งสินค้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการในการจัดการขยะที่เป็นรูปธรรม และมีประสิทธิภาพ และหน่วยงานที่รับผิดชอบในการให้บริการสาธารณะจะต้องเตรียมการรองรับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการเคลื่อนย้ายคนเข้ามาในพื้นที่สะพานข้ามแม่น้ำโขง

5.4.1.3 จากการศึกษาพบว่า ประชาชนในพื้นที่ก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวชาวจีน ที่ใช้เส้นทางการท่องเที่ยว R3A ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะมีการวางแผนโครงการ และมาตรการรองรับ หรือจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดถึงการสร้างความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เพื่อรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

ชุมชนท้องถิ่นควรได้รับการพัฒนาศักยภาพ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและอำนาจในการปรับตัวและจัดการกับผลกระทบหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา

5.4.2.1 การสื่อสารให้ชุมชนรับรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาอย่างทั่วถึง และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการวิจัยทุกขั้นตอนอย่างแท้จริง

5.4.2.2 การสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคมด้วยพลังภายในชุมชนท้องถิ่นเองบนฐานภูมิปัญญา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับวิถีดั้งเดิม

5.4.2.3 การส่งเสริมและกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์เชิงระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มแกนนำชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

5.4.2.4 การเตรียมความพร้อมประชาชนในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานควรจะส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานระหว่างหน่วยงานทุกภาคส่วนกับประชาชน โดยยึดหลักการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

5.4.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรพิจารณาประเด็นต่อไปนี้ ภายหลังจากที่โครงการก่อสร้างสะพานแห่งที่ 4 (ห้วยทราย-เชียงของ) สิ้นสุดลง

5.4.3.1 ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน และกระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม บนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ในยุคที่มีการเปลี่ยนผ่านจากสังคมชนบทที่เน้นความพอเพียงไปสู่สังคมเมืองที่มีการขยายตัวและการลงทุนสูง

5.4.3.2 บทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาและสนับสนุนกระบวนการปรับตัวของชุมชน เช่น ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการ นักธุรกิจ

5.4.3.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาของตนเอง

5.4.3.4 ความเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อความอยู่รอดบนฐานความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.4.3.5 ศึกษาวิจัยรูปแบบการปกครององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพื่อรองรับการเปิดใช้สะพานข้ามแม่น้ำโขง และประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)

5.5 สรุป

การศึกษานี้เป็นการวิจัยและพัฒนาที่ชี้ให้เห็นกระบวนการปรับตัวของชุมชนเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์และภูมิภาคนิยมที่เข้ามาสู่ชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น ในพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง หรือสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) โดยมุ่งเน้นการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสร้างพลังของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

กระบวนการปรับตัวของชุมชนและการสร้างทางเลือกการพัฒนา ตามรูปแบบ (Model) หรือข้อค้นพบใหม่ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็นแนวทางการพัฒนา หรือกระบวนการพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่มองค์กรทุกภาคส่วนภายใต้ประสบการณ์ของผู้วิจัยในการทำงานพัฒนาชุมชนในระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น ทั้งในฐานะเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ผู้บริหารงานพัฒนาชุมชน และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล)

แม้ในสังคมปัจจุบัน พื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว จนชาวบ้าน กลุ่มองค์กรประชาชน ผู้นำฝ่ายปกครอง และผู้บริหารท้องถิ่นพยายามที่จะแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาให้เหมาะสมกับพื้นที่และความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การนำเสนอผลงานวิจัยครั้งนี้ น่าจะเป็นทางเลือกในการพัฒนา หรือ เป็นคำตอบให้กับผู้แสวงหาทางเลือกในการพัฒนา และผลการศึกษาครั้งนี้ อาจเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ในการสร้างพลังชุมชนให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต่อไป

รายการอ้างอิง

รายการอ้างอิง

กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม. (2550). *การสำรวจออกแบบรายละเอียด โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ตามแนวเศรษฐกิจ เหนือ- ใต้ ณ ห้องประชุมฝ้ายคำ โรงแรมแม่โขงริเวอร์ไซด์ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย*. กรุงเทพฯ: กรมฯ.

กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์.

ชลิศา รัตรสาร และวรรณรัตน์ วัฒนานิมิตกูล. (2550). การศึกษาการค้าไทย-ลาว ณ จุดที่มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 3 ในบริบทของวัฒนธรรมเศรษฐกิจ. *สยามวิชาการ, 8*(9), 55-84.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิภาษา.

เดช วัฒนชัยยิ่งเจริญ. (2551). *การประเมินผลกระทบทางสังคม SIA* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิษณุโลก: โรงพิมพ์ดาวเงินการพิมพ์.

ธงชัย ภูวนาถวิจิตร. (2553, 20 กุมภาพันธ์). *งานวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ บนเส้นทางยุทธศาสตร์ R3A เชียงราย-คุนหมิง*. เชียงใหม่: คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). *ชุมชนศึกษา Community*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นรุตน์ เจริญศรี. (2555). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง และความสำคัญต่อเยาวชนไทย*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2556, จาก http://www.academia.edu/1215329/

บำรุง บุญปัญญา. (2549). *ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

ปรีชา เปรี่ยมพงศ์สาสน์, กนกศักดิ์ แก้วเทพ และกาญจนา แก้วเทพ. (2543). *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา: วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2542). *ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่?*. สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2553, จาก http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~ppasuk/thaipapers.htm

ผู้จัดการออนไลน์. (2554). *จำนวนประชากรจีนล่าสุดจากผลสำรวจฯ 1,341 ล้านคน*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2556, จาก http://www.manager.co.th/China/ViewNews.aspx?NewsID=9540000026203

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). (2532). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

พฤทธิสาณ ชุมพล และประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2550). *เอกสารประกอบการสอนวิชา 2401307 ขบวนการเมืองและสังคม*. กรุงเทพฯ: หน่วยโครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน งานบริหารการศึกษา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัฒนา กิติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม Localism* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์

พิทยา ฟูสาย. (2551, มกราคม-เมษายน). ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อชุมชนชายแดนในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: การเกิดขึ้นของตลาดจีน และการตอบสนองของคนในท้องถิ่นเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารสังคมลุ่มแม่น้ำโขง, 4*(1), 148-179.

มณีมัย ทองอยู่. (2547). *แนวคิดและวิธีวิทยาในการศึกษาสังคมชนบท*. ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ยศ สันตสมบัติ และเสถียร ฉันทะ. (2552). *แม่น้ำแห่งชีวิต*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ หจก.วนิดาการพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมี.

โลกาภิวัตน์ ปะทะ ท้องถิ่น. (2549). เชียงใหม่: โครงการสื่อสารแนวราบ.

วิชัย ชูจิต. (2548). *การสร้างพลังชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2552, จาก http://www.gotoknow.org/posts/22229

วิทย์ บัณฑิตกุล. (2555). *รู้จักประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊ค.

วีระ สมบูรณ์. (2551). *โลกาภิวัตน์ สิทธิมนุษยชน และความเป็นธรรมระหว่างประเทศ ประเด็นและมุมมองทางทฤษฎีการเมือง*. กรุงเทพฯ: กรีน พริ้นท.

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. (ม.ป.ป.). *ความหมายของระบบ (System)*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2556, จาก http://www.kmitl.ac.th/agritech/nutthakorn/04093009_2204/isweb/Lesson%2018.htm

สมยศ นาวีการ และผุสดี รุมาคม. (2520). *องค์การ:ทฤษฎีและพฤติกรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิฆเณศ.

สะพานมิตรภาพไทย-พม่า แห่งที่ 2. (2556, 21 กันยายน). สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2554, จาก http://www.dailynews.co.th/article/222/179496

สังคม คุณคณากรสกุล. (2538). *ศัพท์พัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: ธเนศวร (1999) พริ้นติ้ง.

สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. (ม.ป.ป.). *สะพานมิตรภาพไทย-มาเลเซียแห่งที่ 2 ก้าวแรกสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนใต้ของไทยและภาคเหนือของมาเลเซีย*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2556, จาก http://www.thaigov.go.th/th/useful-information/item/13767-.html

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. *สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประชากรและกำลังแรงงาน*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2556, จาก http://www.boi.go.th/thai/clmv/Back_up/2010_laos/2010_laos_1-3.html

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). *กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

สุภางค์ จันทวานิช, ศรีพนา ธัญญาทิพย์, เหล่าดำรงชัย สมาน, อยู่ชา กนกพรรณ, เสมาแย้ม อดิสร และทิพากร ทรายแก้ว. (2548). *โครงการวิจัยผลกระทบทางสังคมของระเบียงตะวันออก-ตะวันตก ผลกระทบทางสังคมของการสร้างสะพานแม่น้ำโขงแห่งที่ 2 ระยะที่ 1: รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริชัย หวันแก้ว (บรรณาธิการ). (2545). *การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิไฮบริด เบิลล์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโครงการปัญญาชนสาธารณะเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา.

สุริชัย หวันแก้ว. (2547). การเผชิญหน้าโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรม: นโยบายวัฒนธรรมในบริบทใหม่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. (2553). *นิยาม ความหมาย การศึกษาทางเลือก*. สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2553, จาก http://choice2learn.net/blog/2010/05/08/%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%A1-%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%A2-%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%A8%E0%B8%B6%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B8%B2%E0%B8%97/

โสภิดา วีรกุลเทวัญ. (2548). *เชียงของ: ชาติพันธุ์และการค้าที่ชายแดน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อักษรศรี พานิชสาส์น. (2554). *เศรษฐกิจจีน ในมุมมองนักเศรษฐศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: open books.

อัจฉรา รักยุติธรรม. (2554, กรกฎาคม-ธันวาคม). การพัฒนาทางเลือกกระแสหลัก. *วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 30*(2), 13-44.

อุทัย หิรัญโต. (2526). *สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, สิริพรรณ นกสวน และพฤทธิสาณ ชุมพล, ม.ร.ว. (บรรณาธิการ). (2550). *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2548). *โลกาภิวัตน์ บรรษัทข้ามชาติ บรรษัทภิบาล และความรับผิดชอบต่อสังมของบรรษัท*. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พริ้น.

Arjun Appalurai. (1996). *Modernity at large: Cultural dimension of globalization*. Minneapolis: University of Minnasota Press".

Barth, F. (1969). *Ethnic group and boundaries: The social organization of culture*. Boston, MA: Little Brown and Company.

Ensor, J. & Berger, R. (2009). Community-based adaptation and culture in theory and practice. In W. N. Adger, I. Lorenzoni & K. O'Brien (eds.), *Adapting to climate change: Thresholds, values, governance* (pp.227-239). Cambridge: Cambridge University Press.

Huq & Reid. (2007). *A vital approach to the threat climate change poses to the poor*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2556, จาก http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/6228/A%20vital%20approach.pdf?sequence=1

Steward, J. H. (1972). *Theory of culture change: The methodology of multilinear evolution*. Urbana: University of Illinois Press.

North, D. C. (1995). Location theory and eegional economic growth. *Journal of Political Economy, 63*(3), 243-258.

White, L. A. (1957). Theory of culture change: The methodology of multilinear evolution by Julian H. Steward. *American Anthropologist, 59*(3), 540-542.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยประกอบไปด้วย

1. องค์กรของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวของกับงานวิจัย
    1) สำนักงานจังหวัดเชียงราย
    2) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย
    3) สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงราย สาขาอำเภอเชียงของ
    4) หอการค้าจังหวัดเชียงราย
    5) ที่ทาการปกครองอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
    6) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเชียงของ
    7) สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเชียงของ
    8) สำนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเชียงของ
    9) สำนักงาน กศน.อำเภอเชียงของ
    10) สำนักงานเกษตรอำเภอเชียงของ
    11) สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอเชียงของ
    12) สถานีตำรวจภูธรอำเภอเชียงของ
    13) โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน
    14) สำนักงานโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)
    15) สำนักงานที่ปรึกษาโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 4
    16) หอการค้าอำเภอเชียงของ
    17) กลุ่มรักษ์เชียงของ
    18) เทศบาลตำบลวียง อำเภอเชียงของ
    19) เทศบาลตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ
    20) เทศบาลตำบลสถาน อำเภอเชียงของ

2. ผู้บริหารภาครัฐเอกชนและผู้นำชุมชนประชาชนที่เกี่ยวข้อง

1) นายอาคม วงค์สว่าง พัฒนาการจังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์ วันที่ 28 กันยายน 2555

2) นายสุเทพ เตียวตระกูล นายอำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์ วันที่ 2 มกราคม 2552

3) นายรัชกฤช สถิรานนท์ หัวหน้าสำนักงานจังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์ วันที่ 11 ธันวาคม 2555

4) พ.ต.ท.สุนทร จันทรางกูล หัวหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์ วันที่ 5 พฤศจิกายน 2554

5) นายไมตรี ซ้อนกลิ่นสกุล ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์ วันที่ 4 ตุลาคม 2554, วันที่ 8 พฤศจิกายน 2555

6) นายสงวน ซ้อนกลิ่นสกุล รองประธานหอการค้าจังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์ วันที่ 7 ตุลาคม 2554, วันที่ 9 พฤศจิกายน 2555, วันที่ 24 พฤษภาคม 2556

7) นายสุริยนต์ ยงยืน พัฒนาการ อำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มีนาคม 2554

8) นายประหยัด มณีมูล นักพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์วันที่ 24 มีนาคม 2554

9) นางสาวบัวแก้ว นวลใส อดีตผู้อานวยการโรงเรียนบ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มีนาคม 2552

10) นายสะอาดสุวรรณทา ผู้อานวยการโรงเรียนบ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 4 กันยายน 2554

11) นายปริญญา ยันตะศิริ รองผู้จัดการโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้าโขง แห่งที่ 4 , สัมภาษณ์ วันที่ 20 ตุลาคม 2554 , วันที่ 7 พฤศจิกายน 2555

12) ดร.สิชา สิงห์สมบูรณ์ ผู้จัดการโครงการนาคราชนคร, สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤศจิกายน 2555

13) ดร.เหมโชค สิงห์สมบูรณ์ รองผู้จัดการโครงการนาคราชนคร, สัมภาษณ์ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2555

14) นายประยุทธ์ โพธิ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤศจิกายน 2554 ,

1) วันที่ 5 ธันวาคม 2554

15) นายปัญญา แตงโม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤศจิกายน 2555

16) ด.ต.ศิริเดช ธาตุอินจันทร์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านใหม่ธาตุทองตำบลสถาน สัมภาษณ์วันที่ 25 มีนาคม 2554 วันที่ 8 กันยายน 2555

17) นายภูมี บุญต่อม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปากอิงใต้ตำบลศรีดอนชัย, สัมภาษณ์วันที่ 27 มีนาคม 2555 วันที่ 1 พฤศจิกายน 2555

18) นายบุญคง บุญวาท อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านปากอิงใต้ตำบลศรีดอนชัย, สัมภาษณ์ วันที่ 6 พฤศจิกายน 2555

19) นายบุญทัน สุวรรณทา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านปากอิงใต้, สัมภาษณ์ วันที่ 27 มีนาคม 2555, วันที่ 7 พฤศจิกายน 2555

20) นายเส็ง โพธิ ประชาชน บ้านดอนมหาวัน , สัมภาษณ์วันที่ 26 มีนาคม 2555, วันที่ 12 พฤศจิกายน 2555

21) นายทองดี นวลใส อดีตสมาชิกสภาเทศบาลตำบลเวียง อำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์วันที่ 4 พฤศจิกายน 2554. วันที่ 8 พฤศจิกายน 2555

22) นางเกสร ทองศรี ประชาชน บ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2555

23) นายสมเพียร พรรณทอง ประชาชน บ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 20 ตุลาคม 2554

24) นายสมหมาย หลวงสอน นายกเทศมนตรีตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ประชาชนบ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 4 พฤศจิกายน 2554

25) นางเสาร์ โพธิ ประธานกลุ่มแม่บ้าน บ้านดอนมหาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 11 พฤศจิกายน 2555

26) นางปิ่นแก้ว คงวาส อดีตประธานกลุ่มแม่บ้านบ้านปากอิงใต้, สัมภาษณ์ วันที่ 6 พฤศจิกายน 2554

27) นายสนั่น ปาละ ประธาน อสม.บ้านใหม่ธาตุทอง ตำบลสถาน, สัมภาษณ์ วันที่ 5 พฤศจิกายน 2555

28) นายคำมูล ศิริพัฒนางกูร อดีตประธานกองทุนหมู่บ้าน บ้านใหม่ธาตุทอง, สัมภาษณ์ วันที่ 4 ตุลาคม 2555

29) นายธวัชชัย ภู่เจริญยศ ปลัดอาวุโส ที่ทำการปกครองอำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2555

30) นางอำไพ สิงห์ทอง ประธานกลุ่มแม่บ้าน บ้านปากอิงใต้, สัมภาษณ์ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2555

31) นายเจริญ คำน้อย สาธารณสุขอำเภอเชียงของ, สัมภาษณ์ วันที่ 10 ธันวาคม 2555

ภาคผนวก ข

สรุปมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ. 2556

ส่วนราชการเจ้าของเรื่อง พณ
วันที่มีมติ 15/02/2543
เรื่อง โครงการศึกษาการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

จังหวัดเชียงรายคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรีว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจ (คศก.) คือเห็นชอบให้มีการศึกษาความเหมาะสมและแผนแม่บทเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงรายโดยมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรับไปดำเนินการศึกษาตามที่กระทรวงพาณิชย์เสนอรวมทั้งข้อสังเกตของ คศก. (เกี่ยวกับแนวโน้มการค้าและการลงทุนในอนาคตของพื้นที่นั้น ๆ และพื้นที่อื่น ๆ ที่มีศักยภาพความพร้อมของประเทศเพื่อนบ้านความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานและปัญหาอื่น ๆ ตลอดจนกรอบเป้าหมายที่ชัดเจนและการประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน) สำหรับค่าใช้จ่ายในการศึกษาโครงการจำนวน 10 ล้านบาท ให้ใช้จ่ายจากกองทุนส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศของกระทรวงพาณิชย์

ส่วนราชการเจ้าของเรื่อง นร
วันที่มีมติ 02/03/2547
เรื่อง การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงราย

คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามมติคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีคณะที่ 2 (คกก.2) ที่มีมติเห็นชอบตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอแนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายและให้รับความเห็นของ คกก.2 เกี่ยวกับการพิจารณาจุดที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรมปัจจุบันการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ได้สรุปพื้นที่จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ตำบลศรีดอนมูล อำเภอเชียงแสน เนื้อที่ 3,162 ไร่ ซึ่งที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาแนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนได้มีมติเห็นควรพิจารณาจุดที่ตั้งอีกครั้งโดยขยายขอบเขตพื้นที่ในการพิจารณาและมอบหมายให้ กนอ. และจังหวัดเชียงรายรับไปพิจารณา

เปรียบเทียบกับพื้นที่ทางเลือกอื่นเพิ่มเติมโดยเชิญฝ่ายจีนเข้าร่วมหารือด้วยเพื่อให้ได้ข้อยุติภายใน 1 เดือนและเสนอภาพรวมแนวคิดการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนเชียงรายทั้งหมดการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานตลอดจนรูปแบบการบริหารจัดการต่อคณะรัฐมนตรีสำหรับโครงการด้านการท่องเที่ยว (โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน) ให้เสนอเป็นแผนงานรวมด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้ขอบเขตการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนเชียงรายมีความชัดเจนเฉพาะด้านพาณิชยกรรมการลงทุนและอุตสาหกรรมประกอบการพิจารณาดำเนินการต่อไปและเห็นชอบการใช้งบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 จำนวน 475.02 ล้านบาท เพื่อดำเนินโครงการเร่งด่วนสนับสนุนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนเชียงรายรวม 5 โครงการและให้เร่งดำเนินการต่อไปดังนี้โครงการต่อเนื่องสะพานข้ามแม่น้ำสายแห่งที่ 2 ระยะ 1 วงเงิน 453.5 ล้านบาท โครงการจัดลานจอดรถหลังท่าเทียบเรือเชียงแสนวงเงิน 1.4 ล้านบาท โครงการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับพื้นที่เขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายวงเงิน 5 ล้านบาทโครงการศึกษากลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายวงเงิน 5.12 ล้านบาทและโครงการศึกษาความเหมาะสมด้านเศรษฐกิจวิศวกรรมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างถนนแนวใหม่แยกทางหลวงหมายเลข 1 (เชียงราย)-อำเภอเชียงแสนระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตรวงเงิน 10 ล้านบาท รวมทั้งให้ความเห็นชอบโครงการเพื่อขอรับจัดสรรงบประมาณปี พ.ศ. 2548 จำนวน 1 โครงการวงเงิน 380 ล้านบาท คือโครงการต่อเนื่องสะพานข้ามแม่น้ำสายแห่งที่ 2 ระยะ 2 เพื่อก่อสร้างด่านศุลกากรถาวรทั้งนี้มอบหมายสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมหารือแนวทางการจัดตั้ง One Stop Service บริเวณชายแดนโดยรองนายกรัฐมนตรี (นายสมคิดจาตุศรีพิทักษ์) เป็นประธานการประชุม

ส่วนราชการเจ้าของเรื่อง นร
วันที่มีมติ 23/11/2547
เรื่อง การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงราย (มีการปรับแก้ไขมติฯ)

คณะรัฐมนตรีมีมติเกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอโดยมอบให้รองนายกรัฐมนตรี (นายพินิจ จารุสมบัติ) รับไปพิจารณาร่วมกับกระทรวงอุตสาหกรรมเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งนี้เลขาธิการนายกรัฐมนตรีมีข้อสังเกตว่าพื้นที่อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงรายเป็นเมืองประวัติศาสตร์สำคัญและกำลังดำเนินการเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกและถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญจึงสมควรอนุรักษ์ไว้การจะจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในเขตพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่น่ามีความเหมาะสมสอดคล้อง

กับสภาพของเมืองโดยพิจารณาข้อมูลความเหมาะสมและเป็นไปได้ในแง่มุมต่าง ๆ ให้รอบคอบโดยไม่ควรนำความเร่งด่วนในการร่วมมือกับเอกชนของจีนมาเป็นเงื่อนไขในการเร่งดำเนินการเรื่องนี้เพราะอาจเกิดผลเสีย/ผลกระทบในระยะยาวได้โดยให้นำข้อสังเกตดังกล่าวไปประกอบการพิจารณาให้ได้ข้อยุติแล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป

ส่วนราชการเจ้าของเรื่อง นร

วันที่มีมติ 11/01/2548

เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจเรื่องการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดน (Agenda based)

คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจเรื่องการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนในส่วนของโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายเนื่องจากได้มีนโยบายอนุรักษ์เมืองเชียงแสนให้เป็นเมืองมรดกโลกการพิจารณาจุดที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจชายแดนจึงต้องพิจารณาใช้พื้นที่อื่นในจังหวัดเพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมโดยจะพิจารณาพื้นที่อำเภอเชียงของเป็นลำดับแรกและมอบหมายให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยรับไปชี้แจงทำความเข้าใจกับนักลงทุน 391 ฝ่ายจีนตลอดจนร่วมกับจังหวัดจัดหาพื้นที่แห่งใหม่สำหรับผลการประชุมคณะกรรมการพิจารณาแนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนครั้งที่ 4/2547 วันที่ 24 ธันวาคม 2547 ที่ประชุมเห็นควรให้ดาเนินการในเรื่องต่างๆดังนี้ให้เร่งรัดการจัดทาผังเมืองรวม 3 อำเภอในเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายให้แล้วเสร็จโดยเร็วและจัดทำผังเฉพาะชุมชนแม่ระมาดและแม่จะเราเพิ่มเติมในเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดตากและปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับขั้นตอนประกาศบังคับใช้ผังเมืองให้สามารถดำเนินการได้เร็วขึ้นให้จัดทำโครงการสนับสนุนการเชื่อมโยงทางสังคมและวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้านโดยการช่วยเหลือด้านสาธารณสุขและการศึกษาการจัดลำดับความสำคัญของโครงการเร่งด่วนและกำหนดแนวทางสนับสนุนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดตากโดยให้ดำเนินโครงการเร่งด่วนในปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 จานวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการปรับปรุงขยายระบบประปา อำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ อำเภอแม่ระมาด วงเงินรวม 232.74 ล้านบาท และโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP วงเงินรวม 10 ล้านบาท และให้บูรณาการ 3 โครงการ ศึกษาเร่งด่วน ได้แก่ ศึกษาความเหมาะสมการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับพื้นที่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจและศึกษาแนวทางปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรเข้าเป็นโครงการศึกษาโครงการเดียวโดยมอบหมายให้ผู้ว่าราชการจังหวัดตากเป็นเจ้าภาพดำเนินการศึกษาในปีงบประมาณพ.ศ. 2548 รวมทั้งให้จังหวัดตากบรรจุ

แผนงาน/โครงการตามแผนปฏิบัติการไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้เกิดผลทางปฏิบัติต่อไปให้กรมทรัพยากรน้ำเป็นหน่วยงานหลักในการบูรณาการแผนงานด้านน้ำท่วมในทางเทคนิคก่อนส่งให้จังหวัดพิจารณาแหล่งเงินงบประมาณจังหวัดแบบบูรณาการและเห็นควรแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาแนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนเพิ่มเติมประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ผู้อานวยการสานักงบประมาณ อธิบดีกรมโยธาธิการและผังเมือง ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และประธานหอการค้าไทย

ส่วนราชการเจ้าของเรื่อง นร
วันที่มีมติ 25/10/2548
เรื่อง การดำเนินการตามโครงการเร่งด่วนสนับสนุนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก

คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามมติคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีคณะที่ 1 (ฝ่ายเศรษฐกิจ) ที่มีมติเกี่ยวกับการดำเนินโครงการเร่งด่วนสนับสนุนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายและจังหวัดตากตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอโดยอนุมัติให้จังหวัดเชียงรายสามารถจ่ายเงินค่าชดเชยที่ดินเป็นกรณีพิเศษให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อให้สามารถส่งมอบพื้นที่ให้กรมศุลกากรดำเนินการจัดตั้ง One Stop Service ชายแดน ณ ด่านแม่สาย 2 ได้ตามระยะเวลาที่กำหนดในส่วนของงบประมาณโครงการจัดทาระบบป้องกันน้ำท่วมแม่ระมาดจานวน 53.16 ล้านบาท เห็นชอบให้กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทยประสานสานักงบประมาณ 392 ในการขอรับการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายงบกลางปีพ.ศ. 2549 (ค่าใช้จ่ายเพื่อปรับกลยุทธ์และรองรับการเปลี่ยนแปลงวงเงิน 27,200 ล้านบาท) และประสานเทศบาลดำเนินการให้เกิดผลทางปฏิบัติต่อไป

ส่วนราชการเจ้าของเรื่อง นร
วันที่มีมติ 07/02/2549
เรื่อง ความก้าวหน้าการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอมติคณะกรรมการพิจารณาแนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดนครั้งที่ 2/2548 วันที่ 14 ตุลาคม 2548 ที่มีมติเห็นชอบพื้นที่สำหรับพัฒนานิคมอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดเชียงรายจำนวน 16,000 ไร่ ในตำบลศรีดอนชัย และตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายใน

ส่วนของอุตสาหกรรมเป้าหมายเน้นอุตสาหกรรมที่มีการเพิ่มมูลค่าโดยใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าในการผลิตและเป็นอุตสาหกรรมสะอาดประกอบด้วยแปรรูปเกษตรและอาหาร อัญมณีและเครื่องประดับ สิ่งทอ ขั้นปลายบริการขนส่งเครื่องใช้ไฟฟ้า/electronics ยา/เครื่องสำอางสมุนไพรอุปกรณ์และเครื่องจักรกลการเกษตรหัตถกรรม/OTOP และแปรรูปไม้และการพิมพ์และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้สิทธิประโยชน์ใน 3 เรื่องประกอบด้วย (1) เขตนิคมอุตสาหกรรมทั่วไปของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (2) สิทธิประโยชน์ด้านภาษีสำหรับผู้ลงทุนของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนและ (3) สิทธิด้านภาษีนำเข้า-ส่งออกแบบเขตปลอดอากร (Free Zone) ของกรมศุลกากรพิจารณาลดกระบวนการและขั้นตอนการอนุมัติการลงทุนเป็นกรณีพิเศษสำหรับการเข้าลงทุนของนักลงทุนจีนรวมทั้งให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยประสานกระทรวงการต่างประเทศเร่งรัดจัดคณะผู้แทนไทยเดินทางไปเจรจากับทางจีนต่อไป และให้ดำเนินการต่อไปได้

ระเบียบสำนักนายกฯ ว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ฉบับล่าสุด

มติชนออนไลน์ รายงานว่า วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๖ ราชกิจจานุเบกษา ได้เผยแพร่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ. ๒๕๕๖

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ระบุว่า โดยที่รัฐบาลมีนโยบายจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษขึ้นเพื่อส่งเสริมการค้าและการลงทุนของประเทศโดยใช้ประโยชน์จากความเชื่อมโยงด้านคมนาคมขนส่งของภูมิภาคอาเซียนตามข้อตกลงการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนและข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่นและจากการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบกับมีนโยบายในการสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีระบบที่มีประสิทธิภาพโปร่งใส และสามารถให้บริการสาธารณะตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จึงมีความจำเป็นต้องมีกลไกขับเคลื่อนการส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาพื้นที่ของตนขึ้นเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่มีระบบสาธารณูปโภคบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและจำเป็นต่อการรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนและหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งมีกลไกที่ช่วยให้ราชการส่วนกลางและราชการส่วนภูมิภาคให้การสนับสนุนการดำเนินงานของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

โดยจัดให้มีการมอบอำนาจแก่เจ้าหน้าที่ในส่วนภูมิภาคหรือราชการส่วนท้องถิ่นให้สามารถสั่งอนุญาต อนุมัติ ปฏิบัติราชการ หรือดำเนินการอื่นใดที่หน่วยราชการจะพึงปฏิบัติหรือดำเนินการตาม

กฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ หรือคำสั่งใด หรือมติของคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียน ข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น หรือการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จที่สอดคล้องกับระบบ ASEAN Single Window ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนั้นอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๑(๘) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินพ.ศ. ๒๕๓๔ นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี จึงวางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ. ๒๕๕๖”

ข้อ ๒ ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้

“เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ” หมายความว่า บริเวณพื้นที่ที่คณะกรรมการนโยบายประกาศกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษซึ่งรัฐจะสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนาระบบการให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จที่สอดคล้องกับระบบ ASEAN Single Window และการดำเนินการอื่นที่จำเป็นเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

“การให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ” หมายความว่า การที่ราชการส่วนกลางและราชการส่วนภูมิภาคมอบอำนาจในการสั่ง อนุญาต อนุมัติ ปฏิบัติราชการหรือดำเนินการอื่นใดตามกฎหมายกฎ ระเบียบ ประกาศ หรือคำสั่งใด หรือมติของคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวกับการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนหรือข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น หรือการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านให้แก่เจ้าหน้าที่ในส่วนภูมิภาคหรือราชการส่วนท้องถิ่นเพื่อให้สามารถสั่ง อนุญาตอนุมัติ ปฏิบัติราชการ หรือดำเนินการนั้นรวมอยู่ ณ จุดเดียวในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแต่ละแห่ง

“การค้าบริเวณพรมแดน” ให้หมายความรวมถึงการลงทุน การให้บริการ และการเข้ามาทำงานในราชอาณาจักรของแรงงานต่างด้าวบริเวณพรมแดนและพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่ดังกล่าว

“ประเทศเพื่อนบ้าน” หมายความว่า ประเทศที่มีพรมแดนติดกับราชอาณาจักรไทย

“แผนแม่บท” หมายความว่า แผนแม่บทการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแต่ละแห่ง

“แผนงานหรือโครงการ” หมายความว่า แผนงานหรือโครงการที่จำเป็นต่อการพัฒนาและจัดทำโครงสร้างพื้นฐานและระบบการให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จที่หน่วยงานจัดทำขึ้นเพื่อจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแต่ละแห่งขึ้นตามแผนแม่บท

“แผนปฏิบัติการ” หมายความว่า แผนปฏิบัติการเพื่อจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแต่ละแห่ง

“การพัฒนาพื้นที่” หมายความว่า การปรับปรุงและใช้ประโยชน์ในอสังหาริมทรัพย์ทั้งของภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการจัดให้มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตามหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่คณะกรรมการนโยบายกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี

“หน่วยงาน” หมายความว่า ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ

“คณะกรรมการนโยบาย” หมายความว่า คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

ข้อ ๔ ในกรณีที่มีความจำเป็นที่ไม่อาจปฏิบัติตามระเบียบนี้ได้ ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งให้ยกเว้นการปฏิบัติตามระเบียบนี้ได้ตามที่เห็นสมควร รวมทั้งให้มีอำนาจดำเนินการใดตามควรแก่กรณี เพื่อให้การค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนหรือข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น หรือการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล

ข้อ ๕ ให้นายกรัฐมนตรีรักษาการตามระเบียบนี้

หมวด ๑

คณะกรรมการนโยบาย

ข้อ ๖ ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ” ประกอบด้วย

(๑) นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ

(๒) รองนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมาย จำนวนสองคน เป็นรองประธานกรรมการ

(๓) รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นกรรมการ

(๔) ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เลขาธิการนายกรัฐมนตรี เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ เป็นกรรมการ

(๕) ประธานกรรมการหอการค้าไทย ประธานผู้แทนการค้าไทย ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และประธานสมาคมธนาคารไทย เป็นกรรมการ

(๖) ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง จำนวนไม่เกินสามคน เป็นกรรมการให้เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นกรรมการและเลขานุการ และให้ผู้อำนวยการสำนักงานเป็นผู้ช่วยเลขานุการ การดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการตาม (๖) ให้เป็นไปตามที่นายกรัฐมนตรีกำหนด

ข้อ ๗ ให้คณะกรรมการนโยบายมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) พิจารณาให้ความเห็นชอบและเสนอร่างหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ตลอดจนร่างแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการและแผนปฏิบัติการต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ

(๒) ให้ความเห็นเกี่ยวกับร่างแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการของหน่วยงานตามที่ได้รับการร้องขอ

(๓) กำหนดแนวทางให้หน่วยงานถือปฏิบัติเพื่อให้การส่งเสริมการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนหรือข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น หรือการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นไปโดยเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

(๔) กำกับดูแล ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนแม่บท ตลอดจนให้คำแนะนำหรือข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการตามแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการหรือแผนปฏิบัติการ และรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะรัฐมนตรี

(๕) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานได้ตามความเหมาะสม

(๖) ส่งเสริมและสนับสนุนภาคเอกชนและประชาชนให้มีความรู้และมีส่วนร่วมในการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการ

(๗) เชิญเจ้าหน้าที่ บุคคล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจง หรือเรียกเอกสารจากบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาเพื่อประกอบการพิจารณาได้ตามความจำเป็น

(๘) ออกระเบียบ ประกาศ และคำสั่ง เพื่อปฏิบัติการตามระเบียบนี้

(๙) เสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อให้มีกฎหมาย ปรับปรุงแก้ไขหรือยกเลิกกฎหมาย กฎระเบียบ หรือมติคณะรัฐมนตรีที่จำเป็นต่อการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

(๑๐) ปฏิบัติการอื่นใดเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบนี้ หรือตามที่คณะรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีมอบหมายให้คณะกรรมการนโยบายรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบเป็นระยะ

ข้อ ๘ การประชุมคณะกรรมการนโยบายต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุมในการประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการซึ่งประธานกรรมการมอบหมายตามลำดับเป็นประธานใน

ที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุมการวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

ข้อ ๙ การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำ งานเพื่อช่วยในการดำ เนินงานของคณะกรรมการนโยบายที่เกี่ยวข้องกับแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการ หรือแผนปฏิบัติการที่ต้องมีการดำเนินงานในพื้นที่รับผิดชอบของจังหวัดหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด ให้แต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการ หรือแผนปฏิบัติการนั้นเป็นอนุกรรมการหรือคณะทำงานในคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานนั้น แล้วแต่กรณีด้วยการประชุมคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงาน ให้นำข้อ ๘ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

หมวด ๒

สำนักงาน

ข้อ ๑๐ ให้มีสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเป็นหน่วยงานภายในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รับผิดชอบงานด้านวิชาการและธุรการของคณะกรรมการนโยบาย และให้มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) จัดทำร่างหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายพิจารณาและให้ความเห็นชอบ

(๒) เสนอความเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้และความเหมาะสมของร่างแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการ หรือแผนปฏิบัติการที่หน่วยงานเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายพิจารณาและให้ความเห็นชอบ

(๓) ให้คำแนะนำแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำร่างแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการหรือแผนปฏิบัติการ

(๔) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นไปตามแผนแม่บท

(๕) อำนวยการ ติดตามผล และประสานงานการบริหารและการปฏิบัติตามแผนแม่บทรวมทั้งสนับสนุนและให้คำแนะนำแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามแผนแม่บท

(๖) ศึกษา วิเคราะห์ หรือวิจัยปัญหาและอุปสรรคในการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวต่อคณะกรรมการนโยบาย

(๗) ขอยืมตัวบุคคล วัสดุ อุปกรณ์ และครุภัณฑ์ รวมทั้งการขอใช้ทรัพย์สินจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของสำนักงานได้ตามความจำเป็น

(๘) ปฏิบัติงานหรือดำเนินการอื่นใดตามที่คณะกรรมการนโยบายหรือประธานกรรมการมอบหมายหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาม (๑) อย่างน้อยต้องประกอบด้วยแนวทางการให้การสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มาตรฐานการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและระบบการให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ ตลอดจนกรอบเวลาดำเนินการแล้วเสร็จให้ชัดเจน รวมทั้งหลักเกณฑ์ในการควบคุม ตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานดังกล่าว

ข้อ ๑๑ ให้สำ นักงานรายงานผลการดำ เนินงานต่อคณะกรรมการนโยบายเพื่อทราบตามระยะเวลาที่คณะกรรมการนโยบายกำหนด

ข้อ ๑๒ ให้ข้าราชการในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งได้รับมอบหมายจากเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นผู้อำนวยการสำนักงาน ทำหน้าที่บริหารงานและเป็นผู้บังคับบัญชาผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานโดยขึ้นตรงต่อเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ข้อ ๑๓ ค่าใช้จ่ายสำ หรับคณะกรรมการนโยบาย คณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานที่คณะกรรมการนโยบายแต่งตั้ง หรือบุคคลใดซึ่งมาช่วยปฏิบัติงานของสำนักงาน ค่าใช้จ่ายของสำนักงาน รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอย่างอื่น ให้จ่ายจากงบประมาณของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่จัดไว้สำหรับการดำเนินงานของคณะกรรมการนโยบาย

หมวด ๓
การดำเนินงาน
ส่วนที่ ๑
การจัดทำแผนแม่บท แผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการ

ข้อ ๑๔ ให้หน่วยงานที่ประสงค์จะจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษยื่นข้อเสนอพร้อมกับร่างแผนแม่บทต่อคณะกรรมการนโยบายเพื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งนี้ ข้อเสนอดังกล่าวต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงเจ้าสังกัดก่อนในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง หน่วยงานที่ประสงค์จะจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษต้องให้ข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนในพื้นที่ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

ข้อ ๑๕ ร่างแผนแม่บทต้องมีรายละเอียดตามที่คณะกรรมการนโยบายกำหนด ซึ่งอย่างน้อยต้องประกอบด้วย

(๑) เหตุผลความจำเป็นในการขอรับการสนับสนุนการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

(๒) บริเวณพื้นที่ที่สมควรกำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

(๓) วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

(๔) แนวทางการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษซึ่งต้องสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ และการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่กำหนดไว้ในผังเมืองตามกฎหมายว่าด้วยการผังเมือง

(๕) สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่สมควรจัดให้แก่ผู้อยู่อาศัยและผู้ประกอบการในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

(๖) แนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค การขนส่ง การสื่อสารโทรคมนาคม และด้านพลังงาน ที่จำเป็นต่อการส่งเสริมการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนหรือข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น หรือการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านและกรอบเวลาดำเนินการ

(๗) รูปแบบ วิธีการ มาตรฐาน และแนวทางในการให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ รวมทั้งการประเมินผลและการเปิดเผยผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการให้บริการ

(๘) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัยของประชาชน และสังคม ที่อาจเกิดขึ้นจากการจัดตั้งและดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ตลอดจนแนวทางและงบประมาณที่จำเป็นต้องใช้ในการป้องกัน แก้ไข และเยียวยาผลกระทบนั้น

ร่างแผนแม่บทตามวรรคหนึ่งต้องสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน และหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ข้อ ๑๖ ในการพิจารณาร่างแผนแม่บท หากคณะกรรมการนโยบายเห็นสมควรมอบหมายให้หน่วยงานใดดำเนินการในเรื่องใดเพื่อสนับสนุนการจัดตั้งหรือดำเนินการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษให้คณะกรรมการนโยบายกำหนดรายชื่อหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละเรื่องให้ชัดเจน รวมทั้งกรอบเวลาในการดำเนินการของแต่ละหน่วยงาน แล้วเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ

ข้อ ๑๗ เมื่อคณะรัฐมนตรีอนุมัติแผนแม่บทแล้ว ให้คณะกรรมการนโยบายประกาศกำหนดให้พื้นที่ที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้หน่วยงานที่ได้รับมอบหมายปฏิบัติการให้เป็นไปตามแผนแม่บทดังกล่าว

ข้อ ๑๘ ให้หน่วยงานที่ได้รับมอบหมายตามแผนแม่บทจัดทำแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการโดยมีรายละเอียดตามที่คณะกรรมการนโยบายกำหนดเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายเพื่อพิจารณาและให้ความเห็นชอบในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ให้หน่วยงานที่ได้รับมอบหมายจัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่นั้นประกอบด้วย

ส่วนที่ ๒

การบริหารและการควบคุมโครงการ

ข้อ ๑๙ เมื่อคณะกรรมการนโยบายให้ความเห็นชอบแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการแล้วให้เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติเมื่อคณะรัฐมนตรีอนุมัติแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการตามวรรคหนึ่งแล้วให้หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการนั้น และให้ถือว่าการดำเนินการดังกล่าวเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานดังกล่าวด้วย

ข้อ ๒๐ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการจัดให้มีระบบควบคุมตรวจสอบและติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานตามแผนงานหรือโครงการและแผนปฏิบัติการและส่งรายงานความก้าวหน้าของแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการต่อสำนักงานเพื่อเสนอให้คณะกรรมการนโยบายทราบ โดยให้สำนักงานกำหนดรูปแบบและระยะเวลาการรายงานความก้าวหน้าของแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการให้หน่วยงานถือปฏิบัติ

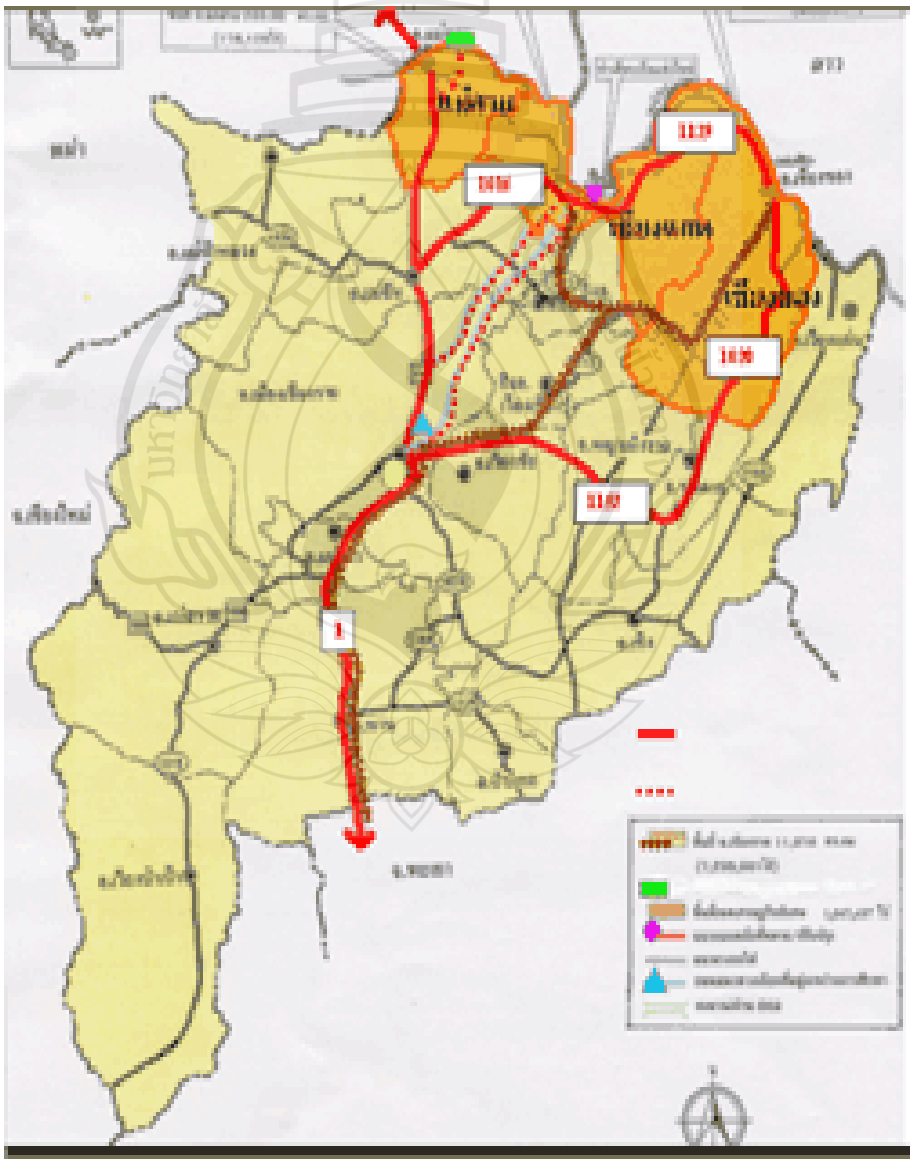
ในกรณีที่มีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินงานตามแผนงานหรือโครงการ และแผนปฏิบัติการให้หน่วยงานที่รับผิดชอบประสานงานกับสำนักงานเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยไม่ชักช้า ในกรณีที่ไม่อาจ แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ให้สำนักงานรายงานต่อคณะกรรมการนโยบายเพื่อพิจารณาหาข้อยุติต่อไป

ข้อ ๒๑ ในกรณีที่การดำเนินการในเรื่องใดไม่เป็นไปตามที่กำหนดหรือไม่สอดคล้องกับแผนแม่บทแผนงานหรือโครงการ หรือแผนปฏิบัติการ หรือวิธีการดำเนินการที่กำหนดตามระเบียบนี้ ให้คณะกรรมการนโยบายพิจารณาแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกรณีที่คณะกรรมการนโยบายไม่อาจหาข้อยุติได้ ให้เสนอเรื่องดังกล่าวต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อวินิจฉัยหรือมีมติตามที่เห็นสมควรต่อไป

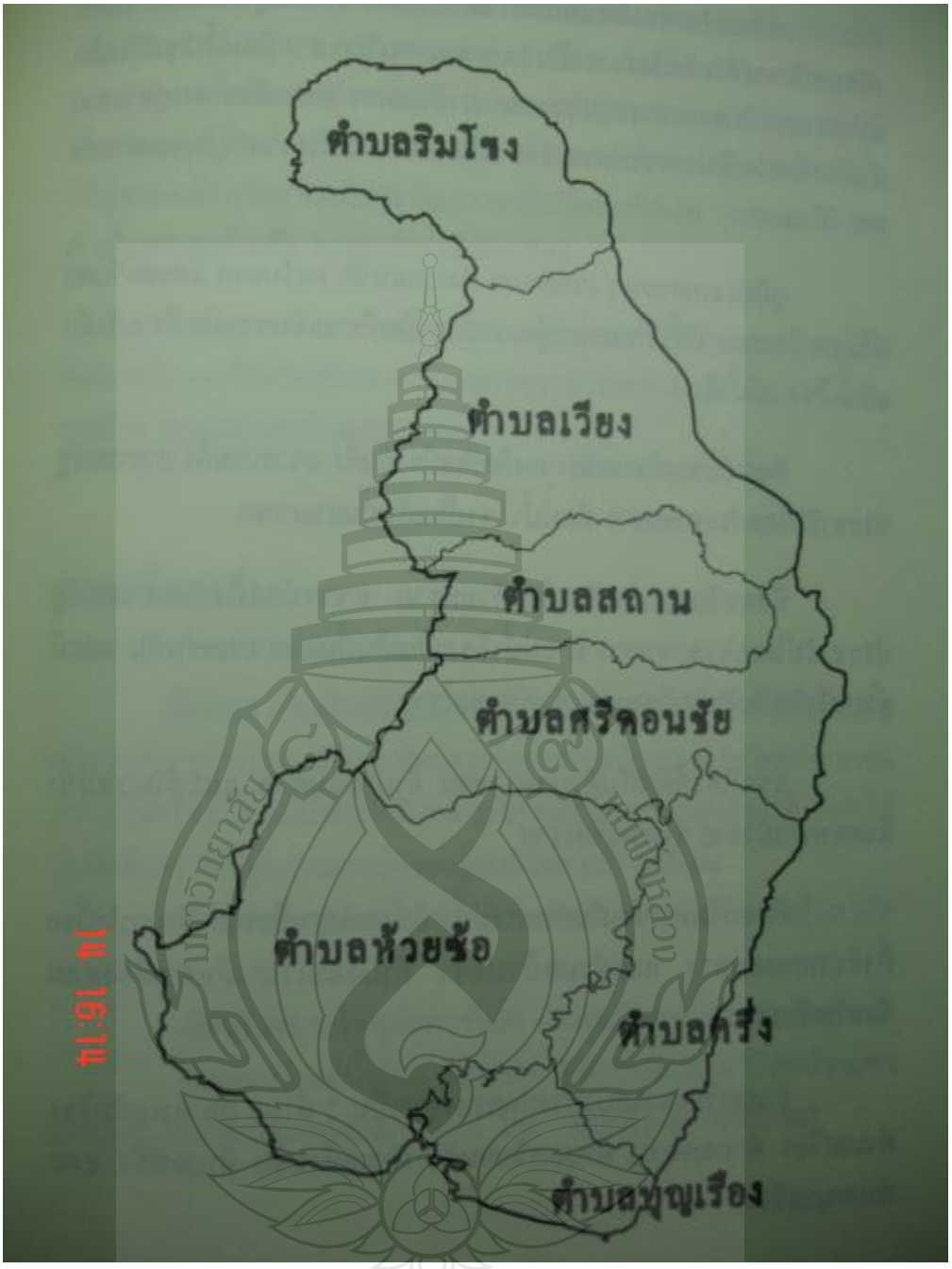
ประกาศ ณ วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร
นายกรัฐมนตรี

ภาคผนวก ค

ภาพที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ภาพที่ ค1 แผนที่จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ค2 แผนที่อำเภอเชียงของ

ภาพที่ ค3 จำลองบริเวณโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

ภาพที่ ค4 ถนนเชื่อมโยง เส้นทาง R3A และ R3B

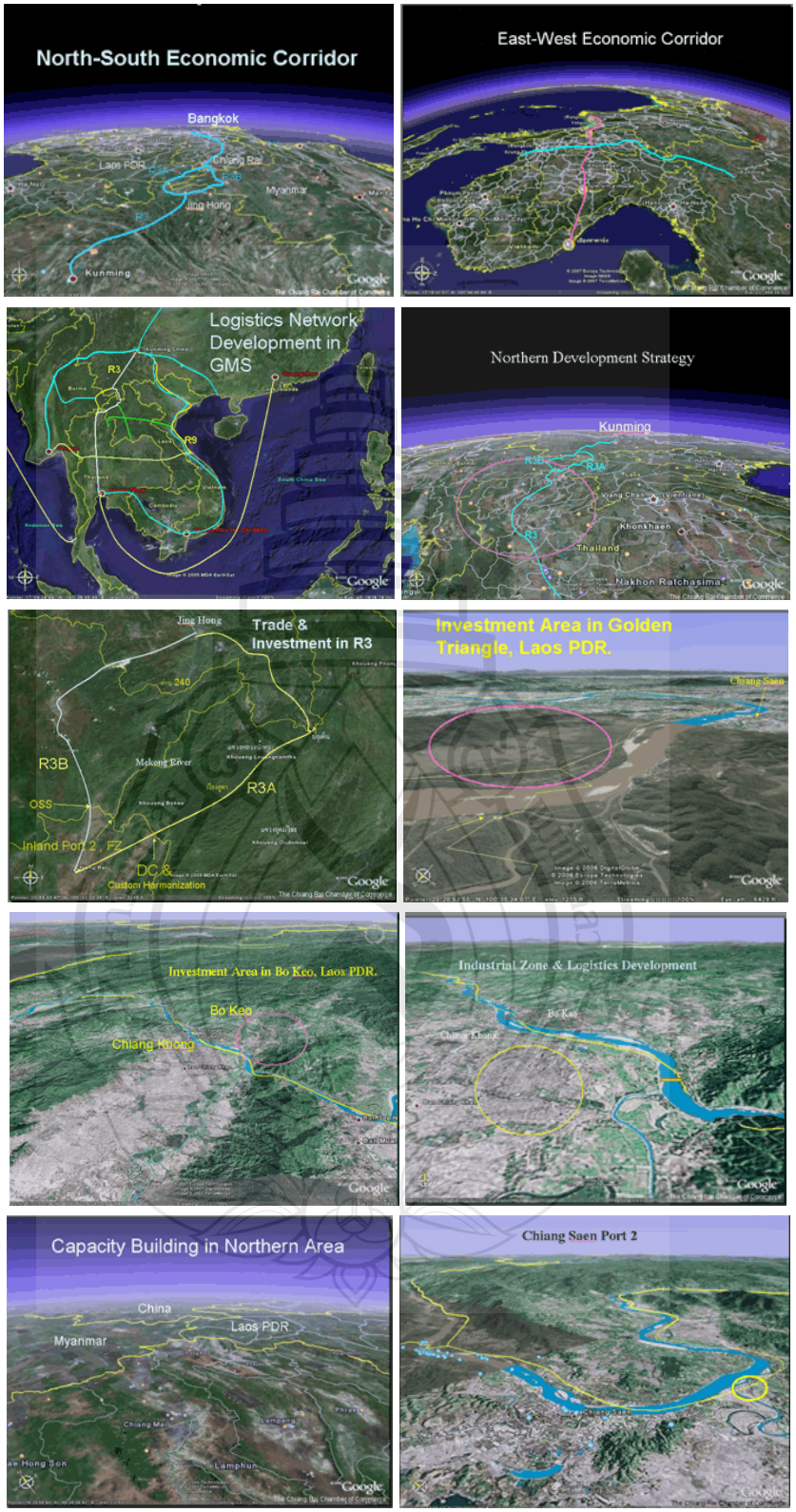

ที่ 3-1 พื้นที่ศึกษาโครงการศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ค5 สถานที่จัดตั้ง นิคมอุตสาหกรรม อำเภอเชียงของ

ภาพที่ ค6 หินสวยงามจากแม่น้ำโขง ณ บ้านดอนมหาวัน

ภาพที่ ค7 พื้นที่เชื่อมโยงทางเศรษฐกิจตามแนวเหนือ-ใต้

ภาพที่ ค8 แม่น้ำอิง แบ่งเขตการปกครองท้องที่ตำบลสถาน กับตำบลศรีดอนชัย บริเวณสะพานอิงอุดมก่อนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำโขง

ภาพที่ ค9 ทางเดินไปไร่ลุ่มน้ำอิง ติดปากแม่น้ำอิงไหลสู่แม่น้ำโขง

ภาพที่ ค10 การลงแขก หรือ “เอามื้อ ส้ายมื้อ” ของเกษตรกรตำบลสถาน อำเภอเชียงของ

ภาพที่ ค11 ศาลหลักเมือง ประจำหมู่บ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค12 วัดปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย

ภาพที่ ค13 สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดปากอิงใต้

ภาพที่ ค14 เรือบรรทุกรถขนหินจากฝั่ง สปป.ลาว มาขึ้นฝั่งที่บ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค15 สภาพถนนในหมู่บ้าน ชำรุดรุดโทรม เนื่องจากไม่สามารถรองรับน้ำหนักจากรถบรรทุกหินได้

ภาพที่ ค16 ทิวทัศน์สะพานข้ามแม่น้ำโขง ที่มองจาก บริเวณ ปากแม่น้ำอิง

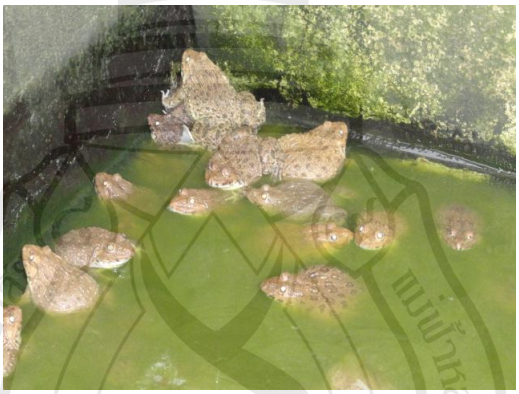
ภาพที่ ค17 ท่าเรือบ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค18 จุดชมวิว แม่น้ำโขง พระธาตุย่าม่อน และสะพานข้ามแม่น้ำโขง ที่บ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค19 วิธีกำจัดขยะโดยการเผา

ภาพที่ ค20 การเลี้ยงกบของชาวบ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค21 หอประชุมบ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค22 ตลาดนัด สินค้าต่าง ๆ ในบริเวณวัดปากอิงใต้ (ก่อนเริ่มเทศกาลกฐิน พฤศจิกายน ปี 2555)

ภาพที่ ค23 ชาวลาว (ขมุ) ข้ามมารับจ้างแรงงาน ขึ้นฝั่งที่บ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค24 นายจ้างคนไทยมารับแรงงานชาวลาว ไปรับจ้างทำการเกษตร ณ ท่าเรือบ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค25 แรงงานชาวลาว ในบ้านปากอิงใต้กำลังออกไปรับจ้างทำการเกษตรตอนเช้าตรู่

ภาพที่ ค26 ยามเย็น ลูกจ้าง เกษตรกร กลับจากการทำไร่ ทำสวน

ภาพที่ ค27 ชาวบ้านปากอิงใต้ ใช้น้ำจากโรงน้ำดื่น จากหมู่บ้านใกล้เคียง สำหรับบริโภค

ภาพที่ ค28 โรงบ่มใบยาบ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค29 แปลงปลูกใบยาสูบของชาวบ้าน บนพื้นที่ของโรงบ่มใบยา ประมาณ 300 ไร่

ภาพที่ ค30 สภาพถนนเข้าหมู่บ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค31 แปลงปลูก ถั่วแขก บนลุ่มแม่น้ำอิง

ภาพที่ ค32 สะพานข้ามแม่น้ำอิง แบ่งเขตการปกครองท้องที่ และเทศบาลตำบลศรีดอนชัย กับตำบลสถาน

ภาพที่ ค33 พ่ออุ้ยผุย ปราชญ์ผู้เฒ่าแห่งป้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค34 วิถีชีวิต การรับประทานอาหารของชาวบ้านปากอิงใต้

ภาพที่ ค35 การจัดขบวนการ PRA ณ เวทีชาวบ้าน ณ โรงเรียนบ้านดอนมหาวัน

ภาพที่ ค36 คณะวิทยากร เยี่ยมชมการดำเนินโครงการนาคราชนคร ณ สำนักงานโครงการ ณ บ้านดอนมหาวัน

ภาพที่ ค37 คณะวิทยากร เยี่ยมชมการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง แห่งที่ 4 (เชียงของ-ห้วยทราย)

ภาพที่ ค38 คณะวิทยากรเยี่ยมชมทัศนียภาพเมืองเชียงของ และ เมืองห้วยทราย

ประวัติผู้เขียน

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายวีรธรรม ปัญจขันธ์
วัน เดือน ปีเกิด	1 มกราคม 2499
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 4 หมู่ที่ 12 บ้านจอมแจ้ง ตำบลแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย 57180
ประวัติการศึกษา	
2546	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)
2521	รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการทำงาน	
ปัจจุบัน	ข้าราชการบำนาญ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
2550-2554	นายกเทศมนตรีตำบลแม่สรวย
2537-2550	ผู้บริหารงานพัฒนาชุมชน (ตำแหน่ง พัฒนาการอำเภอ) กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
2523-2537	นักพัฒนาชุมชน (พัฒนากรประจำตำบล)
2519-2523	นายตรวจสรรพสามิต กรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง